

ISSN (print): 2313-500X
ISSN (online): 2409-921X

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства
Кафедра англійської філології

АНГЛІСТИКА ТА АМЕРИКАНІСТИКА

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 12

Заснований у 2004 році

Дніпропетровськ
ЛІРА
2015

УДК 811.111(082)+821.111(082)+821.111(73)(082)
ББК 81.432.1я5+83.3(4Вел)я5+83.3(7СПО)я5
А64

*Друкується за рішенням вченої ради
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара згідно з протоколом № 6 від 18 грудня 2014 р.
Затверджено постановою президії ВАК України від 6 березня 2015 р. № 263.*

Головні редактори:
проф. А. І. Анісімова, проф. Т. М. Потніцева

Рецензенти:
проф. Т. С. Пристайко;
проф. О. Б. Тарнопольський

Редакційна колегія:
проф. Л. І. Белехова, проф. О. П. Воробйова, проф. І. І. Меншиков, проф. Жан-Ремі Ляпер
(Франція), проф. К. Габунія (Грузія), проф. Е. П. Гончаренко, проф. В. І. Ліпіна,
проф. А. М. Приходько, проф. О. І. Панченко,
проф. Л. І. Скуратовська, доц. Н. М. Семешко, доц. Л. М. Тетеріна

А64 **Англістика та американістика** : [зб. наук. праць] / ред. кол. : А. І. Анісімова
(голов. ред.), Т. М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.] – Д. : ЛІРА, 2015. – Вип. 12. –
240 с.

Збірник містить статті з актуальних проблем лінгвістики, методики викладання англійської мови, перекладознавства, літературознавства.

Призначений для науковців, викладачів іноземних мов та всесвітньої літератури, аспірантів, докторантів і студентів філологічних спеціальностей та перекладу, а також для усіх, хто цікавиться сучасними дослідженнями у сфері англістики та американістики.

Сборник содержит статьи по актуальным проблемам лингвистики, методики преподавания английского языка, переводоведения, литературоведения.

Предназначен для ученых, преподавателей иностранных языков и всемирной литературы, аспирантов, докторантов и студентов филологических специальностей и перевода, а также для всех, кто интересуется современными исследованиями в области англистики и американистики.

The journal contains research papers on topical problems of linguistics, ELT methodology, theory of translation, literary studies.

The target readership is researchers, teachers of foreign languages and word literature, graduate and postgraduate students of philology and translation as well as all those interested in problems of modern English and American studies.

УДК 811.111(082)+821.111(082)+821.111(73)(082)
ББК 81.432.1я5+83.3(4Вел)я5+83.3(7СПО)я5

Адреса редакційної колегії:
Україна, 49050, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства
Кафедра англійської філології
Тел. (056) 374-98-73
Збірник зареєстровано у міжнародних наукометричних базах даних:
vsenauki.ru
NBUV
<http://www.base-search.net/Search/Results?q=dccoll:ftjata&refid=dclink>
ISSN (print): 2313-500X
ISSN (online): 2409-921X

© Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара, 2015
© Автори статей, 2015
© ЛІРА, 2015

ПЕРЕДМОВА

Шановні читачі!

Сподіваємося, що Ви з цікавістю ознайомитеся з черговим 12-тим випуском збірника наукових праць «Англістика та американістика». Цей збірник видається щорічно і має постійне коло науковців-дописувачів та зацікавлених читачів.

Сьогодні збірник містить 38 статей, які розглядають широку палітру лінгвістичних, літературознавчих та методичних проблем.

Статті знаних фахівців-філологів, а також молодих вчених, аспірантів та здобувачів відбивають як їх особисті наукові інтереси, так і питання, що знаходяться у центрі уваги всього філологічного загалу, зокрема: проблеми аналізу різноманітних видів текстів та дискурсу, дослідження концептів та концептуальних картин світу, сучасних запозичень, стильової картини сучасної англійської мови, літературної компаративістики тощо. Важливою передумовою успішного навчального процесу є вироблення чітких методичних засад, принципів викладання іноземної мови. У багатьох статтях розглянуто саме ці загальні питання методики мультилінгвального навчання та засобів формування лінгвокультурологічної компетенції студентів.

Сподіваємося, що роботи, представлені у збірнику, будуть корисними як для фахівців-філологів, викладачів вищої школи, аспірантів, магістрів, так і усіх, хто цікавиться проблемами сучасної лінгвістики і літературознавства, і сприятимуть розвитку подальшого професійного спілкування науковців у цих галузях.

Редколегія

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.111'373

А. І. Анісімова
А. И. Анисимова
A. I. Anisimova

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ *LINGUA FRANCA* У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА КОНЦЕПТА *LINGUA FRANCA* В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ LEXICAL AND SEMANTIC STRUCTURE OF THE CONCEPT *LINGUA FRANCA* IN MODERN ENGLISH

Визначено поняття «концепт», представлено його основні характеристики у сучасній когнітивній науці, описано значимість англійської мови у сучасному світі та визначено важливість її функціонування у ролі мови *lingua franca*. На основі аналізу словникових дефініцій та близько тридцяти дефініцій поняття *lingua franca*, які надаються у лінгвістичній літературі, розглянуто семантичну структуру лексичної одиниці *lingua franca* у сучасній англійській мові. У результаті проведеного семантичного аналізу було встановлено, що явище *lingua franca* є концептом та включає в себе цілий ряд характеристик та асоціацій. В ході дослідження було виявлено когнітивні ознаки в лексико-семантичній структурі концепту *LINGUA FRANCA*, які зберігаються у свідомості людей, котрі розмовляють англійською мовою, та лексичні одиниці, що репрезентують ці ознаки в сучасній англійській мові. У процесі дослідження було встановлено, що лексико-семантична структура концепту *LINGUA FRANCA* є доволі складною та розвиненою системою, яку можна представити у вигляді польової моделі та виділити ній ядро, що репрезентується в сучасній англійській мові за допомогою трьох лексичних одиниць, ближню периферію (дев'ять лексичних одиниць) та дальню периферію (сто лексичних одиниць). Аналіз теоретичних джерел, в яких розглянуто поняття *lingua franca*, дозволяє стверджувати, що цей феномен є багатостороннім та динамічним, тому містить у своїй структурі ще багато інших ознак та характеристик, які потребують подальшого теоретичного та лінгвістичного опису.

Ключові слова: *lingua franca*, лексико-семантична структура, когнітивна ознака, ядро, ближня периферія, дальня периферія.

Дано определение понятию «концепт», представлены его основные характеристики в современной когнитивной науке, описана значимость английского языка в современном мире и определена важность его функционирования в роли языка

lingua franca. На основе анализа словарных дефиниций и около тридцати дефиниций понятия *lingua franca*, которые представлены в лингвистической литературе, рассмотрена семантическая структура лексической единицы *lingua franca* в современном английском языке. В результате проведенного семантического анализа было установлено, что явление *lingua franca* является концептом и включает в себя целый ряд характеристик и ассоциаций. В ходе исследования были выявлены когнитивные признаки в лексико-семантической структуре концепта LINGUA FRANCA, которые содержатся в сознании людей, говорящих на английском языке, и лексические единицы, которые репрезентируют эти признаки в современном английском языке. В процессе исследования было установлено, что лексико-семантическая структура концепта LINGUA FRANCA является довольно сложной и развитой системой, которую можно представить в виде полевой модели и выделить в ней ядро, которое репрезентировано в современном английском языке при помощи трёх лексических единиц, ближнюю периферию (девять лексических единиц) и дальнюю периферию (сто лексических единиц). Анализ теоретических источников, в которых рассматривалось понятие *lingua franca*, позволяет утверждать, что этот феномен является многосторонним и динамичным, поэтому содержит в своей структуре ещё много других признаков и характеристик, которые требуют дальнейшего теоретического и лингвистического описания.

Ключевые слова: lingua franca, лексико-семантическая структура, когнитивный признак, ядро, ближняя периферия, дальняя периферия.

The article defines the notion of «concept» whose main characteristics have been revealed through cognitive science. The article also deals with description of importance of the English language in the modern world; its functioning as *lingua franca* has been described. On the basis of the analysis of dictionary definitions and about thirty definitions of the notion *lingua franca* that are presented in the linguistic literature, the semantic structure of the lexical unit *lingua franca* in the modern English language has been considered. The semantic analysis has shown that the phenomenon *lingua franca* is a concept that includes a whole range of characteristics and associations. In the process of research some cognitive features in lexical-and-semantic structure of the concept LINGUA FRANCA that are stored in minds of English-speaking people and lexical units representing them in modern English have been singled out. It has been stated that lexical-and-semantic structure of the concept LINGUA FRANCA is rather complex and developed. It may be represented in the form of a field model, including the nucleus, consisting of three lexical units, close periphery (nine lexical units) and far periphery (one hundred lexical units). The analysis of theoretical literature dedicated to the consideration of the notion *lingua franca* has shown that this phenomenon is multi-sided and dynamic, that is why its structure contains many other features that require further theoretical and linguistic description.

Keywords: lingua franca, lexical-and-semantic structure, cognitive feature, nucleus, close periphery, far periphery.

In the modern world, where the process of globalization is involving more and more societies, and the process of internationalization influences the majority of spheres of social life, the existence of a language that would unite people, facilitate their cooperation and move linguistic and cultural borders – the language *lingua franca* is essential. The English language has become such a language at the beginning of the 21st century, and nowadays it takes the leading place in the linguistic picture of modern Europe.

Traditionally, a language *lingua franca* is defined as a «contact language» for people who have neither a common language, nor common (national) culture, and for whom the language they speak is a foreign one [8, p. 27].

Quite an impressive number of works is dedicated to the analysis of peculiarities of *lingua franca*. Having studied more than thirty works [2] [5] [6] [7] [8] [9] [10] [13] [15] [etc.], we may state that such a phenomenon as *lingua franca* is rather multisided, it includes a large number of characteristics and associations. That is why the notion *lingua franca* may be considered to be a concept that has a complex lexical-and-semantic structure.

The aim of the present article is to define the lexical-and-semantic structure of the concept LINGUA FRANCA in modern English and to find out how this concept is categorized and actualized in the minds of English-speaking people.

It should be noted that the problem of defining the notion «concept» is one of the most disputable in modern cognitive linguistics. There are lots of viewpoints and papers dedicated to the analysis of this problem. Traditionally the *concept* is defined as an informational mental structure, specifically organized unit of memory that contains knowledge about the object of perception, verbal and non-verbal, which has been received by means of interrelation of five mental functions of consciousness and their connection to subconscious [1, p. 292].

The question about the structure of a concept is far from clear indefinite in modern cognitive science. While generalizing the works of linguists, who study the structure of a concept, E.A. Selivanova notes that the majority of scientists support the field model of a concept containing a nucleus and periphery. The nuclear zone of a concept is equated to the meaning of a corresponding key lexical unit, to the notion that is very often shown as a set of semes of the key word; with the image of an object, phenomenon or hierarchical system of categorization; with relatively true and uncontroversial information and so on. The periphery of a concept can, in its turn, be represented differently: by distribution of the key word, associative links with other concepts; deepened information, subjective empirical knowledge, connotative elements and other means [1, p. 297]. This very model has been chosen by us to describe lexical-and-semantic structure of the concept LINGUA FRANCA in the modern English language.

The research has been carried out in several stages.

At the first stage, the analysis of dictionary definitions of the key lexical unit *lingua franca*, which are given in monolingual modern English dictionaries, has been done [3] [4] [11] [12] [14]. It has been found out that there are three main meanings in its semantic structure: 1) *a common language used for communication among people of different mother tongues*; 2) *a hybrid language containing elements from several different languages*; 3) *any system of communication providing mutual understanding* [4].

On the basis of the above mentioned definitions that constitute the semantic structure of the concept under analysis we may single out the central cognitive features of the concept LINGUA FRANCA: *a common language, a system of communication*. These features seem to prove that such a language really exists, and it is an intermediary language the main function of which is to unite as many people as possible. The key lexemes representing the above mentioned cognitive features refer to the nuclear zone of the concept LINGUA FRANCA, because they are a set of differential semes of the key lexical unit (*lingua franca*), which verbalizes the concept. It should be emphasized that these cognitive features are generalized through associations connected with the concept LINGUA FRANCA contained in minds of English-speaking people. Thus, the nucleus of the concept LINGUA FRANCA is represented in the English language by

means of three lexical units: *lingua franca*, *a common language*, *a system of communication*.

At the second stage, more than thirty definitions of the notion *lingua franca* presented in linguistic literature, have been analyzed [2] [5] [6] [7] [8] [9] [10] [13] [15] [etc.]. Over a hundred identifying words having direct and indirect associations with the notion *lingua franca* that are supposed to be stored in minds of English-speaking people have been singled out. All the chosen lexical units have been united in groups according to their integrating cognitive features. The integrating cognitive features represent the close periphery of the concept. It their turn lexical units verbalizing each of these cognitive feature in modern English build the far periphery of the concept LINGUA FRANCA.

The analysis of factual material allowed us to single out nine integrating cognitive features in the structure of the concept LINGUA FRANCA in the modern English language: *means of communication*; *a phenomenon possessing a specific purpose*; *a social phenomenon having importance for education*; *a social phenomenon applied in different domains*; *a phenomenon possessing a number of peculiar features*; *a social phenomenon caused by specific factors and needs*; *a phenomenon having its own specific contexts and users*; *a threat/contributor to multilingualism*; *a distinctive feature of modern Europe*.

These cognitive features and corresponding lexical units build close periphery of the concept LINGUA FRANCA in modern English.

In the process of investigation it has been revealed that every cognitive feature is verbalized by means of a number of lexical units that form the far periphery of the concept LINGUA FRANCA in modern English. The close and far peripheries form a kind of a mind-map, where the centre is represented by each of the cognitive features (close periphery) and the branches are indicated by lexical units that verbalise these cognitive features (far periphery). Thus, the far periphery of the concept LINGUA FRANCA is represented with the help of a hundred lexical units that are united in groups according to their cognitive features. It should be mentioned that all the groups have the same level of importance; in our paper they are presented according to their abundance and productivity.

The analysis of factual material has shown that the most abundant group of lexical units is the one united by the cognitive feature *means of communication*. This group is presented in English with the help of thirty-two lexical units, such as *linguistic code available for international communication*; *vehicular language among interlocutors who do not speak the same language*; *intermediary language*; *communicative instrument*; *international tool for communication* and others.

The second group of lexical units united by the cognitive feature *a phenomenon possessing a specific purpose* and verbalizing the far periphery of the concept LINGUA FRANCA in modern English, contains seventeen lexical units, for instance *to serve global human relations and needs*; *to aid cross-group understanding*; *to facilitate communication in different contexts*; *to provide interaction across linguistic boundaries* etc.

In the process of investigation it has been noticed that lexical units forming the third group are united by the cognitive feature *a social phenomenon having importance for education*. This group contains eleven lexical units: *the medium of instruction*; *to provide multicompetence*; *to provide linguistic and cultural knowledge*; *attempt to pro-*

duce a foreign language norm; object of an institutional teaching syllabus; to acquire full mastery of the language system and so on.

The factual material under consideration permits us to state that the group of lexical units with common cognitive features *a social phenomenon applied in different domains* includes eight lexical units, such as *commercial language; the language of the world market; a single language in lecture-rooms and board-rooms; a common language for international domains of political life, safety, business, communication, entertainment, the media and education* and others.

In its turn, the group united by a cognitive feature *a phenomenon possessing a number of peculiar features*, contains the same number of lexical units as the previous one (eight): *'fleeting' nature; fluidity of norms; openness to an integration of forms of other languages; negotiability; variability in terms of speaker's proficiency* and some others.

We have found out that the next group of lexical units building the far periphery of the concept LINGUA FRANCA in modern English is united by the cognitive feature *a social phenomenon caused by specific factors and needs* and consists of seven lexical units, for example, *need to communicate across speech communities; need for a global language; interactional exchanges all around globe; common interests, needs and concerns across languages and communities* and so on.

The group of lexical units united by the cognitive feature *a phenomenon having its own specific contexts and users*, also contains seven lexical units: *second language environment; foreign language environment; native context; non-native context* etc.

The analysis of factual material has shown that the common cognitive feature uniting the eighth group of lexical units that build the far periphery of the concept LINGUA FRANCA in modern English is *a threat/contributor to multilingualism*. This group includes six lexical units: *death of multilingualism; a killer language; serious threat to national languages; a product of multilingualism; a partner of multilingualism; a societal language in a multilingual nation*.

The group of lexical units united by a cognitive feature *a distinctive feature of modern Europe*, is the least numerous one and consist of four lexical units: *a language that educated people throughout Europe are expected to know; a precondition for pan-European communication and cooperation; a means of enrichment of linguistic repertoire of Europe; 'extraterritorial' language throughout Europe*.

Thus, the concept LINGUA FRANCA in modern English has quite a complex and developed lexical-and-semantic structure. The analysis of factual material allowed us to single out the nucleus, consisting of three lexical units that manifest the central features of the concept LINGUA FRANCA and the way they are represented in minds of English-speaking people, close periphery (nine lexical units) and far periphery (one hundred lexical units) which represent direct and indirect associations with the concept in minds of English-speaking people. In the process of research it has been stated that the concept LINGUA FRANCA possesses a number of cognitive features and is verbalized by means of the lexical units described above.

It should be emphasized that the close and far peripheries of the concept are united by some similar notions connected with communication, education, social phenomena and multilingualism that is a distinctive feature of modern Europe. Each group is associated with international communication, communicative instruments, cross-group understanding, linguistic and cultural role, commercial language, a single

language in lecture rooms, a global language, a product of multilingualism and pan-European communication. It is also sometimes associated with negative perception of multilingualism and actualized as its threat and even killer language.

The analysis of close and far peripheries has shown that *lingua franca* is associated with positive changes in minds of English-speaking people, globalization and acceleration of progress through the intermediary language.

Analysis of theoretical sources dedicated to the analysis of the notion *lingua franca* has shown that this phenomenon is multi-sided and dynamic, it depends on the anthropological factor, that is why its structure contains many other features that require further theoretical and linguistic description.

References

1. **Селіванова О. О.** Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2011. – 844 с.
2. **Brutt-Griffler J.** World English. A Study of Its Development / J. Brutt-Griffler. – Clevedon : Multilingual Matters, 2002. – 215 p.
3. **Cambridge Dictionaries Online** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/>
4. **Collins English Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/>
5. **Crystal D.** English as a Global Language (2nd Edition) / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 212 p.
6. **Elder C.** Assessing English as Lingua Franca / C. Elder, A. Davies // Annual Review of Applied Linguistics. – № 26. – 2006. – P. 282–301.
7. **Fiedler S.** English as a Lingua Franca – a native-culture-free-code? Language of communication vs. language of identification / S. Fiedler // Apples – Journal of Applied Linguistics Studies. – Vol. 5, 3. – 2011. – P. 79–97.
8. **Hülmbauer C.** Introducing English as a Lingua Franca (ELF): Precursor and Partner in Intercultural Communication / C. Hülmbauer, H. Böhringen, B. Seidlhofer // Synergies Europe. – № 3. – 2008. – P. 25–36.
9. **James A. R.** English as a European Lingua Franca: Current Realities and Existing Dichotomies / A. R. James // English in Europe: the Acquisition of a Third Language. – Clevedon : Multilingual Matters, 2000. – P. 22–38.
10. **Kohn K.** English as a lingua franca and the Standard English misunderstanding / K. Kohn // English in Europe Today Sociocultural and educational perspectives. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2011 – P. 71–94.
11. **Longman Dictionary of Contemporary English** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ldoceonline.com/>
12. **Macmillan Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.macmillandictionary.com/>
13. **Mansfield G.** The English as a Foreign Language. Lingua Franca Debate: Sensitising Teachers of English as a Foreign Language Towards Teaching English as a Lingua Franca / G. Mansfield, F. Poppi // Profile. – Vol. 14. – № 1. – Bogotá, 2012. – P. 159–172.
14. **Oxford English Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/>
15. **Seidlhofer B.** Conceptualizing ‘English’ for a multilingual Europe / B. Seidlhofer // English in Europe today Sociocultural and educational perspectives Ed. by A. de Houwer, A. Wilton. – Amsterdam, 2011. – P. 133–146.

Надійшла до редколегії 02.11.2014 р.

УДК 811.111

Т. Є. Бублик

Т. Е. Бублик

T. Ye. Bublyk

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Львовский национальный университет имени Ивана Франко
Ivan Franko Lviv National University*

**СТИЛИСТИЧНІ ФІГУРИ ЯК ЗАСОБИ МОДЕЛЮВАННЯ
СВІТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ АВТОРА У МЕДИТАТИВНИХ ПРИТЧАХ
ЭНТОНИ де МЕЛЛО**

**СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ФИГУРЫ КАК СРЕДСТВА
МОДЕЛИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЙ ПОЗИЦИИ АВТОРА
В МЕДИТАТИВНЫХ ПРИТЧАХ ЭНТОНИ де МЕЛЛО
STYLISTIC DEVICES AS THE MEANS OF AUTHOR'S WORLDVIEW
MODELING IN MEDITATIVE PARABLES BY ANTHONY de MELLO**

Статтю виконано в рамках антропоцентричної парадигми сучасних лінгвістичних досліджень, спрямованих на опис вербалізованих фрагментів твору у їх синтаксично-стилістичному і когнітивно-комунікативному наповненні. Основу нашого зацікавлення складають медитативні притчі Ентоні де Мелло, що здається актуальним з точки зору дослідження механізмів пізнання і способів їх реалізації на рівні текстових утворень у сучасній мовознавчій науці.

Проаналізовано основні стилістичні прийоми, використані в медитативних притчах Ентоні де Мелло, які допомагають дешифрувати світоглядну позицію автора. Виокремлено стилістичні фігури парадоксів, оксюморонів, антитези, порівнянь і персоніфікації. Дієслова, які позначають «сприйняття за допомогою органів чуттів», використані в парадоксальних і оксюморонних комбінаціях, які, у свою чергу, побудовані на лексичних трансформаціях зі значенням «слухати те, що не можна почути», «дивитися на те, що не можна побачити». Їхнє значення посилюється і доповнюється за допомогою алюзій з Біблії, порівнянь, антитез тощо.

Іншим важливим стилістичним прийомом медитативних притч є персоніфікація. В медитативних притчах рослини, тварини, природа і абстрактні явища розмовляють, діють, думають. Елементи персоніфікації також виявлено у використанні присвійних займенників для позначення вищезазначених категорій.

У цілому стилістичні фігури парадоксу, оксюморону, антитези і персоніфікації, як одні із ключових стилістичних прийомів, роблять медитативні притчі більш виразними, викликають різноманітні емоції і використані з метою вербалізації загальної концепції досліджуваних творів, так само як і парадоксально-суперечливої світоглядної позиції автора.

Ключові слова: медитативна притча, стилістичний прийом, парадокс, оксюморон, антитеза, порівняння, персоніфікація.

Статья выполнена в рамках антропоцентрической парадигмы современных лингвистических исследований, направленных на описание вербализованных фрагментов произведения в их синтаксически-стилистическом и когнитивно-коммуникативном наполнении. Основу нашего интереса составляют медитативные притчи Энтони де Мелло, что кажется актуальным с точки зрения исследования ме-

ханизмов познания и способов их реализации на уровне текстовых образований в современной языковедческой науке.

Проанализированы основные стилистические приемы, использованные в медитативных притчах Энтони де Мелло, которые помогают дешифровать мировоззренческую позицию автора. Выделены стилистические фигуры парадоксов, оксюморонов, антитезы, сравнений и персонификации. Глаголы, обозначающие «восприятие с помощью органов чувств», использованные в парадоксальных и оксюморонных комбинациях, которые, в свою очередь, построены на лексических трансформациях со значением «слушать то, что нельзя услышать», «смотреть на то, что нельзя увидеть». Их значение усиливается и дополняется с помощью аллюзий из Библии, сравнений, антитез и т.д.

Еще одним важным стилистическим приемом медитативных притч является персонификация. В медитативных притчах растения, животные, природа и абстрактные явления разговаривают, действуют, думают. Элементы персонификации также обнаружены в использовании притяжательных местоимений для обозначения вышеупомянутых категорий.

В целом стилистические фигуры парадокса, оксюморона, антитезы и персонификации, как одни из ключевых стилистических приемов, делают медитативные притчи более выразительными, вызывают различные эмоции и используются для вербализации общей концепции исследуемых произведений, равно как и парадоксально-противоречивой мировоззренческой позиции автора.

Ключевые слова: медитативная притча, стилистический прием, парадокс, оксюморон, антитеза, сравнение, персонификация.

The article is done within the framework of anthropocentric paradigm of modern linguistic studies aimed at the description of verbalized fragments of any work in their syntactic-stylistic and cognitive-communicative content. The focus of our interest is on the meditative parables by Anthony de Mello, which seems topical from the viewpoint of the investigation of cognition mechanisms and the ways of their presentation on the level of text formations. This phenomenon is placed in the center of an unfailing interest among linguists nowadays.

The article analyses the main stylistic devices that are used in meditative parables by Anthony de Mello to decode the author's worldview. Anthony de Mello's worldview perception is based on the conviction that the desired calmness of life may be found close to nature in solitude and observation. This conviction is verbalized in his idiosyncrasy on the level of the stylistic devices of paradox, oxymoron, simile and personification actualized in the parables under investigation. The philosophy of the author is based on the paradox of world perception: he is a priest but treats religion as one of the destructive elements for a person's development he tries to act as a Master-teacher but at the same time states one of his key paradoxical ideas that *a Master exists «to make you see the uselessness of having one»*.

Stylistic figures of paradoxes, oxymorons, antitheses, similes and personifications are pointed out and lexical units used to verbalize the corresponding figures of speech are highlighted in the article. Verbs denoting «sense perception» are employed in paradoxical and oxymoronic combinations and are built on lexical transformations denoting «*to listen to something that can't be heard*», «*to look at something that can't be seen*». Their meaning is strengthened and supplemented by means of allusions from the Bible, similes, antitheses etc.

Another prominent stylistic device of meditative parables is personification. In meditative parables plants, animals, nature and abstract phenomena talk, act, think. Elements of personification are also revealed in the use of possessive pronouns to denote the above-mentioned categories.

All in all, lexical units used to verbalize the corresponding figures of speech belong to the sphere of our everyday life and are familiar to the reader due to the connection with their jobs, modes of life, flora or fauna. Paradoxical constructions, oxymoronic transformations and examples of personification coincide with the author's understanding of the world that everything is hidden in nature and simplicity. Stylistic figures of paradox, oxymoron and antithesis as key stylistic devices, make meditative parables more expressive, evoke different emotions and are used by the author to reveal the general conception of the works in question as well as the author's paradoxically-contradictory worldview understanding.

Keywords: meditative parable, stylistic device, paradox, oxymoron, antithesis, simile, personification.

The investigation of cognition mechanisms and the ways of their presentation on the level of text formations have always been in the center of an unfailing interest among linguists (L. I. Belekova, O. H. Skidan, D. Davidson, N. Goodman, G. Lakoff, M. Turner, A. Wierzbicka). The general «trend» is supplemented by the achievements of anthropocentric paradigm of modern linguistic studies aimed at the description of verbalized fragments of any work in their syntactic-stylistic and cognitive-communicative content (N. I. Andreychuk, A. P. Martynyuk, S. V. Hladio, V. N. Telia, Ch. H. Dodd, D. Tannen).

The focus of our interest is on the meditative parables by Anthony de Mello, which seems topical from the philosophical-existential viewpoint as in the current context of globalization the feeling of individuality and identity disappears altogether, which, in its turn, finds its reflection in the text units of lexico-semantic, syntactic-stylistic, functional-pragmatic and other levels.

Anthony de Mello's worldview understanding is based on the conviction that a person is perfect and happy right now. However, different rules and beliefs create serious obstacles for a fully-fledged life. So, the desired calmness may be found close to nature in solitude and observation. Actually, this conviction is verbalized in his idiosyncrasy revealed on the level of the corresponding stylistic devices of paradox, oxymoron, simile and personification actualized in the meditative parables under investigation.

The parables are meant to involve the hearers, who are drawn in by their familiarity, with the situation described. But there is also an element of surprise in each parable, a hook designed to present something new and unusual to the listeners. This has been called the «*twist*» or «*gotcha*» element of a parable. People might be either attracted to or put off by this element of surprise, but a good parable does not leave its listeners indifferent. They are meant to «*get it*». A parable challenges listeners to respond, although not in any single way. A good parable remains open-ended and contains a challenge to conversion, to change one's worldview and values [7, p. 2].

The elements creating unexpected effect and giving piquancy to the works by Anthony de Mello are the stylistic devices of paradox and oxymoron. That is why the language of meditative parables deserves paying attention to because of the use of the above-mentioned figures of speech which are often used in stylistic convergence and are interconnected to achieve the highest rhetoric and sense effect as «due to the contradictory comparison of the facts their depth is revealed, something light is clearly seen against the dark background» [2, p. 73].

A *paradox* is a word of Greek origin (*para* – *against*, *doxia* – *thought*) denoting a statement that seems to be self-contradictory or opposed to common sense, but on examination we find that in a peculiar sense it is strictly true [6, p. 146].

The stylistic nature of paradox does not seem to be properly investigated, it is sometimes referred to as antithesis or oxymoron [1; 3; 4; 5] as these figures of speech are based primarily on the semantics of contradiction. The authors of «General rhetoric» analyse paradox together with oxymoron [4]. Ukrainian linguist O. M. Yashyna points out antithesis as the basis of paradox [5]. Paradox can blend into irony or take the form of oxymoron, overstatement or understatement.

An **oxymoron** is a rhetorical figure in which incongruous or contradictory terms are combined [3, p. 73]. In meditative parables stylistic devices of paradox and oxymoron are used as one of compositional-stylistic means of text organization and key features of the author's style aimed at revealing the ideological conception of the parables in question as well as their conceptual meaning.

The philosophy of Anthony de Mello is based on the paradox of world perception: he is a priest but treats religion as one of the destructive elements for a person's development; tries to act as a Master-teacher but at the same time states one of his key paradoxical ideas:

«What then is a Master for?», asked the student.

«To make you see the uselessness of having one» [9, p. 41].

Verbs denoting «sense perception» are employed in lexical transformations of paradoxical combinations, the fact that is based on the author's viewpoint that happiness and calmness people always look for can be found in nature after considerable «sense perception» analysis – looking, hearing, seeing. Main paradoxical combinations are built on lexical transformations denoting *«to listen to something that can't be heard», «to look at something that can't be seen»:*

*When I speak, you mustn't listen to the words,
my dear. **Listen to the Silence**» [8, p. 124].*

*Listen to **the sound of the pines when no wind stirs** [11, p. 18].*

«To look at something that can't be seen»:

To arrive at the Silence,

look when there is apparently

nothing to see; listen when all

***is seemingly quiet** [10, p. 179];*

Look steadily at the darkness.

*It won't be long before **you see the light.***

Gaze at things. It won't be long before you see the Word.

The Word became flesh; he came to dwell among us ... [12, p. 24].

Stylistic load of the above-mentioned paradoxical expression is strengthened by means of the allusion from the Bible: *The Word became flesh and made his dwelling among us. We have seen his glory, the glory of the One and Only, who came from the Father, full of grace and truth* – John 1:14.

The following paradoxical-oxymoronic constructions also reveal the meaningless attempts we make to understand the world and our place in it.

«To look for something that can't be found»:

You're searching for it the way

*someone **searches for sight with open eyes!***

***It is too clear that it is hard to see it** [11, p. 38],*

*as **God hides things by putting them before our eyes** [10, p. 33].*

«**Blind people can see**»: *Blind people come to see things that they missed when they had sight* [13, p. 232].

In the example below the use of oxymoron is supplemented by a zoomorphic simile with an eagle that altogether specifies the stylistic and pragmatic sounding of the expression.

*To be enlightened means to see
the hollowness of success, the emptiness
of achievements, the nothingness of human
striving,» said the Master.*

That's the excitement and freedom of the eagle gliding over a bottomless ravine [8, p. 161].

Figurative meaning of meditative parables is enhanced by one more stylistic figure that correlates with the idea of paradoxical search for essence and happiness on the logical-philosophical level, i.e. the stylistic device of antithesis. **Antithesis** (from Greek *ἀντιθεσις* – *opposition*) is a figure of speech in which opposites are contrasted, or one thing is set against another [6, p. 111]; that is why antithesis as a logical-semantic type of parallelism is also used as one of the means to manifest Anthony de Mello's paradoxical ideas. As a result, the following paradoxical expression is simultaneously an antithesis.

*Wisdom comes to those who learn nothing,
unlearn everything* [12, p. 205].

Taking into account the fact that human mind can easily perceive contrasting or contradictory items, stylistic figures of paradox, oxymoron and antithesis as one of key stylistic devices make meditative parables more expressive, evoke different emotions and are used by the author to reveal the general conception of the works in question as well as the author's paradoxically-contradictory worldview understanding.

Another prominent stylistic device of meditative parables is **personification**. It is believed that personification belongs to the oldest metaphoric language phenomena when it expressed animistic understanding of the world in which the world was full of spirits, talked, laughed, cried etc [2, p. 27].

In meditative parables by Anthony de Mello plants, animals, nature and abstract phenomena talk, act, think.

Said the river to the seeker:

«**No matter which way I turn I'm homeward bound**» [11, p. 190].

*The thought brought Samuel much comfort,
until it was assailed by another thought
and said, «What makes you so sure that
Moshe will put you up at his place?»*

«Why wouldn't he?» said Samuel to the thought. ...

But the thought was

persistent. «Just suppose ...» [11, p. 124].

Elements of personification are revealed in the use of possessive pronouns to denote the above-mentioned categories.

By dissecting her petals

no one ever gathered in the beauty of the rose [10, p. 253].

All in all, lexical units used to verbalize the corresponding figures of speech belong to the sphere of our everyday life and are familiar to the reader due to connection with their jobs, modes of life, flora or fauna. Paradoxical constructions, oxymoronic transformations and examples of personification coincide with the author's understanding of the world that everything is hidden in nature and simplicity that a person is happy right now but looks around and does not see anything, listens to but does not hear. This approach is important for achieving the expressiveness of the works in question as well as from the pragmatic viewpoint. It strengthens the influence on the reader as it helps them to understand the intentions of the author, i.e. become a co-participant in the process of decoding of meditative parables pragmatic loading.

The perspective of the following meditative parables research lies in the analysis of another set of stylistic figures (metaphors, metonymies, allusions etc.) used in the modelling of meditative parables text formations.

References

1. **Арутюнова Н. Д.** Фактор адресата / Н. Д. Арутюнова / ...Известия АН СССР. Сер. лит. и языка. – 1981. – Т. 40. – № 40. – С. 356–367.
2. **Доломан С. Є.** Оксюморон у мові поезії / С. Є. Доломан // Культура слова. – 1984. – Вип. 27. – С. 73–76.
3. **Жигадло О. Ю.** Реалізація основних принципів спілкування у парадоксальних висловлюваннях у художньому дискурсі (на матеріалі англійської мови) / О. Ю. Жигадло // Вісник Київського лінгвістичного університету. – Серія «Філологія». – 2004. – Т. 7. – № 1. – С. 143–149.
4. **Общая риторика** / Ж. Дюбуа, Ф. Эделин, Ж. М. Клинкаберг и др.; пер. с фр. Е. Э. Разлоговой, Б. П. Нарумова. – М.: Прогресс, 1986. – 392 с.
5. **Яшина Е. Н.** Виды парадокса в художественном тексте / Е. Н. Яшина // Вестник Тамбовского ун-та. – 2007. – № 8. – С. 280–288.
6. **Cody Sh.** The Art Of Writing & Speaking The English Language Word-Study and Composition & Rhetoric / Sh. Cody. – Old Greek Press, 2008. – 162 p.
7. **Getty-Sullivan M. A.** Parables of the Kingdom: Jesus and the Use of Parables in the Synoptic Tradition / M. A. Getty-Sullivan. – Minnesota, 2007. – 191 p.
8. **Mello de, A.** One Minute Nonsense / Anthony de Mello. – Chicago : Loyola University Press, 1992. – 180 p.
9. **Mello de, A.** One Minute Wisdom / Anthony de Mello. – New York : Doubleday Religious Publishing Group, 1988. – 224 p.
10. **Mello de, A.** The Prayer of the Frog. Volume I / Anthony de Mello. – Anand : Gujarad Sanitya Prakash, 2004. – 276 p.
11. **Mello de, A.** The Prayer of the Frog. Volume II / Anthony de Mello. – Anand : Gujarad Sanitya Prakash, 2003. – 280 p.
12. **Mello de, A.** The Song of the Bird / Anthony de Mello. – New York : Doubleday Religious Publishing Group, 1992. – 175 p.
13. **Mello de, A.** Wellsprings: a Book of Spiritual Exercises / Anthony de Mello. – Anand : Gujarad Sanitya Prakash, 2003. – 300 p.

Надійшла до редколегії 10.11.2014 р.

УДК 811.111'42

Н. О. Лисенко

Н. А. Лысенко

N. O. Lysenko

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ФОНЕТИЧНІ ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ВИРАЗНОСТІ АНГЛОМОВНОГО
ЕКСПРЕСИВНОГО ДИСКУРСУ**
ФОНЕТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ДОСТИЖЕНИЯ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ
АНГЛОЯЗЫЧНОГО ЭКСПРЕССИВНОГО ДИСКУРСА
PHONETIC MEANS OF ACHIEVING EXPRESSIVENESS
OF THE ENGLISH-LANGUAGE EXPRESSIVE DISCOURSE

У загальному вигляді розглянуто основні фактори, що впливають на виразність англomовного експресивного дискурсу, яка досягається комплексно, за рахунок фонетичних, лексичних, синтаксичних та інших вербальних засобів. Досліджено фонетичні засоби досягнення виразності в англomовному експресивному дискурсі. Виявлено та проаналізовано основні фонетичні засоби на матеріалі англomовних експресивних текстів, а саме: анекдотів, афоризмів і слоганів. Основними фонетичними засобами досягнення виразності в англomовному експресивному дискурсі виступили римкування, анаграма, алітерація та певні фонетичні зміни у складі окремих слів, а саме: додавання зайвих або невірних літер у словах, особливості написання слів, які зумовлені топонімією. З'ясовано, що римкування при застосуванні в експресивних текстах сприяє емоційному впливу на адресата, привертанню уваги до основної ідеї повідомлення, швидкому запам'ятовуванню інформації тощо. Алітерація сприяє більшій виразності повідомлення в цілому. Використання анаграми дозволяє створити певний комічний ефект. Додавання зайвих або невірних літер і фонетичні зміни у складі слів топонімічного характеру в більшості випадків сприяють створенню комічного, а іноді застосовуються задля співзвучної вимови окремих слів у тексті. Римкування виступає узуальним засобом в експресивному дискурсі, а всі інші проаналізовані фонетичні засоби належать до оказіональних.

Ключові слова: англomовний експресивний дискурс, виразність, експресивність, фонетичні засоби, експресивні тексти.

В общем виде рассмотрены основные факторы, влияющие на выразительность англоязычного экспрессивного дискурса, которая достигается комплексно, за счет фонетических, лексических, синтаксических и других вербальных средств. Исследованы фонетические средства достижения выразительности в англоязычном экспрессивном дискурсе. Выявлены и проанализированы основные фонетические средства на материале англоязычных экспрессивных текстов, а именно: анекдотов, афоризмов и слоганов. Основными фонетическими средствами достижения выразительности в англоязычном экспрессивном дискурсе выступили рифмирование, анаграмма, аллитерация и определенные фонетические изменения в составе отдельных слов, а именно: добавление лишних или неправильных букв в словах, особенности написания слов, обусловленные топонимией. Выяснено, что рифмирование при применении в экспрессивных текстах способствует эмоциональному воздействию на адресата, привлечению внимания к основной идее сообщения, быстрому запоминанию

информации и т. д. Аллитерация способствует большей выразительности сообщения в целом. Использование анаграммы позволяет создать определенный комический эффект. Добавление лишних или неправильных букв и фонетические изменения в составе слов топонимического характера в большинстве случаев способствуют созданию комического, а иногда применяются для созвучного произношения отдельных слов в тексте. Рифмование выступает узуальным средством в экспрессивном дискурсе, а все остальные проанализированные фонетические средства относятся к окказиональным.

Ключевые слова: англоязычный экспрессивный дискурс, выразительность, экспрессивность, фонетические средства, экспрессивные тексты.

The basic factors that influence the expressiveness of the English-language expressive discourse are considered in this article in general terms. This expressiveness is achieved with the help of a complex of phonetic, lexical, syntactic and other verbal means. The article is devoted to the investigation of phonetic means of achieving expressiveness in the English-language expressive discourse. The main phonetic means have been identified and analyzed on the material of the English-language expressive texts, namely, anecdotes, aphorisms and slogans. The main phonetic means of achieving the expressiveness in the English-language expressive discourse are rhyming, anagram, alliteration and certain phonetic changes in the composition of separate words: addition of extra or incorrect letters to words, peculiarities of spelling words, caused by toponymy. It has been found out that rhyming, when used in expressive texts, promotes emotional impact on the recipient, drawing attention to the main idea of the message, quick memorization of information and so on. Alliteration promotes greater expressiveness of the message on the whole. The use of anagram allows creating certain comic effect. Addition of extra or incorrect words and phonetic changes in the composition of words of toponymic character mostly contribute to the creation of the comic, and are sometimes used for harmonious pronunciation of individual words in a text. Rhyming is a usual means in the expressive discourse, and all the other phonetic means analyzed belong to occasional means.

Keywords: English-language expressive discourse, expressiveness, expressivity, phonetic means, expressive texts.

The expressiveness of the English-language expressive discourse depends on a variety of factors, but obvious is the fact that it is achieved through the use of a complex of phonetic, lexical, syntactic, and other verbal means. In opinion of O. S. Akhmanova, expressiveness is «expressive figurative qualities of speech that set it apart from usual (stylistically-neutral) speech, and give it vividness and emotional colouring» [1, p. 324]. According to this view, expressiveness operates various units of the expression of meanings, i. e. phonetic, morphological, word-forming, lexical, and syntactic ones, characterized by different language means of their use or difference of expressive colourings.

The selection of expressiveness achievement means is made on the basis of identifying such a category as emotiveness. According to L. O. Piotrovskaya, «emotiveness is the function of language units associated with the expression of the speaker's emotional attitude to the objective reality directly or to the content of meaningful language units (nominative or communicative)» [2, p. 42]. According to the researcher, there are three types of emotive statements as to the dominant means of forming emotive meaning [2, p. 44]. There belong emotive statements with lexical markers of the emotive meaning; emotive statements based on typified syntactic models with some lexical content; and emotive statements in which different phonetic means play the main role in the expression of emotive meanings.

The purpose of this article is to investigate one of the aspects in achieving expressivity of the English-language expressive discourse, namely, the use and the role of phonetic means. Our main task is to identify and analyse these means on the material of English-language expressive texts.

The main phonetic means of achieving expressiveness in the expressive discourse found during the analysis of such expressive texts as English-language anecdotes, aphorisms and slogans, were rhyming, anagram, alliteration, and some phonetic changes in separate words like addition of extra or incorrect letters to the words and peculiarities of spelling caused by toponymy.

On the whole, the phonetic level, especially when creating expressive texts, is represented by a certain sound structure of the text such as the use of rhyming that helps to strengthen the emotional impact:

*What does a man love more than LIFE,
Hate more than death or mortal strIFE;
That which contented men DESIRE,
THE poor have, THE rich DESIRE,
THE miser spends, THE spendthrift sAVES,
And all men carry to their grAVES?* (Nothing) [3, p. 95].

In the above example the text of a puzzle is presented, in paired lines of which we can observe the use of a certain set of letters and sounds, contributing to its rhymed pronunciation. In the first and second lines the final words *life* and *strife* are rhymed due to the coincidence of the last three letters *i, f, e* in each of these words as well as their similar pronunciation; in the third and fourth lines the use of the word *desire* coincides; in the fifth and sixth lines the words *saves* and *graves* rhyme, where the letters *a, v, e, s* and their pronunciation coincide; in addition, the fourth and fifth lines of the text receive additional rhythm through repetition of the definite article: *The... the, The... the*.

Rhyming can also be used in aphorisms:

That man is richest whose pleasures are cheapest [4, p. 24].

In the example of aphorism the adjectives are in the superlative degree rhyme, namely *richest* and *cheapest*. These adjectives are rhymed in their pronunciation, but used antonymically in order to show contrast between the concepts of wealth and cheapness.

Rhyming also occurs in advertising texts, especially when creating slogans aimed at rapid memorization and reflection in the subconscious of potential customers, that is why they need to use a variety of unusual expressive means, including the phonetic ones, rhyming in particular:

Don't be vague. Ask for Haig [5].

This example is the slogan of Scotch whiskey *Haig Scotch*, wherein the first part of the slogan rhymes with another through the use of a part of a product name. With the aim to understand the meaning of the slogan certain paraphrasing is needed, i. e. *Don't get lost. Ask for Haig*. In general, the purpose of this slogan is to encourage to certain actions: not to get lost in the choice, and to stop on Haig Scotch whiskey, and to order or buy it.

Here is another example of slogan and the use of rhyming in it:

Don't just book it, Thomas Cook it [6].

Thomas Cook is the name of a British travel company. Regarding the company's slogan, the elements *book it* in the first part of the sentence and *Cook it* in the second are

rhymed. Rhyming in this example is based on the transposition of noun-proper name *Cook* into verb, but for keeping the look of the company name is written with a capital letter. The content of the slogan can be interpreted as follows: You do not have to order holiday, our company will do it for you.

Other means of achieving expressiveness of expressive discourse include such a technique as anagram or transposition of letters in words, causing a comic effect, for instance:

The twins had been brought to be christened.

«What names?» asked the clergyman.

«Steak and Kidney,» the father answered.

«Bill, you fool,» cried the mother, «it's Kate and Sydney» [3, p. 245].

The brightest elements from the phonetic point of view in the text of a joke are the names *Kate* and *Sydney* as well as so-called variations of these names that have comic sense in the context of the above example – *Steak* та *Kidney*. The situation presented in this example is that during the christening of twins the Holy Father asks parents the names of their children, and the father answers *Steak and Kidney* instead of *Kate* and *Sydney*. Firstly, there was transposition of the initial letters in the names of children, and, secondly, while mentioning the name *Kate*, its syllables are pronounced by the «mirror» principle, in other words, their order is changed, and this phenomenon is called anagram. As a result of this transposition of letters and syllables, we get the names *Steak* and *Kidney*, which are the typical dishes of English cuisine.

Other expressive means on the phonetic level peculiar to expressive discourse include alliteration, based on the repetition of the same consonant, making the message more expressive. Here is an example of the aphorism, in which we can observe the use of this phonetic means:

Wit with wisdom wins world wars [4, p. 120].

The special feature of alliteration in the given aphorism is that all the words start with the letter *W*, which makes this statement noticeable to the reader.

Here is an example of the use of alliteration in the advertisement of butter called *Country Life*:

You'll never put a better bit of butter on your knife [7].

Alliteration in the given example can be observed in the part of the sentence *better bit of butter* that is a shortened phrase from the tongue twister *Betty bought a bit of butter but the bit of butter Betty bought was bitter so Betty bought a better bit of butter* and the *batter* was better, which is also marked by alliteration. Consequently, the company *Country Life* claims that it makes the best butter, you will never find better.

Regarding other examples where some phonetic changes appear in the structure of words, we can note the following text of humorous nature, in which extra or wrong letters are deliberately added to the words with the aim to achieve some comic effect:

A party at the Zoological Gardens stood puzzled before a bird.

«It's a heagle,» said one.

«It's not,» said another, «it's a howl.»

They appealed to a by-stander.

«Both wrong,» he said shortly, «it's a nawk!» [3, p. 129].

The topic of the given joke consists in the discussion about the name of a bird that takes place in a zoo. In the opinion of one of the visitors, the bird they saw there is a *heagle*, but another visitor does not agree because he thinks it is a *howl*. The first name

probably must be pronounced as *an eagle*, but due to ignorance or individual features of pronunciation the visitor calls it by the word similar to *eagle*, adding the extra letter *h* at the beginning of the word. As to another name *a howl*, it is probably *an owl* also with the extra letter *h* at the beginning of the word. Finally, the third visitor notes that both these names are wrong because the name of this bird is *a hawk*. Probably, the third visitor meant the name *a hawk* and he was wrong in the first consonant in this word: instead of letter *n* there must be letter *h*.

The use of incorrect letters can be observed in creation of slogans as well:

Beanz meanz Heinz [6].

In order to achieve sound harmony with the brand name *Heinz*, the final letters *s* in the words *beans* and *means* are also replaced by letter *z*.

Among other types of phonetic changes in words we can name those, which occur on the basis of toponymy:

A woman travelling by train was talking with the man in the next seat. In describing her holiday, she said that she had visited San Jose.

«You pronounce that wrong,» said the man. «It is San Hosay. In California you should pronounce all J's as H's. When were you there?»

The woman thought a minute, then answered, in Hune and Huly» [3, p. 219].

The expressive feature of this example, which is achieved due to certain phonetic changes in words, lies in the following: a woman during a conversation with a man says about a holiday in *San Jose*, but the man corrects her, noting that the right way to pronounce this name is *San Hosay*, because in California there is a rule to pronounce letter *H* instead of *J*. Therefore, to a question of the man when she was there the woman answers *in Hune and Huly* instead of *in June and July*. The woman decided to replace these letters in the names of months because of the man's remarks, thereby creating a comic situation.

In conclusion it should be noted that different phonetic means contribute to the achievement of different aims, depending on the type of expressive text. Thus, rhyming in the English-language anecdotes and aphorisms promotes emotional impact on the recipient, drawing attention to the main idea of the message. The purpose of rhyming in the English-language slogans is orientation on quick storing of information and desire to keep it in mind of the recipient for indefinite time.

Alliteration is the repetition of the same consonants and, thus, contributes to greater expressivity of a message both in anecdotes and aphorisms, and slogans. Expressions based on alliteration often have a form of tongue twisters, and sometimes turn into set phrases.

Such phonetic means as anagram is more typical for the English-language jokes. This peculiarity is explained by the fact that expressiveness, which is achieved by means of anagram or by transposition of letters in the words, displays itself in creation of comic effect that is common for jokes.

Other phonetic changes in the composition of words are first presented by adding extra or incorrect letters. The use of this means is mostly peculiar to the English-language anecdotes and slogans. Expressiveness of anecdotes, caused by this means, lies in the comic effect of situations. In slogans this means is most often used in the name of an advertised brand, and extra letters are added to other words in the slogan in order to achieve sound harmony with the name.

Such phonetic means as changes in the composition of words based on toponymy is not numerous, and is more peculiar to the English-language anecdotes because it helps to create a comic effect.

Phonetic means can be usual and occasional, and from this point of view, it is possible to refer rhyming to the usual ones as it is not necessarily a characteristic feature of the expressive text, but transposition of letters and other phonetic changes in words may be considered as occasional means which allow achieving certain expressive effect, most typical for the genre of humorous texts.

The prospects of the research presented in this article can be further identification and analysis of means, which help to achieve expressiveness in expressive discourse on the material of different genres of texts in the English language.

References

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Либроком, 2010. – 576 с.
2. Пиотровская Л. А. Эмотивность как языковая категория / Л. А. Пиотровская // Вестн. С.-Петербургского ун-та. Сер. истории языкознания. – 1993. – Вып. 2. – № 9. – С. 41–47.
3. Почепцов Г. Г. Язык и юмор / Почепцов Г. Г. – К. : Вища школа, 1990. – 318 с.
4. A collection of select aphorisms and maxims / [Edited by Randal Smith]. – United States, 2010. – 170 p.
5. 60+ Creative and clever advertisements [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hongkiat.com/blog/60-creative-and-clever-advertisements/>
6. Database of slogans [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.textart.ru/database/slogan/list-advertising-slogans.html>
7. 50+ Great examples of creative print advertisement design [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aext.net/2010/06/creative-print-advertisement-designs/>

Надійшла до редколегії 08.11.2014 р.

УДК 811.112. 2' 373. 45

Л. Ф. Пономарьова

Л. Ф. Пономарёва

L. F. Ponomarova

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ДО ПИТАННЯ ПРО АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ К ВОПРОСУ ОБ АНГЛО-АМЕРИКАНСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЯХ В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ TO THE PROBLEM OF ENGLISH AND AMERICAN BORROWINGS IN THE PRESENT-DAY GERMAN LANGUAGE

Рассмотрена проблема англо-американских заимствований в современном немецком языке в условиях глобализации. Предпринята попытка обобщить и систематизировать большой объём материала, представленного в многочисленных трудах

на немецком, английском и русском языках по основным теоретическим вопросам, связанным с процессом заимствования.

Исходя из цели исследования, определена роль англо-американских заимствований, как одной из возможностей обогащения словарного состава современного немецкого языка. Прослежены периоды заимствований англоязычной лексики. Установлены экстралингвистические и лингвистические факторы, влияющие на англо-американские заимствования в условиях глобализации. Выделены и описаны факторы, затрудняющие заимствование: формальный, семантический и стилистический, и факторы, способствующие заимствованию: этимологический и формальный. Определена степень функциональной и лексико-семантической ассимиляции заимствованных единиц. Установлено, что морфологическая, функциональная и лексико-семантическая ассимиляция заимствованных единиц является многоаспектным процессом. Выявлено, что процесс заимствования на рубеже XX–XXI веков является одним из наиболее репрезентативных способов обогащения словарного состава языка. Англоязычные лексические заимствования являются неотъемлемой частью лексикона современного немецкого языка и служат для обеспечения смысловой и интерактивной связанности дискурса: как локальной, так и глобальной.

Ключевые слова: немецкий язык, англо-американские заимствования, периоды заимствований, экстралингвистические и внутриязыковые факторы заимствований, ассимиляция заимствований.

Розглянуто проблему англо-американських запозичень у сучасній німецькій мові в умовах глобалізації. Зроблено спробу узагальнити та систематизувати великий обсяг матеріалу, що міститься у багатьох роботах німецькою, англійською та російською мовами з основних теоретичних питань, пов'язаних з процесом запозичення. Виходячи з мети дослідження, визначено роль англо-американських запозичень як одної з можливостей збагачення словникового складу сучасної німецької мови. Простежено періоди запозичення англословної лексики. Встановлено екстралінгвістичні та лінгвістичні фактори, що впливають на англо-американські запозичення в умовах глобалізації. Виділено та описано фактори, що утруднюють запозичення: формальний, семантичний та стилістичний, та фактори, що сприяють запозиченню: етимологічний та формальний. Визначено ступінь функціональної та лексико-семантичної асиміляції запозичених одиниць. Встановлено, що морфологічна, функціональна та лексико-семантична асиміляція запозичених одиниць є багатоаспектним процесом. Встановлено, що процес запозичення на рубежі XX–XXI століть є одним з найбільш репрезентативних засобів збагачення словникового складу мови. Англословні лексичні запозичення є невід'ємною частиною лексики сучасної німецької мови та забезпечують смислову та інтерактивну зв'язність дискурсу: як локальну, так і глобальну.

Ключові слова: німецька мова, англо-американські запозичення, періоди запозичень, екстралінгвістичні та внутрішньомовні фактори запозичень, асиміляція запозичень.

The problem of English and American borrowings in the present-day German language has been considered. The attempt to generalize and systematize the great volume of the material, represented in numerous works in German, English and Russian on the main theoretical problems connected with the process of borrowing has been made. Taking into consideration the aim of the research, the role of English and American borrowings as one of the main ways of enriching modern-day German vocabulary has been defined. The periods of borrowing of the English and American lexis have been traced. The linguistic and extra-linguistic factors influencing English and American borrowings under globalization conditions have been identified. The factors that make borrowing difficult, such as formal, semantic and stylistic, and those that facilitate it, such as etymological and formal, have been identified and described. The degree of functional and lexico-semantic assimilation of

borrowed units has been defined. It has been established that morphological, functional and lexico-semantic assimilation of the borrowed units is a multi-aspect process. The process of borrowing at the turn of the 20th and 21st centuries has been found to be one of the most representative processes of enriching the vocabulary of a language. English language borrowings are the inseparable part of the present-day German lexicon and ensure the semantic and interactive discourse coherence both local and global.

Keywords: German language, English and American borrowings, periods of borrowing, extra-linguistic and intra-linguistic factors of borrowings, assimilation of borrowings.

В процессе глобализации в культурах разных стран появляется все больше общих черт и постепенно стираются различия. Данная тенденция свойственна и языку, который чутко воспринимает все изменения в жизни общества и в соответствии с этим обогащается его лексический состав. Как известно, условием существования любого естественного языка, как основного средства коммуникации, является его развитие, то есть подвижность языка. Эволюционные процессы затрагивают в первую очередь лексико-семантический ярус языка, поскольку именно лексика обращена к объективной действительности и непосредственно отражает все, что в ней происходит, поэтому процесс заимствования на современном этапе развития наряду со словообразованием представляется одним из наиболее репрезентативных способов обогащения языка.

Различные аспекты современных англоязычных лексических заимствований рассматривали многие авторы (М. А. Брейтер, М. И. Дойникова, А. П. Майоров, Л. Н. Митирева, Г. Н. Кузнецова, Н. Л. Константинова, Е. В. Розен, В. Ю. Розенцвейг, Б. В. Тарев, Н. С. Шарафутдинова, K. Heller, P. Braun, B. Carstensen, M. Lehnert, M. A. Kirkness, H. Fink Yang, W. Osterwinter, P. M. Palmer, K. Фирек, P. M. Zabel, H. Zindler, etc.) и представлены также в новейшей немецкоязычной лексикографии (Anglizismen-Wörterbuch, 2001; Duden. Bd.5., Das Fremdwörterbuch, 2005 etc.).

Номинативно-функциональный диапазон англоязычных заимствований немецкого языка на рубеже XX–XXI веков с учётом достижений когнитивной лингвистики, исследований в области семантики и словообразования рассматривался в работах И. Д. Арутюновой, Т. ван Дейка, О. К. Ирисхановой, Ю. И. Караулова, Е. С. Кубряковой, А. В. Кравченко, Дж. Лакоффа, Р. Лэнекера, М. Л. Макарова, Г. Г. Молчановой, Л. Тэлми, Ж. Фоконье и др.

Рассмотрение морфологической, функциональной или лексико-семантической ассимиляции заимствованных единиц является многоаспектным процессом, который связан как с определением понятий «заимствование и иностранное слово», так и с систематизацией основных классификаций заимствованных элементов и описанием основных экстра- и интралингвистических причин заимствования. В лексикологической литературе заимствования (Entlehnungen) делятся обычно на три категории: слова заимствованные (*Lehnwörter*) и иностранные (*Fremdwörter*), и интернационализмы. Причем термином «*Lehnwörter*» обозначаются слова, которые были заимствованы, в основном, до XV столетия, а термином «*Fremdwörter*» – слова, заимствованные после XV столетия, неоднородные как по степени их ассимиляции, так и по их роли в словарном составе языка [5, с. 182; 10, с. 278]. Эти и другие классификации заимствованных слов ставят перед собой цель показать интеграцию заимствованных слов в современном немецком языке.

Основными критериями, по которым то или иное слово относят к иностранным словам или нет, являются его морфологическая структура, употребительность в речи и орфография [7, с. 11–35; 11].

Лексические заимствования в словарном составе немецкого языка всегда занимали особенно большое место. Это было предопределено, прежде всего, тем, что Германия длительное время оставалась раздробленным, слабым государством и в различные эпохи подпадала под экономическое, политическое и культурное воздействие целого ряда стран. В немецком языке, как и во многих других языках, ощутимые следы оставило также воздействие греческого, латинского, итальянского, французского, арабского языков, а начиная с конца XVII века и по настоящее время – английского языка и его вариантов. В конце XVII века в Германии возник интерес к Англии, ее политическому устройству, философской и экономической мысли, поэзии, стилю жизни и моде. Притоку большого количества английских заимствований в немецкий язык способствовал и переход с 1850 года английскими властями к использованию для переписки с иностранными правительствами не французского, а исключительно английского языка.

К концу XVIII и в XIX веке влияние английского языка усилилось в связи с укреплением Англии как мировой экономической державы. С момента промышленного переворота в Англии до начала Первой мировой войны в немецкий язык проникло 5,2 % от общего количества 4122 терминов из области экономики. В период между двумя мировыми войнами – 7,4 %, с конца Второй мировой войны до объединения Германии – 37,5 %, наибольшее количество терминов англо-американского происхождения, а именно 49,9 %, зафиксировано в последний период, начавшийся в 90-е годы XX века и продолжающийся в наши дни, что обусловлено развитием областей знаний, которые составляют основу экономики [3].

В XX веке выделяются 3 периода заимствования: до Первой мировой войны, межвоенный период и период после 1945 года [12]. В 20-е годы XX века влияние британского варианта сменяется американским вариантом английского языка, так как после окончания Второй мировой войны роль мировой державы переходит к США [9, с. 23]. На фоне быстрого послевоенного развития от языка требовалась способность называть новые понятия в области торговли, экономики, промышленности, техники, политики, моды, туризма и пр. Именно в эти сферы в большом количестве проникают наименования из английского языка. Вследствие размещения английских и американских войск на территории Германии и благодаря многочисленным программам по обмену во много раз возрастает количество прямых языковых контактов [9, с. 11]. После Второй мировой войны английский язык становится *lingua franca* (*Verkehrssprache*), то есть языком общения [9, с. 10].

В процессе заимствования в действие вступают факторы, затрудняющие заимствование: формальный, семантический и стилистический, и факторы, способствующие заимствованию, которые, в свою очередь, можно разделить на две подгруппы; лингвистические и экстралингвистические факторы [8, с. 12–17].

К экстралингвистическим факторам, способствующим заимствованию, относятся: коммуникационный, демографический и социально-психологический фактор, а именно – престиж иностранного языка [8, с. 43]. В качестве первого иностранного языка в большинстве школ и вузов изучается английский язык. Кроме того, для многих специалистов владение английским языком как языком делового общения является профессиональной необходимостью, поэтому хорошие знания иностранного языка способствуют заимствованию английских слов в их исходной форме.

Коммуникационный фактор связан с развитием всемирной коммуникационной сети, а демографический фактор обусловлен интенсивной миграцией насе-

ния земного шара. Его влияние приводит ко всё более широкому распространению билингвизма [6, с. 8].

Однако следует отметить, что в настоящее время заимствование иностранных слов, а в особенности английских, не всегда рассматривается позитивно. С одной стороны, заимствования из других языков свидетельствуют о доминировании государства на мировой арене. Англо-американизмы выполняют сигнальную функцию, указывая на принадлежность говорящего или пишущего к определенной социальной группе.

С другой стороны, засилье английских заимствований в немецком языке привело к появлению нового названия – *Denglisch* (слияние слов *Deutsch* и *Englisch*), им обозначается язык, который сформировался под сильным влиянием английского языка и его вариантов за последние десятки лет. О нем спорят, ему посвящают статьи и научные публикации. Английские, а чаще всего американские, заимствования представлены сегодня практически во всех сферах жизнедеятельности человека. Но первые места в этом списке занимают сферы, связанные с компьютерной техникой, информатикой, экономикой, туризмом, языком рекламы, молодежной культуры и СМИ [9, с. 12–20].

Исследования, проведенные в последнее время, подтверждают тот факт, что англоязычные лексические заимствования являются неотъемлемой частью лексикона современного немецкого языка [1; 2; 3; 4; 7; 8; 9; 11; 12; 13;]. Англоязычные заимствованные лексемы выполняют не только номинативную функцию, но и служат для обеспечения смысловой и интерактивной связанности дискурса, как локальной, так и глобальной, что проявляется во взаимодействии стратегий (когеренция), и формально-грамматической (когезия) [2].

К основным лингвистическим факторам, способствующим заимствованию, относятся этимологический и формальный факторы. Английский и немецкий языки являются родственными языками и принадлежат к одной языковой семье, поэтому в них существует много родственных слов. К другим факторам, позитивно влияющим на заимствование, является, в частности, отсутствие соответствующего наименования или немецкое слово проигрывает в конкуренции с заимствованным словом, необходимость специализации понятий в той или иной сфере человеческой деятельности и, со стилистической точки зрения, для обогащения языка экспрессивными средствами выражения позитивных или негативных коннотаций.

Формальные факторы могут как затруднять, так и облегчать заимствование. К данной группе относятся фонетический, графический и грамматический факторы. Немецкий язык легко интегрирует односложные англицизмы в оригинальной форме: *cool*, *Pop*, *Test*, вытесняя синонимические производные слова или композиты родного языка: *Service – Kundendienst*, *stoppen – anhalten*. Если произношение и графическая форма заимствования схожи с формой немецких слов, то они не воспринимаются как иностранные слова: *Film*, *Sport*, *Set*, *Test*.

С точки зрения ассимиляции английских заимствований можно выделить слова и выражения, которые сохранили английское написание: *simple*, *different*, *fair*, *small-talk*, и слова, частично освоенные немецким языком. Прежде всего, это употребление существительных с артиклем, написание их с большой буквы, приобретение словом немецких грамматических форм (*die Edition*; *die Software*, *die Team*, *die Deadline*, *das Design*; *der Manager*; *managen – gemanagt*; *boomen – boomend*; *downloaden – downgeloadet*; *freakig*, *cool – cooler – am coolsten*), и включение заимствований в состав композитов, появление гибридных образований

(*der Service-Dienst, die Top-Lage, der Business-Gast, die Managerkrankheit, managerkrank, brandneu*). Если английские заимствования полностью приспособились к немецкой фонологической и флективной системе, то говорят об их полной интеграции в языке-реципиенте [14].

Как отмечается, в морфологическом плане иноязычные заимствования из английского языка подвергаются флуктуациям, которые обусловлены воздействием языковой системы исходного для заимствованных слов языка. Для существительных наиболее спорной проблемой является оформление их в системе немецкого рода, например, *das (der) Ökosandwich, der (das) Event* и.а. Сильной интерференции со стороны английского языка подвержен механизм образования множественного числа немецких заимствованных субстантивов (*Test -e* и *-s*). Склонение заимствованных существительных, напротив, является грамматическим явлением, наименее подпадающим под влияние английского языка [3; 14, с. 9]. Освоение заимствованных глаголов в морфологической системе немецкого языка отличается большим своеобразием, которое, в частности, обнаруживается в образовании некоторых глагольных форм причастия II, а также в вопросе об отделяемости приставок [1; 14, с. 10].

Влияние системы языка-донора на оформление прилагательных грамматическими категориями языка-реципиента сводится к тому, что некоторые из них при склонении не приобретают типичной для немецкого языка флексии. Имеют место смешанные образования на основе английских грамматических элементов и автохтонных [1; 14, с. 10].

Следует отметить, что все названные факторы тесно взаимодействуют, поскольку повсеместное вхождение и интеграция англо-американизмов в немецком языке является не только лингвистической проблемой, но и проблемой языковой политики.

Библиографические ссылки

1. **Васильева Л. В.** Обогащение современного немецкого языка иноязычными заимствованиями: Экспериментально-типологическое исследование на материале англицизмов: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «германские языки» / Л. В. Васильева. – Ставрополь, 2004. – 21 с.
2. **Дойникова М. И.** Номинативно-функциональный диапазон современных англоязычных заимствований в немецком языке: на материале прессы и художественной прозы конца 20 и начала 21 вв.: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «германские языки» / М. И. Дойникова. – М., 2008. – 22 с.
3. **Калашникова Ю. М.** Экстра- и интралингвистические предпосылки проникновения английских экономических терминов в немецкий язык: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «германские языки» / Ю. М. Калашникова. – Омск, 2005. – 22 с.
4. **Кузина М. А.** Особенности лексико-семантической ассимиляции английских заимствований в современном немецком языке: на материале текстов по туризму: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «германские языки» / М. А. Кузина – М., 2006. – 21 с.
5. **Степанова М. Д.** Лексикология современного немецкого языка. / М. Д. Степанова, И. И. Чернышева. – М.: ВШ, 1962. – 310 с.
6. **Тимина С. А.** Экзотизмы в современной англоязычной прессе: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «германские языки» / С. А. Тимина. – Н. Новгород, 2003. – 21 с.
7. **Heller K.** Das Fremdwort in der deutschen Sprache der Gegenwart / K. Heller. – Leipzig, 1966. – 185 S.
8. **Langner H. C.** Die Schreibung englischer Entlehnungen im Deutschen / H. C. Langner. – Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 1994. – 305 S.

9. **Muhr R.** Anglizismen als Problem der Linguistik und Sprachpflege in Österreich und Deutschland zu Beginn des 21. Jahrhunderts / R. Muhr // Eurospeak. – Wien : Peter Lang Verlag, 2002. – S. 9–56.
10. **Schippa Th.** Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Th. Schippa. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1984. – 308 S.
11. **Viereck K.** Englisch Wortgut, seine Häufigkeit und Integration in der österreichischen und bundesdeutschen Pressesprache / K. Viereck. – Frankfurt : Lang, 1980. – 431 S.
12. **Viereck W.** Zur Thematik und Problematik von Anglizismen im Deutschen / W. Viereck // Studien zum Einfluss der englischen Sprache auf das Deutsche. – Tübingen : Narr, 1980. – S. 9–24.
13. **Nerius D.** Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Kapitel 5, Vorlesung, Sommersemester, 2004. – 48 S. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : www.univie.ac.at/ggerm/archive/archive/
14. **Thelemann L.** Anglizismen im Deutschen. – 51 S. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://lars-thielemann.de/heidi/anglizismen/>

Надійшла до редколегії 10.11.2014 р.

УДК 811. 111'37

О. В. Сердюк
О. В. Сердюк
O. V. Serdyuk

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

КОНЦЕПТИ КІШКА ТА СОБАКА В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ **КОНЦЕПТЫ КОШКА И СОБАКА В АНГЛИЙСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ** **CONCEPT OF CAT AND DOG IN ENGLISH PHRASEOLOGY**

Розглянуто особливості вживання та використання фразеологічних одиниць з концептами КІШКА та СОБАКА в анімалізмах англійської мови, зумовлених лінгвокультурним, стереотипним баченням світу британцями, а також їх еквіваленти в українській мові, відповідність їх структури та різні відтінки їх значень. Дослідження проведено шляхом аналізу фразеологічних одиниць, оскільки фразеологізми є одним із засобів об'єктивації певного фрагмента мовної картини світу. Сьогодні багато вчених приділяють особливу увагу науці фразеології. Існує одна з ідей, пов'язана з тим, що розуміння фразеологічних одиниць є деякою мірою культурним феноменом, тому їх функціонування та вживання досліджується в культурному контексті. Звернено увагу на окремі характеристики фразеологічних одиниць із концептами зоонімів. Автор представляє дослідження фразеологічних одиниць із зоонімічними елементами КІШКА та СОБАКА в англійській та українській мовах та намагається класифікувати їх, враховуючи їх належність до особливих семантичних груп. Даний аналіз може бути корисним для тих, хто вивчає мову та хоче збагатити свої знання про фразеологічні одиниці. Мета даної статті – розкрити особливості названих вище концептів (структурні, фізичні, функціональні та ті особливості, які характеризують специфіку англійської культури), які використовують носії мови, створюючи фразеологічні одиниці. Зроблено висновок про необхідність подальшого дослі-

дження зонімічних фразеологічних одиниць та їх функціональних характеристик в англійській мові.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, концепт, зоонім.

Рассмотрены особенности фразеологических единиц с концептами КОШКА и СОБАКА в анимализмах английского языка, обусловленных лингвокультурным, стереотипным видением мира британцами, а также их эквиваленты в украинском языке, соответствие их структуры и разные оттенки их значений. Исследование проведено путем анализа фразеологических единиц, поскольку фразеологизмы выступают одним из способов объективации определенного фрагмента языковой картины мира. На сегодняшний день многие ученые уделяют особое внимание науке фразеологии. Существует одна из идей, связанных с тем, что понимание фразеологических единиц в некоторой степени является культурным феноменом, поэтому их функционирование и употребление исследуется в культурном контексте. Уделено внимание отдельным характеристикам фразеологических единиц с концептами зоонимов. Автор представляет исследование фразеологических единиц с зоонимическими элементами КОШКА и СОБАКА в английском и украинском языках и делает попытки классифицировать их, учитывая их принадлежность к особым семантическим группам. Данный анализ может быть полезен для тех, кто изучает язык и хочет обогатить свои знания о фразеологических единицах. Цель данной статьи – раскрыть особенности названных выше концептов (структурные, физические, функциональные и те особенности, которые характеризуют специфику английской культуры), которые используют носители языка, создавая фразеологические единицы. Сделан вывод о необходимости дальнейшего исследования зоонимических фразеологических единиц и их функциональных характеристик в английском языке.

Ключевые слова: фразеологические единицы, концепт, зооним.

The article deals with the analysis of the phraseological units with the concept of CAT and DOG in English animalisms due to linguocultural, stereotyped British outlook as well as their Ukrainian equivalents, correspondence of their structure and various meanings. The investigation is based on the analysis of the phraseological units which serve as very important means of verbalization of the definite part of the language worldview. Nowadays a number of scholars turn their attention to the science of phraseology. One of the ideas, is connected with the understanding of phraseological units as phenomena of culture, and therefore their functioning is investigated in cultural context. Attention is paid to individual characteristics of phraseological units with zoonym concept. In the present article the author presents the research of phraseological units with the zoonym elements referring to 'CAT' or 'DOG' in English and Ukrainian and tries to classify them as to their belonging to particular semantic groups. The present analysis may be useful for those who learn language and want to enlarge their knowledge about phraseological units. The aim of the work is to reveal the features of the named concepts (structural, physical, functional, and those characterizing the national specifics of the English culture), which native speakers use when creating phraseological units. Conclusion is made about the necessity of further studying of zoonym phraseological units and their functional characteristics in the English language.

Keywords: phraseological units, concept, zoonym.

Стаття написана у руслі актуальних досліджень, оскільки останні досягнення лінгвістичної науки свідчать про те, що увага дослідників, які працюють у межах когнітивно-дискурсивної парадигми, зосереджується на проблемах реконструкції різних фрагментів картини світу, на особливостях мовної етнічної свідомості, на виявленні культурно-мовних національних стереотипів, на визна-

ченні взаємовпливу мови й культури. «Одним із завдань когнітивної лінгвістики є встановлення елементарних одиниць мовної свідомості. Ці одиниці мають різні форми омовлення залежно від режиму роботи свідомості» [1, с. 13].

Однією з форм вербалізації таких елементарних компотентів мовної свідомості є фразеологічні одиниці. Сфера фразеології привертає увагу лінгвістів і не втрачає своєї актуальності. Сьогодні, незважаючи на численні розробки багатьох питань, пов'язаних із вивченням крилатих одиниць, на велику кількість статей, посібників, все ще існують різні точки зору, різні підходи до вивчення цього фразеологічного шару мови; науковцями все ще недостатньо досліджені питання еволюції та становлення крилатих одиниць, проблеми семантики, структури, статусу, місця крилатих слів у фразеологічному просторі мови, повністю не розкрито їх стилістичної функції. Так, наприклад, проблеми фразеологічної номінації були предметом розгляду в роботах С. С. Алешкевич, О. І. Глазунової, Н. Д. Петрової, Ю. В. Шувалової та ін., фразеологічної семантики – у дослідженнях О. М. Позднякової, А. І. Федорова й ін., фразеографії – у публікаціях Л. А. Лебедевої, Т. В. Лиховидової. З позицій фразеологічної стилістики мовні одиниці розглядалися у працях С. К. Башиєвої, В. В. Виноградова, Г. О. Винокура, М. М. Шанського. Розв'язанням питань, пов'язаних із вивченням фразеологічних одиниць, займалися також й українські дослідники, зокрема, С. Н. Денисенко, Ю. Ф. Прадід, О. О. Селіванова, В. Д. Ужченко, М. Ф. Алефіренко та інші. У фразеології виявляються не тільки структурно-семантичні особливості вихідних словосполучень, але й національно-культурна специфіка мови: «Культурна роль фразеології будь-якої мови полягає в тому, що вона широко використовує й обіграє культурно значущі для своїх носіїв матеріальні й духовні реалії й цінності» [4]. У лінгвістичних дослідженнях простежується інтерес до вивчення фразеологічних одиниць із погляду їхнього зв'язку з національною культурою мовного співтовариства. Проте, незважаючи на інтенсивний розвиток фразеологічних студій, відчувається недостатня кількість робіт із всебічного дослідження концептів, що становлять фразеологічну систему мови.

Мета даної статті полягає у визначенні особливостей вживання фразеологізмів з концептами КІШКА та СОБАКА в анімалізмах англійської мови, зумовлених лінгвокультурним, стереотипним баченням світу британцями.

«Концепт – це одиниця свідомості та інформаційної структури, що відображає людський досвід; а також «оперативна одиниця пам'яті, всієї картини світу, квант знання» [2, с. 37]. Зміст концепту включає в себе смисл наївного поняття, але не вичерпується ним, оскільки охоплює всю множинність конотативних елементів назви, які виявляються в її сполучуваності, що відображає й логічні, раціональні зв'язки його десигната з іншими, й алогічні, ірраціональні відносини, що передають емоційно-оцінне сприйняття світу людиною.

Аналіз фразеологічної концептуалізації світу сприяє поглибленню знань про семантику, синтактику і прагматику мови загалом, про їх зв'язок з етносвідомістю та культурою. В. Телія з цього приводу зазначає, що фразеологізми «можуть виконувати роль еталонів, стереотипів культурно-національного світобачення або вказувати на їх символічний характер і в цій якості виступати як мовні експоненти культурних знаків» [5, с. 250].

До показових у цьому плані фразеологічних одиниць належать словосполучення з лексемами на позначення тваринного світу. Виступаючи компонентами фразеологізмів, фауноніми посилюють їх статус репрезентантів народного світосприй-

няття, виконують функцію своєрідних етнографічних і культурно-історичних маркерів. «Чітко окреслену – семантично й тематично – групу стійких надслівних мовних утворень, у складі яких є фауноніми (зооніми) або їх образно-генетичні елементи», І. Чередниченко називає зоофразеологією [6, с. 81].

Серед усіх зоонімів англійської мови у фразеологічних одиницях присутні близько 30 назв тварин. Серед них найчастіше зустрічаються: *ape* (людиноподібна мавпа), *ass* (віслук), *bear* (ведмідь), *beaver* (бобер), *bull* (бик), *lamb* (ягня), *leopard* (леопард), *lion* (лев), *monkey* (мавпа), *mule* (мул), *ox* (віл), *pig*, *swine* (свиня), *rabbit* (кріль), *rat* (пацюк), *sheep* (вівця), *skunk* (скунс), *squirrel* (білка), *tiger* (тигр), *wolf* (вовк) та більш ніж 20 назв птахів: *chicken* (курча), *cock* (півень), *coot* (лисуха), *crow* (ворона), *dotterel* (сивка), *dove* (голуб), *duck* (качка), *eagle* (орел), *goose* (гусак), *hawk* (яструб), *hen* (курка) та інші.

Взагалі в англійській мові переважна більшість зоонімів пов'язана з образами таких тварин, як *собака* і *кішка*. Це пояснюється тим, що ці тварини були приручені першими і постійно знаходилися поруч з людиною. Тому розвиток значень почався з градації понять по шкалі абстракції. Семантичний процес був безпосереднім відгуком на логічний, пізнавальний процес і йшов з ним паралельно.

Концепт *КІШКА* займає величезне місце у народній культурі й у мові, і досить часто застосовується в ідіоматиці багатьох мов. Символіка концепту *cat/ kim/ кішка* в англійській фразеології досить складна. В англійській культурі словом «*cat*», а також «*dog*», позначається людина у різних життєвих ситуаціях. Позитивне трактування, а саме доброзичливий контекст, зустрічається досить рідко. Частіше «*kim*» згадується в ідіомах з негативною конотацією, про що свідчить їх внутрішня форма, наприклад: *gay-cat* – «*пужон; хлыщ; активный человек; бродяга; дамский угодник*», *cat burglar* – «*вор-форточник; вор-домушник*», *fat cat* – «*денежный мешок; богач*», *hellcat* – «*ведьма; мегера*», *a cat has nine lives* – «*живуч как кошка*», *fraidy cat* – «*боязливый подросток*», *a cat in gloves catches no mice* – «*без труда не выловишь и рыбку из пруда*», *the cat is out of the bag* – «*тайное стало явным*». Нейтральна оцінка має місце у тих англомовних фразеологізмах, де концепт «*кішка*» перестав бути основним компонентом, а служить для опису ситуації. Перебуваючи поруч із людиною протягом тривалого часу, образ кішки щільно закріпився у складі фразеологічних одиниць, використовується в алегоричних формах та в найрізноманітніших життєвих ситуаціях:

Идиома в английском языке	Буквальный перевод	Русский эквивалент
<i>All cats are grey in the dark (in the night)</i>	Все кошки серые в темноте	Ночью все кони вороные
<i>The cat shuts its eyes when it steals the cream</i>	Кошка закрывает глаза, когда ворует сливки	Знает кошка, чье мясо съела. Ахал бы дядя, на себя глядя
<i>A cat in gloves catches no mice</i>	Кот в перчатках мышей не поймает	Без труда не выловишь и рыбки из пруда. Не замочив рук, не умоешься
<i>A cat may look at a king</i>	И кошка может смотреть на короля	За погляд денег не берут
<i>The cat would eat fish and would not wet her paws</i>	Кошка хотела бы съесть рыбку, да не хочет замочить лапки	Хочется рыбку съесть, да не хочется в воду лезть. И хочется, и колется.

<i>Curiosity killed a cat</i>	Любопытство убило кошку	Любопытной Варваре на базаре нос оторвали. Много будешь знать – скоро состаришься
<i>It's a bold mouse that nestles in the cat's ear</i>	Смела та мышь, которая приютилась у кошки в ухе	Не клади волку пальца в рот
<i>The scalded cat fears cold water</i>	Ошпаренная кошка холодной воды боится	Пуганая ворона куста боится
<i>Like a cat on hot bricks</i>	Как кошка на горячих кирпичках	Сидеть как на иголках
<i>Put/set cat amongst the pigeons</i>	Поместить кошку среди голубей	Опростоволоситься
<i>Wait for the cat to jump</i>	Подожди, пока кошка не прыгнет	Посмотрим, куда ветер подует
<i>When the cat is away, the mice will play</i>	Когда кот уйдёт, мыши будут играть	Без кота мышам раздолье
<i>It is enough to make a cat laugh</i>	Этого достаточно, чтобы рассмешить кошку	Курам на смех
<i>Care killed the cat</i>	Забота убила кошку	Беды да печали с ног скачали
<i>A shy cat makes a proud mouse</i>	У робкой кошки мышь хвастлива	У робкой кошки мышь резвится
<i>You can have no more of a cat but her skin</i>	С кошки нечего взять, кроме её шкурки	С одного вола семь шкур не сдерешь
<i>Live under the cat's foot</i>	Жить под кошачьей лапой	Находиться у жены под каблуком
<i>It's no place to swing a cat</i>	Негде кошкой помахать	Негде яблоку упасть

Деякі зооніми були створені письменниками. Наприклад, у Л. Керрола в казці «Аліса в Країні Дива» Чеширський Кіт вимовляє фразу:

A cat may look at a king	Смотреть ни на кого не возбраняется
--------------------------	-------------------------------------

У даному випадку слово *kit* приймає значення *кожен, будь-який*. Ще один вираз був запозичений способом калькування з французької казки Ш. Перро:

Puss in boots	Кіт у чоботях
---------------	---------------

Анімалізм з концептом СОБАКА також по-різному представлений в різних мовах. І в англійській, і в українській мовах цей анімалізм набуває як позитивного, так і негативного значення. В українській мові це може бути вірність, відданість («вірний пес»), в англійській мові може означати людину, якій щастить («top dog», «lucky dog»), працьовиту людину («to work like a dog» – дуже тяжко). В обох мовах анімалізм з образним компонентом СОБАКА може набувати негативних значень, у більшості випадків ці значення збігаються: «give a dog a bad name», «go to the dogs»; «не для пса ковбаса», «собаче життя».

У свідомості носіїв англійської мови непристойно вираджена людина асоціюється із собакою: «done up like dogs dinner», «dressed (got) up like dog's dinner». У

даному випадку «dog's dinner» – дещо огидне, непристойне, відразливе.

Ще один приклад анімалізма, в якому даний концепт набуває виключно негативного забарвлення: «go to the dogs» «сходити нанівець» або ж «котові під хвіст». «Let sleeping dog lie» в українській мові має відповідне прислів'я «не чіпай лиха, поки воно тихо». «Dog eat dog» – «людина людині вовк».

«Dog my cats!» – цей вираз має дуже емоційне навантаження, відповідний фразеологізм в українській мові позбавлений анімалістичних елементів («Хай йому біс!»). «Give a dog a bad name» – у свідомості британців склалася думка, що гірше дати собаці погане ім'я, аніж просто вбити її. «Dogs bark but the caravan goes on» – цей зразок народної мудрості говорить про те, що, які б нещастя не випали на чиюсь долю, життя все одно продовжується.

Отже, можна зробити висновок, що фразеологізми, до складу яких входить зоонімічна лексика, є найчисленнішою групою для будь-якої мови; вони можуть вивчатися як унікальний матеріал для визначення когнітивних, семантичних та прагматичних аспектів мовлення представників будь-якого етносу. У ході дослідження було виокремлено групу фразеологічних одиниць з компонентом зоонімом ссавців (кіт та собака). Було проаналізовано 25 фразеологічних одиниць з концептом СОБАКА та 28 одиниць з концептом КІШКА, що приблизно дорівнює відсотковому співвідношенню 48 % до 52 %. Результати дослідження свідчать на користь того, що в англійській та українській фразеології концепти КІШКА та СОБАКА представлені численними фразеологічними одиницями. Застосовані у ході дослідження елементи аналізу фразеологічних одиниць зоонімів англійської мови певною мірою можуть сприяти розширенню наших уявлень про національно-культурні аспекти фразеологічного розвитку даної мови.

Бібліографічні посилання

1. **Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М., 2004. – 326 с.
2. **Кубрякова Е. С.** Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука. – М., 1994. – № 4. – С. 34–46.
3. **Кунин А. В.** Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М., 1996. – 381 с.
4. **Рябцева Н. К.** Контрастивная фразеология в культурном и межкультурном аспекте / Н. К. Рябцева // Актуальные проблемы межкультурной коммуникации. – М., 1999. – № 444.
5. **Телия В. Н.** Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М., 1996. – 288 с.
6. **Чередниченко І. Г.** Нариси з української фразеології (з російсько-українськими паралелями) / І. Г. Чередниченко. – К., 1952. – 144 с.

Надійшла до редколегії 09.11.2014 р.

УДК 811-13

О. І. Станкевич
О. И. Станкевич
O. I. Stankevych

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ТИПИ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ
ТИПЫ ФИНАНСОВЫХ ОТЧЕТОВ
TYPES OF FINANCIAL REPORT

Розглянуто текстову природу фінансового звіту, його типи і характерні риси. Завданнями статті є проаналізувати структуру фінансових звітів і визначити різні типи фінансових звітів, ототожнюючи їх із типами текстів. Проаналізовано фінансовий звіт, види інформації, які присутні в текстах фінансового звіту. Також є визначений тип текстів, до якого належить фінансовий звіт. Розглянуто стандартний і нестандартний типи фінансових звітів. Представлено і проаналізовано фрагмент фінансового звіту компанії Legrand Group. В рамках даної роботи фінансовий звіт розглянуто як спеціальний, стислий, креолізований тип тексту, який віднесений до економічного типу дискурсу. Фінансовий звіт визначено як обов'язкову форму фінансової звітності, яка утворена спеціалістами згідно з вимогами діючого законодавства. Інформація, яка представлена у фінансовому звіті, може бути цікавою великому колу користувачів, які долучаються до процесу прийняття рішень. Це коло може включати як юридичних, так і фізичних осіб. Залежно від видів інформації і засобів їх відтворення виділено стандартний і нестандартний звіти. Ідентифіковано економічний звіт як спеціальний текст, який укладається спеціалістами для спеціалістів. Зроблено припущення, що фінансовий звіт може бути представлений як стислий креолізований текст, який може виступати підписом до зображення.

Ключові слова: фінансовий звіт, види інформації, стислий текст, креолізований текст, економічний дискурс.

Рассмотрена текстовая природа финансового отчета. Нашей задачей было изучить структуру финансового отчета и определить его типы. Проанализирован финансовый отчет, виды информации, присутствующие в текстах финансового отчета, определен тип текста, к которому относится финансовый отчет, рассмотрены стандартный и нестандартный типы финансового отчета. Представлен и проанализирован фрагмент финансового отчета компании Legrand Group. Финансовый отчет рассмотрен как специальный, сжатый, креолизованный текст, относящийся к экономическому типу дискурса. Финансовый отчет определен нами как обязательная форма финансовой отчетности, которая создается специалистами в соответствии с требованиями законодательства. Информация, представленная в данном типе текстов, может быть интересна широкому кругу пользователей, вовлеченных в процесс принятия решений. Этот круг может включать как юридических, так и физических лиц. В зависимости от видов информации и способов ее передачи выделены стандартный и нестандартный отчеты. Идентифицирован финансовый отчет как специальный тип текста, составленный специалистами для специалистов. Сделано предположение, что финансовый отчет может представлять сжатый креолизованный текст, выступающий подписью к изображению.

Ключевые слова: финансовый отчет, виды информации, сжатый текст, креолизированный текст, экономический дискурс.

The article is aimed at analyzing the financial report and its types and main features. We set the following tasks: to examine the structure of financial report texts and to identify financial report as a certain type of texts, to examine types of information included in a financial report, to define the types and components of financial report as is. The financial report as a type of text, types of information which can be found in such kinds of texts are scrutinized. The author researches the standard and non-standard types of financial reports. The fragment of Legrand Group financial report is being represented and analyzed. In the article the financial report is being examined as special, compressed, creolized text related to economic discourse. We traditionally define financial report as an obligatory form of accounting and reporting which is made by the economic players in accordance with the requirements of the law. Such kind of information might be interesting for the large circle of users who are involved in making decision process. The circle of users can be represented by both legal and physical persons. Depending on the type of information and means of information delivery we mark out standard and non-standard types of report. We also single out financial report as a special text. We also presume that financial report may be defined as a compressed text. Financial report can be regarded as a creolized text, which is a caption to an image.

Keywords: financial report, types of information, compressed text, creolized text, economic discourse.

This article is aimed at analyzing the text-oriented nature of a financial report. We set the following tasks: to examine the structure of financial report texts and to identify financial report as a certain type of texts, to examine types of information included in a financial report, to define the types and components of financial report as is on the example of a financial report of Legrand group.

The problems of text, discourse and text information are of interest to a wide range of scholars and linguists particularly. In this article we used the works of such scientists as A. Morohovsky, G. Bogdanovych, O. Panchenko and others.

The social system, nations' psychology have changed drastically for the recent twenty years. These changes have occurred in the life of the societies as well. And it is natural that they influence not only the social sphere but also the system of communication. So, taking into consideration I. Sternin's theory, we can single out the following factors of development and change of communication practice: political freedom, freedom of speech, political pluralism in the society, market economy development, openness of the contemporary society. And this results in broadening of outlook, polarization of a society, instability of political and economic life [100, c. 91–98]. G. Bogdanovych considers that our reality is characterized by different epoch-making events, which arouse people's interest in political, economic, military, ecological and cultural issues. It leads to the change of lifestyles, form of thinking, reconsideration of stereotypes in life and language [20, c. 235]. Thus we can state the fact that economic discourse broadens its sphere of functioning. And it also explains the arousing interest in some types of economic information in general and financial report in particular.

So we traditionally define financial report as an obligatory form of accounting and reporting which is made by the economic players in accordance with the requirements of the law. It may be a report about activity of a company within the past business year. The information must be given in figures [11]. Though this piece of information is related to the Ukrainian law we may presume that this is a common world practice, since the

aim of any financial report is to give the information about financial state of a company (balance sheet), results of activity (income and loss statements), changes of financial state (cash drive report), etc. Such kind of information might be interesting for the large circle of users who are involved in making decision process. The circle of users can be represented by both legal and physical persons [5].

In point of fact financial report is deemed as writing form of discourse and here we try proving that this is also a text, a specific type of it.

We pay attention to the fact that in financial report one can find different types of information as in any other text. Different scientists scrutinized and singled out different types of information. We consider that the most detailed classification is as follows: factual information (FI); conceptual information (CI) and subtext information (SI) [4, c. 27]. In general financial report delivers FI, but we can easily find the examples which prove that SI is also found in some types of reports. Depending on the type of information and means of information delivery we may mark out standard and non-standard types of report. We suppose that in standard report FI prevails, in non-standard other types of information are present. Usually additional information is reported orally to embellish the presentation or to colour the truth.

Standard financial report is usually given in the form of a table, if it is not a part of presentation when a speaker may use any means to show the figures and data. So the information in such type of a report is represented vertically. Let us look at the Example No. 1. This is the financial report of Legrand Group given on their site [12]

IFRS – in millions of euros

<i>Sales</i>	4,250	4,467	4,460	2,225
<i>Total growth</i>	+ 9.2%	+ 5.1%	- 0.1%	- 1.3%
<i>Growth at constant scope of consolidation and exchange rate</i>	+ 6.4%	- 1.4%	+ 0.5%	+ 1.3%
<i>Operating profit</i>	812	848	849	436
<i>as % of sales</i>	19.1%	19.0%	19.0%	19.6%
<i>Adjusted operating profit (1)</i>	857	874	882	453
<i>as % of sales</i>	20.2%	19.6%	19.8%	20.4%
<i>Net income excluding minorities</i>	479	506	531	272
<i>Free cash flow (2)</i>	523	627	563	184
<i>as % of sales</i>	12.3%	14.0%	12.6%	8.3%
<i>Net earnings per share (in euro)</i>	1.82	1.92	2.00	1.02
<i>Net dividend per share (in euro)</i>	0.93	1.00	1.05	

In non-standard report the information is developed horizontally as it is shown in the Example No. 2 of the same company [12].

(1) From 2009, operating income adjusted for amortization of revaluation of intangible assets at the time of acquisitions and for expense/income relating to acquisitions and, where applicable, for impairment of goodwill. Before 2009, operating income adjusted for amortization of revaluation of intangible assets related to the acquisition of Legrand France in 2002 and impairment of goodwill.

(2) Free cash flow is defined as the sum of net cash from operating activities and net proceeds of sales of fixed assets, less capital expenditure and capitalized development costs.

Actually this is one and the same report but Example No.2 represents the references to the table, it explains some points of the table because any figure and datum need additional detailed explaining. We find out that standard and non-standard types can be united in one report. It is difficult to find out SI or CI, the latter is generally a peculiar feature of fiction literature.

As we know any text should satisfy communicative need of interlocutors, and is essentially the main communicative unit which we use in the process of communication. In the case under discussion a text may be indirectly deemed as a communicative unit because its task is to satisfy only one specific aspect of cognitive and informative needs of some readers.

Here we want to remind that traditionally texts are divided into two big groups. The first group comprises the texts of clichéd type which are made on the basis of strict models. To this group we refer the texts of official documents, some scientific texts. The second group comprises texts of flexible type which have usual, liberal character. On the basis of such models the newspaper articles, commentaries and even some scientific articles can be written [7, c. 197]. The texts of financial reports belong to the first group as they have the definite structure and have to meet the requirements. We also can distinguish financial report as a special text. Here we mean that the text of financial report is composed and made up by a specialist for a specialist of the same sphere. Although Example No.2 shows us some information which does not contain figures we can presume that it represents additional information which is valuable for a specialist.

Special text in linguistics is researched in the context of special communication (SC). SC is a type of communication in a definite sphere of science, engineering and art. An addresser and addressee in such type of communication are considered to have special or professional training [6, c. 58]. And the characteristic features which can help differ a special type of text from the others are means of expression, linguistic and extralinguistic, for example drawings, schemes, figures, symbols. Of course first of all we mean writing form of text presentation.

Vocabulary is another peculiarity of special texts. Such type of texts abounds in terms, professional slang, etc. And of course the main criterion which is peculiar to a special text is information of special kind [8, c. 48].

Taking into consideration all the mentioned facts we resume that financial report can be considered as a special text. But it has linguistic and extralinguistic differences from other texts even similar in content (review, economic article, etc.).

As financial report has to occupy some limited place in printed or digital resources, it should not take a reader long to read and understand it. It means that financial report may also be considered as a kind of compressed text. Compressed text is a message objectified in writing. It can be initially, primarily compressed intending to be developed in a longer text or may represent the compressed form of some full text. Compressed text has higher informative richness than other types of texts and even than the full version of the same text. Compressed texts are made with the help of combination of objective (material and technical) and subjective factors. Such kinds of texts have wide sphere of functioning. The tendencies of linguistic redundancy and economy are the basis for these texts [9].

The process of creation of compressed texts envisages quantitative reduction of a verbal message with the help of graphic shortenings, symbolic representation, elimination of unnecessary words, ellipsis of auxiliary lexico-semantic units, underlying semantic transformations. Hence we presume that financial report has limited size because of

technical reasons but nevertheless tends to deliver some big part of information content and that is why is deemed as a primary compressed text which may be developed in oral presentation.

In a compressed text a phenomenon of informational compression plays a great role. To define the limit of compression we use the conception of text norm. In different texts it will be different. Though there is a general measure, indicator of this norm: a unit does not have to lose the message meaning. The issues of text norm are especially important for business and reference literature, for the second scientific literature (review, annotation).

In general information compression leads to laconization of a text. The extent of such laconization depends on communicative situation. In such case laconization is not just simple reduction of information in a text, it is the reduction with the necessary information preserved. Consequently information compression is one of the ways to heighten information value of verbal means of expression. And this way envisages the development of such text which expresses the main message with the help of minimal verbal means.

The structure of financial report is defined by communicative purpose (that is why the economic player activity tends to create text structure) and transforming purpose (transformation of a text of one type in order to create the text of the other type).

We do not want to represent in detail all types of the texts, but we would like to mention the points which we consider important for this research. A. Brudnyi regarded a text as a mechanism of controlling the process of understanding and he singled out three groups of texts:

- 1) texts which do not contain elements of controlling perception in their structure but which admit unlimited interpretation of content,
- 2) texts which codify perception strictly and admit unambiguous understanding,
- 3) texts which contain directing 'semantic lines', interweaving of them support interpretation on the one hand and generate the variants of understanding on the other [3, c. 136].

To our mind the texts of financial reports according to their tasks should be related to the texts of the second type, but because of some psycholinguistic reasons they also may be related to the third group, creating unpredictable effect. That is explained by the fact that financial report can be regarded as creolized texts.

Creolized texts baffle and are of great interest to contemporary linguists. The movement from the text to the image and backwards reveals the role of different components of communication. It gives an opportunity to assess how linguistic and extralinguistic phenomena are interrelated, to define the mechanism of their integration. It helps to compare the effects of graphic information and verbal texts. This is well illustrated by Example No. 1, as in wide understanding a creolized text is a caption to an image. An image and a word in the creolized texts are not in opposition. Between verbal part and image there are different correlations. E. Anisimova gave an idea of complementarity and interdependency speaking about creolized texts. In the case of complementarity the image is understood without words and may exist independently. A verbal commentary describes the image, duplicating the information which this image bears. In the case of interdependency the image depends upon a verbal commentary. The verbal commentary in this case defines the image interpretation. The image is not understood without the commentary [1, c. 12].

In financial report (Example No. 1) we can speak about interdependency, because without a text component even a specialist will have difficulty in understanding and perception of the information (figures). Example No. 1 is the text with full creolization, the verbal component of which can not exist independently, separately from the image (figures). The verbal part in this case is oriented to the image, and the image is obligatory. So the verbal part and the image have synsemantic relations [1, с. 15]. Sometimes financial reports may represent zero creolization, when an image is absent and does not play an important role in text organization.

In conclusion we resume that a text component of a financial report is very important. The verbal component and the image in a financial report are interdependent. The verbal component may play principal and auxiliary role in a financial report. Financial report corresponds to a special primary compressed creolized text, which is structured as a clichéd type of text with both vertical and horizontal information development where FI prevails. We consider standard and non-standard reports depending on the information they comprise.

References

1. **Анисимова Е. Е.** О целостности и связности креолизованного текста (к постановке проблемы) / Е. Е. Анисимова // Филологические науки. – 1996. – № 5. – С. 75–79.
2. **Богданович Г. Ю.** Лингвокультурная ситуация и некоторые моменты ее описания / Г. Ю. Богданович // Ученые записки ТНУ им. В.И. Вернадского. – Симферополь, 2004. – Т. 15 (54). – № 1. Филологические науки. – С. 235–245.
3. **Брудный А. А.** Психологическая герменевтика / Брудный А. А. – М. : Лабиринт, 1998. – 336 с.
4. **Гальперин А. И.** Очерки по стилистике русского языка / А. И. Гальперин. – М., 2003. – 244 с.
5. **Гринев С. В.** Введение в терминологическую лексикографию : учебное пособие / С. В. Гринев. – М. : МГУ, 1986. – 126 с.
6. **Иванов Л. Ю.** Теоретический аспект исследования дискурса и текста в применении к области специальной коммуникации / Л. Ю. Иванов // Вісник Харківського нац. ун-ту. – 2001. – № 520. – Філологічні аспекти дослідження дискурсу.
7. **Мороховский А. Н.** Стилистика английского языка / Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В. – К. : Вища школа, 1984. – 196 с.
8. **Падучева Е. В.** Высказывание и его соотношенность с действительностью / Е. В. Падучева. – М. : Наука, 1985. – 272 с.
9. **Панченко Е. И.** Лингвистика сжатого текста (на материале современного русского языка) : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.02 / Панченко Елена Ивановна. – Днепропетровск, 1998. – 370 с.
10. **Стернин И. А.** Общественные процессы и развитие современного русского языка / Очерк изменений в русском языке конца XX века / И. А. Стернин // Серия «Дидактический материал». Отпечатано на оборудовании формы RICOH, 1997. – 65 с.
11. Webzakony.com.ua.
12. http://www.legrand.com/EN/key-figures-financial-statements_12526.html

Надійшла до редколегії 07.10.2014 р.

I. П. Суїма
И. П. Суима
I. P. Suima

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**КЛІШЕ В РЕСПОНСИВНИХ РЕЧЕННЯХ
КЛИШЕ В РЕСПОНСИВНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ
CLICHES IN RESPONSIVE SENTENCES**

Розглянуто особливості використання кліше у конструкціях з комунікативним завданням «відповідь на питання» – респонсивних реченнях. Респонсиви, що є шаблонними висловлюваннями в англійській мові, досліджено у семантичному, лексичному та структурному аспектах. У теоретичному плані вказані синтаксичні одиниці аналізуються як такі, що мають свої диференційні ознаки та відрізняються за комунікативною метою від інших. Простежено взаємозв'язок між адресованим реченням (розповідним, питальним чи спонукальним) та реченням-реакцією (відповіддю). Наведено приклади вживання різноманітних кліше-респонсивів. Розглянуто специфіку клішованих респонсивних речень – відповідей на привітання, прощання, звертання тощо. Особливу увагу звернено на загальні ознаки кліше-респонсивів та їх відмінності від інших типів респонсивних речень. Синтаксичні одиниці, що розглядаються, досліджено як такі, що належать до нефункціонального респонсиву, тобто представляють собою речення, що не дають прямої відповіді на поставлене запитання. Клішовані елементи діалогу є мовними формулами, що сприяють полегшенню процесу комунікації та є легко відтворюваними у певних умовах та контекстах. Респонсивні речення, що представлені кліше, мають значне функціональне навантаження: вказані комунікативні одиниці використовуються практично в усіх сферах людської діяльності. Кліше-респонсиви також є невід'ємною частиною процесу вивчення іноземної мови та пов'язані з отриманням навичок усного мовлення, опануванням граматичних та лексичних особливостей мови.

Ключові слова: респонсивне речення, клішовані елементи діалогу, синтаксична одиниця, лексичний матеріал, семантичний аспект.

Рассмотрены особенности использования клише в конструкциях с коммуникативным заданием «ответ на вопрос» – респонсивных предложениях. Респонсивы, являющиеся шаблонными выражениями в английском языке, исследованы в семантическом, лексическом и структурном аспектах. В теоретическом плане указанные синтаксические единицы анализируются как имеющие свои дифференциальные признаки и отличающиеся от других единиц. Прослежена связь между адресованной фразой (повествовательной, вопросительной или побудительной) и предложением-реакцией (ответом). Приведены примеры использования разнообразных клише-респонсивов. Рассмотрена специфика клишированных респонсивных предложений – ответов на приветствие, прощание, обращение и т.п. Особенное внимание обращено на общие признаки клише-респонсивов и их отличие от других типов респонсивных предложений. Рассматриваемые синтаксические единицы исследованы как относящиеся к нефункциональному респонсиву, т.е. они представляют собой предложения, не дающие прямого ответа на поставленный вопрос. Клишированные элементы диалога являются языковыми формулами, которые облегчают процесс

коммуникации, и, кроме этого, легко воспроизводятся в определенных обстоятельствах и контекстах. Респонсивные предложения, представленные клише, имеют значительную функциональную нагрузку: указанные коммуникативные единицы используются практически во всех сферах человеческой деятельности. Клише-респонсивы являются также неотъемлемой частью процесса обучения иностранным языкам и связаны с получением навыков устной речи, усвоением грамматических и лексических особенностей языка.

Ключевые слова: респонсивное предложение, клишированные элементы диалога, синтаксическая единица, лексический материал, семантический аспект.

The article deals with the peculiarities of clichés usage in the constructions with the communicative task «the answer to the question» – responsive sentences. Responsives, which are stereotyped expressions in the English language, are investigated in semantic, lexical and structural aspects. In theoretical aspect the above-mentioned syntactic units are analyzed as the ones having their differential features and different from other ones according to the aim of communication. The article traces the relationship between the sentence addressed (declarative, interrogative or imperative) and the sentence-response (answer). Examples of the usage of various clichés-responsives are presented. The specificity of clichés-responsive sentences – answers to the greeting, saying good-bye, addressing and so on is considered. Special attention is paid to common features of cliché-responsives and their difference from other types of responsive sentences. Syntactic units under review are investigated as belonging to the non-functional responsives, which are sentences that do not give a direct answer to the question. Cliché dialogue elements are linguistic formulas that contribute to facilitation of the communication process and are easily reproducible in certain circumstances and contexts. Responsive sentences that are clichés have significant functional loading: these communication units are used in practically all spheres of human activity. Clichés-responsives are also an integral part of foreign language learning and they are connected with the obtaining of oral communication skills, mastering grammatical and lexical features of the language.

Keywords: responsive sentence, cliché elements of dialogue, syntactic units, lexical material, semantic aspect.

According to the aim of communication the majority of English Grammars identify three (declarative, interrogative and imperative) [1; 3; 6–9; 13; 15] or four (declarative, interrogative, imperative and exclamatory) [4; 5; 10; 12; 14] types of sentences. The syntactic units with the communicative orientation «answer to the question» have not been analyzed as a separate class of phrases, although these constructions are characterised by differential features and are of great importance in the process of communication. The syntactic units of this type are defined as «responsive sentences» or «responsives» (Eng. Response) [2]. From our point of view, the term «responsive sentence» can be implemented not only for question-response system, but also may be used for the nomination of a syntactic unit used as a reaction to any expression: interrogative (*And where have you been ? – Nowhere. Can you help me? I'm on the phone*), declarative (*There's no way we'll make this plane. It leaves in 45 minutes. Think positive! He thinks I'm guilty. That's not what's important*), exclamatory (*Congratulations! We did it! Julie! I'll speak with you later!*), and imperative (*Get upstairs now. Why? Do it! Why me?*).

Responsive sentences have a wide classification and firstly can be divided into functional responsives, constructions giving a concrete answer to the question, and non-functional ones, communicative units presenting an attempt to escape answering the question or an effort to change the subject of the conversation.

There can be a great variety of responses to any type of expression. It can be explained by linguistic as well as extralinguistic reasons. Among the linguistic ones, the following can be stated: 1) A tendency for the shortness and compactness of the answer and an attempt to give the necessary information in one or several words: *Do you realize what you're doing? Absolutely. Pick me up please! I'm late.* 2) lexical context: *How late's the restaurant open? – 8:30 every night. You want to know the real reason why I'm here? – Sure,* etc.

As for the extralinguistic factors, we can name: 1) The emotional state of the speakers: *Are you crazy? – Me? Nice suit. – You're joking;* 2) The relations between the speakers: *How fast does this go? Does it have automatic transmission? Look, I told you before. Don't bother me. Now, beat it!; – How you been, Saul? – Never better;* 3) Having or not having an intention to answer the question: *And where have you been? – Nowhere. Did you count heads? Eleven, including me; What's your address? – Sorry, but that's strictly confidential;* 4) A wish to give more information than the speaker asks for: *Excuse me. Are your parents here? My parents live in Paris. Nothing to Chicago? There's nothing to Chicago, New York, Nashville;* 5) A personality of the individual you ask a question: *I didn't do anything. – Shut up. How was your trip? – Fantastic;* 6) Having or not having information you ask for: *Any idea how this happened? – No. How late's the restaurant open? – 8:30 every night;* 7) A situation itself: *Change 150. Quarters or nickels? – Quarters are fine. You said we'd go for ice cream. – I lied;* 8) An intention to bewilder the speaker, to avoid answering the question and, sometimes, even a wish to get some information from the speaker: *I saw you from the window. – What are you doing here? Don't touch that. – Why not?;* 9) Lack of time for conversation: *What are you doing? Don't move. – Can I talk to you for a minute? – Quickly,* etc.

One of the most widespread subtypes of non-functional responsive sentences is the stereotyped or cliché responses: *Have a good day! – Have a good day too!; Help yourself! – Thank you!* etc. According to Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, cliché is an «idea or expression, that has been too much used and is now a stereotyped phrase» [11, p. 154]. Cliché responses do not give the answer in its direct meaning and do not provide the questioner with some information, but the constructions of this type are used to continue the dialogue and show the intention of the respondent. Cliché responses are characterized by the possibility to reproduce these syntactic units, to combine them with other communicative units and interpret them in different ways according to the desire of the speaker.

In the «question-answer» construction the character of the responsive sentence depends on the addressed phrase. This statement is also true for cliché elements of the dialogue. For example, there is a limited number of answers (responsives) we can give as a reaction to the greeting «*Good morning!*». The stereotyped reply may be «*Good morning!; Nice to meet you*» or something like that. Responsives-clichés appear in our speech under different circumstances and in various contexts. A lot of reasons for the usage of these syntactic units can be found. First of all, the desire to be polite, to continue the dialogue or begin the conversation, to establish good relations with the person you speak with etc. Moreover, while reproducing the prepared responsive-cliché, the participant of communication has time to think over the further conversation, to find better facts to convince the interlocutor to do something.

Responsives-clichés are of great interest from the lexical aspect.

Responsive sentences, which are standardized and clichéd, as a rule are brief, exact and include not only the lexical material from the question/statement addressed (*Nice*

to meet you! – Nice to meet you too!), but also other words and word-combinations, depending on the character of the question/statement itself (*Excuse my disturbing you. – No need to be sorry! That's all right*).

Responsive sentences, which can be called clichés, are also used while expressing your agreement: *There are many reasons for...; There is no doubt about it that... I am of the same opinion; I am of the same opinion as the author. I completely / absolutely agree with the author; I agree with you 100 per cent; I couldn't agree with you more; That's so true; That's for sure; etc*, disagreement: *There is more to it than that; The problem is that...; I (very much) doubt whether...; This is in complete contradiction to...; What is even worse,...; I am of a different opinion because...; I cannot share this / that / the view; I cannot agree with this idea; What I object to is...; Unlike the author, I think...; I don't think so; etc* with the speaker addressing you.

Analyzing the previous examples, we can make a conclusion that within the clichéd responsives in parallel with proper responsives-clichés there are also complemented responsive sentences-clichés, which contain additional information and include the new not clichéd lexical material depending on the character of the question or statement.

For instance, as we know, the same phrase can produce different reaction and if this reaction is represented as a clichéd phrase, it can frequently be complemented with another statement expressing the respondent's arguments concerning the issue under discussion, his/her emotional state etc. For example: *This football team will win 100 per cent! – I don't think so!; I am of a different opinion* (a proper clichéd responsive); *– I don't think so, they were defeated too many times this year!; I am of different opinion because their rivals are trained better* (complemented responsives-clichés).

The usage of responsives-clichés does not mean that syntactic units of this type are related to the uniformity, monotony and tediousness. These communicative units are diverse, they can vary depending on the situation or circumstances. For example, let's take the phrase «*Thank you*». In English there are several variants how to answer it, so in this case we will have a wide range of possible responsive sentences and all these syntactic units will be within the group of responsives-clichés: *Don't mention it; That's all right; It's nothing; It was no trouble at all; It was no bother; It was a pleasure; It was a real pleasure for me to do it etc.* (in a situation when someone appreciates your service or just thanks you for something); *It is I who should thank you; The pleasure is entirely mine* (when it was a successful collaboration in some issues etc.); *I'm glad you enjoyed it. You're welcome!* (the answer of the hostess to her guests' thanks) etc.

Responsives-clichés can be useful in a wide range of situations: the beginning of the dialogue, joining the conversation, changing of the subject of the communication, continuation of the conversation even if you do not know exactly the communicative orientation of the person addressing you.

Also, different functions of the syntactic units under research can be named. First of all, they are: information transfer, regulation of the process of communication, determination of the speaker's and respondent's emotions, etc.

To sum up, responsive sentences, which are clichéd or containing a clichéd element, are used in all stages of communication: establishing contact, introducing an issue for discussion, keeping the conversation going, presenting final arguments and bringing it to the conclusion.

The knowledge of clichés that can be used as responsive sentences also helps to be oriented in every situation: for example, it will be rude to say «please» as a response to the addressed phrase «sorry». There is a wide range of other stereotyped phrases we can

use in this situation: *It's all right; Oh, that's all right; It's quite all right; Never mind; No harm done; No need to be sorry; Forget it.*

Despite the fact that all the proposed phrases are clichés, there are various variants how to reply in a way appropriate for the situation. The person answering the addressed phrase can follow some stylistic requirements, norms of the etiquette and can be ruled by the situations itself, relationships with the speaker, the aim of the communication etc.

Thus, responsive sentences containing stereotyped phrases or clichés are significant elements of the communicative process, but these syntactic units, as well as other ones, should be used relevantly, in a way suitable for the occasion and, when required, be complemented with other words and word-combinations.

References

1. **Ильиш Б. А.** Строй современного английского языка / Б. А. Ильиш. – Л. : Просвещение, 1971. – 365 с.
2. **Меньшиков И. И.** Типология респонсивных предложений в современном русском языке / И. И. Меньшиков // Избранные труды по лингвистике. – Днепропетровск : Новая идеология, 2012. – С. 85–100.
3. **Carnie Andrew.** Syntax / Andrew Carnie. – Oxford : Blackwell Publishers, 2001. – 383 p.
4. **Crystal D.** Cambridge Encyclopedia of the English language / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 491 p.
5. **Crystal D.** Dictionary of linguistics and phonetics / D. Crystal. – Blackwell Publishing, 2008. – 529 p.
6. **Gleason H. A. J.** Linguistics and English Grammar / H. A. J. Gleason. – New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1965. – 519 p.
7. **Greenbaum Sidney.** The Oxford English Grammar / Sidney Greenbaum. – Oxford : University Press, 1996. – 664 p.
8. **Iriskulov A. T.** Theoretical Grammar of English / A. T. Iriskulov. – Tashkent, 2006. – 64 p.
9. **Leech G.** English Grammar for today / G. Leech, M. Deucher, R. Hoogenraad. – Macmillan, 1982. – 224 p.
10. **Miller J.** An Introduction to English Syntax / J. Miller. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2002. – 206 p.
11. **Oxford** Advanced Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby. – Oxford University Press, 1982. – 544 p.
12. **Quirk R.** A University Grammar of English / R. Quirk, S. Greenbaum. – London : Longman, 1973. – 485 p.
13. **Rauch I.** Insights into Germanic Linguistics / I. Rauch, G. F. Carr. – New York : Peter Lang, 1999. – P. 127–144.
14. **Redford A.** Syntactic Theory and the Structure of English. A Minimalist Approach / A. Redford. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 572 p.
15. **Reis M.** On sentence type in German. An Enquiry into the relationship between grammar and pragmatics / M. Reis. – Tübingen : University of Tübingen, 1999. – P. 141–157.

Надійшла до редколегії 21.10.2014 р.

УДК 811.111'25

А. В. Тарасова**А. В. Тарасова****A.V. Tarasova**

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ДО ПИТАННЯ ФЕНОМЕНА ПОРІВНЯННЯ:
 СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКИХ
 КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
 К ВОПРОСУ ФЕНОМЕНА СРАВНЕНИЯ:
 СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКИХ
 КОМПАРАТИВНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ
 SIMILES / COMPARISON AS PHENOMENON:
 SEMANTIC ASPECT IN THE STUDY OF
 ENGLISH COMPARATIVE PHARSEOLOGISMS**

Розглянуто питання, пов'язані з визначенням категорії порівняння з точки зору різноманітності підходів до вивчення зазначеного феномена. Незважаючи на велику кількість досліджень з аналізу категорії порівняння, проблема залишається невирішеною, оскільки на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти її розгляду. У дослідженнях природи самого явища компаративності, як і його лінгвістичного статусу, є надзвичайно багато суперечностей, різнотлумачень, діаметрально протилежних поглядів мовознавців, що зумовлено об'єктивною складністю цього мовного явища. Ускладненість фразеологічної семантики зумовлює внутрішня форма, яка відіграє своєрідну та специфічну роль у фразеологічній номінації ФО. Порівняння відіграють провідну роль у створенні образної системи твору і тим самим дають змогу передати читачам те особливе бачення світу, яке притаманне тексту, автору чи його персонажу. ФЗ має багатокомпонентну структуру, яка включає денотативний, сигніфікативний та конотативний компоненти. Процес пізнання має не тільки інтелектуальний (раціональний), а й емоційний характер. Діалектична єдність раціонального та емоціонального в мисленні і мові безпосередньо відображається в сигніфікативно-денотативному компоненті, що містить предметно-логічну інформацію, і в конотативному компоненті, який є суб'єктивним елементом значення. Якщо у лексичному значенні головну роль відіграють сигніфікативний і денотативний елементи, то у фразеологічному значенні конотативний елемент виконує набагато важливішу функцію, хоча й не можна однозначно стверджувати, що конотація – домінантний елемент фразеологічного значення. Проте існує розбіжність поглядів на обсяг ФЗ та систематизацію його компонентів.

Ключові слова: внутрішня форма, компаративний фразеологізм, компаративність, порівняння, конотація, образність, фразеологічне значення.

Рассмотрены вопросы, связанные с определением категории сравнения с точки зрения множественности подходов к изучению этого феномена. Несмотря на большое количество работ по анализу категории сравнения, проблема остается нерешенной, поскольку на каждом этапе научного познания появляются новые аспекты её рассмотрения. В исследованиях природы самого явления компаративности, как и его лингвистического статуса, существует много противоречий, толкований, диа-

метрально протилежних точок зору мовознавців, що обумовлено його об'єктивною складністю. Існують різниці поглядів на обсяг ФЗ і систематизацію компонентів. Процесу пізнання притаманний не тільки інтелектуальний (раціональний), але й емоційний характер. Діалектичне єдинство раціонального і емоційного в мисленні і мові безпосередньо відображається в сигніфікативно-денотативному компоненті, включаючому предметно-логічну інформацію, і в коннотативному компоненті, являючомуся суб'єктивним елементом значення. Якщо в лексическому значенні головна роль належить сигніфікативному і денотативному елементам, то в фразеологічному значенні коннотативний елемент виконує набагато більш важливу функцію, хоча й не можна однозначно утверджувати, що коннотація – домінуючий елемент фразеологічного значення. Складність фразеологічної семантики обумовлена внутрішньою формою, яка виконує своєобразну і специфічну роль у фразеологічній номінації ФЕ. Порівняння мають велике значення при створенні образної системи твору і тим самим дають можливість передати читачеві особливе бачення світу, притаманне тексту, авторові або персонажу. ФЕ мають багатоконпонентну структуру, включаючи денотативний, сигніфікативний і коннотативний компоненти.

Ключові слова: внутрішня форма, компаративний фразеологізм, компаративність, порівняння, коннотація, образність, фразеологічне значення.

The article deals with the definition of comparison / simile considering a variety of approaches towards the study of the given issue. A number of scientific works on the analysis of the category do not cover all the aspects. As a such, at every step of scientific development new facets of the issue appear. The objective complexity of the simile encounters contradictions and diametrically oppositional opinions of the linguists. Challenges encountered on interpretation / translation of phraseological units are caused by complexity of internal form. The latter plays a unique and specific role in phraseological nomination. Comparative phraseologisms are multi-structural units, composed of denotative, significative and connotative components. Cognition involves both intellectual and emotional processes. Dialectic unity of rational and emotional in consciousness and language is indispensably reflected by significative and denotative elements. While lexical meaning predominantly possesses significative and denotative elements, connotative element performs a vital function in phraseological meaning. However, it is hardly possible to state that connotation is the dominant element of phraseological meaning. Similes are of significant importance in creation of imagery of the literary work. Moreover, they enable transmitting to the readers a special world perception pertinent to a text, author or character. Background and etymological origins of most idioms is at best obscure. This is the reason why a study of differences between the idioms of English and Ukrainian is somewhat difficult. But it also makes the cases, where background, etymology and history are known, even more interesting, moreover the choice of this theme is caused by the small studying of this question in literature and linguistics. Exploring the interaction between culture and language, examining the cultural components of phraseological units and analysing from an areal and language-typological aspect and the communicational function of the information encoded in phraseological units is of great theoretical and practical significance. As phraseological units represent the national cultural worldview and mentality of peoples and nations, they play an important role in revealing variety of world map.

Keywords: comparison, comparative phraseologism, connotation, image, internal form, phraseological meaning, simile.

Складність лінгвістичної природи порівнянь зумовила появу різних, часто суперечливих думок щодо її структури. Актуальним для сьогодення є питання

стосовно визначення лінгвістичного статусу категорії порівняння, з'ясування його синтаксичної природи в узвичаєних традицією граматичних поняттях і термінах.

Мета – розглянути підходи до вивчення явища порівняння у працях вітчизняних та зарубіжних науковців з різних галузей знань (психології, філософії, літератури, лінгвістики), визначити термінологічний апарат складових КФО, розглянути семантичні і структурні особливості англійських компаративних фразеологізмів.

Об'єктом дослідження є англійські компаративні фразеологізми. Предмет дослідження – особливості компаративних фразеологізмів у галузі перекладознавства.

На думку літературознавців, «порівняння – це троп, який полягає в поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, тобто єднальних сполучників: як, мов, немов, наче, ніби та ін.» [4, с. 561].

Енциклопедія «Українська мова» містить дві статті з цієї теми: «Порівняльний зворот» І. Р. Вихованця [10, с. 467–468] та «Порівняння» Л. І. Мацько, де цей термін потрактовано у стилістичному аспекті як фігура мови, «що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно властивими для інших [10, с. 469–470].

Словник лінгвістичних термінів тлумачить порівняльний зворот (порівняння) як «частину простого речення, що містить у собі порівняння і зв'язується з реченням за допомогою підрядного сполучника» [2, с. 132].

Академічний тлумачний словник української мови містить таку статтю: Порівняння – лінгв. Слово або вислів, у якому називаються особа, предмет або явище, з якими порівнюється хто-, що-небудь. // літ. Засіб художньої образності, один з видів тропів, що полягає у зіставленні одного предмета або явища з іншим для того, щоб глибше розкрити, яскравіше змалювати його [9, с. 259].

Спираючись на засади семантичного синтаксису, Л. В. Прокопчук визначає поняття *порівняння*, *порівняльний зворот* як мовну одиницю, що «дає змогу об'єднати різноструктурні побудови в межах простого і складного речення, інтеграційним параметром яких виступає компаративна семантика» [7, с. 12].

Одним із найбільш дискусійних питань компаративної фразеології виступає питання про компонентний склад порівняльних фразеологізмів. Порівняння – це конструкція, яка складається з трьох елементів:

- I-го елемента – назви предмета, який порівнюється з другим предметом (предмет порівняння).
- II-го елемента – назви предмета, з яким порівнюється перший предмет (порівняльна частина).
- III-го елемента – назви ознаки якості, дії, на яку спрямоване порівняння (основа порівняння).

У 1936 році Івор Армстронг Річардз [11] розробив термінологію для складових порівняння з акцентом на синтаксичному плані: те, що порівнюється – тенор; те, з чим порівнюється і якість чого взяті для порівняння – зв'язка, основа. Компоненти з'єднано в одне ціле за допомогою порівняльних сполучників **as, like** – в англійській; **як, мов, наче, неначе** – в українській мові. Ці слова називаються маркерами порівняння. Завдяки маркерам порівняння легко вирізнити у тексті.

Порівняльні фразеологізми – це, зазвичай, двокомпонентні структури. Перший компонент такої фразеологічної одиниці називає властивість чи якість, дію чи стан суб'єкта (особи і предмета). Другий компонент, його називають порів-

няльним компонентом, – це порівняльна група або порівняльне підрядне речення, яке вводиться сполучниками *як, мов, немов, наче, неначе* та ін.

Ускладненість фразеологічної семантики зумовлює внутрішня форма, яка відіграє своєрідну та специфічну роль у фразеологічній номінації ФО. Існують різні точки зору щодо сутності ВФ. Так, під внутрішньою формою розуміють семантичну мотивованість; «префразеологічний», логіко-семантичний аспект позначуваної ситуації, на базі якого виникає значення ФО; образну мотивацію семантичного зсуву, що пояснює напрям переосмислення; мотивуючий цілісний метафоричний образ; узагальнено-абстраговану ознаку того поняття або уявлення про денотат, яка формує певні фразеологічні конотації і забезпечує зв'язок між денотатом і конотацією ФО; структурно і значеннєво ускладнену «фразеологічну семему», що єднає прототип ФО з метафоричним вторинним знаком – фразеологічним зворотом і є результатом їх взаємодії; комплекс асоціацій, який виникає в процесі відображення предмета чи явища і складає образний корелят, що кладеться в основу найменування. Всі ці точки зору можна звести до таких: розуміння ВФ як образу, що є основою найменування ФО, і трактування ВФ як ланки, що зв'язує ФО і реальне значення її компонентів.

Більшість фразеологів розрізняють у семантичній структурі ФО три аспекти фразеологічного значення: **сигніфікативний, денотативний і конотативний** [1; 3; 5]. Обов'язковим компонентом семантичної структури ФО є денотативно-сигніфікативний. Під денотативним аспектом розуміють співвіднесеність ФО з предметом дійсності, який вона позначає, а під сигніфікативним аспектом – обсяг інформації, що її несе фразеологізм стосовно до елемента екстралінгвістичної дійсності. Спільною у багатьох лінгвістів є думка про те, що денотат ФО складніший, оскільки синтаксичною основою фразеологізму є вільне словосполучення або речення, денотатом якого є предметна ситуація.

Кожний компонент семантичної структури художніх порівнянь є носієм образності, під якою розуміють властивість художньо-поетичної мови передавати не лише логічну інформацію, а й таку, що підлягає чуттєвому сприйняттю, за допомогою системи словесних образів [6, с. 39]. Порівняння відіграють провідну роль у створенні образної системи твору і тим самим дають змогу передати читачам те особливе бачення світу, яке притаманне тексту, автору чи його персонажу.

Процес пізнання має не тільки інтелектуальний (раціональний), а й емоційний характер. Діалектична єдність раціонального та емоціонального в мисленні і мові безпосередньо відображається в сигніфікативно-денотативному компоненті, що містить предметно-логічну інформацію, і в конотативному компоненті, який є суб'єктивним елементом значення. Якщо у лексичному значенні головну роль відіграють сигніфікативний і денотативний елементи, то у фразеологічному значенні конотативний елемент виконує набагато важливішу функцію, хоча й не можна однозначно стверджувати, що конотація – домінуючий елемент фразеологічного значення.

Осмислення конотації у різних школах і лінгвістичних напрямках є неоднозначним. Поняття «конотація» має широке тлумачення у сучасній лінгвістиці. Традиційно у структурі конотативного значення виділяють емотивний, експресивний (безоцінний, оцінний) та функціонально-стилістичний компоненти.

Оцінка виражає ціннісне ставлення суб'єкта до позначуваного. Емоційний компонент виражає ставлення суб'єкта до предмета і передає гаму різних емоцій. Оцінний та емоційний компоненти значення взаємопов'язані. Експресивність ви-

ступає мірою інтенсивності вираження емоційного значення. Функціонально-стилістичний компонент конотації свідчить про належність фразеологізму до того чи іншого стилю мовлення.

Образна основа компаративних ФО створює яскравість оцінного значення. Порівняння зазвичай являють собою ФО з яскраво вираженим оцінним значенням; як позитивним: працьовитість: *to work like a horse* – працювати як віл; покірливість: *like a lamb* – немов ягня, так і негативним: зверхність, пиха: *proud as a peacock* – гордий як павич; впертість: *as stubborn/ obstinate as a mule* – впертий як осел; хитрість: *cunning/sly as a fox* – хитрий як лис.

Характер оцінки залежить від семантики першого компонента: *(as) graceful as a swan* – витончений, граціозний, як лебідь; *(as) ugly as a scarecrow (as a sinner, as death, as sin)* – страшний як смертний гріх, дуже страшний.

В окремих випадках вирішальну роль відіграє семантика другого компонента, наприклад: *(as) hard as iron* – дуже суворий, жорстокий; *(as) hard as nails* – твердий; загартований; *(as) keen as a kite* – ревний, як шуліка, дуже ревний; *(as) keen as a razor-edge* – дуже гострий, проникливий, кмітливий.

У КФО взаємодіють два плани (номінація та компаративність), тому елементи пізнання та експресії в порівнянні перетинаються.

Під експресивністю розуміється інтенсифікована виразність, така соціально й психологічно мотивована властивість мовного знака (мовленнєвого елемента), яка деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення, викликає почуттєву напругу слухача / читача, тобто «резонанс, який виникає внаслідок накладання один на одного оцінної модальності, емотивності, а також стилістичного «забарвлення».

Спірним є питання «стирання» образності усталених порівнянь і часткова втрата експресії внаслідок їх тривалого вживання у мовленні. «Стирання» образності фразеологічних порівнянь не може бути з тієї причини, що семантика цих одиниць знаходиться у тісному зв'язку з їх образністю. «Стирання» образності та незначна втрата експресії при вживанні у мовленні є лише частковою, оскільки ці експресивні одиниці можуть втратити образність лише у результаті таких семантичних зрушень всередині фразеологізму, які зруйнують його основу. Поки основа порівняння зберігається, існує й КФО. Образ може бути для нас звичним, шаблонним, але він не зникає повністю, тим більше, що його часткове стирання створює і засіб, який дозволяє мові зберігати, розвивати й удосконалювати свою виразну силу. Таким засобом є створення фразеологічних синонімів, нових одиниць із тією ж семантикою, але утворених на основі порівняння з новим предметом / явищем об'єктивної дійсності.

Фразеологічні порівняння вживаються як експресивні одиниці, що конкурують із лексемами, а мірою експресивності є інтенсивність. Всі ФО більшою чи меншою мірою є інтенсифікаторами. Їхня інтенсифікативна функція базується насамперед на образності. Ця функція зумовлює вживання аналізованих одиниць у тексті для збільшення виразної сили. КФО належать до підсилювальних фразеологізмів, фразеологічні інтенсифікатори – досить поширений засіб інтенсифікації висловлення (основною характеристикою фразеологічних інтенсифікаторів є їх цілісне інтенсифікативне значення). Особливістю усталених порівнянь є те, що інтенсифікативна функція є типовою саме для порівняльної частини. Образний компонент починає функціонувати як підсилювач і цим самим отримує інтенсифікативне значення, що є найвищим ступенем вияву ознаки.

Інтенсивність впливає на стилістичну маркованість усталених порівнянь. Адже з точки зору логіки інтенсивність є різновидом оцінки, яка може бути охарактеризована як із кількісного, так і з якісного боку. При цьому встановлюється два типи шкал: шкала кількісної оцінки (багато / мало), або інтенсивності, та шкала власне оцінки (добре / погано).

Визначення наявності елемента оцінки у структурі лексем є складним завданням, особливо в іронічних емоційно-оцінних порівняльних зворотах. Висока значимість конотативно-прагматичного аспекту у фразеологічній семантиці, на думку О. Д. Рахштейна, значною мірою пояснюється двоплановістю семантичної структури фразеологічної одиниці, побудованої на образному переосмисленні. При цьому конотативно-прагматичний аспект виступає як результат взаємодії обох планів у значенні фразеологізму – деактуалізованого предметно-логічного та актуального образно-переосмисленого.

Таким чином, ФЗ має багатокomпонентну структуру, яка включає денотативний, сигніфікативний та конотативний компоненти. Проте існує розбіжність поглядів на обсяг ФЗ та систематизацію його компонентів. Так, зокрема, окрім традиційних компонентів у структурі ФЗ Ю. П. Солодуб виділяє факультативний етнокультурний компонент, який відображає специфіку національного сприйняття об'єктів або фрагментів дійсності. Наявність у структурі ФЗ етнокультурного компонента зумовлена національною або ареальною специфікою фразеологічного образу.

В. М. Телія [8] виділяє у структурі ФЗ інформаційні блоки: блок інформації, на основі якого мовець вказує на типовий образ, співвідносить з ним. Цей компонент може бути названий денотатом. Денотація облігаторна для всіх типів значення, за винятком афективного. Решту інформаційних блоків дослідниця називає прагматично-орієнтованими, вони виражають ставлення мовця до референціонального аспекту значення. Ці відносини інтерпретуються як конотативні смисли, співзначення. Під конотацією вчена розуміє в цілому прагматично орієнтований компонент плану змісту мовних сутностей, який доповнює денотативний і граматичний їх зміст на основі відомостей, що співвідносяться з прагматичними чинниками різного роду, з асоціативно-фоновим (емпіричним, культурно-історичним), світоглядним знанням мовців про властивості позначуваної реальності або ситуації, із раціонально-оцінним або емоційно-оцінним (емотивним) ставленням до позначуваного, із стилістичними регістрами, які характеризують умови мовлення або сферу мовної діяльності, соціальні відносини між учасниками мовлення.

У значенні фразеологізмів, крім смислових елементів ФЗ (предметно-логічний, денотативно-сигніфікативний зміст та конотація), виділяють семантичні елементи формального характеру, категоріально-граматичне значення ФО, граматичні ознаки словформ і синтаксичної конструкції, що утворюють структурний каркас ФО.

Таким чином, більшість вчених погоджуються, що ФЗ має той же набір обов'язкових компонентів, що й лексичне значення – денотативний, сигніфікативний та конотативний, різниця полягає лише у відмінній специфічній ролі цих компонентів у складі ФЗ, зокрема у провідній ролі конотативного компонента та в ускладненій його структурі.

Бібліографічні посилання

1. Зоривчак Р. П. Фразеологія писателя как проблема перевода (на материале переводов поэтических произведений Т. Г. Шевченко на английский язык) : дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Роксоляна Петровна Зоривчак. – К., 1976.
2. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор; [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
3. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М., 1986. – 338 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
5. Мізін К. І. Компаративні фразеологічні одиниці сучасної німецької мови: шляхи утворення та ідеографія : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Костянтин Іванович Мізін. – К., 2003. – 237 с.
6. Мореховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мореховский, О. П. Воробьева и др. – К., 1984. – 248 с.
7. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Людмила Володимирівна Прокопчук. – Вінниця, 2000. – 197 с.
8. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки рус. культуры, 1996. – 286 с.
9. Тлумачний словник української мови : за ред. В. С. Калашника. – 2-ге вид., випр. і доп. – Х. : Прапор, 2004. – 992 с.
10. Українська мова: Енциклопедія [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Синто, 1993. – 192 с.
11. Richards I. A. Die Metapher / I. A. Richards // Theorie der Metapher. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996. – S. 185–195.

Надійшла до редколегії 05.11.2014 р.

УДК 811.161.1'42

К. Ю. Шевчик
Е. Ю. Шевчик
K. Yu. Shevchik

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ТЕКСТУ
ПРАГМАТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОГО ТЕКСТА
PRAGMATIC ASPECTS OF POPULAR-SCIENCE TEXT**

Метою статті є дослідження засобів впливу ініціатора у науково-популярній статті. Сформульована мета передбачає рішення таких завдань: виявити прагматичне значення мовного знаку та прагматичні аспекти тексту, визначити місце науково-популярної статті у газетно-публіцистичному стилі, розглянути засоби впливу ініціатора у статті. Прагматика вивчає властивості та відносини будь-якої знакової системи за допомогою невиразних засобів самої цієї знакової системи; до них відносять, наприклад, стилістичні характеристики мови, які обумовлюють найкраще («адекватне») сприйняття висловлювань, характеристики допустимої компресії

© K. Yu. Shevchik, 2015

тексту, які зберігають його зрозумілість, критерії оптимальності структури такого стислого тексту («реферату» на початковий текст), індивідуальні «дозволяючі» здібності інтерпретаторів. Таким чином, прагматика передбачає максимальне врахування властивостей та можливостей інтелекту людини. Місце прагматичних значень у смисловій структурі слова залишається недостатньо визначеним. В. Н. Комісаров піддає сумніву правомірність та необхідність виділення цього особливого типу значень. Незалежно від того, виділяються прагматичні аспекти в особливий тип значення мовного знаку або розглядаються у складі інших компонентів його плану змісту, ця частина інформації, яка закріплена за знаком, відіграє важливу роль. Складніше справа з прагматичним аспектом висловлювання або зв'язного тексту, тобто відносинами між мовленнєвим твором та учасниками комунікації. Врахування таких висновків впливає на вибір мовних засобів автором та на ступінь впливу висловлювання на реципієнта.

Ключові слова: науково-популярний текст, науково-популярна стаття, прагматика тексту, газетно-публіцистичний стиль.

Целью настоящей статьи является исследование способов воздействия инициатора в научно-популярной статье. Сформулированная цель предполагает решение следующих задач: выявить прагматическое значение языкового знака и прагматические аспекты текста, определить место научно-популярной статьи в газетно-публицистическом стиле, рассмотреть способы воздействия инициатора в статье. Прагматика изучает свойства и отношения какой-либо знаковой системы при помощи невыразимых средств самой этой знаковой системы; к ним относятся, например, стилистические характеристики языка, обеспечивающие наиболее успешное («адекватное») восприятие сообщений, характеристики допустимой сжимаемости текста, сохраняющей его понятность, критерии оптимальности структуры такого сжатого текста («реферата» на исходный текст), индивидуальные «разрешающие» способности интерпретаторов. Таким образом, прагматика предполагает максимальный учёт свойств и возможностей человеческого интеллекта. Место прагматических значений в смысловой структуре слова остается недостаточно определенным. В.Н. Комиссаров подвергает сомнению правомерность и необходимость выделения этого особого типа значений. Независимо от того, выделяются ли прагматические аспекты в особый тип значения языкового знака или рассматриваются в составе других компонентов его плана содержания, эта часть информации, закрепляемая за знаком, играет важную роль. Сложнее обстоит дело с прагматическим аспектом высказывания или связного текста, то есть отношениями между речевым произведением и участниками коммуникации. Учет подобных выводов оказывает влияние на выбор языковых средств автором и на степень воздействия сообщения на реципиента.

Ключевые слова: научно-популярный текст, научно-популярная статья, прагматика текста, газетно-публицистический стиль.

The aim of the article is to study methods of the author's influence on the reader in a popular-science article. It involves performing the following tasks: to define pragmatic meaning of the language sign and pragmatic aspects of the text as well as the role of the popular-science article in the publicistic style; to consider methods of the author's influence in the article. Pragmatics deals with features and relations of a sign system with the help of inexpressible means of this system; here belongs, for example, stylistic features of the language which provide the best perception of utterances, characteristics of the admissible text compression retaining its intelligibility, criteria of the structure optimality of the compressed text, individual «permissive» skills of the interpreters. Thus, pragmatics involves maximum consideration of the properties and abilities of the human intellect. The role of pragmatic meanings in the meaningful word structure remains vague. V. Komissarov has some doubts about appropriateness and necessity to differentiate this type of meanings. No

matter whether pragmatic aspects are defined as a separate type of a language sign or regarded in the structure of other components of its plan of content, this part of information of the sign plays an important role. It would be more difficult to deal with the pragmatic aspect of the utterance or the text, i.e. relations between oral speech and participants of communication. Taking into consideration these points, it could influence the choice of language means by the author and the degree of the influence of the utterance on the reader.

Keywords: popular-science text, popular-science article, pragmatics of the text, publicistic style.

The object of the research is linguistic means used by the author to influence the reader on the basis of popular-science articles. The relevance of the chosen topic is explained by the wide spread of popular-science articles in contemporary periodicals. The term «pragmatics» (from Greek *prágma*, *prágmato*s – act, action) was offered by Ch. Morris at the end of the XXth century to designate the section of semiotics that deals with the study of the relationship between the characters and the users of these characters (interpreters). Signs can take the form of images, sounds, scents, tastes, or objects. In linguistics, the sign means the word, and in the theory of translation the sign is a text [5, p. 38–39].

According to N. D. Arutyunova, «linguistic pragmatics has no clear outlines, it includes a set of questions related to the author, recipient, their interaction in communication and in the communication situation» [1, p. 487–488].

The term «pragmatic value» is used in modern linguistics in different ways. More difficult is the case with the pragmatic aspects of speech, or connected text, that is the relationship between speech patterns and participants of communication. These relationships are defined not only by pragmatic sign value included in the statement, but also by factual information transmitted in the message, social status, and psychological characteristics of the participants, the extent of their interest in the message, the desire to achieve any practical results by means of communicative act, etc. Taking this into consideration, the choice of language means by the author affects the degree of influence on the reader.

G. Jäger identifies four major pragmatic aspects of the text associated with the choice of linguistic resources in the communication process. The first aspect is the decision to create a text in the form of judgments, questions of motivation or wishes. In other words, the existence of the text in a particular linguistic form is already a pragmatic factor. The second pragmatic aspect of the text is determined by selecting the content of the text, taking into account the situation of communication and the nature of participants of communication. As it is known, information is transmitted by non-linguistic means in the act of communication, so the actual language information is always selective and provides the opportunity and the necessity to obtain a more complete message by comparing it with other communicative factors. The third aspect is related to the pragmatic method of language presentation, that is, the choice of language in which the text is presented. Typically, conventional language is used in the text, but non-standard use of language forms or elements belonging to dialects or other languages can also be detected. Bilingual texts and texts with unconventional use of language have a special pragmatic meaning. And finally, the fourth pragmatic aspect of the text is created by selection of specific linguistic resources which have their own introlinguistic pragmatic values included in their plan of content [4, p.130–144]. The first two pragmatic aspects are reflected in actual significant meaning of the text, the third and partially the fourth aspects make its introlinguistic pragmatic value. Introlinguistic pragmatic value

includes in its content such factors as belonging of a language unit to a certain functional style, to certain stylistic level, and also emotional, aesthetic and evaluation elements.

G. Jäger points out that the pragmatic concept of a text can include pragmatic functions which appear in the second selection as a result of estimation and interpretation of the text content in a certain situation, and also individual relation of the reader and the author to the text content and its constituents. The example of the first aspect can be conclusions from the following expression: «This manuscript is suitable for didactic aims.» This expression can be interpreted as the expression of approval in one situation, and in another as a humiliating description of the manuscript (suitable only for didactic aims). The second meaning is revealed in different perception of the meanings of the words related to the sphere of ideology such as «freedom», «democracy» etc. Similar pragmatic functions have secondary non-linguistic character. They are not included in the context, and can be outlined only in certain conditions [4, p. 145–156]. Thus, by *pragmatics of the text* we mean its communicative effect, i.e. influence of the text on the reader or his reaction to the context. Formulations like «affecting the reader» or «reaction of the reader» need to be additionally explained when we speak about a separate sign with a relatively steady plan of content, general for this language groupe.

The pragmatic influence of the language units used in a communicative act is quite different. Here pragmatic relations are reduced to certain formats and on the whole, they are unambiguous for all members of a language groupe. The characteristic feature of this type of relations consists in its convention. It makes part of the plan of the content of the language units. In other words, formats serve as denotations of certain types of «influence» or «reactions», and their use gives an opportunity to extract this information, but it does not mean that the reader is influenced or some reaction is expected from him. In the real communication act the sentence *I love apples* can evoke the same reaction of the interlocutor as a direct request *Give me an apple*. It is clear for EFL learners that the first sentence simply states some facts, while the second one is a motive for some actions. The text has the ability to influence the recipient, i. e. it has pragmatic potential that is determined by V. Komissarov as «the ability of the text to produce communicative effect, to evoke pragmatic attitudes towards it, to have the pragmatic effect on the recipient of information» [3, p. 25].

A communicative intention, the decision to create a text appears under the influence of some necessity as a result of environmental influence in the course of life, as a result of the recipient's engagement in what is going on around him. These necessities can be satisfied by means of the creation of a text. The type of necessity as well as the type of communicative intention determines the text features, its content and form. To put it simply, a man talks and writes in these terms because it is necessary for the most complete realization of the communicative aim. As a result, different texts are created for different situations, they have different genre characteristics and language material with its unique form and content.

According to Z. Dotmurzieva, «every speech genre is a certain model of formation of the meaning, it is a certain system of signs where there are rules of combinations, combinations and co-operations of signs» different from other genres [3, p. 136]. The text of an advertisement differs from the poetic text as well as both these two texts differ from the text of a scientific article not because the author of the text wanted it or it simply turned out, but because each of these texts is capable of expressing a certain communicative purpose. Only under such conditions, it is possible to create a text (from

the point of view of the text form and content) and express communicative intention [3, p. 151].

Created for the achievement of a certain communicative purpose, the text performs certain functions. As a rule, it is always possible to distinguish the main or dominant function of the text. It is a function that was conceived by the author of the text in the process of its creation. If it is a poetic text, then the dominant function is the function of aesthetic influence. For a scientific text it is the function of information transfer. The text of a publicistic article or advertisement performs the basic function of influence affecting consciousness, beliefs and behavior of the recipient of the text. Besides a dominant function, some texts can fulfil other functions, it means that the text is polyfunctional. The necessity to distinguish the functional dominants of the text ensues from this point of view. By *functional dominants* some linguists mean a complex of functional characteristics which play a leading role and correspond to the communicative intention of the author.

With regard to methods of the author's influence in a popular-science article, foremost, it is necessary to single out the language means used by the author for affecting the reader, which in most cases is shown at the lexical level of the language. More rarely can we observe it at the grammatical (syntactic) level, and quite rarely it is found at the morphological level. Thus, mixing colloquial and bookish elements of the language becomes the leading lexical characteristic of analytical articles which are intended for winning the trust of a great number of readers. Nevertheless, it should be noted that the means of emotional influence applied in the analytical article submit to general laws of the publicistic style and do not possess the freshness and subjective colouring peculiar to the style of belles-lettres speech. In the publicistic style the vividness of speech has a contradictory character. Metaphors, comparisons, periphrases and other means of emotional influence are taken from the general language fund of expressive means. In general sense, the dominant function of the text consists in creation of a certain communicative effect, i.e. in providing a certain pragmatic effect on the recipient of the text. The newspaper style embraces the popular press including popular scientific texts affecting up-to-date processes in society by means of documentary reflection.

Popular-science texts are addressed to the reader who is not a specialist that comprehends conformities and laws of modern life in some special fields. This variety of analytical and publicistic functions will be realized in speech genres like «note», «article», «review» and others. In general, these are the same genres which are variants of the newspaper publicistic style, but their essence is different. In such texts the generalized factual material suffers from analytical reorientation and specification in the present-day plan. The combination of scientific and popular features in the content and the language style is peculiar to newspaper-publicistic texts, but the scientific style plays the leading role. Speech genres where this subtype will be realized are the «article», «note», «chronicle», «review», «interview», «reporting». Special terminology, means of speech expression connected with the aims of popularization, means of other styles are peculiar to this layer of analytical subtype.

Taking into consideration all mentioned above, a special function of the popular-science text of the article consists in explanation to the reader both public and personal value of contemporary processes, situations, phenomena, their connections of reasons and consequences and in this way it initiates the reader's reflections, actions connected with the idea of the text. All of it takes place within the framework of the public political popularization function, consisting in the report of certain information,

and the agitation function, the aim of which consists in the gradual formation of necessary idea through mass communication media. All these functions will be realized in the popular-science text of the article by means of careful selection of certain language means that possess their own introlinguistic pragmatic values which are included in their plan of content. Introlinguistic pragmatic values include such factors as belonging of a language unit to a certain functional style and a stylistic level, as well as emotional, aesthetic and evaluative elements in its contents. The emotional-expressive function of the newspaper-publicistic style is characterized by evaluative features. Unlike fiction, in the publicistic style it is not exactly the subtext but the text itself that expresses the evaluation towards the written facts. The basis of the language of the newspaper publicistic style is a combination of bookish and everyday language, a mixture of elements of vocabulary and syntactic structures of different styles with partial maintenance or complete loss of stylistic colourings. Bookish character of this language is determined by the complete integral information carefully thought out and organized. The main stylistic principle of the language organization in a publicistic is text combination of standard and expressive means.

Scientific-popular text is described in linguistics as a peculiar type of text, the pragmatic aim of which is prevalence and transfer of information to mass readers. It is a controversial phenomenon from the point of view of its genre determination, identification of its status and functions. The main function of these texts is to popularize scientific knowledge, to bring to the attention of non-specialists in a particular branch of science its achievements and to interest readers with the research carried out and discovers made in this field. Thus, the communicative aim with its pragmatic orientation towards different readers is very important while choosing devices of text popularization. Scientific popularization is a complex and many-sided process, so pragmatics of such texts is the transfer of knowledge to people incompetent in some branches of science.

References

1. **Арутюнова Н. Д.** Прагматика / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 487–488.
2. **Богословская И. В.** Научно-популярный текст: сложность понимания : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Инна Валентиновна Богословская. – М., 2001. – 192 с.
3. **Дотмурзиева З. С.** Прагматика англоязычного художественного текста и проблемы прагматики его перевода : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Земфира Сангиреевна Дотмурзиева. – Пятигорск, 2006. – 233 с.
4. **Егер Г.** Коммуникативная и функциональная эквивалентность / Герт Егер // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М. : Международные отношения, 1978. – С. 127–156.
5. **Моррис Ч.** Основания теории знаков. Текст / Ч. Моррис // Семиотика. – М. : Радуга, 1983. – С. 37–89.

Надійшла до редколегії 10.11.2014 р.

УДК 811.111

I. B. Шпак
И. В. Шпак
I. V. Shpak

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ІДЕОЛОГІЇ ІНАУГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ
ИДЕОЛОГИИ ИНАУГУРАЦИОННЫХ РЕЧЕЙ ПРЕЗИДЕНТОВ
УКРАИНЫ
IDEOLOGIES OF INAUGURAL ADDRESSES OF THE PRESIDENTS
OF UKRAINE

Зроблено спробу розглянути ідеологічні імплікації офіційного українського політичного дискурсу початку ХХІ сторіччя на прикладі інаугураційних промов президентів України. В ході дослідження проаналізовано інаугураційні промови 4-го та 5-го Президентів України, а також будову інаугураційної промови 5-го Президента України. Зроблено висновок, що 4-й Президент України більшою мірою спирався на еліти, а 5-й робив спроби вести діалог з усіма верствами суспільства. Окрім цього, можна зазначити, що внутрішньо інаугураційна промова 5-го Президента складається з декількох частин, зокрема, акцентуація вибору Європейського шляху розвитку, обіцянка нації, заклик до спільної праці тощо. Мова та мовлення є двома ключовими гравцями на світовій політичній арені; так було протягом багатьох століть, і це є актуальним і для сьогодення. Політичний дискурс знаходиться на зламі двох наук – лінгвістики та політології; це симбіоз ряду проблемних питань, існування та вирішення котрих неможливе окремо. Президент Порошенко використовує мову в якості потужного інструменту для комунікації своєї ідеї не тільки українському суспільству, але також міжнародному співтовариству.

Ключові слова: політичний дискурс, мова, комунікація, ідеології, імплікації, інаугураційна промова.

Сделана попытка рассмотреть идеологические импликации официального украинского политического дискурса начала ХХІ столетия на примере инаугурационных речей президентов Украины. В ходе исследования проанализированы инаугурационные речи 4-го и 5-го Президентов Украины, а также структура инаугурационной речи 5-го Президента Украины. Сделан вывод, что 4-й Президент Украины в большей степени опирался на элиты, а 5-й пытался вести диалог со всеми слоями общества. Кроме того, можно отметить, что внутренне инаугурационная речь 5-го Президента состоит из нескольких частей, в частности, акцентуация выбора Европейского пути развития, обещание нации, призыв к совместной работе и т.д. Язык и речь являются двумя ключевыми игроками на мировой политической арене; так было на протяжении многих веков, и это остается актуальным и сегодня. Политический дискурс находится на рубеже двух наук – лингвистики и политологии и представляет собой симбиоз ряда проблемных вопросов, существование и решение которых невозможно отдельно. Президент Порошенко использует язык в качестве мощного инструмента для коммуникации своих идей не только украинскому, но и международному сообществу.

Ключевые слова: политический дискурс, язык, коммуникация, идеологии, импликации, инаугурационная речь.

© I. V. Shpak, 2015

An attempt to consider the ideological implications of the official Ukrainian political discourse of the early 21st century on the basis of the inaugural speeches of the Presidents is carried out in the paper in question. In the course of the study the inaugural speeches of the 4th and 5th Presidents of Ukraine are analyzed as well as the structure of the inaugural speech of the 5th President of Ukraine is researched. Having analyzed the relevant inaugural speeches, the author comes to the conclusion that the 4th President of Ukraine relies heavily on the elite, and 5th – is trying to engage all sectors of society in the dialogue. In addition, it can be noted that internally the inaugural speech of the 5th President consists of several parts, in particular, the accentuation of the choice of the European way of development, the promise for the nation, the call to work together, etc. Language and speech are two of the key players on the global political arena. It has been true for many centuries and is true today. Political discourse is the study on the border between politics and linguistics; a combination of matters, the existence and solution to which in most cases is impossible without each other. President Poroshenko uses language as a powerful tool to communicate his ideas not only to the Ukrainian society but to the international community as well.

Keywords: political discourse, language, communication, ideology, implications, inaugural address.

Political discourse is a fascinating field of research for those who deal both with political studies and linguistics. This branch appeared at the convergence point of two sciences, yet is relevant to both. Its relevance to politics is obvious, its relevance to linguistics is less obvious, still, it is even more crucial.

The study of political discourse, like that of other areas of discourse analysis, covers a broad range of subject matter, and draws on a wide range of analytic methods. Perhaps more than with other areas of discourse, however, at the outset one needs to consider the reflexive and potentially ambiguous nature of the term political discourse.

The importance of political discourse analysis as well as the establishment of a true political discourse is extremely important for any country, especially for young states from post-soviet bloc. According to Fairclough, the term refers to the whole process of interaction of which a text is just a part. Discourse analysis is an extremely large field with a great many directions, this approach implies the concept of power coming prior to language: the power relations are reflected in the language. Most importantly, this approach allows a researcher, among others advantages, to see the difference between the rhetoric and practice of policy. However, things may be more confusing. Given that, based on some definitions, almost all discourse may be considered political, all analyses of discourse are potentially political, and, therefore, on one level, all discourse analysis is political discourse.

The most important tool for a politician is language. With the help of language he or she can manipulate the conscience of the electorate; can control the crowd; can obtain power. Politicians who mastered the proper language benefited greatly from the communication with their citizens. F.D.R. (Franklin Delano Roosevelt) was the first who used radio as a means of influence on society. His voice became an integral part of every household in the USA in the end 1930ies; his discourse led the Americans through difficult times; offered them a new deal; managed to communicate attractive designs. This study is a mere attempt to research ideologies and implications of the presidential discourse of Ukraine in the first quarter of the 21st century. According to Teun A. van Dijk, when one attempts at such a research, one should keep in mind that the approach to the analysis might be a multidisciplinary one as one may be dealing with a) political cognition; b) discourse structure; and, of course, c) socio-political context, in which

such cognitions and discourses have their meanings and functions (4, p. 84–86). As this problem is extremely wide and complex, we might address only some of its issues.

The most important figure on the political arena of Ukraine is an incumbent president. To be successful it is crucial for a president to announce a vision, a long-term strategy of what a president intends to achieve while in the office. In the world history all successful presidents in terms of vision had a slogan, which technically is a coherent and succinct way to express in words what it is they are trying to accomplish. Slogans are crucial in communicating hope, sustained ambition, prosperity, success, etc. to the citizens of the given country. With the rise of media discourse and the widespread use of telecommunications, it is of high importance for a president to have a hold on the public's imagination. In the process of gaining presidency, language plays a critical role, for every political action is enforced into life by language. Our attempt is to analyze political speeches of Ukrainian presidents, namely, the inaugural address of President Petro Poroshenko.

Presidential address should be aimed at the citizens of the given country. Taking into account the time of turmoil in Ukraine in 2014 the importance of the inaugural speech was enormous, so it is important to decipher ideological traits implied in the inaugural address of President Poroshenko. Having analyzed inaugural addresses of Ukrainian Presidents, the following conclusion has been made. The second President of Ukraine Leonid Kuchma had the longest inaugural address, which contained 2713 words, while the fourth President of Ukraine Viktor Yanukovich pronounced the shortest inaugural speech, containing 1094 words. In his inauguration address the newly elected President Petro Poroshenko «stressed the importance of securing the sovereignty of the country and emphasized the permanent direction toward the EU integration of Ukraine» [2]. It is worth noting that all Presidents of Ukraine most often mentioned Ukraine in their inaugural addresses. The fifth President of Ukraine Petro Poroshenko says: «*The return of Ukraine to its natural, European state was dreamt of throughout many generations*» [1], then he goes with: «*The country has become different. The people has become different*» [1], as well as «*I am asking to commemorate those who fell for the will and independence of Ukraine in a moment of silence*» [1], etc. However, the fourth President of Ukraine Viktor Yanukovich chose to mention primarily himself: «*I have just been sworn in as the President of Ukraine. What did I feel as my hand rested upon the Holy Peresopnytsia Gospel?*» [3]. The fourth President's inaugural address is dominated with 'first person singular', e.g.: «*I wish to emphasize: I see the Parliament playing a special role in reforming the public administration*» [3], and «*I have always put deeds above words and in my new office I shall not abandon this rule*» [3], etc.

The inaugural address in question, the one of President Poroshenko's can be internally divided into the following parts: a) Addressing the whole nation, stressing Ukraine's citizens' belonging to the European Community; b) Acknowledging the Revolution of Dignity and time of change as well the difficult challenges the country will face; pointing out the crisis of the past; c) Outlining the plan to restore peace in the region; insisting on the importance of the dialogue; d) Specific address to the people from regions suffering from the military aggression; e) Mentioning his predecessor; f) Promises to the nation; outlining the things, which must be done in the future in economics, legal system, judicial system, legislative system, etc.; outlining his vision for the development of the country; g) The solution lies not solely with the Government, Parliament and the Presidents, the solution lies with the people as well.

At this point we are making an attempt of interpreting the ideological aspect of President Poroshenko's inaugural address to have a possibility to link the inaugural discourse with the socio-cultural situation in Ukraine in 2014 and to understand the covert ideology of his political discourse. However, we will also try to contrast President Poroshenko's discourse with the one of his predecessor President Yanukovich. The opening line of President Poroshenko's inaugural address is «*Dear compatriots from Lviv to Donetsk, from Chernihiv to Sevastopol!*» [1], while President Yanukovich started his with: «*Dear Members of Parliament! Dear compatriots!*» [3]. The shift in discourse and ideology in President Poroshenko's speech is drastic. Poroshenko's form of address is much more inclusive, it includes all the people throughout the country, and represents grass-root diplomacy, while Yanukovich's speech, starting from the opening line, demonstrates his exclusive and elitist system. President Poroshenko offers a line from works of the great Ukrainian poet and revolutionary Ivan Franko: «*We, Ukrainians, are a living spark in the family of European nations and active members of European civilizational work*» [1]. The choice of quote is not insignificant, as, on the one hand, it clearly states the European choice of Ukraine, and, on the other hand, it gives the implication of revolutionary events that might present themselves on the road to that European choice. Allusions to the righteous fight that involuntarily arise around the name of the poet may transform into implications of legitimization and justification of the anti-terroristic operation in the eastern part of the country.

President Poroshenko addresses a very important question of economics and welfare. However, he points out the importance of having a job and wanting to work – the importance and satisfaction of being valued by the State. He says: «*So far, I got the greatest professional satisfaction from the creation of new jobs*» [1], which implies that citizens of the country should not expect enormous benefits from social programs, but should be able to work and support yourself. Yet, one of the most important challenges the Ukrainian society faces these days, and has been facing for quite some time, is still to be addressed and concerns the question of state language. In this regard, President Poroshenko is adamant and referring to the Constitution of Ukraine, he points out: «*It defines the Ukrainian language as single state language, but guarantees free development of Russian and other languages*» [1]. The implication is rather clear – with the support for the development of languages of ethnic minorities living in the territory of Ukraine there is only place for a single state language, which is Ukrainian. The ideology behind this issue is the importance of strengthening the nation, and it cannot be done without the support of the state language in all the spheres of cultural and social life of Ukraine. President Poroshenko in his speech also mentions grand Ukrainian narrative and emphasizes the necessity of joining the forces and avoiding the mistakes of the past. He states: «*Volodymyr Vynnychenko fought against Mykhailo Hrushevskiy, Symon Petliura fought against Pavlo Skoropadskiy and Nestor Makhno fought against all. Constant quarrels and conflicts among the prominent Ukrainians resulted in the loss of our independence. Conclusions should be done not only with old archives, but also with recent events. We must not repeat old mistakes and have to ensure coordinated work of the President, the Parliament and the Cabinet*» [1]. However, what is implied is that all three active and mighty political players should reconcile in the face of greater problems and challenges that country faces. He reaches to the past and to the heroes of the past, and prompts everyone to learn from the past and never repeat it again. In terms of political reform and effective governance, President Yanukovich's opinion was as follows: «*First, we must restore the system of effective governance. We must quickly es-*

establish a competent executive power that will immediately proceed to manage the most affected sectors of the economy and the social sphere" [3]. With right, understandable and straightforward words President Yanukovich sent to his country the message with absolutely different meaning; with the meaning that read the total control, lack of all kinds of freedom and constitutional reform, which meant going back to the presidential model of power, where a president had unlimited control. Several lines down in his speech, he confirmed the message regarding the amendments to the Constitution: «Such cooperation will be crucial for the effective reform of government, justice, and amending the Constitution. Today the state is controlled by the structure, «sewn» for the purposes of individual politicians» [3]. However, it became true only months later after the amendments were enforced. Leaving aside President Yanukovich's vision regarding policy, it is worth noting that the vision was extremely ambiguous in terms of language, but rather clear in terms of implications.

The use of the rule of three is also quite vivid in the speech of President Poroshenko: «The country has **changed**. People have **changed**. The time of inevitable positive **changes** has come» or «To implement them, we need first of all **peace, security and unity**» or «For **unemployment, for poverty and for refugees**» [1]. The same technique is largely used by other leaders, especially American presidents, e.g. Barak Obama.

To draw the conclusion, the overall theme for President Poroshenko's inaugural address can be summarized as 'plucking up the knowledge from our past, learning from our mistakes, we should pluck up the strength and courage in our future; should remember who we have always been, realize who we are, and know who we will be». Language and speech are the two of the key players on the world political arena. It has been true for many centuries and is true today. Political discourse is the study on the border between politics and linguistics; a combination of matters, the existence of which in most cases is impossible without each other. President Poroshenko uses language as a powerful tool to communicate his ideas not only to the Ukrainian society but to the international community as well. The result is in line with Fairclough's notions of ideology residing in text and that «ideology invests language in various ways at various levels» and that ideology is both «property of structures and of events».

References

1. Address of the President of Ukraine during the ceremony of inauguration [Online Article] : <http://www.president.gov.ua/en/news/30488.html>
2. Petro Poroshenko: I go into the office of the President of Ukraine to secure and enhance the integrity of Ukraine [Online Article] : <http://www.president.gov.ua/en/news/30490.html>
3. President Viktor Yanukovich's Inauguration address to the Verkhovna Rada of Ukraine [Online Article] : <http://www.president.gov.ua/en/news/16600.html>
4. Van Dijk, T. 1996. Discourse, Power and Access. In C. R. Caldas-Coulthard, and M. Coulthard (eds.) Texts and Practices : Readings in Critical Discourse Analysis. – London : Routledge. – P. 84–86.

Надійшла до редколегії 08.11.2014 р.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

УДК 378.016:811.111`243

А. Г. Білова

А. Г. Белова

A. G. Bilova

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ НА ЗАНЯТТІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ФИЛЬМОВ НА ЗАНЯТИИ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ SOME ASPECTS OF USING MOVIES IN THE ENGLISH CLASS ROOM

Розглянуто один з альтернативних методів навчання англійській мові як іноземній: навчання розмовного та писемного мовлення за допомогою художніх фільмів. Приділено особливу увагу тому, що більшість традиційних підручників зазвичай націлено на навчання формального мовлення, та набагато менше уваги приділено навчанню розмовного мовлення. Необхідно підкреслити той факт, що саме художні фільми сучасною мовою є найбільш ефективним засобом мотивації студентів. Варто зазначити, що художні фільми сприяють проведенню дискусій, які ефективно допомагають у навчанні усному мовленню. Що художні фільми є джерелом нових ідей та привносять різноманітність у навчання письму. У статті розглянуто типи завдань на роботу з художнім фільмом: завдання до перегляду фільму, під час перегляду та після перегляду. Уточнено, що зміст та обсяг завдань залежать від обраного фільму, рівня знань студентів і мети заняття. Одним з ключових факторів успішного заняття, на думку автора, є вірно підібраний художній фільм і розуміння того факту, що фільм це не тільки можливість відпочити, але й ефективний засіб навчання сучасній іноземній мові.

Ключові слова: художній фільм, формальне мовлення, розмовне мовлення, усне мовлення.

Рассмотрен один из альтернативных методов обучения английскому языку как иностранному: обучение устной речи и письму при помощи художественных фильмов. Обращено внимание на то, что большинство традиционных учебников делают акцент в большей степени на обучение формальной речи, и в меньшей – на обучение разговорной речи. Подчеркнуто, что именно художественные фильмы с их современным языком и являются эффективным средством мотивации студентов. Указано, что художественные фильмы также способствуют проведению дискуссий, что тоже эффективно в обучении устной речи. Считаем, что художественные фильмы явля-

ются источником новых идей и привносят разнообразие в обучение письму. В статье рассмотрены типы заданий на трех стадиях занятия, включающего работу с художественным фильмом: задания перед просмотром фильма, во время просмотра и после просмотра. Уточнено, что содержание и объем заданий зависят от выбранного фильма, уровня знаний студентов и цели занятия. Одним из ключевых факторов успешного занятия, по мнению автора, является правильно подобранный художественный фильм и понимание того факта, что фильм – это не возможность отдохнуть для учителя, а эффективное средство обучения современному иностранному языку.

Ключевые слова: художественный фильм, формальная речь, разговорная речь, устная речь.

The article is devoted to one of the alternative methods of EFL teaching. The author focuses on studying how movies are used in teaching oral communication and teaching writing. When teaching oral skills, it is vitally important to mention that traditional textbooks usually focus on more formal language rather than small talk. Movies, on the other hand, can be an effective way to teach these skills needed in everyday speech as the language used in modern movies is rather up-to-date and can thus motivate students. The author also points out that movies can also invoke feelings and opinions and facilitate discussion which is extremely useful when practicing oral communication. The author also stresses that movies can provide new ideas and bring variety into the classroom when teaching writing. The article considers three stages of the movie class. They are pre, while and post activities. This ensures that the students stay focused and motivated throughout the class, and the goals of the lesson are clear to them. The nature and the length of the activities depend naturally on the selected film, the needs of the students, their proficiency level and instructional objectives. According to the author of the article, one of the key factors when planning the movie class is choosing a proper movie. The use of movies needs attention and the teacher should play an important role in an effective movie class in order for the movie to be more than just a time filler. It is essential to remember, that the movies are not a substitute for the teacher, but really helpful classroom aids when used appropriately.

Keywords: movie, formal speech, colloquial speech, oral speech.

Some teachers think that using movies in the classroom is a way to escape and to sit down comfortably in their chairs and have a break looking at the screen. But good teachers do not show movies just to show movies. We believe movies are one of the best tools to teach English, because they are helpful for all learning activities including visual, auditory and even kinesthetic ones.

The main purpose of the given article is to examine the use of movies in the EFL teaching as one of the alternative teaching styles and the most effective ways to bring variety, reality and flexibility into the classroom. The tasks of the research are: to discuss the use of movies in different areas of foreign language teaching such as teaching oral communication and teaching writing, to draw teachers' attention to the factors that need to be considered when using movies in teaching, namely choosing the proper type of the movie and other challenges that the teacher may face when using movies in teaching.

There are some studies about using movies in EFL teaching which have been taken into consideration. These are the researches by J. E. Champoux, M. Allan, J. E. Katchen, F. Mishan and F. Stoller.

During the worksheet preparation, planning and editing to accompany the movies, a wide variety of techniques are used to involve and motivate students as well as help them profit from the well developed, planned and graded video class. The whole mov-

ie can be viewed, it can be broken into sections or only one section can be used. This brings variety to the movie classes and ensures that movies are used in a many-sided way.

As F. Stoller [5] points out, the movie class usually consists of three stages: pre, while and post activities. This ensures that the students stay focused and motivated throughout the class, and the goals of the lesson are clear to them. The nature and the length of the activities depend naturally on the selected film, the needs of the students, their proficiency level and instructional objectives.

During the first stage students are gradually guided and involved in the plot, the characters and the setting of the film. They can be led at this stage by prediction-based activities brainstorming speculation patterns with the help of visual aids such as pictures, vocabulary exercises with words and expressions from the movie or just through questions related to the main topic, student polls, interviews, problem solving discussion of the title of the film, information gap exercises. Pre-writing can also be used before watching the movie: the students can for instance write down what they expect the movie to be about based on the title. In pre-writing the students also get to practise different ways to get started with their writing: brainstorming, clustering, strategic questioning, sketching, free writing, interviewing and information gathering. Pre-viewing is important in order for the students to be able to follow the film and understand the storyline and characters. Pre-viewing can also make it easier for the weaker students to benefit from the film and its many beneficial aspects.

The second stage is considered to be the most fruitful one. There is more thorough work on the plot and the characters. Students are exposed to a variety of activities such as directed listening, information gathering, film interruptions, ordering events, problem solving, filling the gaps, true and false questions, multiple choice or comprehension activities. For instance, a film interruption helps the teacher to control whether the students have understood what happens in the film. Thus, viewing activities are a simple way to keep students focused on the viewing despite the length of the film. The main purpose of this stage is to exploit movie at its best profiting from the wide variety of idiomatic expressions, collocations and slang that students will encounter in everyday conversations. The movie may be shown in fragments, and in crucial moments students can be asked to guess what is going to happen next. This activity, for instance, is very helpful in practising such grammar point as distinguishing «going to» to express plans and things inevitable from «will» to express impromptu decisions. According to M. Allan [1], films can be used for elicitation. Students can be offered to guess what the conversation is about while watching some video fragments without audio and then to deliver the dialogue. Besides vocabulary and grammar, stress and intonation may be practised by using subtitles and choosing the scenes from the movie that students can read in pairs.

The third stage is considered to be the follow-up one where the movie plot is used together with the lexical items by making students either act the best scenes or by organizing group debates based on the moral of the plot. We consider every teacher has a great number of movies at their disposal to be connected to every topic in the syllabus. For instance, if the topic «Crimes» is involved, the teacher may show «A TIME TO KILL» and ask the students to improvise and act the scene in court. It is advisable to include writing activities at this stage. A written homework assignment may be set asking students to describe their favourite character, to write a film summary, an alternative ending to the movie or a letter to one of the characters at lower levels or writing a review as well as a review comparing a film and a book, if any, and an article to be placed in a magazine at higher levels.

Though movies are a very helpful way to make our classes more attractive and motivational, the use of them is not easy as ABC and there exist several factors that should be taken into consideration while using movies in the English language teaching. One of the key factors when planning the movie class is choosing the movie.

F. Stoller [5] underlines that the use of movies needs attention and the teacher should play an important part in an effective movie class in order for the movie to be more than just a time filler. It is essential to remember, that the movies are not a substitute for the teacher, but really helpful classroom aids when used appropriately. Moreover, it is the teacher's role to promote active viewing and participation during the movie in order for the students to be more than simply passive watchers.

The movie needs to be previewed and chosen carefully. It is also crucial that the students understand the teacher's instructions, as they probably do not consider the movie as one of the teaching tools. M. Allan [1] also makes emphasis on the topics. They should be relevant to the students. The plots of the movies should be interesting for the students to stay motivated. In other words, the topics need to be both appealing to students and pedagogically reasonable, which can be a demanding combination.

One more important factor that needs to be taken into account when choosing movies is the proficiency level of the students. The movie should be comprehensible enough for the students to fulfill the tasks and for the teacher not to explain every language item to the students. M. Allan [1] adds some factors which must be taken into account when choosing a movie for certain proficiency level. One of these factors is the density of language. There should be enough pauses in the dialogues in order for the students to be able to follow along. The other factor is visual support. This means that the picture supports the verbal message well enough and the students may guess, if it is needed, what is happening in the movie. Though for the more advanced students there should be perhaps less visual support to get a greater comprehension challenge. The third factor is delivery of the speech. If the characters speak too quickly or with different accents, this may prevent understanding the language. However, different accents are again a motivating challenge for the more advanced students.

M. Allan [1] also singles out three phases in selecting a movie for the English class: previewing, watching the movie without sound and then watching it with sound. Watching the movie without sound is necessary for the teacher to notice the visual messages. After watching the film without sound it should be watched with sound in order to decide whether the language is comprehensible enough. The teacher should think about the reasons why he or she wants to use the movie, what for and with which students. The teacher should also ponder if there are any other materials that can be used with the movie, what makes the film entertaining for the students, and why they will like it. It is also important to think beforehand, what he or she expects the students to understand from the movie. It makes the preparations easier, if the teacher also thinks about what techniques might be used, how much time the film will need and what kind of preparatory work is necessary before the movie class.

It is vitally important to take advantage of all the privileges that a movie can offer in language teaching. Let us take visuality. It is vividly a great part of movies, and it can help the weaker students to follow the course of events and understand what is happening. There are non-verbal signals in a movie, for example, gestures, eye contact, facial expressions, posture, appearance and setting. All these points play an important role in the movie and may facilitate or, just the opposite, possibly prevent understanding the movie.

There are two possible jeopardies which may appear if the movie is used purely as a vehicle for the language. Firstly, the teacher may fail to take into account the visual

clues that the students may pick. Thus, visuality is important, and how students react to it is individual. Secondly, the teacher may keep the focus on the language and miss a good opportunity to focus on the message. Good movies usually have a deep message and it would be a great fault not to exploit it. The message can be discussed in class, which is a good example of exercise for oral practice. J. E. Katchen [3] points out that textbooks whether they are modern or not, do not teach small talk and rarely teach conversational interaction. So, movies can be an effective way to motivate students to develop their oral skills, as movies usually contain the most current and actual language with different kinds of fashionable words and colloquial expressions.

Additionally, movies invoke feelings, opinions and create discussions. The movie can also be a source for reasonable discussion topics. Some tasks focused on oral skills and based on a movie could be group discussions about the topic with students' own opinions, a debate, re-acting a scene of a movie or acting an alternative ending to the movie. Moreover, if a movie is a screen version of a book, the teacher may ask the students to act some scenes as they see them after reading but before viewing. This activity may reveal kinesthetic abilities of the students, and it is always interesting for them to compare their own vision of the scene and acting with that of actual actors. F. Mishan [4] also mentions the «image-sound skim» which means that the students are encouraged to mention some images or sounds from the movie that particularly struck them and what feelings they evoked. This is the best way to raise questions and discussion in class and to find out different students' views and immediate reactions, as the movie is usually still «working» on their minds and the responses are rather immediate. Another version of this activity is to ask students more detailed questions, such as «what surprised you?» or «what pleased you?» The tasks mentioned are only some examples, and the teacher should be very resourceful when making up the assignments in order to come up with different educating goals.

Thus, taking all mentioned above into consideration, we may say that using films in language teaching should be done avoiding students and the teacher turning passive; «Movie Class» should not be only synonymous with «recess» for both teachers and students but should be regarded as a great tool for reinforcing English. Moreover, since the use of movies in EFL teaching has not been thoroughly studied, there are a lot of unlimited opportunities for teachers to begin with. Even though this type of course is found out to be rather time-consuming, the feedback from the students is always rather positive and the classes are versatile and interesting. Thus, using movies in the EFL classroom is absolutely worth trying and can be motivating for both the teacher and the learners.

References

1. **Allan M.** Teaching English with video / 4. **Mishan F.** Designing authenticity into language learning materials / Mishan F. – Bristol : Intellect Books, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/Doc?id=10073901&ppg=1>
2. **Champoux J. E.** Film as a teaching resource / J. E. Champoux – Journal of Management Inquiry 8(2). – 1999. – P. 240–251.
3. **Katchen J. E.** Teaching a Listening and Speaking Course with DVD Films: Can It Be Done? / H. C. Liou, J. E. Katchen, and H. Wang (Eds.). – *Lingua Tsing Hua*. – Taipei : Crane, 2003. – P. 221–236. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mx.nthu.edu.tw/~katchen/professional/festschrift.htm>
5. **Stoller F.** Films and Videotapes in the ESL/EFL Classroom. Paper presented at the annual meeting of the Teachers of English to speakers of other languages, 1988. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED299835.pdf>

Надійшла до редакції 07.11.2014 р.

УДК: 372.881.111.1

Г. К. Волкова
Г. К. Волкова
G. K. Volkova

Запорізький державний медичний університет
Запорожский государственный медицинский университет
Zaporizhzhya State Medical University

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ АНГЛОМОВНОГО
ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВИЩИХ
ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ**
**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ УМЕНИЙ
АНГЛОЯЗЫЧНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ СТУДЕНТОВ
МЕДИЦИНСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ**
**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATING SKILLS OF ENGLISH
PROFESSIONAL COMMUNICATION IN STUDENTS OF HIGHER
MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

Розглянуто групи вмінь, необхідних спеціалістам у галузі фармації для реалізації комунікативних намірів у процесі професійного спілкування, виділено особливості професійного спілкування фармацевтів як іноземною, так і рідною мовами, на відміну від інших спеціальностей, визначено комунікативні ситуації, на основі яких розроблено систему вправ для формування виділених груп умінь професійного англомовного спілкування. Для успішного ведення професійно орієнтованого спілкування спеціалісти у галузі фармації повинні вміти прогнозувати процес комунікації щодо оптимального виду власної комунікативної поведінки для досягнення мети спілкування і будувати своє мовлення відповідно до запланованого комунікативного ефекту та професійного результату; вести ділову бесіду; дотримуватися норм мовленнєвого етикету; спілкуватися невербально. Загальна система вправ для формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів фармацевтичного факультету складається із підсистем (систем вправ нижчого рівня) відповідно до кількості відібраних типових комунікативних ситуацій. Кожна підсистема вправ у загальній системі включає групи вправ для формування умінь професійного спілкування у говорінні та аудіюванні. Групи вправ, у свою чергу, складаються із шести підгруп вправ для формування мовних навичок, кожна з яких має певний набір комплексів вправ. Важливу роль у формуванні мовленнєвих умінь студентів мають комунікативні завдання у формі рольової професійно орієнтованої гри, як відтворення професійних міжнародних контактів спеціалістів.

Ключові слова: мовленнєве вміння, мовна навичка, фармація, лексична одиниця, граматична структура, відбір навчального матеріалу, система вправ.

Рассмотрены группы умений, необходимых специалистам в области фармации для реализации коммуникативных намерений в процессе профессионального общения, выделены особенности профессионального общения фармацевтов как на иностранном, так и на родном языке, в отличие от других специальностей, определены коммуникативные ситуации, на основе которых разработана система упражнений для формирования выделенных групп умений профессионального англоязычного общения. Для успешного ведения профессионально ориентированного общения специалисты в области фармации должны уметь прогнозировать процесс коммуни-

кации относительно оптимального вида собственного коммуникативного поведения для достижения цели общения и строить свою речь в соответствии с запланированным итогом коммуникативного воздействия и профессионального результата; вести деловую беседу; соблюдать нормы речевого этикета; общаться невербально. Общая система упражнений для формирования умений профессионального общения на английском языке у студентов фармацевтического факультета состоит из подсистем (систем упражнений низшего уровня) в соответствии с количеством отобранных типичных коммуникативных ситуаций. Каждая подсистема упражнений в общей системе включает группы упражнений для формирования умений профессионального общения в говорении и аудировании. Группы упражнений состоят из шести подгрупп упражнений для формирования речевых навыков, каждая из которых состоит из определенного набора комплексов упражнений. Важную роль в формировании речевых умений студентов играют коммуникативные задачи в форме ролевой профессионально ориентированной игры, как воспроизведение профессиональных международных контактов специалистов.

Ключевые слова: речевое умение, языковой навык, фармация, лексическая единица, грамматическая структура, отбор учебного материала, система упражнений.

The article deals with a group of skills necessary for specialists in the field of pharmacy to implement communicative intentions in the professional communication, defines communicative situations on which the system of exercises for development of professional English communication habits is built. To successfully run professionally oriented communication specialists in the field of pharmacy should be able to predict the process of communication with respect to the optimal type of own communication behavior to achieve the purpose of communication and build their speech according to the intended effect of communication and professional results; conduct business conversation; follow the rules of speech etiquette; communicate nonverbally. Common system of exercises creating skills for professional communication in English in pharmaceutical students consists of subsystems (lower level of exercises) according to the number of selected typical communicative situations. Each subsystem of exercises in the overall system includes group of exercises creating skills for professional communication in speaking and listening. The group of exercises consists of six sub-groups of exercises developing language skills, each of which consists of a specific set of exercises for the formation of individual skills. Important role in shaping the language skills of students are communicative tasks in the form of role-playing professionally oriented games which reflect models of real professional international contacts between specialists.

Keywords: speech skills, language skills, pharmacy, lexical items, grammatical structure, selection of educational material, a system of exercises.

В умовах формування ринкових відносин у нашій державі, за яких спостерігається налагодження нових міжнародних зв'язків України та здійснюється широкий обмін спеціалістами, володіння іноземною мовою (ІМ) стало однією з найважливіших потреб, що безпосередньо впливають на професійну діяльність фахівців. У цьому контексті значення ІМ, як засобу професійного спілкування студентів – майбутніх спеціалістів, набула надзвичайної вагомості в системі освіти нашої країни. Це вимагає нового підходу до організації навчання ІМ у немовних вищих закладах освіти (ВЗО) з метою розвитку мовленнєвої активності та вмінь практичного використання ІМ з професійною метою, творчого мислення, пізнавальних процесів як невід'ємних ознак майбутніх спеціалістів. Фахівці в галузі медицини та фармації не є винятком.

Мета статті – розкрити сутність деяких педагогічних підходів, які забезпечують формування вмінь професійного іншомовного спілкування майбутніх фахівців у сфері охорони здоров'я.

Необхідно зазначити, що чинні програми навчання з ІМ для немовних спеціальностей ВЗО наголошують на володінні студентами ІМ з метою практичного її використання у процесі майбутньої професійної та наукової діяльності. В той же час існуюча практика викладання ІМ у немовних ВЗО не завжди відповідає принципу професійної орієнтованості навчального матеріалу, що є причиною суперечності між змістом програмних вимог до володіння ІМ та характером навчання. У випускників ВЗО, які спеціалізуються в галузі медицини та фармації, виникає потреба в професійному іншомовному спілкуванні в різних ситуаціях, пов'язаних із участю в міжнародних конференціях і переговорах із представниками зарубіжних фармацевтичних фірм та закладів охорони здоров'я, стажуванням чи професійною діяльністю за кордоном. Метою такого спілкування є встановлення контакту, налагодження взаєморозуміння, переконання співрозмовника, що здійснюється у формі бесіди.

Відомо, що однією з найуживаніших та найпопулярніших мов серед фахівців медиків і фармацевтів усього світу є англійська. Тому виникає необхідність розробки ефективної методики навчання студентів медичних ВЗО професійного спілкування англійською мовою, яка повинна базуватися на інтенсивних методах навчання для набуття необхідних комунікативних навичок та вмінь, а також враховувати умови навчання ІМ у немовному ВЗО та специфіку студентів.

Особливості професійного спілкування фармацевтів як іноземною, так і рідною мовами, на відміну від інших спеціальностей, полягають у такому:

- різноманітність спеціалізацій у сфері фармації, пов'язаних з великою кількістю галузей ключових фахових дисциплін, як то хімія, біологія, клінічна фармація, фармакологія, економіка тощо, та специфікою професійного спілкування для кожного виду;
- наявність мовленнєвих та немовленнєвих засобів спілкування з вагомим впливом останніх на загальний комунікативний процес;
- використання монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення у процесі професійного спілкування;
- наявність стандартних ситуацій, в яких фармацевти спілкуються безпосередньо у процесі вирішення загальних чи індивідуальних завдань, пов'язаних із правилами фармацевтичного виробництва та постачання, і нестандартних ситуацій при вирішенні окремих питань укладання контрактів, чи продажу ліків;
- специфіка взаємовідносин у системах провізор – провізор, провізор – медсестра;
- залежність процесу професійного спілкування від статусу та рольових функцій фахівців.

Рівень професійної спрямованості процесу навчання ІМ на факультетах немовних спеціальностей ускладнюється за умови відсутності іншомовної спеціалізації. Специфіка навчання полягає в тому, що студенти молодших курсів (це є час вивчення курсу мови) не знайомі з понятійним та термінологічним складом своєї майбутньої професії рідною мовою. У свою чергу, рання спеціалізація процесу навчання англійської мови є одним із найефективніших способів посилення мотивації до вивчення майбутньої професії. Тому важливим завданням роботи було вивчення соціально-психологічних і лінгвістичних особливостей спілкування спеціалістів у галузі фармації.

Як свідчить дійсність, процес професійного спілкування спеціалістів у галузі фармації має місце на 3-х рівнях їхньої спільної діяльності, на яких відбувається вирівнювання відмінностей початкової інформованості партнерів (I рівень), кооперація у спілкуванні (II рівень) і оцінка досягнутих результатів та вкладу у процес комунікації кожного учасника (III рівень). При цьому на кожному із зазначених рівнів спілкування виконує інформативно-комунікативну, регулятивно-комунікативну і афективно-комунікативну функції відповідно.

На підставі узагальнення наукових даних було з'ясовано таке:

- на реалізацію процесу професійного спілкування спеціалістів у галузі фармації вагомий вплив мають такі особисті якості як комунікабельність, рівень самооцінки, прагнення до лідерства, рівень професійної підготовки, авторитетність. Залежно від виконуваної психологічної, соціально-професійної чи міжособистісної ролі процес професійної комунікації у галузі фармації здійснюється по-різному;

- для успішного ведення професійно орієнтованого спілкування спеціалісти у галузі фармації повинні вміти прогнозувати процес комунікації щодо оптимального виду власної комунікативної поведінки для досягнення мети спілкування і будувати своє мовлення відповідно до запланованого комунікативного ефекту та професійного результату; вести ділову бесіду; дотримуватися норм мовленнєвого етикету; спілкуватися невербально.

Важливою ознакою мовленнєвого спілкування є характер відносин між його учасниками, їхні соціальні ролі, від яких залежить вибір комунікантами адекватних мовних та мовленнєвих засобів, що обслуговують різні види комунікативного процесу. Вважаємо за необхідне врахування впливу названих факторів на процес комунікації у галузі фармації.

Для спеціалістів у галузі фармації найхарактернішим є офіційне індивідуальне спілкування, рідше – неофіційне групове спілкування, в якому спеціалісти виступають у таких соціально-професійних ролях: хімік-аналітик, провізор, рецептар, менеджер. Міжособистісні ролі, які займають спеціалісти у галузі фармації і які визначають зміст протікання процесу професійного спілкування, частіше за все бувають такими: колега, партнер, союзник, суперник.

Професійно орієнтована бесіда характеризується певними соціально-психологічними та лінгвістичними особливостями. У соціально-психологічному аспекті вона розглядається як форма соціального контакту з чіткою структурою, що базується на передачі інформації і передбачає відмінність вихідної інформованості комунікантів, наявність рольового й особистісного компонентів, а також характеризується постійною зміною комунікативних ролей мовця і слухача. В лінгвістичному плані професійно орієнтована бесіда спеціалістів у галузі фармації характеризується окремим типом функціонального діалогу, що відбувається в офіційній обстановці з відповідним набором діалогічних едностей, наповнених певною лексикою, граматичними структурами і стилістично оформлених.

Проведення відбору навчального матеріалу слід проводити на основі ситуативно-функціонального підходу з урахуванням таких критеріїв: комунікативної цінності, професійної орієнтованості, адекватності навчального матеріалу до видів спілкування і типових ситуацій реального іншомовного професійного спілкування спеціалістів у галузі фармації, структурної завершеності та граматичної оформленості і частотності – для мовленнєвого матеріалу; професійної орієнтованості, адекватності навчального матеріалу до можливих видів спілкування і типових ситуацій реального іншомовного професійного спілкування спеціалістів у галузі фармації, розповсюдженості у спеціальних текстах, частоти, комунікатив-

ної, семантичної та словотвірної цінності, сполучуваності, виключення синонімів, зразковості і ситуативності – для мовного матеріалу.

Керуючись положеннями про поетапне формування розумових дій та асоціативно-рефлекторний шлях засвоєння матеріалу, слід зазначити, що формування мовних навичок відбувається як перший етап формування вмінь професійного спілкування. Для формування мовної навички необхідно знати її функціональний зміст та структуру, а також визначити процедуру процесу її формування. Формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів – майбутніх провізорів – можна здійснювати на основі сформованих фонетичних, лексичних і граматичних навичок у говорінні та аудіюванні. Мовленнєві вміння можна сформувати за допомогою виконання системи вправ, яка має складну ієрархічну структуру, а зміст вправ на кожному з ієрархічних рівнів системи визначається типовою ситуацією професійного спілкування спеціалістів у галузі економіки фармації.

Розробка системи вправ повинна базуватися на розумінні поняття «вправа» як спеціально організованого в навчальних умовах багаторазового виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними або їхнього удосконалення, а також на основі таких методичних положень:

- мовленнєва спрямованість вправи, що визначається видом мовленнєвої діяльності (у нашому випадку – говоріння або аудіювання), для навчання якого призначена та чи інша вправа;
- врахування соціолінгвістичної структури усного іншомовного спілкування спеціалістів у галузі фармації;
- ситуативна основа вправ;
- поетапність формування мовних навичок та мовленнєвих умінь;
- функціональна циклічність системи, що відображає циклічний характер навчального процесу взагалі;
- підготовленість студентів і, відповідно, можливість та мотивація виконання ними вправи;
- забезпечення діяльнісного підходу до виконання вправи, що передбачає її спрямованість на запам'ятовування, засвоєння мовної інформації і програми дій, які дадуть можливість діяти в реальних умовах мовленнєвої діяльності;
- можливість самоконтролю з боку студентів при виконанні мовних вправ, тобто наявність зразка або ключа до вправи.

Вибір елементів системи (типів і видів вправ), їх розташування стосовно один одного та функціонування повинні бути зумовлені відповідними цілями та завданнями, методичними та психологічними концепціями. Відповідно до поширеної ідеї про основні методи навчання (ознайомлення, тренування, практика/ застосування) можна виділити 2 типи вправ: мовні та вправи у підготовці до мовлення, причому мовні вправи розміщені на нижній сходинці ієрархічної системи і є основою готовності до виконання вправ другого типу. На підставі врахування критерія спрямованості вправи на прийом або видачу інформації та базових для професійного спілкування спеціалістів видів мовленнєвої діяльності – говоріння та аудіювання – визначено, що до системи вправи увійдуть у такій послідовності: рецептивні – рецептивно-репродуктивні – репродуктивні – репродуктивно-продуктивні – продуктивні.

Загальна система вправ для формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів фармацевтичного факультету складається із підсистем (систем вправ нижчого рівня) відповідно до кількості відібраних типових комунікативних ситуацій. Кожна підсистема вправ у загальній системі включає

групи вправ для формування умінь професійного спілкування у говорінні та аудіюванні Групи вправ, у свою чергу, складаються із шести підгруп вправ для формування мовних навичок, кожна з яких складається із певного набору комплексів вправ для формування окремих навичок

Слід зазначити, що особлива увага повинна звертатися на реалізацію завершального етапу у формуванні мовленнєвих умінь студентів – надання їм можливості мовленнєвої практики. З цією метою до запропонованої методики повинні увійти комунікативні завдання у формі рольової професійно орієнтованої гри, як відтворення професійних міжнародних контактів спеціалістів для формування вмінь іншомовної комунікативної компетенції.

Таким чином, у процесі навчання усного професійного іноземного мовлення на фармацевтичному факультеті можна досягти досить високого рівня сформованості вмінь професійного спілкування студентів за умови використання системи вправ, побудованої на основі моделей реальних ситуацій спілкування спеціалістів у галузях фармації та ретельного відбору для цього навчального матеріалу, а також системного використання сучасних технічних засобів навчання (відео- або фонограми) та спеціально створених вербальних і невербальних опор (малюнків, таблиць, графіків), характерних для сфери професійного спілкування спеціалістів у галузі фармації. Формування вмінь іншомовного професійного спілкування майбутніх лікарів і фармацевтів буде ефективним, якщо у процесі професійної підготовки забезпечити позитивну мотивацію оволодіння студентами комунікативними вміннями та організувати реальну комунікативну взаємодію суб'єктів навчального процесу з обміну інформацією професійного характеру шляхом застосування інтерактивних форм і методів навчання.

Бібліографічні посилання

1. **Асоянц П. Г.** Формування у студентів умінь англомовного професійного писемного спілкування з використанням інформаційних технологій / П. Г. Асоянц, В. В. Бебих // Іноземні мови. – 2004. – № 3. – С. 40–43.
2. **Брик Т. О.** Особливості розвитку іншомовного професійного спілкування курсантів / Т. О. Брик // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Запоріжжя : Запор. обл. ін-т післядипл. освіти. – 2007. – Вип. 47. – С. 47–50.
3. **Зимняя И. А.** Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1990. – 220 с.
4. **Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 роки** // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 114–119.
5. **Кочмина Г. С.** Роль мотивации в процессе формирования иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов / Г. С. Кочмина // Almamater. – 2007. – № 11. – С. 15–18.
6. **Леонтьев А. А.** Психология речевого общения / А. А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1975. – 125 с.
7. **Маркова А. К.** Психология профессионализма / А. Маркова. – М. : Просвещение, 1996. – 308 с.
8. **Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах** / С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник та ін. – Л. : Ленвіт, 1999. – 235 с.
9. **Освітні технології** : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за ред. О. М. Пехоти. – К. : АСК, 2004. – 256 с.
10. **Педагогічна майстерність** / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
11. **Strevens P.** Special Purposes Language Learning // Language Teaching and Linguistics: Abstracts. – 1977. – No 3. – Vol.10. – P. 89–108.

Надійшла до редколегії 17.10.2014 р.

УДК 378.011

Л. І. Ізотова
Л. И. Изотова
L. I. Izotova

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
V. N. Karazin Kharkiv National University

**ОБУЧЕНИЕ ГОВОРЕНИЮ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ
В УСЛОВИЯХ ДЕФИЦИТА ВРЕМЕНИ
НАВЧАННЯ ГОВОРІННЮ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ
В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ ЧАСУ
TEACHING SPEAKING ENGLISH
UNDER CONDITIONS OF TIME DEFICIT**

Рассмотрены особенности обучения англоязычному говорению студентов-экономистов младших курсов в условиях дефицита времени. Предложены принципы поэтапной выработки навыков монологической и диалогической речи как последовательности структурно-ситуативного этапа тренировки речевых образцов, т.е. достигается овладение речевыми действиями и языковыми средствами, их реализация на уровне простых предложений, которые относятся к экономической теме; этапа объединения речевых образцов по тематическому или логико-смысловому принципу в монологическое высказывание путём расширения лексики по теме; межтемного этапа, когда образцы, изученные ранее по темам, комбинируются друг с другом в другом сочетании в соответствии с межпредметными ситуациями общения. Формирование умений и навыков пользования иностранным языком как средством общения в пределах той тематики, которую предусматривает специальность, достижения студентов адекватно оцениваются относительно трёх сторон монолога/диалога: формальной (грамматическая, лексическая, фонетическая правильность); содержательной (соответствие теме); соответствующей экстралингвистическим условиям. Достижение положительного конечного результата предполагает обеспечение для студента возможности каждую неделю тренировать диалог, одновременно расширяя свой словарный запас и грамматические навыки. Сделан вывод о существовании увеличения роли правильно подобранных аудиторных упражнений и их соотношения с самостоятельной работой студентов над говорением в условиях дефицита времени.

Ключевые слова: адекватное оценивание, англоязычное говорение, монологическая и диалогическая речь, обучение, студенты-экономисты.

Розглянуто особливості навчання англomовного говоріння студентів-економістів молодших курсів в умовах дефіциту аудиторного часу. Запропоновано принципи поетапного вироблення навичок монологічного та діалогічного мовлення як послідовності структурно-ситуативного етапу – етапу тренування мовних зразків, тобто досягається опанування мовними діями та мовними засобами, їх реалізація на рівні простих речень, які стосуються економічної теми; етапу об'єднання мовних зразків за тематичними або логічними та змістовними принципами в монологічне висловлювання за рахунок розширення лексики за темою; етапу за темами, коли мовленнєві зразки комбінуються один з одним в іншому поєднанні залежно від міждисциплінарного спілкування. Формування навичок та вмінь користування іноземною

мовою як засобом спілкування в межах тієї тематики, яка передбачається фахом; досягнення студентів адекватно оцінюється щодо трьох сторін монологу / діалогу: формальної, змістовної і такої, що стосується екстралінгвістичних умов. Досягнення позитивного кінцевого результату передбачає забезпечення для студента можливості щотижня тренувати монолог, а потім і діалог, одночасно розширюючи свій словниковий запас та граматичні навички. Зроблено висновки про істотне збільшення ролі правильно підібраних аудиторних вправ і їх співвідношення із самостійною роботою студентів над говорінням в умовах дефіциту аудиторного часу.

Ключові слова: адекватне оцінювання, англomовне говоріння, монологічне і діалогічне мовлення, навчання, студенти-економісти.

The article considers the features of teaching English speaking economics to sophomore students under conditions of academic time deficit. We suggest principles of the three-stage development of monologue and dialogic speech skills as a sequence of structural and situational stage of speech patterns training, i.e. achieving speech actions domain at the simple sentences level in Economics; stage of association of speech samples in the monologue/dialogic utterance according to topical and logic and semantic principles by way of expanding vocabulary; intertopic stage when speech samples are combined in a different way in accordance with interdisciplinary conversational situations. Formation of habits and skills to use a foreign language as a means of communication for special purposes within the topics specified. Students' progresses are evaluated from three sides of a monologue/dialogue: formal, factual and appropriate for linguistic conditions. Achieving a final result involves providing students with the opportunity to train a monologue every week, and then a dialogue, alongside with expanding their vocabulary and grammar skills. As a result we make a conclusion about a significant increase of the role of properly selected classroom exercises and their correlation with the independent student work to speaking skills under the condition of time deficit.

Keywords: adequate assessment, monologue and dialogic speech, students of Economics, teaching English speaking skills.

Реалии современной высшей школы Украины, отраженные в Законе об образовании, существенно изменили приоритеты в преподавании иностранных языков с аудиторной на самостоятельную работу студентов [1]. Особенностью изучения иностранного языка студентами нескольких экономических специальностей («Кибернетика», «Менеджмент», «Финансы», «Статистика», «Маркетинг», «Аудит») является то, что студенту при наличии двух аудиторных часов в неделю приходится выполнять много самостоятельной работы (в рабочей программе это соотношение 1 : 3) для того, чтобы каждые две недели сдать новый текст по специальности, пройти фонетическую и грамматическую коррекцию, приобрести навыки перевода на новом грамматическом материале, и, в конечном итоге, написать модульные работы, освоив 3000 слов и фраз по экономике. В этих условиях особое значение приобретает правильный подбор преподавателем заданий, их последовательности и критериев их оценивания.

Для достижения положительного конечного результата преподавателю необходимо обеспечить для студента возможности каждую неделю тренировать монолог, а затем и диалог, расширяя свой словарный запас, который не будет забываться в дальнейшем [2, с. 136–140].

Речевая деятельность на любом языке имеет две стороны: коммуникативно-содержательную (обмен мыслями, информацией) и материальную, лингвopsихофизиологическую (функционирование совокупности анализаторов: слухового, речемоторного, зрительного, двигательного в их сложном взаимодействии и при

ведущей роли слухоречемоторного). Научно обоснованным является тезис о том, что основным началом освоения иностранного языка как средства коммуникации является канал слухового и речемоторного анализатора в их единстве. Поэтому при самостоятельной подготовке очень важно, чтобы преподаватель давал тексты по специальности в аудиозаписи для тренировки на их базе произносительного навыка студентами в течение недели. Тем самым актуальность избранной проблематики определяется ее соответствием насущным задачам высшей школы Украины. Объектом данного исследования является обучение англоязычному говорению студентов нефилологических специальностей в условиях дефицита времени; предметом – этапы овладения монологической и диалогической речью на занятиях по английскому языку и их адекватное оценивание.

В методической литературе различают активное (репродуктивное) и пассивное (рецепторное) владение языком. Все виды речевой деятельности при активном владении материалом осуществляются в значительной мере на более современном уровне, чем при пассивном владении им.

Основу активного владения образуют речевые динамические связи на всех уровнях языка (на фонетическом, лексическом, грамматическом) в их единстве. Индивидуально речевой опыт приобретает человек в процессе его речевого развития в результате речевой практики. Следовательно, на аудиторном занятии необходимо обеспечить возможность монологического говорения студента (пересказ) или диалога, предварительно познакомя каждого студента со шкалой оценивания этого вида работы [3, с. 146–151]. В условиях недостаточного количества аудиторных часов можно говорить о смешанном владении языком, при котором часть языкового материала усваивается активно, а другая дается для чтения и запоминания. Но активное усвоение возможно только при условии самостоятельного ежедневного выполнения студентом упражнений для проговаривания и запоминания материала по их специальности.

Главным мотивом речевой деятельности является потребность или желание узнать новую, полезную для себя информацию при чтении или аудировании, поэтому для индивидуальной работы одну и ту же актуальную информацию об экономических событиях (новостях) преподавателю целесообразно готовить разной степени сложности для студентов с разными англоязычными речевыми навыками, чтобы не погасить коммуникативно-познавательный интерес каждого обучаемого.

Механизм реализации мысли в речи представляет собой совокупность определенных автоматизмов в речи, обеспечивающих реализацию программного высказывания. Этот механизм состоит из таких действий: произношение, интонирование, внутреннее грамматическое оформление в соответствии с нормами языка, использование и оперирование, выбор, составление целого из частей, комбинирование, замена, принятие решений и вариация по аналогии.

Действия оформления и оперирования должны быть доведены до определенного навыка, который обеспечивает направленность внимания в процессе говорения только на содержание высказывания. Говорение – продуктивный, мотивированный вид речевой деятельности, один из способов речевого общения. Монолог организован как продукт индивидуальных высказываний одного лица, обращенных к аудитории. Монологическая речь – связное непрерывное изложение мыслей одним лицом, обращенное к одному или нескольким лицам (аудитории) с целью достижения необходимого воздействия на слушателя (слушателей). Задача преподавателя – научить студентов младших курсов правильно строить монолог, в

частности, пересказ текстов об общих проблемах в экономике на первом курсе и о их конкретной специальности – на втором.

Монологическая речь является преимущественно контекстной, как правило, строится без учета ситуаций экстралингвистического характера и имеет следующие особенности:

- 1) непрерывность (позволяет говорящему связно и полно высказывать свои мысли), доступность и понятность;
- 2) последовательность и логичность;
- 3) полнота и связность изложения мыслей, развернутость;
- 4) полносоставность предложений, их однонаправленность.

Коммуникативные функции монологической речи, с разной степенью полноты достижимые при обучении в условиях дефицита аудиторного времени, следующие:

– информативная (сообщение новой информации в виде знаний о предметах и явлениях окружающей действительности, описание событий, действий, состояний);

– воздействующая (убеждение кого-либо в правильности тех или иных мыслей, взглядов, убеждений, действий; побуждение к действию или предотвращение действия);

– эмоционально-оценочная.

С лингвистической точки зрения монологическая речь характеризуется полносоставностью предложений и, как правило, развернутым изложением мыслей. Методика преподавания иностранных языков опирается на лингвистику и черпает из нее данные, которые касаются характеристики лингвистических закономерностей изучаемого языка, особенностей его грамматического строя, фонетической и лексической системы [4]. Соответственно на начальном этапе обучения больше внимания уделяется артикуляторной фонетике, а позже – корректировке звуков и интонаций, повторению грамматических правил, незнание которых и тормозит монологическое говорение [5]. Как показывает опыт работы, диалогическое говорение на первом курсе способны вести только сильные студенты, а на втором курсе диалогический навык уже способны сформировать большинство студентов экономических специальностей.

При овладении иностранным языком в сознании и речевой деятельности студента во взаимодействие вступают системы двух языков (родного и иностранного), поэтому на первом курсе мы разрешаем пользоваться грамматическими таблицами при построении высказывания с использованием изучаемого правила (степени сравнения, временные аспекты и т.п.). Сложность для студента заключается в том, что обязательный для оценивания пересказ он должен подготовить на материале пройденной лексики по экономике и с учетом повторения грамматических правил при наличии только двух аудиторных часов в неделю. Поэтому задачей преподавателя является правильный отбор заданий студенту для самостоятельной работы и подробное разъяснение сколько времени и какому заданию следует уделить каждый день вне аудитории.

Наши данные показывают, что студенту целесообразно самостоятельно выполнять следующие виды заданий (которые одновременно готовят их к сдаче пересказа текста и к написанию модульной работы, поскольку модульные работы представляют собой перевод слегка модифицированных фраз из текстов из базового программного учебника студентов):

- прочитайте текст и найдите предложение, в котором сформулирована тема;
- выберите ключевые слова для пересказа текста;
- выпишите из текста предложения, которые передают его суть;
- сформулируйте основную мысль текста;
- напишите тезисы, которые передают основной смысл текста;
- скажите, какие важные вопросы не отражены в тезисах одноклассников;
- расширьте приведенную на карточке мысль.

Овладение говорением – формирование речевых навыков на иностранном языке – имеет место только тогда, когда языковой материал начинает превращаться в систему, т.е. когда студент усвоил грамматические и лексические правила, образующиеся в результате переработки и систематизации поступающего в мозг языкового материала. Поскольку язык – это система языковых средств, а речь – процесс и результат использования этих средств в коммуникативных целях, в речи общие языковые закономерности проявляются всегда конкретно, они ситуативно и контекстно обусловлены. Знания о системе языка, которые сформулированы в виде правил, могут усваиваться теоретически, в то время как для овладения речью нужна соответствующая практика, в результате которой создаются речевые навыки и умения.

При научении говорению организация языкового материала преподавателем должна быть комплексной, т.е. только комплексное объединение аспектов языка в речевых единицах на уровне предложения может быть основой речевой коммуникации. Речевую единицу на уровне предложения в методической литературе принято называть речевым образцом (или моделью), т.к. она может служить эталоном для создания большого количества сходных по структуре, содержанию и смыслу предложений. Методическая ценность такой речевой единицы (речевого образца) в том, что в ней связь всех уровней языка (грамматический, лексический и смысловой) реализуется в простом речевом действии, естественном для языка как средства общения и мышления. В речевой единице возможно освоение лексического значения слов, морфологических и синтаксических средств языка в их взаимосвязи. Речевая единица имеет наряду с грамматическим аспектом конкретное смысловое содержание.

Типовая модель предложения в зависимости от методических целей может служить средством овладения морфологическими формами языка в единстве с синтаксическими (согласование, управление) и средством формирования соответствующих грамматических навыков, а также создания прочных межсловесных связей в соответствии с лексическими, стилистическими и смысловыми нормами английского языка.

В обучении диалогической речи акцент смещается к работе над связочными средствами языка, которые объединяют отдельные предложения в логически связанное целое, т.к. переход от отдельно усвоенных студентами предложений к связанному высказыванию осуществляется нелегко. Овладение студентом первого курса монологической, а затем и диалогической речью в рамках изучения английского языка для специальных целей осуществляется в три этапа:

1 этап: структурно-ситуативные тренировки речевых образцов – достигается овладение речевыми действиями и языковыми средствами, их реализация на уровне простых предложений, которые относятся к экономической теме.

2 етап: здійснюється об'єднання речевих образців по тематическому, или логико-смысловому, принципу в монологическое высказывание (или диалогическое общение) путем расширения лексики по теме.

3 етап: міжтемний. Речеві образці, вивчені раніше по темах, комбінуються друг з другом в другому поєднанні в відповідності з міжпредметними ситуаціями спілкування.

Такий порядок роботи особливо важлив на початковій стадії навчання, в подальшому виділення цих етапів стає зайвим.

Оскільки цілі навчання іноземним мовам визначені Програмою як формування умінь і навичок користування іноземною мовою як засобом спілкування в межах тієї тематики, яку передбачає спеціальність, досягнення студентів адекватно оцінюються відносно трьох сторін монологу / діалогу:

- формальної (грамматическа, лексическа, фонетическа правильність);
- змістової (відповідність темі);
- відповідної екстралінгвістическим умовам, при цьому враховуючи такі основні властивості монологіческих речевих умінь:

- а) логічність і зв'язність викладення мислей;
- б) комунікативно мотивоване і творческе користування мовами засобами;
- в) правильність мови на комунікативно достаточному рівні.

Останнє властивість домінує для навчаних – студентів немовних вузів.

Таким чином, можна прийти до висновку про суттєвому збільшенні ролі правильно підібраних аудиторних вправ і їх співвідношення з самостійною роботою студентів над мовленням в умовах дефіциту аудиторного часу. При цьому пріоритетом в навчанні мовленню є формування умінь монологіческої і діалогіческої мови, то є вміння комунікативно-мотивоване, логічески послідовно і зв'язно, достатньо повно і правильно в мовному відношенні викладати / обмінюватися своїми мислями в усній формі в межах економіческої спеціальності.

Згадана в статті проблематика представляється перспективною для розгляду в плані навчання другим аспектам мови, зокрема, формуванню граматического навичка, в умовах дефіциту аудиторного часу.

Бібліографіческі посилання

1. Довгополова Я. В. V Міжнародна науково-метод. конф. «Методичні та психолого-педагогічні особливості викладання іноземних мов на сучасному етапі» / Я. В. Довгополова // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1051. – С. 199–200.
2. Пристай Г. В. Навчання в співробітництві як засіб активізації пізнавальної діяльності на уроці англійської мови у ВНЗ / Г. В. Пристай // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1072. – С. 136–140.
3. Свердлова І. О. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу на заняттях з іноземної мови / І. О. Свердлова, М. А. Рубцова // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1072. – С. 146–151.
4. Щукін А. Н. Навчання іноземною мовою: Теорія і практика : навч. посібник для вчителів і студ. / А. Н. Щукін. – М. : Філологія, 2004. – 416 с.
5. Brown G. Teaching Talk. Strategies for production and assessment / G. Brown. – London : Cambridge University Press, 1984. – 178 p.

Надійшла до редакції 01.11.2014

УДК 811.111 (07)

Н. А. Литовченко
Н. А. Литовченко
N. A. Lytovchenko

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ
A MULTILINGUAL APPROACH TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Розглянуто мультилінгвальний підхід до викладання іноземних мов. Виявлено основні методи і технології викладання двох іноземних мов (а саме – англійської і німецької) одночасно у контексті мультилінгвального підходу до навчання іноземних мов.

Англійська і німецька, як германські мови, споріднені за багатьма аспектами. Насамперед, це простежується в лексиці, особливо на початковому етапі вивчення, де можна помітити багато відповідностей і наявний очевидний зв'язок між німецькою та англійською мовами.

Високий рівень умінь і навичок з першої іноземної мови збільшує можливість того, що вони перейдуть на вивчення другої іноземної мови. Одночасно вплив рідної мови зменшиться.

Використання мультилінгвального підходу або інтегрованого вивчення іноземних мов вимагає того, щоб ми дотримувалися певних правил. По-перше, мета викладання і зміст декількох мов мають бути взаємопов'язаними. По-друге, учні повинні розвивати мету лінгвістичного знання, крос-лінгвістичний вплив, типологію і мультилінгвальну лексику.

При залученні мультилінгвального підходу до викладання іноземних мов необхідні нові матеріали для навчання, які забезпечують перенесення знань з лінгвістики, мовного досвіду, стратегій навчання і досвіду навчання, порівняння мов тощо.

Наголошено, що, коли вчитель змішує декілька іноземних мов на одному занятті, учні найімовірніше досягнуть кращих результатів у вивченні цих мов.

Ключові слова: викладання іноземних мов, мультилінгвізм, плуралінгвізм, мультикультуралізм, підхід, метод, матеріали навчання, рідна мова.

Рассмотрен мультилингвальный подход к преподаванию иностранных языков. Представлены основные методы и технологии преподавания двух иностранных языков (а именно – английского и немецкого) одновременно в контексте мультилингвального подхода к обучению иностранным языкам.

Английский и немецкий, как германские языки, родственные по многим аспектам. В первую очередь это прослеживается в лексике, особенно на начальном этапе изучения, на котором можно заметить многие соответствия и имеющуюся очевидную связь между немецким и английским языками.

Высокий уровень умений и навыков первого иностранного языка увеличивает возможность того, что они перейдут на изучение второго иностранного языка. Одновременно влияние родного языка уменьшится.

Использование мультилингвального подхода или интегрированного изучения иностранных языков требует того, чтобы мы придерживались определенных пра-

вил. Во-первых, цель преподавания и содержание нескольких языков должны быть взаимосвязанны. Во-вторых, ученики должны развивать цель лингвистического знания, крос-лингвистическое влияние, типологию и мультилингвальную лексику.

При привлечении мультилингвального подхода к преподаванию иностранных языков необходимы новые учебные материалы которые обеспечивают перенесение знания из лингвистики, языкового опыта, стратегий учебы и опыта учебы, сравнения языков.

Отмечено, что, когда учитель смешивает несколько иностранных языков на одном занятии, ученики, вероятнее всего, достигнут лучших результатов в их овладении.

Ключевые слова: преподавание иностранных языков, мультилингвизм, плюрилингвизм, мультикультурализм, подход, метод, учебные материалы, родной язык.

The article is devoted to analysis of a multilingual approach to foreign language teaching. It reveals some basic methods and techniques of teaching two foreign languages (i.e. English and German) simultaneously according to a multilingual approach to FLT.

English and German, as Germanic languages, have a lot of common features. First of all, the similarity can be traced in the lexis, especially at the beginner or elementary level.

The high level of habits and skills in the first foreign language increases the possibility that they will pass on to the process of learning the second foreign language. At the same time, the influence of the mother tongue will decrease.

In order to follow multilingual approach or integrated language learning we have to observe several rules. Firstly, aims and content various languages are to be coordinated. Secondly, our learners (pupils) are supposed to develop metalinguistic awareness, cross-linguistic influence, typology and multilingual lexicon.

A multilingual approach to FLT requires new teaching and learning materials that support transfer of linguistic knowledge, language and learning experience, language learning strategies, language comparisons and reflection. It is stressed that when teachers mix several languages at their foreign language classes, pupils will definitely achieve better result.

Keyword: Foreign language teaching (FLT), multilingualism, plurilingualism, multiculturalism, approach, method, teaching materials, mother tongue.

Multilingualism and multiculturalism are functional realities in today's European societies. These realities challenge traditional visions of language education, where each language is taught one after another as first and successive foreign languages. Multilingualism is a phenomenon of the 21st century and it is becoming more and more popular all over the world. A number of linguists (J. Dewaele, N. Hornberger, M. Korzhova, A. Wilton etc.) studied multilingualism from different perspectives. Multilingual education presupposes Content and Language Integrated Learning. In multilingual schools pupils are taught various subjects with the help of several languages (mother tongue or state language and one or two foreign languages).

This article deals with a multilingual approach to foreign language teaching. Its actuality is determined by the fact that in Ukraine all schoolchildren are supposed to learn two foreign languages since September, 1, 2013. The aim of the article is to reveal some basic methods and techniques of teaching two foreign languages (i.e. English and German) simultaneously according to a multilingual approach to FLT. The objectives of our research are the following: to define the main terms; to uncover the difference between multilingual education and traditional language teaching; to present the practical examples of teaching English and German in the multilingual context.

First of all, we would like to stress the Council of Europe and the European Union do not define the term multilingualism identically. On the one hand, the Council of Europe distinguishes between multilingualism and plurilingualism. Multilingualism is connected to situations wherein multiple languages exist side-by-side in a society but are utilized separately. Plurilingualism is a situation wherein a person who has competence in more than one language can switch between languages – from one language to another and vice versa – according to the circumstances at hand for the purpose of coping with a social matter.

On the other hand, the European Union considers that both definitions comprise the semantic structure of multilingualism. We follow this point of view in our article and focus on the development of multilingual competence in the process of teaching English and German.

The introduction of the second foreign language (besides English) into the educational process in the comprehensive schooling causes the fundamentalization of the content of multicultural education and school-leavers' multilingual competence. The tendency has a global character. It is topical for all countries of the world community. Multilingualism/plurilingualism is considered as one of the priorities of Ukraine's educational policy.

The choice of the German language as the second foreign language, which children study in addition to the international language English, is not occasional. It is determined by the fact that Germany is an important Ukraine's trade partner. Besides, Germany is the first industrial country in Europe and one of the most important industrial countries of the world. The extension of political, economic and cultural connections between Ukraine and Germany, the possibility to have direct contacts with German native speaker will simulate pupils to study the language [2, p. 4].

Teaching German, as the second foreign language, is accomplished on the well-known principles of methodology of FLT. Among them we can enumerate: the principle of the allowance of the knowledge, habits and skills of the first foreign language (English) as well as the allowance of the pupil's level of mother tongue's acquisition. It is necessary to stress on the principle of consciousness, intensification, communicative and collective language interaction, the parallel development of all kinds of speech skills and activities [1, p. 13]. In our opinion, the first principle – i.e. the account of the knowledge and skills of other languages – is the most important. It works if we compare language systems introducing items that accelerate the process of memorization and makes the process of the second foreign language learning easier.

English and German, as Germanic languages, have a lot of common features. First of all, the similarity can be traced in the lexis, especially at the beginner or elementary level. One can notice an apparent connection between English and German. Both languages have resembling parts of speech. Let us look at some examples, subjects (*der Bus* – bus, *der Name* – name), adjectives (*gut* – good, *braun* – brown) and numerals (*neun* – nine, *sechs* – six).

Special attention should be paid to verbs. There exists obvious similarity in the formation of main forms the strong (wrong) verbs: e. g. *trinken* – drank – gotten and drink – drank – drunk *beginnen* – began – begun and begin – began – begun.

In order to prove the similarity between the two languages that can be observed not only in lexis but in grammar as well, we compared two verbs which are different in spelling and pronunciation – the German verb 'sein' and the English verb 'to be'. Both verbs are conjugated differently from the other ones. In all persons they have forms that have nothing in common with the form of the Infinitive. The verbs 'sein' and 'to be' can

serve as auxiliary verbs in forming grammar Tenses. In the German language they are Perfekt and Plusquamperfekt, i. e. 'Ich fuhr nach Kiew. Ich bin nach Kiew gefahren'. In the English language this is the group of Continuous and Perfect Continuous Tenses, i.e., 'He is watching TV now. He has been watching TV all day long' [3, p. 92].

Another pair of German and English verbs, we would like to stress, is 'haben' i 'have'. In both languages the verbs can serve as notional ones, auxiliary verbs, which form Tenses, and modals when they are followed by Infinitives.

The successful study of any foreign language is determined by the conditions of the educational process. In the course of the German language, as the second foreign language, one of the most favorable factors is the simultaneous learning of two kindred languages.

The complementary teaching of two interfering activities (A and B) can give better results than successive teaching of the same number of hours, at first, dealing with activity A, and then activity B.

The more learning of two foreign languages is done on parallel basis, the less pupils are likely to interfere the second foreign language with the first one, i.e. to mix English and German.

Learners shift the experience of the learning the English language into their work on the German language. The pupils, who study the second foreign language, are characterized by a high level of knowledge. They have formed the ability, skills and habits to switch from one language system into another.

A well-known linguist K. Khemmerom has completed an interesting research. He found out that out of 2150 words, what compose the dictionary of the German language by B. Morgana and V. Weidpul, 1191 words, that is 55 %, have equivalents in the English language. Hereby, the scholar does not take into account international words and derivatives. The great number of cognates promotes the formation of the pupil's potential vocabulary, development of the contextual guess on the basis of common roots in the first and second foreign languages, their recognition and understanding in speech and while reading.

In addition, it is important to pay attention to the fact that learning of each foreign language is connected with a lot of difficulties. Thus, learning German on the basis of English pupils can encounter a lot of difficulties in pronunciation, rules of reading. Besides, there are several words in English and German which have almost identical spelling and pronunciation, but they are of different meanings, i.e. they are so-called 'the interpreter's false friends'. We can notice differences in the word order, the use of articles, complex grammar structures etc.

According to the research done by N. I. Reutov only 15 % of success in a foreign language learning depends on the teacher, 50 % are dependent on the abilities and diligence of pupils. The remaining 35 % of success originate in motivation, that is based on the interest to the subject. The teacher should not allow his/her pupils to lose interest in the new language because of the difficult system of grammatical paradigms. Thus, it is necessary to choose the system of exercises, which facilitates the process of learning difficult German grammar and develops all types of memory [4, p. 16].

Taking into account all mentioned above, we can conclude that in teaching the second foreign language we have to take into consideration the influence (both positive and negative) from the first foreign language. The degree of the influence is determined by the level of the of pupils' knowledge acquisition.

The high level of habits and skills in the first foreign language increases the possibility that they will pass on to the process of learning the second foreign language.

At the same time, the influence of the mother tongue will decrease. When schoolchildren learn grammar and practice pronunciation the influence of the English language is great, both negative and positive. The influence of mother tongue exists as well. The correlation of languages depends not only on the level of skills and habits, but also on the complexity of the phenomena that are compared.

If we want to enhance the positive influence from the second foreign language and avoid the interference of the mother tongue on the grammar and lexical levels, we should focus attention of pupils on the similarities and differences in both languages.

We must admit that the multilingual /plurilingual approach emphasises the fact that as an individual person's experience of language in its cultural contexts expands,...he or she does not keep these languages and cultures in strictly separated mental compartments, but rather builds up a communicative competence to which all knowledge and experience of language contributes and in which languages interrelate and interact [6].

In order to follow multilingual approach or integrated language learning we have to observe several rules. Firstly, aims and content various languages are to be coordinated. Secondly, our learners (pupils) are supposed to develop metalinguistic awareness, cross-linguistic influence, typology and multilingual lexicon.

A multilingual approach to FLT requires new teaching and learning materials that support transfer of linguistic knowledge, language and learning experience, language learning strategies, language comparisons and reflection

To sum up, we would like to stress that the process of teaching/learning German will be easier if teachers take into account its similarity to the English language and the mother tongue. Foreign language teachers have to use the contextual guess of the meaning of the word, grammar forms, unknown parts of the word. Learners are to be able to notice differences in the language phenomena, means of expression of the thought, to transfer the skills and habits on the new foreign language, i.e. to find the meaning of the word in the dictionary, to use paraphrases, to do different types of exercises etc.

Thus, a multilingual approach to foreign language teaching is of a definite value. When teachers mix several languages at their foreign language classes, pupils will definitely achieve better result.

The prospects of the further research of the topic are connected with practical application of the theoretical knowledge and compiling some textbooks that will give Ukrainian pupils a possibility to learn their mother tongues and two or three foreign languages at one multilingual lesson.

References

1. **Бим И. Л.** Мосты (BruckenI., BruckenII. Deutsch nach Englisch) : учебник немецкого языка как второго иностранного на базе английского / И. Л. Бим, Л. В. Садова. – М. : Март, 1997. – 256 с.
2. **Зайчикова Л. Л.** Міжкультурне спілкування на уроці німецької мови / Л. Л. Зайчикова // Deutsch. – К. : Шкільний світ, 2010. – № 18. – С. 4.
3. **Липидус Б. А.** Обучение второму иностранному языку как специальности / Б. А. Липидус. – М., 1987. – 173 с.
4. **Реутов Н. И.** Об особенностях обучения немецкому языку как второму иностранному на базе английского в средних учебных заведениях / Н. И. Реутов // Иноземні мови. – 2005. – С. 16–19.
5. **Сверчкова В. Д.** Обучение немецкому как второму иностранному на базе английского языка / В. Д. Сверчкова // Вестник МГУ. – (Серия 19 «Лингвистика и межкультурная коммуникация»). 1998. – № 3.
6. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee of the Regions: A New Framework Strategy for Multilingualism. – Brussels, 22.11.2005.

Надійшла до редколегії 02.11.2014 р.

УДК 811.111(07)

Л. М. Лук'яненко

Л. Н. Лукьяненко

L. N. Lukianenko

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ПРОБЛЕМА ВИБОРУ МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ЧИТАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ
СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ КОМПЕТЕНЦІЙ, ЯКІ ВИВЧАЮТЬ АНГЛІЙСКУ
МОВУ ЯК ОСНОВНУ ІНОЗЕМНУ, НА ЗАНЯТТЯХ З ДОМАШНЬОГО
ЧИТАННЯ**

**ПРОБЛЕМА ВЫБОРА МАТЕРИАЛА ДЛЯ ЧТЕНИЯ ДЛЯ СТУДЕНТОВ
СРЕДНЕГО УРОВНЯ КОМПЕТЕНЦИИ, ИЗУЧАЮЩИХ АНГЛИЙСКИЙ
ЯЗЫК КАК ОСНОВНОЙ ИНОСТРАННЫЙ, НА ЗАНЯТИЯХ
ПО ДОМАШНЕМУ ЧТЕНИЮ**

**THE PROBLEM OF THE CHOICE OF READING MATERIAL
FOR INTERMEDIATE EFL STUDENTS MAJORING IN ENGLISH
IN HOME-READING CLASSES**

Розглянуто проблему вибору матеріалу для читання для студентів першого курсу філологічних факультетів університетів, які вивчають англійську мову як основну іноземну, на заняттях з домашнього читання. Основну увагу приділено автентичним і методично автентичним текстам літературних творів, зокрема їх перевагам і недолікам. Незважаючи на те, що автентичним текстам, спочатку не призначеним для навчальних цілей, часто надається перевага, використання тільки такого роду матеріалів у навчальному процесі здається нереальним, особливо при навчанні груп студентів різних здібностей, де деякі з них на початку першого року навчання в університеті ще не досягли компетенції середнього рівня. Таким студентам можуть бути запропоновані методично автентичні тексти, що відповідають не тільки стандартам і цілям природної комунікації, але також їх інтелектуальному та мовному рівню. Крім того, розглянуто переваги використання художньої літератури та одного з її жанрів – короткого оповідання, при навчанні читання студентів першого курсу, які вивчають англійську мову як основну іноземну. Не претендуючи розглянути всі аспекти даної проблеми в рамках однієї статті, автор даного дослідження ставить своєю метою виділити особливості роботи з автентичними і методично автентичними літературними текстами на заняттях з домашнього читання. Плануючи роботу з методично автентичними матеріалами у групах студентів різних здібностей, викладачам слід балансувати між сильними і слабкими студентами, підтримуючи їх інтерес індивідуальними завданнями. Розробляючи практикум з домашнього читання на основі автентичних матеріалів, їм необхідно звернути особливу увагу на завдання, які спрямовані на зняття мовних труднощів сприйняття тексту.

Ключові слова: відповідність змісту інтересам читача, придатність до використання, читабельність, автентичні тексти, методично автентичні тексти, коротке оповідання, групи студентів різних здібностей.

Рассмотрена проблема выбора материала для чтения для студентов первого курса филологических факультетов университетов, изучающих английский язык как основной иностранный, на занятиях по домашнему чтению. Основное внимание

уделено аутентичним і методически аутентичним текстам літературних произведень, в частині їх переваг і недоліків. Незважаючи на те, що аутентичним текстам, значально не призначеним для навчальних цілей, часто віддається перевага, використання тільки такого роду матеріалів в навчальному процесі здається нереальним, в особливості при навчанні груп студентів різних здібностей, де деякі з них в початку першого року навчання в університеті ще не досягли компетенції середнього рівня. Таким студентам можуть бути запропоновані методически аутентичні тексти, що відповідають не тільки стандартам і цілям природної комунікації, але також їх інтелектуальному і мовному рівню. Крім того, розглянуті переваги використання художньої літератури і одного з її жанрів – короткого розповіді, при навчанні читанню студентів першого курсу, вивчаючих англійську мову як основну іноземну. Не претендуючи розглянути всі аспекти даної проблеми в межах однієї статті, автор даного дослідження ставить своєю метою виділити особливості роботи з аутентичними і методически аутентичними літературними текстами на заняттях по домашньому читанню. Плануючи роботу з методически аутентичними матеріалами в групах студентів різних здібностей, викладачам слід балансувати між сильними і слабкими студентами, підтримуючи їх інтерес індивідуальними завданнями. Розробляючи практикум по домашньому читанню на основі аутентичних матеріалів, їм необхідно звернути особливу увагу на завдання, які направлені на зняття мовних труднощів сприйняття тексту.

Ключові слова: відповідність змісту інтересам читача, придатність до використання, читабельність, аутентичні тексти, методически аутентичні тексти, короткий розповідь, групи студентів різних здібностей.

The article is devoted to the problem of the choice of reading material for intermediate EFL students studying English as their major in home-reading classes. It focuses on authentic and learner-authentic texts of literary works, in particular their advantages and disadvantages. Although some EFL teachers prefer authentic texts, which are written for use by the foreign language community, not for language learners, the use of only authentic materials in teaching process seems to be unreal, especially if language teachers deal with mixed-ability classes where some students in their first year of study at university have not yet achieved intermediate competence. At the beginning of the academic year first-year students can be offered learner-authentic texts that correspond not only to standards and aims of natural communication, but also to students' intellectual and language level. Besides, the article considers the main advantages of using fiction and one of its genres – a short story, in teaching reading to intermediate EFL students. Without pretending to treat all the aspects of the problem, the author of the article makes it her aim to single out peculiarities of work with authentic and learner-authentic literary texts in home-reading classes. Planning work with learner-authentic materials in mixed-ability classes, teachers should balance between the best students and those who are weak in studies by giving them individual tasks that keep them interested in reading these materials. Working out activities on the basis of authentic materials, teachers should pay special attention to tasks which help to remove barriers to understanding the text.

Keywords: suitability of content, exploitability, readability, authentic texts, learner-authentic texts, short story, mixed-ability classes.

Reading is not only an enjoyable process but also a fundamental skill that promotes language and memory development, stimulates imagination, broadens outlook and improves language understanding. It is an effective means of teaching different speech habits and skills. Reading is often integrated with listening, speaking and writing and is considered to be the basis of their further development. Without doubt, there

is a strong correlation between reading and academic success, as it is the best way of acquiring a large vocabulary, enhancing creativity and immersion in another cultural atmosphere. There is no denying that reading is of primary importance in providing EFL students' language competence and critical thinking skills.

Home-reading classes are an essential and integral part of educational process in faculties of foreign languages. They promote better acquisition of the target language, expand students' knowledge of the cultural background of the country whose language they learn. The choice of reading material in the language classroom is one of the main problems EFL teachers may face sooner or later, especially when they deal with mixed-ability classes where some students in their first year of study at university have not yet achieved intermediate competence which involves greater fluency and general comprehension of some general authentic English.

There has been frequent discussion about reading texts which are suitable for EFL students. A range of criteria for choosing and exploiting texts have been treated by E. Williams [8], M.P. Breen [2], C. Wallace [7], S. Silberstein [6], J. F. Savage [5], L. Lier [3], Ch. Nuttall [4] and other theorists in this field. Basic criteria that influence the choice of reading materials are suitability of content, exploitability and readability. *Suitability of content* is far and away the most important criterion because «the text should interest the readers – preferably enthrall and delight them» [4, p.170]. *Exploitability* is the second important criterion after interest. When teachers exploit a text, they make use of it to develop EFL students' competence as readers [4, p. 171]. The term *readability* is often used to refer to the combination of structural and lexical difficulty [4, p. 174]. If EFL teachers are concerned about the effectiveness of the chosen material, they should regard the level of their learners and the level of the text they are going to work with.

The purpose of this article is to treat the problem of the choice of reading material for intermediate language students studying English as their major in home-reading classes, in particular authentic and learner-authentic texts of literary works by English and American authors, to consider the main advantages of using fiction and one of its genres – a short story, in teaching reading to intermediate EFL students, and single out peculiarities of work with authentic and learner-authentic literary texts in home-reading classes.

There is no denying that choosing appropriate reading material is one of the constituents of the success in teaching reading. Some EFL teachers prefer to use authentic texts, i.e. «texts written for use by the foreign language community, not for language learners» [4, p. 177]. There are a number of reasons for preferring them. First of all, they are motivating because they are different in style and subject-matter, they can encourage reading for pleasure because they are likely to contain topics of interest for EFL students. Besides, the use of authentic texts with an interesting cultural component can become a stimulus for discussion of different problems in class. Also, they are a very effective means for teaching students the culture of the country of the target language. Moreover, they demonstrate functioning of the language in the form it is used by native speakers in its natural social context [1, p. 12–13]. Finally, authentic texts «exhibit the characteristics of true discourse: having something to say, being coherent and clearly organized» [4, p. 177].

But the use of only authentic materials in teaching process seems to be unreal. Linguistically difficult texts are unlikely to be suitable for developing most skills, especial-

ly if they result in the use of translation or any kind of substantial intervention from the teacher. It may be necessary to simplify texts so that students can do most of the work of making sense of them. Simplification for this purpose involves removing barriers to understanding (for example, difficult words, complex structures, etc.), but if you are not careful, you may also remove the basic qualities of the text as discourse. First-year students can be offered simplified or learner-authentic texts in home-reading classes if they do not distort the natural use of language. The most significant advantage of these texts is that they correspond not only to standards and aims of natural communication, but also to methodological demands, to students' intellectual and language level. Together with authentic texts, which can also be exploited in home-reading classes by means of tasks not demanding detailed understanding, simplified texts may be motivating having something new to EFL students, helping learners in enriching their knowledge of the target language and at the same time being easy enough for their comprehension to get pleasure from reading in the target language.

Home-reading classes are mainly conducted on the basis of authentic texts of literary works by English and American writers. The advantages of literature teaching in any course are obvious. Literary works can be very enjoyable to read, they provide examples of different styles of writing, they are a good basis for vocabulary expansion, they develop learners' reading skills, and can supply an excellent jump-off point for follow-up to reading activities, in particular debates, discussions, role play, dramatization, reviews associated with the text. Literature is part of the target culture, it encourages students' critical and creative thinking, raises their awareness of different human situations. Last but not least, it involves emotions as well as intellect, which adds to learners' motivation and may contribute to their personal development.

Integrating literature in EFL teaching is necessary due to its rich potential to provide an authentic model of language use. Among literary genres, short stories seem to be the most suitable choice for this aim. They are easier to read, which gives the opportunity for EFL learners to work effectively with the whole text. They begin as close to the conclusion as possible, grab the reader from the very first line, typically focus on the problem, drive towards a sudden, unexpected revelation, they are written in prose whose format tends to be more pointed than longer works of fiction, such as novellas and novels. Although short stories have a limited number of protagonists, they have a compelling plot, which makes them captivating and therefore motivating. Besides, the characters as well as all underlying meanings are unmasked in the end, providing learners with a variety of questions for discussion.

Selecting texts for teaching literature to intermediate EFL students in home-reading classes, teachers should completely exclude texts which are of little value for students, in particular those which are not informative, instructive and do not respond to their emotional and cognitive interests. The use of simplified educational texts in home-reading classes can be justified when university teachers deal with mixed-ability classes where students are in their first year of study at the beginning of the academic year. Heterogeneous classes are represented by students at different levels – some with quite competent English, intermediate students, some whose English is not very good and some with a low level on entry. Conducting home-reading classes on the basis of learner-authentic texts of literary works by English and American writers, EFL teachers should balance between the best students and those who are weak in studies and need special attention. One of the ways of dealing with problems of mixed-ability classes

is to provide good students with some spare activity material. Another solution is to plan extensions to the original task so that, if some learners finish early, they can do extra work on it. Finally, to keep academically bright students interested in reading learner-authentic texts, EFL teachers can assign more challenging tasks to them. For example, at the pre-reading stage they can make predictions about the content of the text based on the title, quotations taken from the text and their knowledge of the topic. EFL teachers can also rely on higher level students to present new vocabulary to weaker students. At the post-reading stage more able students can answer some interpretation questions, describe some of the characters of the story or write and dramatize a dialogue with a partner, while weak students can be given true-false statements or multiple-choice comprehension tests.

But however good a simplification is, something is always lost, that is why some EFL teachers refuse to use simplified versions even working with first-year students. The work with authentic materials has its peculiarities. Removing barriers to understanding the text at the pre-reading stage is one of the most essential and challenging tasks that EFL teachers should take upon themselves while working out a set of activities designed for this stage. It includes dealing with new vocabulary and grammatical structures which students need to be familiar with before reading an authentic text. Conducting home-reading classes on the basis of literary works, EFL teachers should also comment on some proper names and decode abbreviations. With regard to new language, it is not necessary to teach all the new words and structures in the text before reading. Firstly, the new language can often be more easily and effectively learnt during the process of reading, students can guess the meaning of some unfamiliar words from context. Secondly, properly designed language-based tasks at this stage do not always envisage complete comprehension of the text.

The while-reading stage with its activities helps EFL students to interact with the text thoroughly and repeatedly so that they can become familiar with the words and ideas. Exercises that should be done at this stage are connected with reading and rereading of the whole text and its parts to determine the gist of the story, to search for specific pieces of information and establish logical connection between separate facts. In this case the techniques of scanning and skimming are widely used. They enable learners to select parts of the text which they did not understand and need to be interpreted or discussed later or those which they particularly liked. Looking through the text and finding English equivalents for some words and word combinations at the while-reading stage can be very useful for intermediate students in post-reading. It will help them to select active vocabulary which will be necessary for them to answer some comprehension and interpretation questions and participate in final discussion when reading has been completed. Authentic texts of literary works by English and American writers that involve analysis of people's actions or discussion of different points of view can be brought alive by means of drama and role play. These communicative activities develop fluency in EFL students, which promotes interaction in home-reading classes and increases learners' motivation.

All things considered, success in teaching reading fiction to intermediate EFL students majoring in English can partly be achieved by choosing appropriate reading material. Using fiction, in particular a short story, EFL teachers can stimulate learners' personal involvement by arousing their interest and provoking strong positive reactions from them. The choice of reading material in home-reading classes depends on each

particular group of students, their needs, interests, cultural background and language level. However, one primary factor to consider is whether a particular work is able to serve the needs of learners and encourage them for further studying.

A wide and promising area of future research might be problems of teaching reading fiction to mixed-ability EFL classes and their effective solutions.

References

1. **Носонович Е. В.** Методическая аутентичность в обучении иностранным языкам / Е. В. Носонович // ИЯШ. – 2000. – № 1. – С. 11–15.
2. **Breen M. P.** Authenticity in the Language Classroom / M. P. Breen // Applied Linguistics. – 1985. – 6/1. – P. 60–70.
3. **Lier L.** Interaction in the Language Curriculum. Awareness. Autonomy and Authenticity / L. Lier. – London : Longman, 1996. – 248 p.
4. **Nuttall Ch.** Teaching Reading Skills in a Foreign Language / Ch. Nuttal. – Oxford : Macmillan Heinemann English Language Teaching, 1998. – 282 p.
5. **Savage J. F.** Teaching Reading Using Literature / J. F. Savage. – Madison : Brown and Benchmark Publishers, 1994. – 464 p.
6. **Silberstein S.** Techniques and Resources in Teaching Reading / S. Silberstein. – Oxford : OUP, 1994. – 125 p.
7. **Wallace C.** Reading / C. Wallace. – Oxford : OUP, 1992. – 155 p.
8. **Williams E.** Reading in the Language Classroom / E. Williams. – London : Macmillan, 1984. – 263 p.

Надійшла до редколегії 09.11.2014 р.

УДК 378.147.016:81'243:378.1.014.3

А. О. Мунтян

А. А. Мунтян

A. A. Muntian

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту

Днепропетровский национальный университет

железнодорожного транспорта

Dnipropetrovsk national university of railway transport

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ПИСЬМОВИХ ТА АУДИО/ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУТЕНТИЧНЫХ ПИСЬМЕННЫХ И АУДИО/ВИДЕОМАТЕРИАЛОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ USING OF AUTHENTIC WRITTEN AND AUDIO/VIDEO MATERIALS WHEN TEACHING THE FOREIGN LANGUAGE

Зроблено спробу дослідити актуальні проблеми використання автентичних текстів та аудіо/відеоматеріалів під час навчання іноземної мови. Йде мова про різні підходи до трактування поняття автентичних матеріалів, а також про доцільність їх використання під час проведення занять з іноземної мови. Увагу приділено аргументації та доведенню доцільності використання автентичних матеріалів під час

© А. О. Мунтян, 2015

навчання аудіюванню та читанню у студентських групах, що мають рівень мовної підготовки не нижче рівня *Intermediate*.

Одним із джерел навчання читання можна і потрібно розглядати сучасні автентичні тексти, які сприяють більш міцному засвоєнню соціокультурної інформації та застосуванню сучасних інформаційних технологій.

Читання автентичних текстів під час навчання іноземної мови відіграє першорядну роль. В основі мотивації читання лежить усвідомлення його корисності та необхідності для розширення кордонів пізнання за рахунок освоєння читання іноземною мовою.

Щоб автентичний матеріал застосовувався ефективно, викладач має навчитися відбирати і пристосувати його відповідно до мети навчання.

Використання автентичних матеріалів під час навчання аудіюванню та читанню на заняттях з вивчення англійської мови є доцільним. Проте не слід забувати про специфіку кожної студентської групи або студента. Значно ефективнішим є використання автентичних матеріалів на заняттях у групах з мовним рівнем *Intermediate* та вище, проте, це у жодному випадку не означає, що успішне комунікативне заняття із застосуванням автентичних матеріалів не може використовуватися на початкових рівнях вивчення іноземної мови.

Ключові слова: автентичні матеріали, мовна компетенція, комунікативний підхід, аудіо- та відеоматеріали.

Предпринята попытка исследовать актуальные проблемы использования аутентичных текстов и аудио/видеоматериалов при обучении иностранному языку. Идет речь о различных подходах к трактовке понятия аутентичных материалов, а также о целесообразности их использования при проведении занятий по иностранному языку. Внимание уделено аргументации и доказательству целесообразности использования аутентичных материалов при обучении аудированию и чтению в студенческих группах, которые имеют уровень языковой подготовки не ниже уровня *Intermediate*.

Одним из источников обучения чтению можно и нужно рассматривать современные аутентичные тексты, которые способствуют более прочному усвоению социокультурной информации и применению современных информационных технологий.

Чтение аутентичных текстов при обучении иностранному языку играет первостепенную роль. В основе мотивации чтения лежит осознание его полезности и необходимости для расширения границ познания за счет освоения чтения на иностранном языке.

Чтобы аутентичный материал применялся эффективно, преподаватель должен научиться отбирать и приспособлять его в соответствии с целями обучения.

Использование аутентичных материалов при обучении аудированию и чтению на занятиях по изучению английского языка является целесообразным. Однако не следует забывать о специфике каждой студенческой группы или студента.

Гораздо более эффективным является использование аутентичных материалов на занятиях в группах с языковым уровнем *Intermediate* и выше, однако это не означает, что успешное коммуникативное занятие с использованием аутентичных материалов не может применяться на начальных уровнях изучения иностранного языка.

Ключевые слова: аутентичные материалы, языковая компетенция, коммуникативный подход, аудио- и видеоматериалы.

The given article is an attempt to conduct an investigative research of urgent problems of teaching listening and reading in English while using authentic materials. The article dwells upon different contexts of teaching and learning the English language as well as upon authentic materials usage while teaching in student groups with different

levels of language competence. Additional attention is paid to the argumentation of the reasonability of authentic materials usage while teaching listening and reading in English in student groups with the language competence of at least Intermediate level.

Modern authentic texts can and should be considered as one of the sources of teaching reading; reading these texts contributes to more lasting acquiring of sociocultural information, understanding the realia of different cultures, broadening the horizons of consciousness of the learner.

Reading of authentic texts in learning a foreign language is paramount. The basis of reading motivation is the recognition of its usefulness and the necessity to expand the frontiers of knowledge through the development of reading in a foreign language.

For authentic material be used effectively, the teacher must learn to select and use it in accordance with the aims of teaching.

The use of authentic materials in teaching listening and reading in the classroom for learning English is appropriate. But we should not forget about the specifics of each student group or student.

Much more effective is the use of authentic materials in the classroom in groups with Intermediate level and above, but it does not mean that successful communicative exercises using authentic materials can not be used in the groups below Intermediate level.

Keywords: authentic materials, language competence level, communicative approach, audio and video materials.

Комунікативна методика викладання іноземних мов є наріжним каменем для всіх систем та підходів до викладання, в яких відбулося зрушення від граматичного підходу при вивченні мови в бік функціонального, де спілкування, або комунікативна компетенція, є основною метою. Сьогодні більшість викладачів використовують комунікативну методику та її підходи при викладанні іноземної мови. Ця методика є досить ефективною і дає можливість студентам навчитися використовувати мову для комунікації власних ідей в різних аудиторіях. У той самий час виникає питання щодо відповідності навчально-методичних матеріалів, котрі використовуються під час занять. **Метою** дослідження є встановлення адекватності використання автентичних письмових та аудіо/відеоматеріалів при навчанні іноземної (англійської) мови за умов використання комунікативного підходу під час занять.

Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов (Communicative language teaching) – це підхід, спрямований на формування в учнів смислового сприйняття і розуміння іноземної мови, а також оволодіння мовним матеріалом для побудови мовленнєвих висловлювань. Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов, насамперед, покликаний навчити студентів вільно орієнтуватися в іншомовному середовищі, а також вміти адекватно реагувати в різних мовних ситуаціях.

Явище, що зараз відоме в усьому світі під назвою комунікативна методика викладання іноземних мов, не є, власне, суто американським, канадським або європейським феноменом, а радше є універсальною реалією, що виникла як результат взаємодії теоретичних та прикладних наук у різноманітних контекстах [11]. В останні декілька десятиліть комунікативний підхід до вивчення іноземних мов витіснив популярний раніше граматичний метод та метод перекладу.

Однак комунікативний підхід, насамперед, фокусується не стільки на правильності мовних структур (хоча цей аспект також залишається важливим), а на інших параметрах:

- взаємодії учасників у процесі спілкування;
- з'ясуванні й досягненні спільної комунікативної мети;

- спробах пояснити і висловити речі різними способами;
- розширенні компетенції одного учасника комунікації за рахунок спілкування з іншими учасниками тощо.

Прихильники комунікативного методу говорять про те, що комунікативна компетенція є найважливішою, а мова, яка вивчається, має використовуватися у реальних контекстах, або у контекстах, що максимально наближені до реальних. Поняття компетенція, прийняте науковим співтовариством завдяки роботам американського лінгвіста Н. Хомського (1972), використовується методикою викладання мови при визначенні загальних і окремих цілей і змісту навчання. Одне із значень багатозначного слова компетенція, зафіксоване в словниках, – це галузь питань, в яких хтось добре обізнаний, має пізнання, досвід, добрі знання. У сучасній методиці під компетенцією розуміється сукупність знань, умінь і навичок з мови. Поряд з терміном компетенція, використовується термін компетентність. Дані поняття диференціюють таким чином: компетенція – це комплекс знань, навичок, умінь, набутий в ході занять, що становить змістовний компонент навчання; компетентність – це властивості особистості, що визначають її здатність до виконання діяльності на основі сформованої компетенції [6, с. 142].

Комунікативна компетенція може включати в себе такі аспекти:

- знання, як використовувати мову для різних цілей і функцій;
- знання того, як змінюється мова залежно від тієї чи іншої комунікативної ситуації і самих учасників цієї ситуації (наприклад, знання відмінностей формальної мови від неформальної, усної від письмової);
- вміння створювати, читати і розуміти тексти різного типу і характеру (наприклад, оповідання, інтерв'ю, діалоги, доповіді);
- вміння підтримувати розмову навіть при обмеженій лексичній та граматичній базі.

Акценти, що ставляться на відповідності навчальних ситуацій до реальних, зумовлюють підбір навчально-методичних матеріалів.

Вчитель при використанні комунікативного підходу, як правило, виступає в якості помічника, друга, порадики тощо.

Основна увага приділяється груповому навчанню. Завдання вчителя та учнів – навчитися працювати спільно, відійти від індивідуалізованого навчання. Учень навчається слухати своїх товаришів, вести бесіди і дискусії в групі, працювати над проектами разом з іншими учасниками групи. Учень більше орієнтується на своїх товаришів по групі, ніж на свого вчителя як на модель.

Автентичні матеріали – це матеріали, взяті з оригінальних джерел, які характеризуються природністю лексичного наповнення та граматичних форм, ситуативною адекватністю використовуваних мовних засобів, ілюструють випадки автентичного слововживання і які, хоча і не призначені спеціально для навчальних цілей, але можуть бути використані при навчанні іноземної мови [3, с. 25]. Автентичні матеріали можуть бути аудіо або письмовими. Щодо використання автентичних аудіоматеріалів на заняттях з іноземної мови, слід зазначити, що питання використання автентичних відео розглядалося багатьма педагогами як зарубіжними, так і вітчизняними. Про використання автентичних відеофрагментів йдеться в дисертаційних дослідженнях з педагогіки Є. В. Глушка, І. А. Гончара, М. І. Дубровіна, Ю. А. Комарової, С. В. Неделіна, В. Л. Прокоф'євої, Є. В. Русакової. Своєю метою автори називають формування конкретних знань, умінь, навичок іншомовної комунікативної компетенції в рамках розмовних тем у ході

вивчення іноземних мов. Набагато менше дослідників вважає, що автентичні матеріали зменшують учнівську мотивацію, оскільки вони занадто важкі: Williams (у статті 1983 «Комунікативне читання»), Freeman і Holden (у статті 1986 «Автентичні аудіоматеріали»), Morrison (у статті 1989 «Використання нових радіопередач для розуміння автентичних аудіоматеріалів»).

Є. В. Носоновіч і О. П. Мильруд у статті «Параметри автентичного навчального тексту» говорять про те, що доцільнішим є навчати іноземній мові саме на автентичних матеріалах, тобто на матеріалах, взятих з оригінальних джерел і не призначених для навчальних цілей. З іншого боку, вони вказують, що такі матеріали часом занадто складні в мовному аспекті і не завжди відповідають конкретним завданням і умовам навчання, одночасно виділяючи окремо методично- або навчально-автентичні тексти [5]. Навчально-автентичні матеріали – це матеріали, спеціально розроблені з урахуванням усіх параметрів автентичного навчального процесу та критеріїв автентичності і призначені для вирішення конкретних навчальних завдань.

З точки зору лінгвістики автентичні матеріали – тексти та аудіо/відеоматеріали – характеризуються своєрідністю лексичних одиниць, а саме: емотивних лексичних одиниць, вигуків, часток, сленгу, жаргонізмів та специфічних словосполучень, сталих висловів, ідіоматичних виразів тощо. Окрім своєрідності лексики, автентичні матеріали також характеризуються своєрідністю синтаксису, а саме: стислістю, фрагментарністю, інверсіями тощо. Також можлива певна недомовленість, обірваність фраз та речень. В автентичних текстах перевага надається простим зрозумілим реченням [4].

Соціокультурний фон реалізується через продуктивний словниковий запас, в який входять найбільш комунікативно-значущі лексичні одиниці, поширені в типових ситуаціях спілкування, в тому числі оціночна лексика для вираження своєї думки, розмовні кліше, а також слова з національно-культурним компонентом: фонові лексика, безеквівалентна лексика, реалії, що пов'язані з відпочинком, дозвіллям, реалії повсякденного життя. Вони дозволяють проникнути в іншу національну культуру, оволодіти повсякденною лексикою носіїв мови [4].

У психологічному аспекті в таких текстах знаходить своє вираження діяльнісна структура говоріння. Текст виступає, з одного боку, як продукт говоріння і є способом мовного впливу на читаючого, з іншого – він виступає як об'єкт смислової обробки і створює необхідний зміст і комунікативну базу для розвитку говоріння: він має комунікативну цілісність, завдяки якій відповідає пізнавальним і емоційним запитам студентів, або тих, хто вивчає іноземну мову, та активізує їх розумову діяльність [4].

Переваги використання автентичного матеріалу на заняттях з вивчення іноземної мови:

- автентичні матеріали є цікавими та стимулюючими;
- їх можна відбирати відповідно до інтересів аудиторії, або навіть самі студенти можуть брати участь у процесі відбору матеріалу;
- автентичні матеріали відображають реальну ситуацію вживання мови в культурному контексті.

Існують різні класифікації автентичних відеоматеріалів. Їх розділяють залежно від засобів презентації, мети використання та типу відеоматеріалу. Тож давайте розглянемо класифікацію автентичних відео за типом відеоматеріалу: художні фільми, документальні фільми, мультиплікаційні фільми, серіали, інтерактивні ві-

део (мультфільми), телепередачі, ток-шоу, інтерв'ю, кліпи, рекламні блоки, трейлери до фільмів та інше [2, с. 25].

Щодо письмових автентичних матеріалів, то ми можемо говорити про такі: книги, журнали, газети, блоги тощо.

За Хармером, автентичні тексти визначалися як такі, що були створені для носіїв мови. Ті тексти були справжніми текстами, створеними не для людей, котрі вивчають іноземну мову, а для тих, хто розмовляє мовою, про яку йдеться [10, с. 185–88]. Проте сьогодні виникає дещо інше розуміння поняття автентичного тексту. Головним критерієм поняття автентичного тексту є не те, хто і для кого його створив, але наскільки автентичними є лексика та граматики цього тексту, наскільки автентичним є звучання цього тексту та чи змогли б студенти почути або прочитати такий текст у природній ситуації.

Вітчизняні дослідники вважають, що автентичним є такий матеріал, який носії мови продукують для носіїв цієї мови [1]. Вони також акцентують увагу на тому, що автентичні матеріали доцільніше використовувати на рівнях починаючи з Intermediate. Ця точка зору має певний резон, проте західні методисти сьогодні ведуть розмову про необхідність «grade the task, not the text» [8]. Основна ідея цього поняття полягає в тому, що найголовнішим для успішного заняття є не рівень адаптованості тексту, а рівень адаптованості завдання. Викладач може працювати з автентичним текстом, який не буде зрозумілим студентам, але завдання можуть бути розроблені відповідно до мовного рівня студентів. З іншого боку, за таких умов студенти втрачають мотивацію до пізнання нового, що його має нести в собі автентичний текст. Отже, не відкидаючи можливість варіантів розробки відповідних мотивуючих завдань до автентичного тексту на рівнях Beginner, Elementary, Pre-Intermediate, зупинимось на традиційній моделі використання автентичних матеріалів на рівнях починаючи з Intermediate.

Використання автентичних матеріалів має ряд переваг, що сприяють його практичному використанню, а саме:

- автентичні матеріали позитивно впливають на мотивацію студента до навчання;
- студенти можуть отримати почуття задоволення, використовуючи автентичні матеріали;
- автентичні матеріали надають студентам інформацію про те, що відбувається у світі, а отже, мають певне внутрішнє виховне значення;
- автентичні матеріали можна легко та швидко знайти;
- використання автентичних матеріалів сприяє більш творчому підходу до навчання тощо [9].

Проте, окрім переваг, існують і певні недоліки, а радше проблеми, при використанні автентичних матеріалів під час навчання іноземної мови:

- автентичні матеріали можуть бути занадто культурно упередженими. Вони можуть бути надмірно важкими для сприйняття та розуміння поза кордонами мовного співтовариства;
- словник може не стосуватися нагальних потреб студентів;
- необхідна спеціальна підготовка, яка може зайняти багато часу;
- матеріал може швидко застаріти тощо [7].

Читання все частіше виступає в ролі самостійного виду мовленнєвої діяльності, коли учень читає не стільки для того, щоб виконати навчальне завдання, скільки для того, щоб отримати необхідну інформацію з тексту і використовувати

її. Повнота і точність вилучення інформації залежить від конкретного мовного завдання.

Одним із джерел навчання читання можна і потрібно розглядати сучасні автентичні тексти, які сприяють більш міцному засвоєнню соціокультурної інформації та застосуванню сучасних інформаційних технологій.

Читання автентичних текстів під час навчання іноземної мови відіграє першорядну роль. В основі мотивації читання лежить усвідомлення його корисності та необхідності для розширення кордонів пізнання за рахунок освоєння читання іноземною мовою.

На нашу думку, використання автентичних матеріалів під час навчання аудіюванню та читанню на заняттях з вивчення англійської мови є доцільним. Проте не слід забувати про специфіку кожної студентської групи або студента. Значно ефективнішим є використання автентичних матеріалів на заняттях у групах з мовним рівнем *Intermediate* та вище, проте це у жодному випадку не означає, що успішне комунікативне заняття із застосуванням автентичних матеріалів не може мати місця на початкових рівнях вивчення іноземної мови, адже поняття «*grade the task, not the text*» є слушним та має завжди застосовуватися при плануванні заняття з іноземної мови, особливо, коли викладач використовує автентичні матеріали.

Бібліографічні посилання

1. **Абрамовская Н. Ю.** Использование аутентичных текстов для формирования умений аудирования при коммуникативно-ориентированном обучении // Функциональные особенности романско-германских языков и методы их преподавания. – Омск : Изд-во ОмГПУ, 1997.
2. **Слухина Н. В.** Навчання слухання іноземної мови / Н. В. Слухина // Іноземні мови у шкільництві. – 1996. – № 5. – С. 13–15.
3. **Жогліна Г. Г.** Розвиток умінь комунікативної компетенції на основі використання автентичних відеодокументів / Г. Г. Жогліна. – П'ятигорськ, 1998. – 20 с.
4. **Киян О. Н.** Аутентичность как методическая категория в обучении иностранному языку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.isuct.ru/konf/antropos/section/4/KIYAN.htm>
5. **Носонович Е. В.** Параметры аутентичного учебного текста / Е. В. Носович, Р. П. Мильруд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.flsmozaika.ru/document/nosonovich.pdf>
6. **Щукин А. Н.** Методика преподавания русского языка как иностранного : учеб. пособие для вузов / А. Н. Щукин. – М. : Высш. шк., 2003. – 332 с.
7. **Alex Case.** Advantages and disadvantages of using authentic texts in class [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.usingenglish.com/articles/advantages-disadvantages-using-authentic-texts-in-class.html>
8. **Mason B.** Extensive reading in English as a foreign language / B. Mason, S. Krashen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0346251X96000632>
9. **Berardo, Sacha Anthony** The use of authentic materials in the teaching of reading [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://marvin.ibeu.org.br/ibeudigital/images/9/9c/The_Use_of_Authentic_Materials_in_the_Teaching_of_Reading.pdf
10. **Harmer J.** The Practice of English Language Teaching. – London : Longman, 1991.
11. **Sandra J. Savignon.** Communicative Language Teaching / Sandra J. Savignon [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00405848709543281?journalCode=htp20#preview>

Надійшла до редколегії 17.10.2014 р.

УДК 378.147.88 О 62

З. О. Осада, О. І. Матвєєнко
З. А. Осада, Е. И. Матвеевко
Z. O. Osada, O. I. Matveyenko

Дніпродзержинський металургійний коледж
Днепродзержинский металлургический колледж
Dniprodzerzhinsk Metallurgical College

**СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ
МОВ У ТЕХНІЧНИХ ВНЗ**
**СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДИКИ И ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗ**
**MODERN METHODS AND TECHNOLOGIES IN TEACHING OF FOREIGN
LANGUAGES IN HIGHER TECHNICAL UNIVERSITIES**

Питання ефективного засвоєння іноземних мов вимагає передусім вдосконалення методик навчання. У статті висвітлено важливість використання інтерактивних технологій та інноваційних методів у процесі викладання іноземних мов у технічних ВНЗ. Спираючись на дослідження наукової літератури та власні спостереження й досвід, здійснено комплексний аналіз новітніх сучасних методик як основи підвищення якості вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах. Розглянуто роль і значення інформаційних технологій, а також обґрунтовано ефективність і доцільність впровадження їх у навчальний процес та практичну реалізацію на заняттях з іноземної мови. Розглянуто надзвичайно актуальне питання вибору найефективніших методів навчання, які можуть забезпечити мотивацію вивчення іноземної мови, підвищити активність студентів і визначити її направленість. Це питання є актуальним на будь-якому етапі вивчення іноземної мови. Доведено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє розвитку у студентів навичок самостійної і групової роботи над навчальним матеріалом та з першоджерелами, презентації відеопроєктів, ефективного аудіювання тощо. При цьому, використовуючи новітні методи навчання, викладач поєднує як комунікативні, так і пізнавальні цілі.

Ключові слова: інноваційні технології та методи навчання, інтерактивні методики, комунікативний та конструктивістський методи, традиційні та альтернативні методи, ігрові та неігрові методи, інформаційно-комунікаційні технології.

Вопрос эффективного усвоения иностранного языка требует прежде всего усовершенствования методик обучения. В статье рассмотрена важность использования интерактивных технологий и инновационных методов обучения иностранным языкам в высших технических вузах. Опираясь на исследования научной литературы и собственные наблюдения и опыт, осуществлен комплексный анализ новейших современных методов – залога повышения качества изучения иностранных языков в высших учебных заведениях. Рассмотрены роль и значение информационных технологий, а также обоснована эффективность и целесообразность внедрения их в учебный процесс и практическая реализация на занятиях иностранного языка. Освещен чрезвычайно актуальный вопрос выбора эффективных методов обучения, которые могут обеспечить мотивацию изучения иностранного языка, повысят активность студентов и определить ее направленность. Этот вопрос остается актуальным на любом этапе изучения иностранного языка. Доказано, что использование информационно-коммуникационных технологий способствует развитию у студентов навыков самостоятельной и групповой работы над учебным материалом и с пер-

воисточниками, презентации видеопроекттов, эффективного аудирования и т. п. При этом, используя новейшие методы обучения, преподаватель объединяет как коммуникативные, так и познавательные цели.

Ключевые слова: инновационные технологии и методы обучения, интерактивные методики, коммуникативный и конструктивистский методы, традиционные и альтернативные методы, игровые и неигровые методы, информационно-коммуникационные технологии.

Effective foreign language teaching requires enhanced language training methods. The article is devoted to the analysis of modern innovative methodics – the key to improving the quality of foreign language teaching in higher technical universities. The article highlights the actual issue of using innovative approaches and interactive technologies of teaching foreign languages in technical universities. The article tackles opportunities and advantages of innovative pedagogical methods, their introduction into educational process and practical realization at foreign language lessons. The special emphasis is laid on the information technologies and their role in the educational process. This article deals with the importance of innovative methods and interactive technologies and also focuses on the basic theoretical analysis of the Ukrainian and foreign research works and own observations. The article deals with the methods raising student's motivation in foreign language studying, which consists of wishes to study, to be successful in his or her activity, to be sure in future career. In order to reach this goal the teacher must use innovative methods combining communicative and cognitive aim.

Keywords: innovative technologies and methods of education, interactive methods, communicative and constructivist methods, traditional and alternative methods, gaming and non-gaming methods, informative and communicative technologies.

Сьогодні відбувається такий стрімкий розвиток нових технологій, що часто висловлювання будь-кого про неможливість це зробити переривається голосом того, хто це вже робить.

Альберт Хаббард

Постановка проблеми та її актуальність. Вихід України в європейський та світовий простір, стрімкі зміни у політичних, соціально-економічних та культурних реаліях, сучасні тенденції глобалізації та інтеграції світової спільноти позначаються на різних аспектах людського буття, зокрема й на освітній сфері, яка перебуває у стані організаційного реформування. Зростаюча проблема у спілкуванні та співпраці між країнами та носіями різних мов і культурних традицій вимагає суттєвих змін у підході до викладання іноземних мов. Іноземна мова все ширше набуває роль засобу міжкультурного спілкування, її статус має тенденцію до постійного зростання. Модернізація у галузі освіти потребує застосування інноваційних педагогічних технологій, творчого пошуку нових стратегічних напрямків удосконалення змісту, методів, прийомів і засобів навчання іноземної мови та впровадження їх у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що питання інноваційних технологій та їх впровадження в освітню систему досліджувало багато вчених: Л. В. Биков, В. Верлань, Р. Гуревич, І. Дичківська, М. Жалдак, І. Зязюн, Ю. Дорошенко, Г. Кедрович, О. Коваленко, Т. Коваль, С. Ковтун, А. Нікуліна, Н. Ничкало, О. Пінаєва, В. Радкевич, Г. Розлуцька, О. Спірін, С. Стеблюк, О. Шапран, В. Шапран, О. Щербак та інші.

Проблеми застосування інноваційних підходів у навчанні іноземних мов розглядалися у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних педагогів, серед яких: В. Гузеєв, В. Кумарин, С. Логачевська, В. Сластьонін, О. Тарнопільський, Л. Подимова, О. Кулькіна, О. Кузнєцова, О. Савченко, Ж.-П. Мартан, Г. Баранова, Н. Гез, Б. Лапідус, М. Ляховицький, І. Підласий, Г. Селевко, Н. Мойсеюк та ін.

Тему актуальності інноваційних тенденцій, а також їх поєднання з традиційними підходами у викладанні іноземних мов, у своїх працях досліджували відомі вчені: Ю. С. Сисоєва, Т. Н. Фомина, Blair R. W. та інші.

Аналізу інноваційних процесів у сучасній освіті та використанню інноваційних педагогічних технологій присвячені роботи І. Гавриш, І. Дичківської, І. Богданової, Т. Демиденко, О. Іваницького, Н. Клокар та ін. Вчені вважають, що залучення до процесу навчання у ВНЗ сучасних новітніх методів є ефективним засобом формування професійної компетентності викладача, який готовий підготувати студентів, здатних до осмислення й обробки отриманої інформації, її творчого застосування при виконанні завдань.

Мета статті полягає у дослідженні використання новітніх сучасних тенденцій і методів у навчанні іноземних мов, обґрунтуванні доцільності впровадження інноваційних технологій в навчально-освітній процес ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Під час постійного зростання вимог до якості освіти та пошуку ефективних методик і технологій навчання все більшої значущості набувають нові перспективні підходи. Їх пошук та запровадження у ВНЗ викликаний потребою держави у висококваліфікованих фахівцях, здатних до ділового спілкування з іноземними партнерами. На сучасному етапі входження України до світового співтовариства великого значення набуває питання фундаментальної підготовки молодих спеціалістів, спроможних успішно та ефективно реалізувати процес міжнародного співробітництва завдяки набутим професійним навичкам та навичкам іншомовної комунікації. На думку С. О. Сисоєвої, «технологія навчання включає сукупність форм, методів, прийомів, методик, засобів, що дозволяють гарантовано досягти запланованого результату. Отже, в цьому контексті форми й методи, засоби та прийоми навчання є тими структурними елементами, з яких конструється технологія навчання відповідно до цілей і запланованих (бажаних) результатів навчального процесу» [5, с. 40].

Від сучасного навчального закладу вимагається запровадження нових методик навчання, що забезпечують розвиток комунікативних, творчих і професійних компетенцій та стимулюють потребу студентів у самоосвіті. Адже методи навчання не є якимись простими «алгоритмізованими одиницями», їх раціональне та вмотивоване використання на заняттях з іноземної мови вимагає креативного підходу з боку викладача, адже педагогіка є наукою і мистецтвом одночасно, тому і підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога [2, с. 29].

На сьогоднішній день існує ряд сучасних інноваційних технологій та методів. Усі вони застосовуються на уроках англійської мови відповідно до тематики, мети та вимог, які зазначені в освітньому стандарті основної загальної освіти з іноземної мови та націлені на розвиток іншомовної комунікативної компетенції студентів, а також розвиток і виховання здатності та готовності до самостійного і безперервного вивчення англійської мови. Таким чином, інноваційними технологіями є ті новітні способи, педагогічні прийоми та засоби, які сприяють покращенню та ефективності оволодіння іноземними мовами.

Сучасними технологіями викладання іноземної мови у ВНЗ є професійно-орієнтоване навчання, використання методу проектів у навчанні, ігрові технології, технології інтенсивного і дистанційного навчання, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними та контролюючими комп'ютерними програмами з іноземних мов, створення презентацій, використання інтернет-ресурсів, навчання іноземної мови в комп'ютерному середовищі (форуми, блоги, електронна пошта), тренінгові системи навчання тощо. Інноваційні технології включають такі підходи до викладання іноземних мов [1, с. 56]:

1) інтерактивні методи викладання, що передбачають відмову від авторитарного стилю викладання; орієнтацію на особисті якості студента; розвиток таких форм навчання, як діалог та полілог; розуміння іншомовної комунікації як спонукання партнера до діяльності мовленнєвого та немовленнєвого порядку; розвиток зацікавленості студентів у здобутті знань; оцінювання; самооцінювання;

2) використання технічних засобів навчання (комп'ютерних та мультимедійних, мережі Internet) для самоудосконалення, контролю знань, зберігання і використання навчальних матеріалів (планів занять, граматичних довідників, словників різних типів).

Інтерактивними можна вважати технології, які здійснюються шляхом активної взаємодії студентів у процесі навчання, сутність якого полягає у взаємонавчанні, груповій формі організації освітнього процесу із реалізацією активних групових методів навчання для вирішення дидактичних завдань. При цьому викладач стає одним із джерел інформації, виконує функції помічника, консультанта, організатора. Однак студент і викладач виступають як рівноправні суб'єкти навчального процесу. Під час такого навчання студенти вчать критично мислити, розв'язувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, приймати продумані рішення, зважуючи альтернативні думки, брати участь у дискусії.

Використання комп'ютерних технологій при вивченні іноземної мови відкриває перед студентами доступ до нових джерел інформації, підвищує їх мотивацію до отримання інформації іноземною мовою та ефективність самостійної роботи, дає нові можливості для творчості. Цей метод дає можливість засвоювати набагато більше матеріалу, ніж при традиційному навчанні, дозволяє студентам показати свої реальні знання. Для студентів цікаво мати справу з джерелами нових видів отримання інформації, а також важливо те, що засвоєння нової інформації з використанням мультимедійних технологій проходить в ігровій формі. Застосування мультимедійних технологій дозволяє студентам самостійно готувати міні-проекти за тематикою спілкування та презентувати їх. Найважливішою перевагою мультимедійних технологій є можливість створення інтерактивних навчальних презентацій, які дозволяють наочно представити навчальний матеріал та ефективно засвоїти найскладніші теми.

На даному етапі розвитку методичної науки в сучасному ВНЗ основними методами навчання іноземних мов є комунікативний та конструктивістський методи. Комунікативний метод викладання іноземних мов базується на створенні умов, близьких до реального процесу спілкування. Сама назва методу свідчить про те, що він спрямований на оволодіння відповідною комунікативною компетенцією, тобто здатністю користуватися мовою залежно від конкретної ситуації, що саме вільна комунікація є метою навчання. Тексти та вправи, що пропонуються на подібних заняттях, повинні мати дискусивний характер та показувати конфлікти, які

спонукають студента до дискусії і висловлення власної думки. Керування навчанням здійснюється не через граматику, а скеровується комунікативними інтенціями (намірами). Студент опиняється в центрі навчання, при цьому вдосконалюються навички усного мовлення, долається страх перед помилками. Конструктивістський метод базується на спрямованості навчального процесу на дію, наближену до реалій. Найважливішою його характеристикою є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовуються носіями мови. В основі конструктивістського методу перебуває власне активне навчання студентів, можливість для них наблизитися до реальних життєвих ситуацій, користуючись іноземною мовою. Завдання викладача – не навчити, а сприяти навчальному процесу. Урок виступає орієнтованим на дію, студентів спонукають самостійно конструювати свої знання (наприклад, у рамках проектної діяльності).

До інноваційних навчальних методів можна віднести: навчання з комп'ютерною підтримкою (CALL), метод сценарію (storyline method), метод симуляції, метод каруселі, метод навчання по станціях, метод групових пазлів, метод рольової гри, метод «кейз-стаді» та ін. Розглянемо найефективніші методи навчання іноземної мови в технічних ВНЗ.

Метод симуляції допомагає студентам відчувати себе в певній ролі, яка може стосуватися до їх майбутньої професійної діяльності, суспільного життя або просто бути частиною звичайного повсякдення. Функцією викладача є розподілити між студентами конкретні ролі (залежно від теми симуляції); конкретизувати відповідний лексичний матеріал; надати поради, що можуть сприяти ефективності виконання завдання. Цілком закономірно, що такий вид діяльності характеризується високим рівнем зацікавленості студентів, які об'єднуються командним духом спільної праці, мають можливість уявити себе у певній ролі та можуть отримати задоволення від вдалої самореалізації. Завдяки симуляції у студентів формуються навички стратегічного планування, розвивається вміння працювати в команді, проводити перемовини, переконувати ділового партнера.

Під час використання методу сценарію викладачу слід так організувати навчальний процес, щоб у результаті активізації вже існуючих знань та відповідей на ключові запитання студенти отримали можливість побудувати власні моделі, пов'язані з темою. Мова йде про креативне планування, підбір гіпотез, систематизацію та презентацію роботи. Спроектована історія містить також елементи рольової гри.

Технологія методу навчання по станціях характеризується роботою студентів над навчальним матеріалом, який упорядкований у вигляді станцій (студенти отримують робочі плани з обов'язковими та вибірковими завданнями). При опрацюванні матеріалу по станціях у студентів є можливість вибору послідовності виконання завдань, соціальної форми, що використовується (індивідуальна робота, парна робота, групова робота), та розподілу часу. Таким чином, студенти при використанні даного методу навчаються самооцінці, аналізу власного навчального успіху, плануванню та проведенню етапів роботи, ефективному використанню часу. Робота по станціях дозволяє здійснювати диференціацію за здібностями, інтересами студентів, за ступенем складності завдання.

Ігрові активні методи (ігрове проектування, ділова гра, рольові ігри, імітаційний метод) посідають чільне місце у практиці розвитку усного комунікативного мовлення студентів. Як активний метод, гра задіює практично всіх учасників про-

цесу навчання, стимулюючи їх до спілкування, нормативного відтворення того комунікативного матеріалу, що пропонується опрацювати на уроці.

До неігрових активних методів навчання, що сприяють виробленню комунікативних навичок студентів, належать, наприклад, аналіз конкретних ситуацій (case-study), імітаційні вправи, тренінги. Найефективнішим з них слід виділити метод «кейз-стаді», суть якого полягає в роботі студентів над проблемними реальними ситуаціями. Метод допомагає практично засвоїти теоретичні положення і оволодіти навчальним матеріалом. Студенти розглядають проблему, аналізують ситуацію, представляють свої ідеї та варіанти розв'язання проблеми в ході дискусії. Основними ознаками методу case-study є наявність конкретної ситуації, розробка студентом чи групою ситуацій та оголошення результатів обговорення.

Для використання у ВНЗ пропонують традиційні та альтернативні (нетрадиційні) методи навчання. Широке використання нетрадиційних методик, які застосовує викладач, спонукає студентів до самостійної роботи, до творчого мислення. Найбільш поширені форми нетрадиційних уроків: інтегровані уроки, урок-круглий стіл, урок-подорож, прес-конференція, КВК, брейн-ринг, урок-вікторина, урок-диспут тощо. Основними принципами альтернативних методів є: рух від цілого до окремого, орієнтація занять на учня (learner-centered lessons), спрямованість на досягнення соціальної взаємодії при наявності віри викладача в успіх своїх студентів, інтеграційні зв'язки та засвоєння іноземної мови за допомогою знань з інших галузей наук.

Слід зазначити, що використання сучасних інноваційних технологій та методів навчання під час вивчення іноземних мов у технічному вузі є ефективним, якщо зміст поданого матеріалу перегукується з майбутньою професійною діяльністю студентів. Важливо, щоб теоретичні знання у процесі активного навчання отримували практичне застосування, щоб студент мав можливість розвивати і удосконалювати знання з іноземної мови та реалізовувати набуті навички іншомовної комунікації у майбутній професійній діяльності.

Висновки.

З огляду на сучасні тенденції розвитку освіти, запровадження інноваційних технологій навчання іноземних мов є вимогою часу і одним із пріоритетних напрямів реформування навчального процесу згідно із загальноєвропейськими вимогами щодо якості навчання, що спричиняє пошук нових форм і методів навчання, які б сприяли результативності формування комунікативної компетенції, підвищенню мотивації, розкриттю творчого потенціалу студентів, покращенню організації роботи у групах і колективі, дозволяли посилити міжпредметні зв'язки та забезпечували інтегрованість курсів. Використання сукупності методів викладання іноземних мов у технічних ВНЗ урізноманітнює навчальний процес, викликає у студентів зацікавленість та підвищення учбової активності, надає можливість продемонструвати власні сили та повірити в них, сприяє зростанню ефективності всієї навчальної діяльності.

На основі вищесказаного потрібно зробити висновок, що концепція викладання іноземних мов запроваджує нові підходи щодо організації навчального процесу, тому для викладача сьогодні важливо постійно вдосконалювати власні знання про сучасні методи навчання іноземних мов, впроваджувати у викладацьку практику практично новітні освітні концепції та технології.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження.

Однією з перепон, що стоїть на шляху успішного оволодіння іноземною мовою у вищому технічному навчальному закладі, є недостатня мотивація студентів

до вивчення мови. Тому проблема застосування інноваційних технологій у навчанні іноземних мов потребує більш детального опрацювання у контексті сучасних освітніх концепцій, які спрямовані на створення комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчує свою успішність, інтелектуальну спроможність. Подальші дослідження щодо впровадження інноваційних технологій навчання іноземних мов вбачаємо в аналізі та урізноманітненні структурних компонентів інноваційних технологій навчання іноземних мов.

Бібліографічні посилання

1. **Дичківська І. М.** Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська – К. : Академвидав, 2004. – С. 338–339.
2. **Крючков Г.** Болонський процес як гармонізація Європейської системи вищої освіти / Г. Крючков // Іноземні мови в навчальних закладах. – Педагогічна преса, 2004.
3. **Кашук М. Г.** Особливості використання інноваційних методик у процесі навчання іноземної мови / М. Г. Кашук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ito.vspu.net/upload/zbirnuku/imad/z_30/r5/osoblivosti_vucorustania_i_povacinuh.pdf.
4. **Коваль Т. І.** Інтерактивні технології навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах / Т. І. Коваль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/viewFile/546/451>.
5. **Сисоєва С. О.** Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих / С. Ю. Сисоєва. – К. : ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
6. Організація навчально-виховного процесу. З досвіду роботи вищих навчальних закладів / ред. Салмай Н. М., Цибенко Н. В. – 2007. – Вип. 10. – С. 80–95.
7. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
8. **Stern H. H.** Fundamental Concepts of Language Teaching / H. H. Stern. – Oxford : Oxford University Press, 1983.
9. **Blair R. W.** Innovative approaches to language teaching / R. W. Blair. – New York : Newbury House, 1982.

Надійшла до редколегії 06.11.2014 р.

УДК 811.111'07

Ю. В. Сердечний
Ю. В. Сердечный
Yu. V. Serdechny

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ТВОРЧА РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ **ТВОРЧЕСКАЯ РАБОТА С УЧЕБНИКОМ** **THINKING OUTSIDE THE TEXTBOOK**

Розглянуто альтернативні види роботи з підручником на занятті з англійської мови, які є доповненням до стандартних вправ, що пропонуються сучасними вітчизняними і зарубіжними підручниками. Їх метою є створення комунікативно орієнтованого контексту вивчення мови, підвищення мотивації і зацікавленості студентів та забезпечення більшого розмаїття видів роботи в аудиторії.

Зроблено спробу надати зацікавленим та творчо налаштованим викладачам іноземних мов деякі нестандартні ідеї щодо розширення можливостей основного підручника та найбільш повного використання запропонованих у ньому друкованих та аудіотекстів, вправ та ілюстративного матеріалу для розвитку одного виду мовленнєвої діяльності (аудіювання), однієї мовної системи (лексики) та одного типу завдань (граматичних вправ).

Для роботи з монологіями та діалогами розглянуто такі види завдань, як прогнозування подальшого тексту або репліки, угадування подальших лексичних одиниць або граматичних явищ, відпрацювання елементів інтонації (наприклад, фразовий наголос, паузи) та знаходження в тексті та відпрацювання сталих розмовних висловів.

Підхід, запропонований для роботи з лексикою, полягає у вивченні не тематичного вокабуляру, а лексичних одиниць безпосередньо в контексті, що набагато полегшує їх запам'ятовування та правильне використання в мовленні. Завдання для відпрацювання лексики включають роботу з похідними словами, синонімами та антонімами, гніздами слів та словарними іграми як засобами закріплення лексичного матеріалу.

Розділ, що стосується граматичних вправ, розглядає нетрадиційні підходи до заповнення пропусків та граматичних трансформацій.

Ключові слова: підручник, види роботи, прогнозування мовних явищ, елементи інтонації, мовні шаблони, заповнення пропусків, граматичні трансформації.

Рассмотрены альтернативные виды работы с учебником на занятии по английскому языку, которые дополняют стандартные упражнения, предлагаемые отечественными и зарубежными учебниками. Их целью является создание коммуникативно ориентированного контекста изучения языка, повышение мотивации и заинтересованности студентов и обеспечение большего разнообразия видов работы в аудитории.

Предпринята попытка подать заинтересованным и творчески мыслящим преподавателям иностранных языков некоторые идеи относительно расширения возможностей основного учебника и наиболее полного использования предложенных в нем печатных и аудиотекстов, упражнений и иллюстративного материала для развития одного вида речевой деятельности (аудирования), одной языковой системы (лексики) и одного типа заданий (грамматических упражнений).

Для работы с монологіями та діалогами розглянуті такі види завдань, як прогнозування подальшого тексту або репліки, предвосхищение дальнейших лексических единиц или грамматических явлений, отработка элементов интонации (например, фразовое ударение, паузы) и нахождение в тексте и отработка устойчивых разговорных словосочетаний.

Подход, предложенный для работы с лексикой, состоит в изучении не тематического вокабуляра, а лексических единиц непосредственно в контексте, что намного облегчает их запоминание и правильное употребление в речи. Задания для отработки лексики включают работу с производными словами, синонимами и антонимами, гнездами слов и словарными играми как средствами закрепления лексического материала.

Раздел, касающийся грамматических упражнений, рассматривает нетрадиционные подходы к заполнению пропусков и грамматическим трансформациям.

Ключевые слова: учебник, виды работы, прогнозирование языковых явлений, элементы интонации, языковые шаблоны, заполнение пропусков, грамматические трансформации.

The article deals with alternative coursebook-based activities in an EFL class. The activities offered complement those standard ones usually found in domestic and foreign

textbooks. They aim to create a communication-based context for language learning, boost students' interest and motivation, and provide a wider variety of activities in the classroom.

The article endeavors to provide creative and searching FL teachers with some ideas as to how to use the opportunities offered by the coursebook to the fullest and to make the most of its printed and audio texts, activities and visual materials to develop one speech skill (listening comprehension), one language system (vocabulary) and one type of activities (grammar exercises).

Offered for working with monologues and dialogues are such types of activities as prediction of further text or utterance, anticipation of lexical units and grammatical phenomena to be used, studying and practicing some elements of intonation (e.g. sentence stress and pauses), and finding in the text and practicing «language chunks».

The approach suggested for vocabulary study consists in learning not lexical sets, but lexical units directly in the context, which facilitates their better retention and correct usage in the speech. The assignments dealing with vocabulary include work with derivatives, synonyms and antonyms, word networks and word games as means to consolidate new lexis.

The part regarding grammar exercises tackles non-traditional approaches to gap-fill and grammar transformations.

Keywords: coursebook, activities, language phenomena prediction, intonation elements, language chunks, gap-fills, grammatical transformations.

A textbook has always been and still remains an essential and integral part of a foreign language class in the academic setting. Teaching English as a foreign language, in contrast to teaching it as a second one, lacks one very important advantage of the latter, namely a 24/7 immersion into the language environment. Under these circumstances a textbook becomes one of the primary sources of linguistic material, language phenomena and their uses. Besides, the course book provides system, consistency and logic for the FL teaching and learning.

The situation with the textbook supply and variety at the university level for students of English has greatly improved over the last 20–30 years. Though textbooks by Arakin, Matyushkina-Gerke and Kaushanskaya have not been completely phased out and are still being used as supplementary sources, available today is a wide selection of British-published of different levels addressing various aspects of the English language. Their indisputable strong points are the authenticity of the language material, communicative orientation, extensive use of visual materials and simplicity in the presentation of the subject matter.

But even those courses like *Upstream* or *Gold*, as good as they are, have their own weaknesses and downsides, like little variety in the range of topics, their volume and the activities facilitating their acquisition from level to level, somewhat shallow presentation of grammar and a total lack of translational exercises which contribute greatly to the language proficiency of FL learners. Employing the standardized methodological approaches and activities for teaching the four language skills and used all four years throughout the undergraduate course (and possibly beyond), these course-books with time may somewhat lose their engaging and pioneering appeal for students and need to be supplemented and augmented by the ideas and resourcefulness of the FL teachers themselves.

Hence, the aim of this article is to give the aspiring and searching teachers of foreign languages some insights into how to think outside the textbook, push the envelope, and make their classes even more gripping, challenging and productive. Overviewed and presented in the article are the innovative ideas of the British authors as to how to

make the most out of the course-book in terms of *one language skill* (listening comprehension), *one language system* (lexis) and *one type of the textbook activities* (exercises).

Listening activities. For a long time now, listening activities in coursebooks have tended to follow a fairly set formula: set the scene, pre-teach vocabulary if necessary, listen to the recording and ask some comprehension questions. This algorithm is well-grounded as it follows the format the students may find in exams and tests, and it can be good for developing top-down skills, such as prediction. However, it can also become rather tedious, used lesson after lesson, and even more importantly, it ignores some vital aspects of the listening process.

It is a good idea adding some bottom-up, or decoding, activities to the text-bookish listening activities to not only provide a bit of variety, but really help learners to acquire listening skills rather than just testing them.

A British ELT professional, teacher trainer and author Rachel Roberts suggests *pausing and predicting technique* to develop listening skills, both top-down and bottom-up.

To focus on the more top-down aspects of prediction, the teacher could pause the recording of a dialogue after each thing said by person A and have the students predict (say or write) the lines of person B. If it is a monologue, the students write down what they think the person will say in the rest of the talk.

For more bottom-up approach, the teacher might try the following activities (which might work better after using the comprehension activities in the course-book) as a way of encouraging the students to notice certain aspects of language.

Having previously picked out some useful expressions from the listening, pause the recording half way through (or before) the expression and ask the students to complete it from memory. For example, *He was trying to find his passport but it seemed to have... (disappeared into thin air).*

Pause the recording after «referring» words (mostly pronouns) and ask the students to identify what they refer to. For example: *Albert Einstein is widely considered to be a genius. However, his education did not start off so well* (pause – who does *his* refer to?). *He didn't learn to speak fluently until six or seven, and one of his teacher wrote on his school report* (pause – who does *his* refer to?) «*He will never amount to anything, meaning he would never be successful. How wrong he was!*» (pause – who does he refer to?) [3, p. 31].

In real life it is not uncommon that we start listening in the middle of a conversation, or when we turn on the radio or TV in the middle of a program. In a very simple but remarkably effective idea another British author John Madden suggests actually *starting in the middle* of a recording to help the learners develop the confidence and skills to deal with real-world listening situations.

The students tune in as best they can, then discuss with a partner what they understood and what they think might have been said before they started listening. They can then listen to the entire recording and check their predictions [1, p. 24].

A British teacher and teacher trainer Peter Roach maintains that using the transcripts of the textbook audio recordings can be extremely useful for helping to develop bottom-up listening skills. The learners can use the transcripts as a way of checking what they have written during a dictation or dictogloss (dictations at the natural speed) activity. However, they can also use them to work on specific bottom-up skills.

The students could look at the transcript while they are listening, and mark the words in each phrase or sentence which carry the phrasal stress. More confident learners could try to predict the phrasal stresses and then listen and check.

Students could mark pauses in the speech, using slashes. The activity highlights the importance of pausing in understanding the oral text. For example: *Those who sold quickly / made a profit.* (= a profit was made by those who sold quickly) vs. *Those who sold / quickly made a profit.* (= those who sold made a profit quickly, not slowly). This could be a while-listening activity, or the students could predict and then start to check.

To focus on vocabulary, the learners could look at the transcript and pull out groups of words that often go together (formulaic chunks). They could then listen again to how they sound when pronounced naturally.

The teacher could choose a short section which contains a minimal pair of sounds that the students usually struggle with (for example /i/ and /i:/) and ask them to mark the two phonemes on the transcript, before listening and repeating.

The activities listed above can go together very well with the traditional comprehension ones found in the textbook giving the teacher more variety and helping students develop their listening skills in a more rounded way [2, p. 29].

Lexis-based activities. Most textbooks present new vocabulary organized in lexical sets, i.e. groups of related vocabulary units. The rationale behind this arrangement is to give students to see or hear the words in the context during reading or listening and to use them in a context in speaking or writing. The topical set-up of the lexis is supposed to facilitate its better and quicker retention as well as a more confident use of new words and phrases.

In the classroom however it takes much more practice and learning as well as different techniques to get the students to use new vocabulary correctly and confidently. British researchers Thomas Tinkham and Robert Waring found that when all the words to be learned in a group were related to each other, it took from 47 to 97 % more repetitions to learn them than when the words in the group were unrelated [5; 6].

Textbooks will generally provide controlled practice activities, such as gap-fills and matching tasks, and freer practice opportunities like monologs and dialogues, where the students can personalize and use vocabulary in a less constrained way. What the coursebooks do not tend to do is to allow the students to explore and analyze the lexical items. The following activities are called to help them remember and use those items in the future.

Focus on meaning. If the lexical items come out of a reading or listening text, the teacher may encourage the students to notice them for themselves before they look at the vocabulary box. This will make it more likely that they will remember the words later as well as will focus them more on the context in which the words arise. For example, the teacher may ask the students to find ten words that describe personality or appearance, and then compare their ideas with their partners. It is quite possible that they will find words which are not in the lexical set, or about which they disagree. If that happens, it is an added bonus as discussing which words should be included into the set will start them to engage with the words and their meaning.

Other activities for exploring meaning might include asking the students to find synonyms for as many of the words in the text as possible. The class can then discuss any differences in meaning between the synonyms, which will help to clarify the exact meaning of the words in the lexical set.

Still another activity is to ask pairs of students to put the words into groups of three or four, with one word being the odd one out. Then they give the grouped words to another pair, who have to find the odd one out and explain why. Again, the activity

actually works better if the answer isn't obvious, or there is more than one answer, as the students then have to spend time explaining the reasons for their choices.

Focus on form. The words (and phrases) given in a lexical set usually come in isolation. That is why it is important to teach the students not only the meaning of this or that lexical unit, but also their combinability. As long as it comes in a text or audio recording, the teacher may get the students to look at the words around it, that is its left-hand and right-hand lexical valence and study possible collocations. For example, in a class on weather the students' attention may be drawn to the action that a *hurricane* can do, namely *hit* some area, and the noun *hurricane* in this collocation may be substituted by *tropical storm*, *earthquake*, *tsunami* and others.

The grammar of the word is also vital. If a lexical set includes verbs, the question is if the students know their past simple and past participle forms. Or it may be quite useful to concentrate on specific verbal patterns, like *explain smth. to smb.* or *explain to smb. smth.*

Word formation is also an important area. The students may be asked to produce as many words from the root *manage* as possible. To do that, they may work in pairs or small groups in the classroom, or work individually at home using dictionaries. The students are supposed to come up with the following word family: *manager*, *manageress*, *management*, *manageable*, *unmanageable*, *managerial*.

To work on the spelling of the new words, different language game activities may come in handy. For example, the students may be asked to write down half the words from the lexical set with either just consonants and gaps for vowels or (harder) vice versa. For example: SP_CT_C_L_R or _ _E_ _A _U _A_ (*spectacular*). Then they give their gapped words to a partner (another group), who have to complete the gaps in the shortest possible time without looking back at the set of words.

Teachers should not forget about teaching pronunciation either. For example, they can ask the students to categorize the words in the set according to their stress pattern (e.g. *DEsert*, *seCLUded*, *gourMET*) or ask them to group those words according to the vowel sound in the syllable with the main stress (e.g. *suit* vs. *suite*).

Focus on revision. Lexis revision activities provide a perfect opportunity to mix up the words with previously studied lexical sets.

A variety of words can be reviewed through activities known as «backs to the board» aka «hot seat» in which two members of two teams try to guess the word written on the board behind them through the clues given by their team-mates, who can see the word.

Revision can also be used to encourage the students to continue to think about the original lexical sets through various categorizing activities. Small groups can be organized to brainstorm words within particular lexical sets that the class have studied recently. Each group puts the words on separate slips on paper. The slips are then re-distributed, and the students walk around the room saying their word and trying to find members of their group. This new group then works together to write a short text using all their words. A further stage is for the group to read their text aloud, while the others listen and write down what think were the original lexical items.

Using textbook exercises. Modern English language textbooks contain a wide variety of exercises to practice gap-fills, cloze tests, sentence transformation and word formation, often labeled «Use of English». Their main purpose is to give the students an opportunity to consolidate the acquired subject matter just to do well in an exam or a test. Finding some different ways to use these activities can enliven the FL class, provide extra learning opportunities and foster greater learner independence.

An engaging approach consists in doing the gap-fill in a slightly different way. Instead of setting the test and then going through the answer with the class, the teacher could give out the gap-fill with all the correct answers already completed and ask the students to discuss why they are correct. To keep the students on their toes, the teacher can make one or two of the answers wrong and have the students find them and explain. As a variation, all the answers given may be wrong, so that the students could discuss why they are wrong and complete the test with correct answers.

Once the students have worked with a reading text in the coursebook, they may be asked to make the whole of it (or just a part) into a gap-fill test for their peers. What they choose to blank out may tell the teacher what the students themselves find difficult.

A simple and lively adaptation of the sentence transformation activity which makes it more fun is to do it as a so-called «running dictation». The pairs of sentences are put on the board, small enough so that they can't be read from a distance. The students work in pairs, taking turns to run up to the board and read each pair of sentences to be transformed. Then they have to run back to their partner, dictate the sentences and together write the correct transformation. With a time limit set, this activity can be made into a competition.

A new approach to the word formation exercises suggested by Jonathan Taylor is for the students to take each word in capitals given for the blanked sentence and see how many words they form within the same word family, e.g. *spectacle*, *spectacular*, *spectator*. To make this more fun, the teacher may do it as a team game, with points for each correct form. Alternatively, the teacher gives the word and the part of speech and checks which team can produce the correct form first [4, p. 52].

Touched upon in this article are only a few ways of how to make most of a standard textbook. If one looks closely at all speech skills, language systems, types of assignments offered by a standard coursebook, the variety of creative activities that the teacher can devise and offer the students becomes even wider. Easily adaptable for additional kinds of tasks to be done in the classroom are dialogues, photos and pictures, writing assignment, comprehension and discussion questions and so on. For example, dialogues, along with standard assignments of listening to, gap-filling and acting out, may also serve as a basis for the focus on functional language (e.g. using parenthetical units), the focus on fluency (e.g. working with «language chunks») or focus on features of natural speech (e.g. use of non-standard questions, fillers or hesitations). But all those language awareness-raising activities need further thinking over and implementation into a lesson plan.

References

1. **Madden J.** Helping ESL students adapt to authentic listening situations / J. Madden // The Internet TESL Journal. – 2008. – XIV(1). – P. 105–115.
2. **Roach P.** English Phonetics and Phonology / P. Roach. – Cambridge : CUP, 1983. – 205 p.
3. **Roberts R.** Do something different with your coursebook / R. Roberts // English Teaching professional. – 2014. – Issue 92. – P. 30–31.
4. **Taylor J.** The Minimax Teacher / J. Taylor. – London : Delta Publishing, 2001. – 102 p.
5. **Tinkham Th.** The effects of semantic and thematic clustering on the learning of second language vocabulary / Th. Thinkham // Second Language Research. – 1997. – #13(2). – P. 125–138.
6. **Waring R.** The negative effects of learning words in semantic sets: a replication / R. Waring // System. – 1997. – #25. – P. 87–99.

Надійшла до редколегії 09.11.2014 р.

УДК 378.016:81'243

Г. М. Шалацька**A. H. Шалацкая****G. M. Shalatska***Криворізький національний університет**Криворожский национальный университет**Kryvyi Rih National University*

**ВПРОВАДЖЕННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
В НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
ВНЕДРЕНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ
INTRODUCTION OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES INTO FOREIGN
LANGUAGE TEACHING**

Розглянуто можливість впровадження мультимедійних технологій в навчання іноземної мови. Метою роботи є представлення існуючих мультимедіа програм та опис їх використання в навчальному процесі. Звернено увагу на специфіку застосування інноваційних технологій під час вивчення іноземної мови студентами з різним рівнем підготовки. Окреслено теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми. Подано прізвища вчених та фахівців, у працях яких було розглянуто питання вивчення мультимедійних технологій та їх застосування у навчанні. Акцент зроблено на дослідженнях педагогів та методистів, які у своїх роботах торкалися проблем розробки методичних основ проектування, створення та використання мультимедійних навчальних програм та комплексів у навчальному процесі.

Подано визначення поняття «мультимедійні технології» та окреслено їх призначення, дидактичні можливості, умови впровадження в навчання іноземної мови. Значну увагу приділено застосуванню таких засобів мультимедіа, як навчальні комп'ютерні програми (Tell Me More та Longman English Interactive), електронні словники, інтерактивні підручники, мультимедійні дошки, Інтернет-ресурси, Інтернет-телефонії, відеоконференції, електронні презентації. Окреслено основні напрямки впровадження мультимедійних технологій у Криворізькому національному університеті, що дозволяє реалізувати у навчанні іноземної мови дієвий та особистісно-орієнтований підхід, диференціацію та варіативність навчання, розвинути творчу індивідуальність студента, обумовлену специфікою майбутньої професії.

Ключові слова: мультимедійні технології, Інтернет-ресурси, анімація, презентація, програма, сенсорна дошка, інформаційні технології.

Рассмотрена возможность внедрения мультимедийных технологий на занятиях по изучению иностранного языка. Целью работы является представление существующих мультимедиа программ и описание их использования в учебном процессе. Обращено внимание на специфику применения инновационных технологий во время изучения иностранного языка студентами с разным уровнем подготовки. Очерчена теоретическая основа исследованной проблемы. Представлены фамилии ведущих ученых и специалистов, в трудах которых были рассмотрены вопросы исследования мультимедийных технологий и их применения в обучении. Акцент сделан на исследованиях педагогов и методистов, которые в своих работах касались проблем разработки методических основ проектирования, создания и использования мультимедийных учебных программ и комплексов в учебном процессе.

© Г. М. Шалацька, 2015

Дано определение понятию «мультимедийные технологии» и очерчено их значение, дидактические возможности, условия внедрения в обучение иностранному языку.

Значительное внимание уделено применению таких средств мультимедиа, как учебные компьютерные программы (Tell Me More и Longman English Interactive), электронные словари, интерактивные учебники, мультимедийные доски, Интернет-ресурсы, Интернет-телефонии, видеоконференции, электронные презентации. Очерчены основные направления внедрения мультимедийных технологий в Криворожском национальном университете, что позволяет реализовать в обучении иностранному языку действенный и личностно-ориентированный подход, дифференциацию и вариативность обучения, развить творческую индивидуальность студента, обусловленную спецификой будущей профессии.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, Интернет-ресурсы, анимация, презентация, программа, сенсорная доска, информационные технологии.

The article deals with the question about application of multimedia technologies during studying foreign language. The aim of the article is to show the possibilities of existing multimedia programs concerning to requirements of educational process. Attention is paid to specificity of innovative technologies usage during learning of foreign language by students with different knowledge level. The theoretical basis of the studied problem is outlined. The list of leading scientists and experts whose works were devoted to questions of research of multimedia technologies and their applications in training is provided. The emphasis is placed on teachers and methodologists researches whose works concerned problems how to develop methodical bases of design, create and use multimedia training programs and complexes in educational process.

The article provides the definition of multimedia technologies, outlines their purpose, didactic possibilities and conditions for implementation in learning a foreign language. The considerable attention is paid to application of multimedia tools such as training computer programs (Tell Me More and Longman English Interactive), electronic dictionaries, interactive textbooks, multimedia board, the Internet resources, the Internet telephony, videoconferences, electronic presentations. The main directions of introduction multimedia technologies at the Kryvyi Rih National University that allows to realize in training a foreign language efficient and the student-centered approach, differentiation and variability of training, develop the creative individuality of the student due to the specifics of future profession.

Keywords: multimedia technologies, Internet resources, animation, presentation, program, touch board, information technology.

Мультимедійні технології виникли майже одночасно з появою комп'ютерних технологій у XX столітті, а в XXI столітті вони вже стали однією з найбільш ефективних та перспективних систем підготовки спеціалістів. Поява та розповсюдження різноманітних форм навчання із застосуванням мультимедійних технологій є своєрідною відповіддю різних систем освіти багатьох країн на процеси інтеграції, які відбуваються у світі, на рух до інформаційного суспільства.

У наш час значна увага приділяється застосуванню навчальних комп'ютерних програм, які реалізують діяльнісний підхід до навчання. Засобами реалізації зазначеного підходу слугують комплекси програмно-апаратних засобів (комп'ютер, мультимедійний проектор та сенсорна дошка), за допомогою яких організовується навчально-пізнавальна діяльність, що дозволяє враховувати можливість кожного студента. Важливим фактором у цьому напрямку розвитку освіти є формування вміння вчитися самостійно за допомогою засобів інформаційних

технологій. Мультимедійні програми сприяють реалізації цілого комплексу методичних, дидактичних, педагогічних та психологічних принципів, а також дають можливість зробити процес пізнання більш творчим, що дозволить враховувати рівні мовної підготовки студентів і зумовить розробку завдань різного ступеня складності.

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що мультимедіа технології активно впроваджуються у процес навчання іноземної мови. Використання комп'ютерних, програмних засобів навчання дає можливість отримувати велику кількість навчальної інформації в доступній формі із мінімальними витратами ресурсів. Саме завдяки цьому мультимедіа технології набувають все більшого розповсюдження в системі сучасної освіти.

Метою дослідження є визначення можливих способів впровадження мультимедійних технологій у навчання іноземної мови, розкриття ролі мультимедійних технологій у формуванні навчально-пізнавальної активності студентів, висвітлення особливостей їх впровадження на різному етапі навчання.

Об'єктом дослідження є потенційні можливості мультимедіа технологій та їх роль у підготовці майбутніх спеціалістів. Предметом дослідження є мультимедіа технології та особливості їхнього впровадження у навчання іноземної мови.

У працях таких дослідників, як В. Г. Афанасьєв, Ю. М. Батурін, Д. Белл, В. Ю. Биков, О. М. Вашук, Р. С. Гуревич, І. П. Демехіна, Ю. О. Жук, В. І. Імбер, Л. А. Карташова, В. В. Лапінський, М. М. Мазур, В. Ю. Пилипенко, О. П. Пінчук, І. Ю. Шахіна, В. Ф. Шолохович та інші, розглядалися питання дослідження мультимедійних технологій та їх застосування у навчанні. Т. А. Бабенко, І. В. Беліцин, Н. І. Клевцова, Г. О. Морохов, Т. Г. Піскунова, О. В. Скалій та інші вчені у своїх педагогічних дослідженнях торкалися проблем розробки методичних основ проектування, створення та використання мультимедійних навчальних програм та комплексів у навчальному процесі.

Призначення мультимедійних технологій – стимулювання інтересу до вивчення іноземної мови (ІМ), створення максимально наближеного до реальності інформаційного простору, надання можливості через вирішення однієї чи ряду проблем показати практичне застосування знань. Автори навчального посібника «Сучасні педагогічні технології» під мультимедійними засобами розуміють сукупність візуальних, аудіо- та інших засобів відображення інформації, що інтегровані в інтерактивному програмному середовищі [3, с. 7]. І. В. Роберт визначає технологію мультимедіа як сукупність прийомів, методів та способів продукування, обробки, зберігання, передачі аудіовізуальної інформації [5, с. 205]. Мультимедіа відображає такі принципи навчання, як наочність та доступність. На думку Б. Б. Корчевського, мультимедіа технології – це «спектр інформаційних технологій, що використовують різноманітні програмні та технічні засоби з метою найефективнішого впливу на користувача (що став одночасно і читачем, і слухачем, і глядачем). Завдяки застосуванню в мультимедійних продуктах і послугах одночасної дії графічної, аудіо-(звукової) і візуальної інформації ці засоби володіють великим емоційним зарядом і активно включають увагу користувача (слухача)» [2, с. 119].

Візуалізація навчального матеріалу за допомогою мультимедійних технологій дає можливість створити навчальне середовище з наочним представленням інформації, впливаючи на емоційні та понятійні сфери, що сприяє кращому засво-

енню іншомовного матеріалу. Головною умовою широкого впровадження мультимедійних технологій в навчання ІМ є наявність висококваліфікованих спеціалістів як у своїй професійній області, так і в області інформаційних технологій.

Є. С. Полат [4] виокремлює такі дидактичні можливості мультимедіа: 1) використання бази даних аудіовізуальної інформації; 2) вибір необхідної лінії розвитку сюжету (діалогу з комп'ютером); 3) ситуативний монтаж текстової, графічної, відео-, мультимедійної інформації; 4) відтворення анімаційних ефектів, необхідних для ілюстрації навчальної інформації; 5) виокремлення потрібної частини інформації для її наступного детального розгляду; 6) створення навчальних відеофільмів та слайд-шоу.

І. П. Демехіна зазначає, що велику популярність набули електронні підручники, які є одним із інструментів самостійної підготовки з предмета. На практичних заняттях можливе використання тестових програм для закріплення і контролю знань, електронних навчальних зошитів з різним рівнем складності подання інформації, відеозавдань [1].

Програма Tell Me More – це розширений курс вивчення англійської мови розділений на три рівні складності (початковий, середній, високий), що дозволяє застосувати індивідуальний та диференційований підходи. Основою цього курсу є багаторівневі діалоги, які обігрують поширені ситуації побутового та ділового спілкування. Застосування вправ курсу Tell Me More сприяє розвитку мовних навичок як усного, так і писемного мовлення, читання та аудіювання, розширенню словникового запасу та закріпленню знань граматичних правил. Залежно від рівня знань того, хто навчається, відеосюжети можуть бути або з англійським текстом та його перекладом, або без текстової підтримки. Ця програма використовує систему розпізнання мови та вияву в ній помилок, а також засоби візуалізації вимови, що допомагає студентам удосконалювати свою вимову та інтонацію.

Мультимедійна програма для вивчення англійської мови Longman English Interactive сприяє ефективному розвитку навичок володіння мовою та може використовуватися студентами як самостійно, без керівництва викладача, так і на аудиторних заняттях. Програма передбачає застосування сучасних аудіо- та відеоматеріалів, забезпечує поетапний постійний контроль знань студентів. У навчальному процесі фірми Longman та Oxford пропонують використовувати аутентичні підручники та навчальні матеріали з аудіо- та відеодисками, а також з додатками у вигляді мультимедійних інтерактивних електронних курсів. У наш час створені бази даних з мультимедійного інформаційного простору: енциклопедії (Britanica), електронні словники (Longman, Macmillan, Lingua, Oxford). Використання навчальних фільмів з різною тематичною спрямованістю, програм новин, телепередач дозволяє штучно створити мовне середовище, занурити студентів у реалії дійсності іншої країни.

Широкі можливості для ефективного засвоєння мови надають різні види Інтернет-телефонії (Skype), програми «миттєвих повідомлень» (ICQ, Qip), «соціальні мережі» (Facebook), а також відеоконференції. Завдяки цим засобам комунікації можна спілкуватися з носієм мови. А це сприяє формуванню комунікативної компетенції. Однак названі мультимедійні засоби не здатні повністю замінити традиційний арсенал методичних прийомів. Крім того, специфіка навчання ІМ передбачає домінуючу роль викладача, а мультимедіа виступає своєрідним засо-

бом оптимізації навчання, сприяє засвоєнню об'ємного та складного матеріалу без перевантаження студентів.

Мультимедійні презентації належать до інноваційних технологій, їх створення передбачає: 1) високу якість викладу матеріалу та чіткий алгоритм доповіді; 2) високу якість художнього та технічного оформлення матеріалу. Для їх підготовки студенти займаються інформаційним пошуком з використанням комп'ютерної технології та Інтернет-мережі. Це розширює світогляд студента, розвиває творчий потенціал, привчає вільно себе почувати перед аудиторією.

Сенсорні дошки, на відміну від звичайних презентаційних систем, дають змогу виконувати дії над зображеннями не лише у процесі підготовки демонстрацій, а й безпосередньо у процесі демонстрування. Усі студенти мають можливість підійти до мультимедійної дошки і спробувати виконати певні перетворення навчального матеріалу, обговорити зміни. Спеціалізоване програмне забезпечення дає можливість створювати коментарі поверх зображення на сенсорній дошці й зберігати отримане зображення. На думку В. Латиського, «важливою перевагою застосування мультимедійних засобів навчання є можливість забезпечення швидкого і повністю керованого вчителем подання послідовності наочних образів, які супроводжуються звуком і відтворюють образи об'єктів вивчення. Такі прийоми подання навчального матеріалу є дуже важливими у випадку використання *індуктивного методу викладання*: учні доходять певних висновків опрацьовуючи, впорядковуючи отримані на етапі подання навчального матеріалу дані» [4, с. 76]. Мультимедійна дошка допомагає збільшити динамізм заняття, його емоційність і дає змогу більш ефективно контролювати процес навчання шляхом змін видів діяльності студентів, цілеспрямованого і поступового введення нових елементів знання. Ефективність використання електронної дошки залежить від самого викладача, від того, як він поєднає роботу комп'ютера, сенсорної дошки та мультимедійного проектора. На допомогу викладачу представлені такі програмні засоби, джерела і набори даних, розроблені для застосування у навчальному процесі, як презентаційне програмне забезпечення; текстові, графічні й музичні редактори; інформаційні сервісні служби мережі Інтернет; статичні зображення (фотографії, малюнки, діаграми, зображення екрана); відеоматеріали; звукові записи; спеціалізоване програмне забезпечення. «Програмне забезпечення інтерактивних дошок поєднає властивості текстового, графічного (векторного і растрового) редакторів та презентаційної системи. Формування послідовності слайдів (сторінок, кадрів) і відтворення їх у необхідному темпі, повернення до попередніх кадрів забезпечує такий темп подання навчального матеріалу, який визначається можливостями учнів» [4, с. 84].

На кафедрі іноземних мов Криворізького національного університету основними напрямками використання мультимедійних технологій є використання мультимедійних енциклопедій та Інтернет-ресурсів для виконання індивідуальних завдань; підготовка презентацій у Power-Point за матеріалами теми, яка вивчається, або для представлення результатів роботи над проектом; підготовка виступів з використанням Smart Board; використання цифрових додатків до навчально-методичних комплексів (наприклад НМК «Headway») для виконання домашніх завдань з використанням наведених у них аудіо- та відеоматеріалів; виконання тестових завдань у мультимедійній аудиторії; проведення конференцій та щорічних фестивалів з використанням мультимедійних засобів.

Впровадження мультимедійних технологій в навчання ІМ дозволяє реалізувати дієвий та особистісно-орієнтований підхід, диференціацію та варіативність навчання, розвинути творчу індивідуальність студента, обумовлену специфікою майбутньої професії. Отже, застосування засобів мультимедіа таких, як електронні словники, інтерактивні підручники, мультимедійна дошка, Інтернет-ресурси, електронні презентації та інше, дозволяє підвищити ефективність засвоєння матеріалу на заняттях з іноземної мови, оптимізувати системи контролю та самоконтролю, організувати самостійну роботу кожного студента з урахуванням його вікових, психологічних особливостей та рівня володіння мовою.

Бібліографічні посилання

1. **Демехіна І. П.** Мультимедійні засоби навчання як вирішальний фактор ефективності навчального процесу / І. П. Демехіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/demehina-ip-multimediyni-zasobi-navchannya-yak-virishalniy-faktor-efektivnosti-navchalnogo-protsesu/>
2. **Корчевський Б. Б.** Мультимедійні технології в навчанні. Створення навчальних відеофільмів / Б. Б. Корчевський, В. В. Дякова // Вісник Вінницького політех. ін-ту. – 2010. – № 3. – С. 118–123.
3. **Нісімчук А. С.** Сучасні педагогічні технології : навч. посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. – С. 7.
4. **Полат Е. С.** Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат. – М. : Академия, 2001.
5. **Роберт И. В.** Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования / И. В. Роберт. – М. : Школа-Пресс, 1994. – С. 205.
6. **Робота з мультимедійною дошкою** / упоряд. В. Лапінський. – К. : Шк. світ, 2008. – 112 с.

Надійшла до редколегії 05.11.2014 р.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА КРАЇНОЗНАВСТВО

УДК 811-13

**Н. П. Бідненко
Н. П. Бидненко
N. P. Bidnenko**

*ЗАТ «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля»
ЗАО «Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля»
Alfred Nobel University, Dnepropetrovsk*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА СОВРЕМЕННОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ THE PECULIARITIES OF RENDERING MODERN ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE

Досліджено мовні особливості стилю сучасної англійської наукової і технічної літератури, які суттєво впливають на специфіку її перекладу українською мовою. Проаналізовано лінгвістичні ознаки науково-технічних текстів: характерні безособові конструкції, широке використання цитат і посилань, різноманітних термінів тощо.

Висловлено думку, що як науковий, так і технічний стилі складають фундаментальну частину нехудожньої письмової літератури і застосовуються в письмових довідниках, посібниках та інструкціях по установці, особливих технічних характеристиках і вимогах, у книгах-довідниках, наукових статтях, монографіях або підручниках. Але ці стилі можуть бути представлені і в усній формі наукових доповідей, лекцій і дискусій на конференціях. За останні десятиліття стиль науково-технічної літератури був розділений на нові і більш спеціалізовані стилі, що є результатом розвитку технологій і подальшої спеціалізації.

Надано визначення науково-технічного перекладу в сучасному мовознавстві, розглянуто вимоги щодо перекладу науково-технічних текстів і зроблено висновок, що перекладач науково-технічної літератури має велике значення, оскільки його первинною задачею є подання інформації, яку подалі буде використано для певних цілей. Тому цю інформацію треба перекласти засобами іншої мови якомога точніше і зрозуміліше, щоб зробити спілкування у науковій або технічній сфері успішним та ефективним. Вказана мета обумовлює всі перекладацькі прийоми і способи, які застосовує спеціаліст для інтерпретації науково-технічних текстів.

Ключові слова: науково-технічний стиль, жанр наукової літератури, терміни і професійні знання, наукова лексика і фразеологія, науково-технічний переклад.

Исследованы языковые особенности стиля современной английской научно-технической литературы, которые существенно влияют на специфику ее перевода на украинский язык. Проанализированы лингвистические черты научно-тех-

нических текстов: характерные безличные конструкции, широкое использование цитат и сносок, различного рода терминов и т.п.

Подчеркнуто, что как научный, так и технический стили составляют фундаментальную часть нехудожественной письменной литературы и используются в справочниках, пособиях, инструкциях по установке, специальных технических характеристиках, в книгах-справочниках, научных статьях, монографиях или учебниках. Однако эти стили могут быть представлены и в усной форме научных докладов, лекций и дискуссий на конференциях. В последние десятилетия стиль научно-технической литературы разделился на новые и более специализированные стили, что свидетельствует о развитии технологий и дальнейшей специализации.

Дано определение научно-технического перевода в современном языкознании, рассмотрены требования к переводу научно-технических текстов и сделан вывод, что переводчик научно-технической литературы играет важную роль, поскольку его первоочередной задачей является обеспечение информации, которая в дальнейшем используется для определенных целей. Эту информацию необходимо перевести средствами другого языка как можно точнее и понятнее, чтобы сделать акт коммуникации в научной или технической сфере успешным и эффективным. Указанная цель обуславливает все переводческие приемы и способы, которые использует специалист для интерпретации научно-технических текстов.

Ключевые слова: научно-технический стиль, жанр научной литературы, термины и профессиональные знания, научная лексика и фразеология, научно-технический перевод.

This article is devoted to investigating some language peculiarities of modern English scientific and technical literature style which influence mainly the specific character of its rendering into Ukrainian. The author analyses the linguistic features of scientific and technical texts: the peculiar impersonal constructions, the wide usage of quotations and references, the frequent usage of foot-notes, and different terms and etc.

Both scientific and technical styles create the fundamental part of the non-fiction used in writing guidance, manuals, and instructions for installation, specific characteristics and requirements, books as guides, scientific articles, monographs or textbooks but these styles may also be found in oral form in scientific reports, lectures and discussions at conferences. For the last decades the scientific and technical styles have split into a lot of new and more specialized styles as a result of technology and higher specialization.

The author proves a concept of scientific and technical translation in modern linguistics, offers the requirements of rendering scientific and technical texts and concludes that scientific and technical translator plays the key role in the process of translating scientific and technical texts because the translator's primary task is presenting information in an appropriate way to make communication successful and effective in the scientific and technical areas by means of the target language. This information should be translated in the most precise and objective way so the mentioned aim explains all rendering means used by a translator for interpreting scientific and technical texts.

Keywords: scientific and technical style, the genre of scientific writing terms and professional knowledge, science vocabulary, purely scientific phraseology, scientific and technical translation.

Scientific and technical style is applied when a certain scientific knowledge or information obtained from scientific research has to be conveyed. The style of science creates the fundamental part of the non-fiction style executing informative function. The technical style is used in writing guidance, manuals, and instructions for installation, specific characteristics and requirements, books as guides. For the last decades the scientific and technical styles have been split into a lot of new and more specialized styles as a result of technology and higher specialization.

The genre of scientific writing is mostly represented in the written form of the language (scientific articles, monographs or textbooks) but it may also be found in its oral form (in scientific reports, lectures, discussions at conferences, etc); sometimes this style has some features of colloquial speech.

There are different types of the texts used in scientific and technical style:

- Scientific and technical literature itself (books/monographs, articles, conferences, symposiums, lectures, or similar event papers, presentations);
- Educational scientific and technical literature (manuals, books, reference books, theses, dissertations);
- Popular scientific literature;
- Technical documents;
- Technical advertisements and patents.

Scientific and technical style has some distinctive characteristics where the most important is the usage of terms and professional knowledge [1, p. 18]. Nowadays every branch of science has its own terminology. All information is represented in an objective, precise and clear way.

Clarity is an important part of scientific style [5, p. 21]. It can be achieved by using simple language choices in scientific writing as these help to improve the ease with which scientists will be able to understand. Sentences are not long and don't contain too many clauses. If a sentence is too long it is divided into several smaller ones. The words in the sentences and linking words are repeated to lead a reader through the smaller sentences and how they relate to each other. Every extra word gives the reader something extra to read and understand. The more words are used the greater the chance that there will be a mistake or that the reader will misunderstand something.

Although scientific writing is formal it does not mean that the words and language constructions which are used in speaking to someone, writing an email, or even writing for a website should not be used. No contacted verbs should be used representing spoken English verbs in a written form, eg.:

The experiments won't be finished in this class. – incorrect

The experiments will not be finished in this class. – correct

The verb 'will not' has been contacted to 'won't' in the first sentence. This shouldn't be used in scientific writing.

Technical and scientific texts are different from other texts in the vocabulary, grammar, syntax, and the way of presenting materials.

In general the science vocabulary consists of a great number of common used every-day words and moreover of a wide layer of words with written-bookish stylistic colouring, and a wide range of special terms. To common every-day words we can refer those words used both in oral and written speech such as: *to work працювати, to know знати, place місце, new новий, obviously очевидно, etc.* General vocabulary is applied in scientific and technical texts having its direct referential meaning, that is, the words which are used in scientific and technical style will always tend to be used in their primary logical meaning [4, p. 63]. Hardly a single word will be found here which, in contrast to the belles-lettres style, is used in more than one meaning. There will be no words with contextual meaning. Even the possibility of ambiguity is avoided. Furthermore terms are coined so as to be self-explanatory to the greatest possible degree.

But in spite of this a new term in scientific prose is generally followed (or preceded) by an explanation. Likewise neutral and common literary words used in scientific

prose will be explained, even if their meanings are only slightly motivated, either in the context by a parenthesis or attributive phrase or in a foot-note.

Thus it could be concluded that the scientific and technical vocabulary consists of the extensive use of scientific terminology; the presence of charts, tables, diagrams, maps, mathematical, physical, chemical and other signs; the usage of abstract, mainly foreign words; the usage of purely scientific phraseology (*by all means; as far as; in spite of; on the ground that; due to; to put into effect; now and again*); abbreviations, formulae and signs.

The scientific and technical style also differs from other fiction in the usage of specific grammar forms, constructions and tenses [3, p. 45]. It can vary in:

1) the terms of language means, the constructions of the gerund and participle used to make the text more condense and precise;

2) the usage of parentheses;

3) the impersonal manner of representing material, impersonal constructions.

Impersonality is required to preserve the character of the style which should be «invariant to all observers». Impersonality can be achieved by the usage of passive constructions, general pronoun *we*, mostly a third-person style, abstract nouns formed from verbs and adjectives.

The usage of Passive Voice suppresses the author's role by removing the agent from the sentence and exclusively aims to describe the facts and phenomena. It appears also in the cases where not only the agent but also the activity is irrelevant and the only thing that matters is the affected subject. The first person pronoun 'I' is not used in scientific writing. Instead 'I' is often used 'we', 'the team' or 'the research group', to show that the whole group of people is mentioned which was involved in the reported experiments. This is better than using 'I'.

It is also possible to use Active Voice in the combination with general pronoun *we* as a subject «*we*» which refers more obviously to the author. It is mostly common in the texts of exact sciences: «*We deduce, we observe, we define, we obtain, we can express, we see, we note, we consider, we assume, we have experimentally verified, we have placed...*».

To avoid personality tentative verb forms (*seems to, appears to, tends to*) and/or modal verbs are regularly used:

Modal verbs *can, may, might, would* are widely used:

The result proves our method works. – Direct statement

This result could prove our method works. – Hedged statement

To soften what you say or avoid claiming an absolute truth from your result the following adverbs are used: *a little, rather, somewhat, almost, nearly, quite, approximately, about*:

This is a disappointing result to report. – Direct statement

This is a somewhat disappointing result to report. – Softened statement

In addition to using Passive Voice, it is necessary to avoid ambiguous language; especially metaphors that might not be widely understood.

The texts of scientific and technical style are different from the texts of other literary styles not only in their vocabulary and grammar but also in their syntactic constructions. The following formula **IT IS + ADJ + TO + INF** is used in the beginning of the new paragraph in scientific and technical literature: *It is true that ...but; It is obvious that...*

Impersonal sentences of this type bring minimum semantic information and serve only as an introduction sentence presenting the basic thought:

It is evident that investigations should be made for other exposure times. – Зрозуміло, що дослідження треба повторити декілька разів.

The presumptions and statements comprise one of the peculiarities of scientific and technical style because they are usually not represented directly. It is mostly caused by the fact that newly revealed knowledge is often needed to be proved in a great amount of time. That is why general pronoun *we* is recommended to use not only if the scientific phenomenon is confirmed and proved as a truth. The following example demonstrates the situation where there is no certainty yet: «...*the difference does not appear to greatly affect the calculated value*» – «...різниця між отриманими даними ще не з'ясована».

In the above-mentioned impersonal sentences from scientific and technical style the modal verbs *must, should, ought to, can, may, might* are often occurred with the weaker lexical meanings. In the following examples it is clear that modal verbs lose their lexical meaning mostly with the verbs *to note, to notice, to remark, to observe, to mention*, partially also with the verb *to say*: «*It may be noted*»; «*It should be noted*»; «*It might be remarked*»; «*It ought further to be remarked*».

It is obligatory to realize that this modality is not subjective author's attitude to conveyed facts, but it is objectified which is in compliance with clarifying scientific style. Therefore the usage of modal verbs is convenient for giving indirect instructions. Direct form of instruction is expressed in imperative mood that is used also in hypotheses or mathematical formulae, e.g.: *Assume a Cartesian coordinate system; Let us examine a couple of cases; Let V be the vector analytic signal.*

Another peculiarity of scientific and technical style is the way of presenting material. The first and most noticeable feature of scientific and technical writing is the logical sequence of utterances with a clear indication of the interrelations and interdependencies. Logical sequence of utterances is definitely important to comply with the following general features.

The second characteristic feature of scientific and technical style is what we may call sentence-patterns. They are of three types: postulatory, argumentative and formula-tive ones [5, p. 170].

There are some other peculiarities of scientific and technical texts such as the use of quotations and references, the frequent use of foot-notes, digressive in character, and the impersonality of scientific and technical writing. Another basic and no less important feature of scientific language is objectivity. The objectivity, clarity and formality of scientific and technical writing are connected also with the specific usage of language means named intellectualization or rationalization. It means the tension to a concrete and precise expressing which is helpful in suppressing emotionality or expressivity.

In his practical manual «The Structure of Technical English» A. J. Herbert considers the following formulae as the basic feature of scientific and technical style in contemporary texts [5, p. 178].

There is a concept of scientific and technical translation in modern linguistics. Technical translation is a type of specialized translation involving rendering documents produced by technical writers (owner's manuals, user guides, etc.) or more specially, texts which relate to technological subject areas or texts which deal with practical application of scientific and technological information meanwhile scientific translation deals with the texts of science and science writing. Scientific texts are conceptually more

difficult and more abstract than other types of texts. They have more standardized terms which are easier to look up and they are better written than the texts on the other levels. Terminology based texts are more concrete containing scientific information and scientific concepts which are easier understood. Unlike technical texts the texts of science rely on the world or background knowledge to a greater extent.

Thus the main task of scientific technical translation is to represent information to the reader in the clearest and the most precise way. This can be achieved by logical interpretation of actual material without expressing it emotionally. So the style of scientific and technical literature can be identified as formally logical.

As a field technical translation has been recognized, studied and developed since 1960's. Stemming from the field of translation studies, the field of technical translation traditionally emphasized much importance on the source language from which text is translated. However over the years there has been a movement away from this traditional approach focused on the purposes of the translation and on the intended audience. This is perhaps because only 5–10 % of items in technical documents are terminology while the other 90–95 % of the texts is the language belonging to the neutral style of the source language though technical and scientific translation is only subset of the different types of professional translation. Currently, more than 90% of all professionally translated work is done by technical translators, highlighting the importance and significance of the field.

There are some requirements for those who are going to take up scientific and technical translation. According to London institute of Linguistics, to be a scientific translator one should have:

- 1) broad knowledge of the subject matter of the text to be translated;
- 2) a well-developed imagination that enables the translator to visualize the equipment or process being described;
- 3) intelligence to be able to fill in the missing links in the original text,
- 4) a sense of the context to be able to choose the most suitable equivalent term from the literature of the field or from dictionaries;
- 5) the ability to use one's own language with clarity, conciseness and precision;
- 6) practical experience in translating related fields.

In short to be a technical translator one must be a scientist, a linguist and a writer. Some translators define three things that there are vital in order to deal with scientific and technical texts:

1. Knowledge of the text structure in different languages.
2. Knowledge of the subject area.
3. Knowledge of the language of special purposes of the area.

To sum up mentioned above it can be signified a specific vocabulary, the usage of terms and scientific notions, a wide layer of words with written-bookish stylistic colouring, the usage of gerund and participle constructions, abstract nouns formed from verbs and adjectives, strictly logical syntax and sentence ordering, explicitness, objectiveness, impersonality, clarity, the lack of emotional colouring, concentration and precision as the main language peculiarities of modern English scientific and technical literature style.

Scientific and technical translator plays the key role in the process of translating scientific and technical texts. The translator's primary task is presenting information in an appropriate way to make the communication successful and effective by means of the target language. This aim supersedes any intentions to transfer the text of the source

language into the target one. Translator does not interpret words but interprets what people do with these words. In this sense scientific and technical translator becomes intercultural and cross-field writer.

References

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад : навч. посібник / Л. П. Білозерська. – К., 2010. – 232 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми // В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 458 с.
3. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А. Я. Коваленко. – К. : Фірма ІНКІС, 2002. – 320 с.
4. Terminology. Theory and method. Edited by Olga Akhmanova and Galina Agapova / O. Akhmanova, G. Agapova. – MGU, 1974. – 206 p.
5. Herbert A. J. The structure of Technical English. Available from: <http://www.uefap.com/materials/history/herbert.pdf>. Internet; accessed January 9, 2011.

Надійшла до редколегії 06.11.2014 р.

УДК 808.3.801.313.1

О. Є. Коломойченко

А. Е. Коломойченко

O. E. Kolomoychenko

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВЛАСНИХ ІМЕН В УКРАЇНО- ТА РОСІЙСЬКОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ В. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА»)

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ИМЕН СОБСТВЕННЫХ В УКРАИНО- И РУССКОЯЗЫЧНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ РОМАНА В. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРКА ТЩЕСЛАВИЯ»)

REPRESENTATION OF PROPER NAMES IN THE UKRAINIAN AND THE RUSSIAN LANGUAGE LITERATURE (BASED ON THE TRANSLATION OF W. THACKERAY NOVEL «VANITY FAIR»)

Розглянуто власні імена, промовисті назви, проблема їх значення та використання в художньому тексті. Власні назви є особливою групою іменників, які виконують у мові функцію називання окремих осіб і індивідуальних одиниць, що відрізняє їх від інших однорідних предметів і явищ. Вони належать до тих мовних засобів, які дають можливість у надзвичайно лаконічній формі передати великий смисловий і

емоційний вміст. Властивість власних імен викликати ланцюги пов'язаних з ними ознак, уявлень, асоціацій обумовлена особливостями лінгвістичної природи власних назв. Питання про значення власного імені стає надзвичайно актуальним при міжкультурних і міжмовних контактах. З одного боку, власні імена легко перетинають міжмовні бар'єри, оскільки прагнуть зберегти свою зовнішню форму і поза сферою «рідної» мови. Проте вельми істотним елементам їх змісту іноді буває набагато важче здолати такі бар'єри. А без збереження свого значення власні назви не можуть функціонувати в іншому мовному середовищі.

Переклад власних назв у художньому тексті є завжди орієнтованим на досягнення еквівалентності, бо саме вона так необхідна для досягнення рівноцінної ефективності впливу на читача. Мета репрезентації полягає не лише у трансформації тексту, а й у збереженні при цьому змісту, функцій, стилістичних, комунікативних і художніх цінностей оригіналу.

Номенклатура сучасних англійських особистих імен є своєрідною, дуже химерною мозаїкою, складеною з іменувань давніх і нових, споконвічно англійських і запозичених, традиційних і придуманих, таких, що відрізняються один від одного за структурними і семантичними ознаками, тому метою даної статті є виявлення особливостей значення власних назв та сучасних видів їх репрезентації в україно- та російськомовному перекладах на матеріалі роману В. Теккерея «Ярмарок марнославства».

Ключові слова: власні назви, промовисті назви, репрезентація, транслітерація, транскрипція, калькування.

Рассмотрены имена собственные, говорящие имена, проблема их значения и использования в художественном тексте. Имена являются особой группой существительных, которые выполняют в речи функцию наименования отдельных лиц и индивидуальных единиц, что отличает их от других однородных предметов и явлений. Они относятся к тем языковым средствам, которые дают возможность в чрезвычайно лаконичной форме передать большое смысловое и эмоциональное содержание. Свойство имени собственного вызывать связанную с ним цепь признаков, представлений, ассоциаций обусловлено особенностями его лингвистической природы. Вопрос о значении имени собственного становится чрезвычайно актуальным при межкультурных и межъязыковых контактах. С одной стороны, имена легко пересекают межъязыковые барьеры, поскольку стремятся сохранить свою внешнюю форму и вне сферы «родного» языка. Однако весьма существенным элементам их содержания иногда бывает гораздо труднее преодолеть такие барьеры. А без сохранения своего значения имена не могут функционировать в иной языковой среде.

Перевод имен собственных в художественном тексте всегда ориентирован на достижение эквивалентности, потому что именно она необходима для достижения равноценной эффективности воздействия на читателя. Цель репрезентации заключается не только в трансформации текста, но и в сохранении при этом содержания, стилистических, коммуникативных и художественных ценностей оригинала.

Номенклатура современных английских личных имен представляется своеобразной, очень причудливой мозаикой, состоящей из древних и современных наименований, исконно английских и заимствованных, традиционных и придуманных, отличающихся друг от друга по структурным и семантическим признакам, поэтому целью данной статьи является выявление особенностей значения имен собственных и современных видов их репрезентации в украино- и русскоязычных переводах на материале романа В. Теккерея «Ярмарок тщеславия».

Ключевые слова: имена собственные, говорящие имена, репрезентация, транслитерация, транскрипция, калькирование.

This article deals with proper names, descriptive names, the problem of their meaning and usage in a literary text. The proper names are a special group of nouns that provide the function of naming different people and individual units in language, which distinguishes them from others of similar objects and phenomena. They refer to those linguistic resources that make it possible to send a large semantic and emotional content in a very concise form. The main feature of proper names is their opportunity to cause an associated characteristics, concepts chain due to the peculiarities of their linguistic nature. The question of the proper name meaning is becoming extremely relevant for intercultural and interlingual contacts. On the one hand, the names can cross interlingual barriers easily as they seek to preserve their external form. However, it is sometimes more difficult to overcome such barriers for their very significant content elements. And without saving their meaning the names cannot function in another language.

The translation of proper names in a literary text is always focused on the equivalence achievement. Despite the fact that this group of vocabulary is the most difficult for foreign language transformation, its equivalent translation is required to achieve an equivalent effect on the reader efficiency. The representation purpose is not only the text transformation, but also the content, stylistic, communicative and artistic values preserving of the original.

The fact that the range of modern English proper names is composed of ancient and modern names, native English and borrowed, traditional and invented, differing from each other by structural and semantic features, so the purpose of this article is to identify the peculiarities of proper name meaning and modern representation types in Ukrainian and Russian translations of W.Thackeray novel «Vanity Fair.»

Keywords: proper names, descriptive names, representation, transliteration, transcription, tracing/copying.

У даній статті в загальному вигляді поставлено проблему дослідження власних назв. Вона пов'язана з важливими практичними завданнями. Власні назви є опорними точками в міжмовній комунікації і, відповідно, у вивченні іноземної мови і перекладі. Вони виконують функцію міжмовного, міжкультурного містка. Ця дорогоцінна властивість власних імен породила поширену ілюзію того, що імена і назви не вимагають особливої уваги при вивченні іноземної мови та при перекладі.

На даний час існує два напрямки у визначенні специфіки власних назв як особливої категорії. Ряд учених (Ст. Брендаль, Же. Вандрієс, Д. А. Льовковська, З. Ульман) заперечують існування у власних назвах значення. У межах цього напрямку є характерним розгляд імені власного як свого роду ярлика, який навішується на об'єкт, виділяючи його серед інших, йому подібних. У середині ХХ століття такий підхід був відомий як теорія етикеток (label theory). В рамках цього підходу функція власних назв зводиться до простої номінації [2, с. 26].

Що стосується другого напрямку, то інші дослідники (Ф. І. Буслаєв, Х. Серенсен, Л. М. Щетінін) наполягають на визнанні значення власних назв, хоча серед прихильників цього підходу є певні розбіжності щодо питання про наявність у власних назв понятійного ядра.

Питання про значення власних назв і до сьогодні залишається одним із найбільш гострих у дослідженнях з ономастики. Існують різні теорії семантики імені

власного. В. С. Виноградов зазначав, що «значення наочності служить тим семантичним засобом, за допомогою якого з назви одиничної мови виникає узагальнене позначення цілого класу однорідних речей або вираження абстрактного поняття» [1, с. 42–53].

Властивість набувати узагальненого смислу насамперед належить власним назвам, які співвідносяться з відомими денотатами. Вона заснована на чітких і міцних зв'язках між ім'ям і відомою особою і, відповідно, всіма постійними асоціаціями, що викликаються характерними ознаками цієї особи. Стійкість асоціацій, пов'язаних з якоюсь особою, дозволяє переносити її ім'я для позначення людей, що володіють рисами, схожими з первинним носієм даного імені. В результаті такого узагальненого вживання власної назви змінюється характер назви поняття, що виражається. Від категоріально-абстрактного воно наближається до апеляційного. Тому слід зазначити периферійність відомих власних назв по відношенню до звичайних власних назв, їх зближення із загальними назвами.

Одна з найважливіших особливостей власних назв полягає в тому, що, оскільки вони закріплюються за предметом в індивідуальному порядку, то повинні служити для позначення цього предмета не тільки в якомусь одному мовному середовищі, але і в інших мовних і культурних сферах. Власні назви повинні бути стилістично чіткими та правильними, повинні відповідати меті та духу твору, нести характерний колорит, а іноді навіть певний спеціальний зміст, особливе значення, в якому сконцентровано виражена авторська ідея. Існує безліч робіт з вивчення функції онімів у художній літературі, тобто ролі поетичної ономастики в художньому тексті, наприклад, роботи К. Б. Зайцева [4], О. І. Фоякова [7], Ханнінга [8].

У процесі аналізу нами було досліджено декілька перекладів роману В. Текерея «Ярмарок Марнославодства» російською та українською мовами таких відомих перекладачів, як І. Введенський, М. А. Дьяконов та О. Сенюк.

Існує декілька принципів репрезентації власних імен:

- транслітерація;
- транскрипція;
- калькування [3, с. 416].

На сучасному етапі перекладацької діяльності, при репрезентації власна назва зазвичай транскрибується, тобто переноситься в мову перекладу зі збереженням фонетичної форми, як виняток – власні назви перекладають з урахуванням внутрішньої форми. *Miss Swindle* – *мисс Суиндл* (пер. М. Дьяконов), *міс Свіндл* (пер. О. Сенюк). Під час репрезентації даного антропоніма використано засіб транскрипції. Проте в українському варіанті замість «в» більш доречним було б використання «у». *William Wordsworth* – *Вілліям Вордсворт* (пер. М. Дьяконов), *Вілліям Водсворт* (пер. О. Сенюк). Між іншим існує й другий варіант імені – Уїлліям. Що стосується прізвища, то існує традиційний варіант передачі через транскрипцію – Водсворт, бо до складу прізвища входить один з компонентів *-well, -worth, -way, -water*; – *world*. Учені-ономасти погоджуються, що фонему *w* у цьому випадку слід передавати через російське *в*: *Олдворт, Хемзворт, Рингвэй, Голдвотер*. Однак існує варіативний ряд *у/в*: *Холлівелл – Холлиуэлл. John Churchill Crawley* – *Джон Черчилль Кроулі* (пер. М. Дьяконова), *Джон Черчилль Кроулі* (пер. О. Сенюк). Прізвище даного героя передано транскрибуванням, саме ім'я *Churchill* має кореневий голосний звук [з:], цей звук передається буквою *е* (не як *ё*) в російській мові (*Burns* – Бернс, *Turner* – Тернер, *Surbiton* – Сербитон) [5, с. 42]. Тим не менш, існує певна розмежованість в передачі імен, що містять звук

[e] на початку і в середині слова. Англійські власні назви, до складу яких входить фонема [e], в сучасній практиці в положенні після приголосного пишуться, як правило, з українською буквою *е*. На початку слова або складу, а також після голосної англійська фонема [e] передається російською *э*, оскільки в цьому положенні буква *е* означала б [jэ], а не [э], в українському варіанті як у першому, так і в другому випадку можливо використання букви *е*.

Другий спосіб – транслітерація – репрезентація на рівні графем (літер). У більшості старих видань власні назви переважно передавали «по буквах», а це іноді до невпізнання перекручувало ім'я, ускладнювало роботу та ставало читачеві на перешкоді. В даному дослідженні таким прикладом служить робота виконана відомим російським перекладачем Ірінархом Введенським. Автор «Базара житейской суеты», як він сам назвав свій переклад, в своїй роботі часто застосовує транслітерацію при передачі власних назв персонажів, що на даному етапі розвитку перекладацької діяльності вважається недоречним. Проте, він, на нашу думку, дуже вдало репрезентував такі імена: латинське *Dives*, що означає багатий, як *Лукулл*, а кожен російськомовний читач пов'язує це ім'я саме з ідеєю багача, М. А. Дьяконов, у свою чергу, переклав його просто за допомогою транскрибування – *Дэйвис*, вважаючи його англійським словом. А замість *Гаммера* на сцені у І. Введенського з'явився *Молотков*, в оригіналі – *Hammer*.

В аналізованому романі загалом зустрічаються власні назви, що були перекладені з використанням транслітерації і транскрипції: *Doctor Samuel Johnson* – доктор *Сэмюел Джонсон* (пер. М. Дьяконов), *доктор Семюел Джонсон* (пер. О. Сенюк). При передачі першого слова, яке є іменем, перекладачі використали транскрипцію. Транскрипція імені ['semjuəl], в якій англійська фонема [jue] на письмі передається звуками [юе], також при перекладі на російську мову має варіант Семьюэль. Під час репрезентації прізвища усіма перекладачами був застосований засіб транслітерації. *Captain John Nicolas* – капітан *Джон Николес* (пер. М. Дьяконов), *Джон Ніколас* (пер. О. Сенюк). У перекладі М. Дьяконова застосовано прийом транскрибування, але традиційною є передача імені *Nicholas* (Nicholas), як Ніколас. *Rebecca* – *Ребекка* (пер. М. Дьяконов), *Ребекка* (пер. О. Сенюк). У всіх прикладах перекладачі використовували транслітерацію. Подвоєні приголосні зазвичай подвоюються і під час репрезентації, причому зовсім не для адекватної передачі звучання, а з метою збереження графічної форми. Наприклад: *Lloyd, Bennet, Bess, Willy, Lilliput* – *Ллойд, Беннет, Бесс, Вилли (или Уилли)*. *Mr. Reginald Cuff* – *мистер Реджинальд Каф* (пер. М. Дьяконов), *Реджіналд Каф* (пер. О. Сенюк). Використавши транслітерацію під час передачі даного імені, М. Дьяконов додав м'який знак для зручності вимови. Щодо українського варіанта, так навколо нього не вщухають дискусії щодо відтворення чужомовних *I* та *Y*. Відповідно до п'ятого видання «Українського правопису», при передачі чужомовних власних назв слід зважати на так зване правило «дев'ятки»: *old Count de Trictrac* – *граф Триктрак*, *Matilda* – *Матильда*, *Mr. Washington* – *містер Вашингтон* та інші. Ще відомий педагог С. Томашівський вважав, що звук [i] в словах чужомовного походження повинен передаватися лише літерою *И*, бо, мовляв, так «каже дух української мови».

Калькування, як перекладацький засіб, дуже рідко застосовується під час репрезентації власних назв людей, в цю групу можна віднести антропоніми, перед якими на початку іде назва професії, ранг чи соціальний статус, що певним чином визначає особу, якій належить. *Prophet Brummel* – *пророк Браммель* (пер. М. Дьяконов), *пророк Бруммель* (пер. О. Сенюк). Цей антропонім є прикла-

дом сумісного перекладу, на початку використано засіб калькування. Репрезентацію імені *Brummel* краще передавати з кореневою «а». При практичній роботі по передачі англійських власних імен, що включають фонему [ʌ], слід всюди, за винятком випадків традиційного вживання, використовувати букву «а». Передача англійської фонери [ʌ] російськими та українськими буквами у, о або ю не знаходить ніякого фонетичного виправдання, тому що вона виникла на основі принципу транслітерації із відповідності букв, а не звуків. З фонетичної точки зору передача англійської фонери [ʌ] буквами у, о або ю, як у даному випадку, не відображає англійської вимови. На наш погляд, більш адекватний переклад з фонетичної точки зору – *Браммель*.

У дослідженні ми звертаємо увагу й на історичний варіант передачі англійської фонери [ʌ] буквою у: *Methusalem* – *Мафусаїл* (пер. М. Дяконов), *Мафусаїл* (пер. О. Сенюк).

Captain Abraham – *Капітан Авраам* (пер. М. Дяконов), *Капітан Эйбрегем* (пер. І. Введенський), *Капітан Абрагам* (пер. О. Сенюк). В цьому варіанті частково присутні всі три види перекладу, аналізовані нами. У прикладах І. Введенського й О. Сенюк наявний історично сталий варіант перекладу імені *Abraham*, як *Эйбрегем* чи *Абрагам*. На думку сучасних теоретиків, можливий лише один варіант передачі цього імені – Авраам. Тому найбільш вдалою вважається репрезентація М. Дяконова. *Queen Anne* – *Королева Анна* (пер. М. Дяконова), *Королева Анна* (пер. О. Сенюк). Перша частина антропоніма передається засобом калькування, а друга транскрибується.

У романі В. Теккерея «Ярмарок марнославства» існує велика кількість імен, що вирізняють героя з-поміж інших, а деякі з них характеризують героїв безпосередньо. Це так звані промовисті імена – імена, в яких легко простежується їхнє походження від загальних іменників. Використання «промовистих» імен дозволяє автору об'ємно охарактеризувати більшість епізодичних, прохідних персонажів, яких зустрічає читач лише раз. Складається враження, що на їх опис автор просто не має часу, тому він і надає їм не просто імена, «що говорять» самі, вони в нього «кричать у весь голос»: *Mr. Hammerdown* (*hammerdown* – аукціонний молоток) *мистер Аукционист* (пер. М. Дяконова), *мистер Аукционер* (пер. О. Сенюк), *Famish* (*famish* – страждати від голоду), *Green* (*green* – зелений, людина, що не має досвіду) *Жоутодзюбл* (пер. О. Сенюк) та інші.

Тому, на нашу думку, «промовисті» імена повинні передаватися в аспекті власного змісту слова, бо транскрипцією/транслітерацією неможливо передати внутрішню форму оригіналу: така назва «замовкне» і не виконає приписану йому автором роль. Разом з тим одним із факторів, що впливають на вибір перекладацької стратегії, є наявність/відсутність у мові перекладу вже традиційного варіанта репрезентації імені героїв художнього твору.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що поряд з іменами, в основу яких покладено лексичне значення слова, існують назви з незвичайною звуковою складовою і саме їм автор приділяє особливу увагу під час створення художніх образів для своїх персонажів. Тому фонологічні особливості мов надзвичайно сильно впливають на форму імені та руйнують його тотожність при перекладі. Змістовна та емоційна інформація, що містить у собі промовисті назви, повинна проявлятися при перекладі та втілюватися в новій формі. Промовиста назва вимагає від читача розуміння її внутрішньої форми та сприйняття її образності. У протилежному випадку, читач перекладеного тексту буде позбавлений можливості повною мірою насолодитися своєрідністю книги, її духом, відчути тонкі відтінки

змісту, зрозуміти жарти, які основані на подвійному трактуванні. Аналіз фактичного матеріалу показав, що проблема передачі іншомовних власних назв складна й багатогранна, пов'язана з численними непорозуміннями, курйозами та помилками. Особливої актуальності дана проблема набуває для перекладачів, тому що немає твердих, загальноприйнятих правил передачі власних назв.

Бібліографічні посилання

1. **Виноградов В. С.** Личные имена собственные в худ. переводе / В. С. Виноградов // Вестник МГУ. Серия 10, Филология. – 1973. – № 5. – С. 42–53.
2. **Дронова Е. М.** Проблемы перевода стилистического приема аллюзии в англо-ирландской литературе второй половины XX в. / Е. М. Дронова // Вестник ЛГУ, Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2004. – 26 с.
3. **Ермолович Д. И.** Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи : учебное пособие для студ. лингв. вузов / Д. И. Ермолович. – М., 2005. – 416 с.
4. **Зайцева К. Б.** Англійська антропоніміка та її стилістичне використання: тексти лекцій / К. Б. Зайцева. – Одеса, 1973. – 30 с.
5. **Слепович В. С.** Курс перевода / В. С. Слепович. – Минск : НТООО «ТетраСистема», 2002. – С. 42.
6. **Суперанская А. В.** Структура имени собственного. Фонология и морфология / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1969. – 206 с.
7. **Фонякова О. І.** Власна назва в художньому тексті / О. І. Фонякова. – Л., 1990. – 107 с.
8. **Hanning R.W.** The uses of names in medieval literature names / R. W. Hanning. – 1966. – 43 с.

Надійшла до редколегії 10.11.2014 р.

УДК 82-1/-9:74

**О. І. Панченко
Е. И. Панченко
E. I. Panchenko**

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

КРЕОЛІЗОВАНИЙ КІНОТЕКСТ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ КРЕОЛИЗОВАННЫЙ КИНОТЕКСТ КАК ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДА CREOLISED CINEMA TEXT AS A PRBLEM OF TRANSLATION

Розглянуто один з аспектів перекладу тексту кінофільмів, де кінотекст виступає як особливий вид креолізованого тексту. Актуальність дослідження визначена важливістю кіномистецтва у житті будь-якого суспільства та постійним збільшенням фактичного матеріалу дослідження. Кінотекст як особливе явище в цілому викликає стійкий інтерес дослідників в області філософії, семіотики, літературознавства і мистецтвознавства (Р. Барт, А. А. Горних, Ю. М. Лотман, М. Б. Ямпольський і ін.). Помітний внесок у лінгвістичне дослідження кінотексту і кіносценарію зроблено О. Б. Івановою, Г. Г. Слишкіним і ін. Кінотекст розглядається як складний мовний твір, що є комплексом текстів, пов'язаних з фільмом. У цей комплекс можна включити такі компоненти. 1. Текст, який виноситься на огляд до перегляду фільму: наз-

© О. І. Панченко, 2015

ва фільму, яка може функціонувати як своєрідний самостійний твір, представлений, наприклад, на афіші; місце випуску фільму; жанр; відомості про творців фільму (режисер, сценарист і т. п.); анотація до фільму, яка призначена для короткого викладу змісту фільму і його особливостей в рекламних цілях або для інформування глядачів про характер кінопродукту. 2. Безпосередньо сам фільм: мова героїв фільму; мова коментатора (закадровий текст); титри; сукупність мовних і культурологічних характеристик, присутніх у кінофільмі, певні фонові знання, пов'язані з ним. 3. Створена після перегляду фільму документально оформлена реакція громадськості на фільм. Саме мова героїв фільму та певні фонові знання складають найбільшу проблему для перекладу.

Ключові слова: фільм, текст, переклад, перекладацькі трансформації, перекладацькі помилки.

Рассмотрен один из аспектов перевода текста кинофильмов, где кинотекст выступает как особый вид креолизованного текста. Актуальность исследования определена важностью киноискусства в жизни любого общества и постоянным увеличением фактического материала исследования. Кинотекст как особое явление в целом вызывает устойчивый интерес исследователей в области философии, семиотики, литературоведения и искусствоведения (Р. Барт, А. А. Горных, Ю. М. Лотман, М. Б. Ямпольский и др.). Заметный вклад в лингвистическое исследование кинотекста и киносценария внесен О. Б. Ивановой, Г. Г. Слышкиным и др. Кинотекст, как сложное языковое произведение, является комплексом текстов, связанных с фильмом. В этот комплекс можно включить следующие компоненты. 1. Текст, который выносится на обозрение до просмотра фильма: название фильма, которое может функционировать как своеобразное самостоятельное произведение, представленное, например, на афише; место выпуска фильма, жанр, сведения о создателях фильма (режиссер, сценарист и т. п.); аннотация к фильму, которая предназначена для краткого изложения содержания фильма и его особенностей в рекламных целях или для информирования зрителей о характере кинопродукта. 2. Непосредственно сам фильм: язык героев фильма, речь комментатора (закадровый текст), титры, совокупность языковых и культурологических характеристик, присутствующих в фильме, определенные фоновые знания, связанные с ним. 3. Созданная после просмотра фильма документально оформленная реакция общественности на фильм. Именно язык героев фильма и определенные фоновые знания составляют наибольшую проблему для перевода.

Ключевые слова: фильм, текст, перевод, переводческие трансформации, переводческие ошибки.

The article under consideration deals with the problem of film translation. This research trend is topical because films are part and parcel of any society and the number of films in foreign languages in Ukraine is constantly increasing. Currently, cinema is the most important factor in the development and formation of a person. Modern man engaged in dialogue with the film text is within the communicative act whose performance is the higher, the greater the perception of spectators is. In audiovisual translation the problems which arise are somewhat similar to those of literary translation with the extra stress that the fidelity factor is dictated by constraints that lie within the creolized text. We presented a historical review of the works on which the given notion is based. We considered at length the modern linguo-cultural approach which is presented in researches of the cinema text translation. The terms 'cinema text' and 'texts about cinema' are analyzed and the meaning of these terms in regard to contemporary film theory is discussed. To guarantee the correct perception of them it is very important to provide a worthy translation. The problem of film content and translations are discussed in the papers by Yu. Lotman, Yu. Tsiv'yan etc., but the permanent enrichment of the factual material determines the

topicality of our research. Thus the aim of the article is to analyze the structure of the cinema text and to single out the elements mostly problematic for translators. The cinema text (the term suggested by Yu. Lotman) consists of the title, information data, and blurb, film itself including the characters speech, the comments, subtitles, background knowledge and references. There are two major types of film translation: dubbing and subtitling; each of them interferes with the original text to a different extent. The methods are dependent upon various factors, such as history, tradition of translating films in a given country, various audience-related factors, the type of film to be rendered, as well as financial resources available. In subtitling, as in all forms of interlingual transfer, this may cause problems in rendering culture specific or language specific elements. The author discusses strategies available to the subtitles confronted with such phenomena in films. The characters speech and background knowledge appear to be the most widely spread mistakes in translation as and suggested some ways of overcoming them. The analysis shows a tendency, possibly norm governed, toward retaining the local flavor of the film, yet remaining faithful to the source language expression whenever possible.

Keywords: film, text, translation, translation transformations, translation mistakes.

Стаття написана в руслі актуальних досліджень, оскільки кіно є невід'ємною частиною життя будь-якого суспільства, а кількість іншомовних фільмів в Україні постійно зростає. У час глобального поширення масової культури кіно, як найпопулярніший її носій, представляє собою багате джерело інформації, відіграючи важливу роль у формуванні світогляду, культурних та соціальних цінностей. У цьому сенсі кінотекст є невід'ємною частиною лінгвокультури соціуму. Проблема перекладу текстів кінофільмів розглядалася в роботах Р. А. Матасова, С. А. Кузьмичова, І. Сапожникова тощо, але перманентне накопичення фактичного матеріалу визначає актуальність нашого дослідження.

Метою статті є проаналізувати структуру кінотексту та виділити складники, найбільш проблематичні з погляду перекладу.

Перехід до нової парадигми гуманітарного знання та взаємозв'язок різних напрямів сучасної науки розширили коло досліджуваних явищ, пов'язаних з передачею і сприйняттям інформації. Завдяки розвитку комунікативної лінгвістики більше уваги стало приділятися багатоаспектному аналізу мови в усьому різноманітті його зв'язків, у тому числі і з іншими семіотичними системами. Значно збільшився інтерес до невербальних засобів комунікації, так званої візуальної інформації. У зв'язку з цим підвищилася актуальність досліджень не традиційної лінгвістики тексту, а лінгвістики семіотично ускладненого, відеовербального, полікодового тексту. Для подібних текстів (організованих комбінацією природної мови з елементами інших знакових систем) ще не існує загальноприйнятого термінологічного позначення. Широко відомим є метафоричний термін «креолізовані тексти», який належить Ю. О. Сорокіну і Є. Ф. Тарасову [2]. Маються на увазі «тексти, фактура яких складається з двох негомогенних частин (вербальної мовної (мовленнєвої) і невербальної (яка належить до інших знакових систем, ніж природна мова))» [2, с. 112–113]. Таким чином, креолізований текст (а саме таким є текст кінофільму) – це складне текстове утворення, в якому вербальні та невербальні елементи утворюють візуальну, структурну, смислову та функціональну єдність, націлену на комплексний вплив на адресата.

Одним з найбільш популярних типів креолізованого тексту в сучасному інформаційно-текстовому просторі є кінотекст. Особливий інтерес представляє специфічна «мова кіно» і структура кінотексту, головною відмінною рисою якого є поліфонія і багатоканальність. Специфіка кінотексту полягає в сукупності декіль-

кох взаємопроникаючих семіотичних кодів (мова, звук, жести, декорації, деталі кадру тощо), які формують значення кінотвору і визначають характер його впливу на аудиторію. Кінотекст за своєю суттю – синтез двох оповідних тенденцій: образотворчої та словесної (Ю. М. Лотман). Глядач, як учасник художньої комунікації, отримує інформацію не тільки з повідомлення (тобто за допомогою мови), але і в результаті сумісності різнорідних одиниць, одиниць різних систем. Слова – не єдині носії кінозначення, важливі всі деталі кадру, освітлення, ракурс, план, музичний супровід, а також монтаж, який є «не сумою двох кадрів, а їх злиттям у складний смисловий єдності більш високого рівня» [1, с. 90].

Інші ж передумови появи терміна кінотексту були виявлені на початку ХХ століття у період затвердження кінематографа як нового виду мистецтва – коли кіно розглядалося як досить примітивна форма розповідання історії засобами зображення. Перші спроби концептуалізації кінофільму як знакової системи, як «тексту» були зроблені теоретиками російської формальної школи, зокрема, В. Шкловським, Ю. Тиняновим. Так, Ю. Тинянов у 1927 році вперше скористався лінгвістичною термінологією і запропонував опис лексики (значущих одиниць фільму як фігур кіномови – кіноепітета, кінометонімії, кіносинекдохи тощо) і граматики, тобто напливів, ракурсів, діафрагм, «повторних перебивань», композиційного синтаксису внутрішньокадрових елементів, що виражають просторові, часові та смислові відносини речей і подій у фільмі, кіномови. Таким чином, формується особлива метамова, за допомогою якої кінозображення трансформується з картинки-ілюстрації в певне значення (з «видимої речі» – у «смислову річ»), в смисли особливого порядку, сукупність яких, у рамках фільму, і утворює кінотекст [3, с. 425].

Кінотекст, безперечно, є однією із найскладніших семіотичних структур в ряді інших креолізованих текстів. Описуючи складний склад кінотексту, дослідники також пропонують різні підходи. Дослідники пропонують таке визначення складу кінотексту: лінгвістична та нелінгвістична семіотичні системи, що оперують знаками різного роду. Лінгвістична система представлена двома складовими: письмовою (титри й написи, що є частиною світу речей фільму, – плакат, назва вулиці чи міста, вхід і вихід і т. д.) та усною (мова акторів, яка звучить, закадровий текст, пісня і т. д.), які виражені за допомогою символічних знаків – слів природної мови [4]. Як правило, ця складова кінотексту не становить вагомих проблем для перекладача.

Нелінгвістична система кінотексту включає звукову частину: природні шуми (дощ, вітер, кроки, голоси тварин і птахів), технічні шуми, музика, відеоряд (люди, тварини, фантастичні істоти, предмети, образи персонажів, рухи персонажів, краєвид, інтер'єр, реквізит, спецефекти). Всі зазначені елементи особливим чином організовані та знаходяться в нерозривній єдності. Вони являють собою лексику кінематографа, чи одиниці кінотексту. Кіномова, створена для певних ідейно-художніх цілей, служить їм, з ними зливається, і, що найважливіше, – формує та актуалізує текст фільму як особливий мовленнєвий твір. І цілком природно, що в гуманітарні дослідження вводиться спеціальний термін – «кінотекст». Закріплюється цей термін і в мовознавстві: як у загальному, так і в конкретному (частковому).

Твір кіномистецтва, як зазначають багато дослідників, являє собою особливу знакову систему і може розглядатися як певний тип тексту. Ю. Г. Цив'ян, представник талліннської наукової школи, пише: «У певному наближенні будь-який

фільм можна визначити як дискретну послідовність безперервних ділянок тексту. Назвемо цю послідовність кінотекстом» [4, с. 109–111]. Отже, існує така лінгвістична реальність, як кінотекст, і слід вважати, що як змістовна система ця реальність є свого роду первинним документом, на основі якого формуються фрагменти і вторинні документи і тексти: назва фільму, рецензія, реклама, кіноанонси. При відсутності в лінгвістиці чіткого визначення кінотексту якої-небудь вказівки на власне лінгвістичний статус подібної мовленнєвої побудови і її термінологічного позначення, кінотекст буде тлумачитися як складний мовленнєвий твір, що являє собою комплекс текстів, пов'язаних з фільмом. У цей комплекс можна включити такі компоненти.

1. Текст, який виноситься на огляд до перегляду фільму:

- назва фільму, яка може функціонувати як свосвідний самостійний твір, представлений, наприклад, на афіші (*'Harry Potter and the Chamber of Secrets', 'The Lord of the Rings'*);

- місце виробництва фільму (*DreamWorks, USA; Columbia Pictures, USA/Canada*);

- жанр (*'comedy', 'melodrama'*);

- відомості про творців фільму (*director, script writer etc. For example: director: James Cameron; stars: Sam Worthington, Zoe Saldana, Sigourney Weaver, Stephen Lang*);

- анотація до фільму, що служить коротким оглядом змісту фільму і його особливостей в рекламних цілях або для інформування глядачів про характер кінопродукту (*In a parallel universe, young Lyra Belacqua journeys to the far North to save her best friend and other kidnapped children from terrible experiments by a mysterious organization.*).

2. Безпосередньо сам фільм: мова героїв (субтитри); мова коментатора (закадровий текст); титри; сукупність мовних і культурологічних характеристик, присутніх у кінофільмі, певні фонові знання, пов'язані з ним.

3. Створену після перегляду стрічки документально оформлену реакцію громадськості на фільм. Як приклад наводиться відгук, представлений в мережі Інтернет:

'I haven't seen the movie 'How to Train your Dragon', but the first few chapters almost scared my 5-year-old into not wanting to continue with the book. So I told him the secret of adventure stories... 'They never kill the hero. If Hiccup died in chapter 2, the book would be over. So even though it looks like he's in great danger, you don't have to be scared, because you know he'll survive.'

Зосередженість кінотексту на показі різних подієвих ситуацій, з притаманними тільки йому специфічними формами їх фактичного осмислення та оцінки, роблять кінотекст неочікуваним об'єктом аналізу прийомів і способів мовного зображення картини світу, а його багатоплановість та складність у перекладацькому аспекті – об'єктом контрастивного аналізу, який є методичним прийомом контрастивної лінгвістики і відіграє велику роль у вирішенні питань мовних особливостей та, як наслідок, перекладацьких невідповідностей, які досить часто спостерігаються при перекладі кінотекстів.

Розглянемо далі лише кілька категорій типових перекладацьких помилок при перекладі мови героїв фільму. Часто від перекладача часто потрібні незвичайні фонові знання та інтуїція. Втім, не треба володіти екстрасенсорними здібностями, щоб відчути, що назва комедійного серіалу про життя поліцейських «Тонка

блакитна лінія» ('The Thin Blue Line') звучить дуже загадково. Напевно, більшість глядачів так і залишилися в подиві, про яку лінію йдеться. Насправді ж ця назва відсилає нас до виразу 'the thin red line', який в літературі часто використовується для позначення передової лінії солдатів-героїв, що ведуть із супротивником нерівний бій. Слово «червона» пов'язане тут з кольором мундирів британських піхотинців, що билися з нашими співвітчизниками в ході Кримської війни XIX ст. Що ж до словосполучення 'thin blue line', то преса часто позначає ним поліцейських або, наприклад, миротворців ООН у блакитних касках. Отже, назва серіалу натякає на сині мундири горе-поліцейських і звучить в цьому контексті іронічно. Що іронічного повинен розгледіти україномовний телеглядач в «тонкій блакитній лінії», залишається загадкою.

А от в наступному прикладі перекласти першу частину фрази було необхідно, оскільки той факт, що батько героя знаходиться саме в тому місці, є дуже важливою деталлю за сценарієм, загубити яку було неприпустимо:

– Your father *is here*. He'll really get a kick out of this.

– Твій батько отримає величезне задоволення.

'8 Mile' («Восьма миля»)

– Don't you think you should have called or knocked first *or something*?

– Тобі не здається, що ти міг подзвонити чи постукати спочатку.

Вилучення тут фрази '*or something*' значно не змінює зміст речення, тому що це можна зрозуміти з попередніх слів героя.

– *Why you up so early?*

– *I ain't even been to bed, dawg*. I came to talk to you.

– Мені необхідно поговорити з тобою.

Як бачимо, в даному прикладі взагалі вилучено два значущих речення, що, на нашу думку є неприйнятним рішенням перекладача, оскільки втратився підтекст, який глядач має право знати. Це прихований зміст того, що герой дуже занепокоєний складеною ситуацією і тому не може навіть зімкнути очей.

Контрастивний аналіз дає можливість більш детально підійти до вивчення міжмовних розбіжностей, виявити та класифікувати найчастіше виникаючі помилки за відповідними категоріями, а також у подальшому уникнути їх (типових помилок) появи.

Бібліографічні посилання

1. Лотман Ю. М. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю. М. Лотман. – Таллин : Эсти Раамат, 1973. – С. 90.
2. Сорокин Ю. А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф. // Оптимизация речевого воздействия. – М., 1990. – С. 112–113.
3. Тынянов Ю. Н. Поэтика. История литературы. Кино / Тынянов Ю. Н. – М. : Наука, 1977. – 572 с.
4. Цивьян Ю. Г. К метасемиотическому описанию повествования в кинематографе / Ю. Г. Цивьян // Труды по знаковым системам. Структура диалога как принцип работы семиотического механизма / отв. ред. Лотман Ю. М. – Тарту, 1984. – Ученые записки Тартуского гос. ун-та. – Вып. 641. – С. 109–111.

Надійшла до редколегії 09.11.2014 р.

УДК 811.111'373:81'25

В. Ф. Перетокіна**В. Ф. Перетокіна****V. F. Peretokina**

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИКМЕТНИКІВ
З КОНЦЕПТОМ КОЛЬОРОПОЗНАЧЕННЯ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД
КОННОТАТИВНЫЙ АСПЕКТ АНГЛИЙСКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ
С КОНЦЕПТОМ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЯ
И ИХ ПЕРЕВОД
CONNOTATIVE ASPECT OF THE ENGLISH ADJECTIVES WITH THE
CONCEPT OF COLOUR DESIGNATION AND THEIR TRANSLATION**

Розглянуто конотативний аспект англійських прикметників з концептом кольоропозначення та їх переклад. Прикметники кольоропозначення складають велику групу в усіх мовах. Вони допомагають висловити думку виразно та яскраво, передати ставлення до висловленого. Концепт є категоріальною основою мови. В мові втілюється матеріальна й духовна культура народу. Концепти відіграють важливу роль у колективній мовній свідомості, тому їх дослідження є актуальним. Дослідження проводилося на матеріалі англійських прикметників *green* і *blue*. Розглянуто семантичну структуру цих прикметників. Встановлено, що в семантичній структурі прикметників *green* та *blue* реалізується як позитивна, так і негативна конотація. Проаналізовано функціонування цих прикметників у мові та відображення конотативного аспекту в українських перекладах. Особливі труднощі виникають, коли прикметники *green* і *blue* входять до складу фразеологічних одиниць. Перекладачі використовують аналогічні фразеологічні відповідники, якщо вони існують у мові перекладу. А коли вони відсутні, то використовують ті фразеологізми, які їх можуть замінити, або звертаються до описового способу перекладу. Коли перекладачеві не вдається передати конотативний аспект прикметника з концептом кольоропозначення, то переклад не буде повністю еквівалентним. Конотативні аспекти прикметників з концептом кольоропозначення не співпадають у різних мовах, тому перекладачеві необхідно звертати увагу на цей аспект, щоб досягнути еквівалентності перекладу.

Ключові слова: англійський прикметник, концепт, конотація, кольоропозначення, переклад.

Рассмотрен коннотативный аспект английских прилагательных с концептом цветообозначения и их перевод. Прилагательные цветообозначения составляют большую группу во всех языках. Они помогают передать мысль выразительно и ярко, показать отношение к высказываемой мысли. Концепт является категориальной основой языка. В языке передаётся материальная и духовная культура народа. Концепты играют важную роль в коллективном языковом сознании, поэтому их исследование является актуальным. Исследование проводилось на материале английских прилагательных *green* и *blue*. Рассмотрена семантическая структура этих прилагательных. Установлено, что в семантической структуре прилагательных *green* и *blue* реализуется как положительная, так и отрицательная коннотация. Исследовано функционирование этих прилагательных в речи. Проанализировано

проявление коннотативного аспекта в семантической структуре этих прилагательных, их функционирование в речи и отражение коннотативного аспекта в украинских переводах. Особенности трудности возникают, когда прилагательные green и blue входят в состав фразеологических единиц. Переводчики используют аналогичные фразеологические соответствия, если они существуют в языке перевода. А если они отсутствуют, то используют те фразеологизмы, которые могут их заменить, или обращаются к описательному способу перевода. Если переводчику не удастся передать коннотативный аспект прилагательных с концептом цветообозначения, то перевод не будет полностью эквивалентным. Коннотативные аспекты прилагательных с концептом цветообозначения не совпадают в разных языках, поэтому переводчику необходимо обращать внимание на этот момент, чтобы добиться эквивалентности перевода.

Ключевые слова: английское прилагательное, концепт, коннотация, цветообозначение, перевод.

The article deals with the connotative aspect of the English adjectives with the concept of colour designation and their translation. There are large groups of adjectives with the concept of colour designation in all languages. Adjectives help convey thought in an expressive and bright way and show the relation to the uttered idea. Concept is the category basis of the language. The material and spiritual culture of the people is expressed in the language. Concepts play an important role in the collective language consciousness of the people, so the research of the concept is topical. The research has been carried out on the material of the English adjectives green and blue. The semantic structure of these adjectives has been regarded. The positive and negative connotations are manifested in the semantic structure of these adjectives. Their functioning in speech and reflection of the connotative aspect in the Ukrainian translations has been analyzed. It is rather difficult to translate when the adjectives green and blue are the components of the phraseological units, so the best way is to use the analogous phraseological variants if they are in the language of translation. If there are no analogous phraseological units, the translators try to replace them or they use the descriptive way of translation. If the translator failed to convey the connotative aspect of the adjectives with colour designation the translation can't be fully equivalent. Connotative aspects of the adjectives with the concept of colour designation do not coincide in different languages, so the translator has to pay attention to this aspect trying to achieve the highest degree of translation equivalency.

Keywords: the English adjective, concept, connotation, colour designation, translation.

Прикметники кольоропозначення складають досить велику групу прикметників у різних мовах. Застосовуючи прикметники з позначенням кольору, ми маємо можливість висловити свою думку більш виразно та яскраво, колір може підкреслити важливість висловленого, а також передати наше ставлення.

Концепт є категоріальною основою мови. В мові втілюється матеріальна й духовна культура народу, в ній виражається національний характер за допомогою особливого бачення світу. Це, безперечно, стосується й кольорового сприйняття світу. Концепт є результатом взаємодії ряду факторів, таких, як національна традиція, фольклор, релігія, ідеологія, життєвий досвід, образи мистецтва, відчуття й система цінностей. Концепти утворюють свого роду культурний шар, що є посередником між людиною і світом [2, с. 15]. Як лінгвістичне поняття, концепт дає можливість розглянути ідеальні ментальні сутності, які становлять категоріальну основу мови [9, с. 78; 12, с. 7]. Концепт – це ментальна одиниця, елемент свідомості. Концепти існують і в індивідуальній свідомості особистості, і в колективній

свідомості групи [3, с. 156]. Концепти відіграють важливу роль у колективній мовній свідомості, тому їх дослідження стає надзвичайно актуальним.

Феномен кольору – предмет дослідження багатьох фундаментальних наук. Слово, яке позначає колір, зазвичай емоційно забарвлене, тому що воно не тільки позначає колір, а й прагне виразити наше до нього ставлення [11, с. 22]. Колір є однією з констант культури, що може служити своєрідною моделлю розвитку, що відображає шляхи формування, освоєння, закріплення в культурній пам'яті не тільки загальних, а й національно забарвлених культурно значимих концептів [4]. Колір виступає однією з основних категорій культури, фіксує унікальну інформацію про колорит навколишньої природи, особливості художнього бачення світу [5].

Прикметники кольоропозначення неодноразово ставали об'єктом дослідження на матеріалі сучасної англійської мови, наприклад, роботи Л. М. Зайнулліної, Л. В. Полубіченко, О. С. Спорової, Є. В. Коміної та ін. [5; 8; 11]. Однак, конотативний аспект англійських прикметників та їх переклад недостатньо вивчений.

Метою роботи є дослідження англійських прикметників кольоропозначення, їх конотативного аспекту та їх перекладу на українську мову.

Для досягнення мети роботи необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати англійські прикметники з концептом кольору; виявити конотативний аспект, який проявляється у цих прикметників у різних словосполученнях; дослідити, як передається конотативний аспект англійських прикметників у перекладі на українську мову.

Як відомо, семантична структура слова історично мінлива і рухлива. Складність семантичної структури слова в тому, що в процесі історичного розвитку значення, її складові знаходяться в різних зв'язках між собою [1; 7; 10]. Так, наприклад, в англосаксонський період прикметник *greep* мав значення «зелений», «покритий рослинністю». Прикметник *greep* у значенні «незрілий» поєднується з назвами таких овочів і фруктів, які, будучи незрілими, мають зелений колір. Отже, в семантичній структурі прикметника *green* з'явилося ще одне значення. У сучасному Англо-українському словнику семантична структура прикметника *green* включає такі значення: 1. зелений колір; 2. незрілий, нестиглий; 3. соковитий; 4. свіжий; 5. покритий зеленню; 6. незагоєний, свіжий (про рану); 7. квітучий, сповнений сил; 8. недосвідчений; 9. довірливий, простодушний, простакуватий; 10. ревнивий [13, с. 589].

Позитивна конотація може проявлятися, коли підкреслюється свіжість, соковитість фруктів або овочів, а коли характеризується людина, то в цьому випадку прикметник *green*, з одного боку, може вказувати на енергійність, повноту сил людини, а з іншого – на недосвідченість, довірливість, простодушність, ревнивість. Як бачимо, в значенні прикметника *green* може реалізуватися і позитивна, і негативна конотація.

Особливо цікаво проаналізувати, як реалізується конотативний аспект прикметників з концептом кольоропозначення у фразеологічних одиницях та як це передається. Наприклад: «*Ladies and Gentlemen, – May we all live to a green old age and be prosperous and happy* (M. Twain). У цьому реченні використовується фразеологічна одиниця *to live to a green old age*, яка характеризується позитивною конотацією. Саме прикметник *green* відіграє дуже важливу роль, тому що він підкреслює, що не просто дожити до глибокої старості, а бути при цьому при доброму здоров'ї. У перекладі цього речення «Леді та джентльмени, хочеться по-

бажати всім нам добробуту, процвітання і щасливої старості» передається позитивна конотація за допомогою прикметника щаслива. А в іншому прикладі: «And he would live to a green old age, like his dear father...» (J. Galsworthy) перекладачеві не вдалося так чітко передати позитивну конотацію фразеологізму: «І він доживе до глибокої старості, як його дорогий батько». Глибока старість може бути щасливою, а може бути й нещасливою, тобто саме значення прикметника green у фразеологізмі перекладач не передав.

Прикметник green використовується у фразеологізмі to have green fingers, який не свідчить, що у когось зелені пальці, а означає, що у когось є здібності до садівництва. Наприклад; «She was happiest in the garden and she loved to be told that she had «green fingers» (D. Cusack). Перекладач зміг передати позитивну конотацію цього фразеологізму: «Найкраще Аліса відчувала себе, працюючи в саду. Вона любила, коли говорили, що у неї руки як у справжнього садівника». У перекладі речення, яке у своєму складі має фразеологізм «to have green thumb», використано теж описовий спосіб перекладу: «У мене рослини ростуть погано, проте моя дружина док по частині садівництва». Цей переклад можна охарактеризувати як вдалий, тому що він передає позитивну конотацію фразеологізму, до складу якого входить прикметник green.

У реченні «We speak of skilled gardeners having «green fingers», Russians speak of craftsmen having «golden hands» («Daily Worker») порівнюється англійський і російський фразеологізми, які мають дещо спільне. У них наводяться близькі за семантикою іменники (fingers і hands), які супроводжуються прикметниками (green і golden).

Як ми вже зазначали, конотативний аспект англійського прикметника green не завжди позитивний. Наприклад: «I ain't the sort to be taken by his gaff. I may look a fool ... but I'm not as green as I'm cabbage-looking» (Supplement) – «Його балачки на мене не діють. Я не з таких! Можливо, я і схожа на дурненьку, але я не така дурна, як здаюся». У цьому прикладі прикметник green має негативну конотацію і перекладач використав прикметник дурна.

У реченні «But you can't call the government imperialist,» – he protested... «See any green in my eye?» (J. Lindsay) прикметник green теж має негативну конотацію. При перекладі фразеологізму використано описовий спосіб: «Але дозвольте, у нас же уряд не імперіалістичний, – заперечив Кит... – Ви що, мене зовсім простаком вважаєте?» Негативна конотація фразеологізму з прикметником green передана за допомогою іменника простак.

У семантичній структурі прикметника blue виділено такі значення: 1. синій, блакитний; голубий; 2. посинілий; 3. неясковий (про полум'я); 4. зляканий, похмурий; понурий; засмучений; 5. вірний, постійний; 6. консервативний, що стосується партії торі; 7. амер. пуританський, суворий; 8. страшенний, жахливий; 9. розм. непристойний, скабресний, соромітний; 10. ірон. учений (про жінку); 11. розм. п'яний [13, с. 171–172]. Значення цього прикметника мають як позитивну конотацію, наприклад, вірний, постійний, так і негативну, яка реалізується в таких значеннях: посинілий; зляканий, похмурий; засмучений; страшенний, жахливий; непристойний; скабресний, соромітний; п'яний.

Прикметник blue у сполученні з іменником blood означає блакитну кров, тобто людину дворянського, аристократичного походження. Наприклад, речення «I've a grandson up at Oxford – talks and behaves as he were the last of some ancient family – blue blood. Crusades, mouldering castles» (J. B. Priestley) перекладено за

допомогою аналогічного українського фразеологізму, тобто конотативний аспект прикметника у сполученні з іменником повністю відтворено у перекладі: «У мене онук в Оксфорді, і він тримає себе як останній нащадок давньої родини – блакитна кров, чи знаєте, хрестові походи, напіврозвалені замки».

У реченні «The blue dress of the Virgin is used in a similar manner; the colour blue was symbolic of heaven, and its use throughout much of Christian art and was to be a reminder of Mary's divine nature» (J. Kissich) прикметник blue входить до складу словосполучень blue dress та blue colour і означає синій колір, який символізує небо. Безперечно, прикметник blue у цьому реченні має позитивну конотацію, що і передає переклад: «Синя сукня Богородиці використана таким же чином, синій колір був символом неба, і його дуже часто застосовували у християнському мистецтві, тому що він повинен був нагадувати про божественну природу Марії». Аналогічно у наступному реченні підкреслюється значення синього кольору як християнської концепції, як візуального коду: «It is irrelevant whether or not Christ and the saints actually walked this earth with gold-leaf plates attached to their heads, or that Mary's wardrobe included only variations of blue – these are conventions that are to be understood as part of a larger visual code which, when accessible to the viewer, makes the process of communication more complete or enriched» (J. Kissich). Переклад речення передає позитивну конотацію прикметника blue у цьому контексті: «Не має значення, чи насправді Христос і святі йшли цією землею з вінками у вигляді золотих листів, прикріплених до їх голів, або, що шафа Марії включала тільки різні відтінки синього кольору – це концепція, яку слід розуміти як частину більшого візуального коду, який робить процес спілкування більш повним або збагачуваним, коли потрапляє до глядача».

А у творчості відомого художника Пабло Пікассо був «a blue period» між 1901 і 1904 роками, коли в його творчості переважали акценти синього кольору, які символізували сум, депресію, яку Пабло Пікассо переживав через смерть свого друга Касагемаса. У реченні «With its bold outlines, melancholy mood and somber palette, it anticipates the artist's blue period yet it sits comfortably alongside the gallery's post-impressionist works. It is now at the centre of 'Becoming Picasso» (J. Kissich) характеризується цей період творчості художника як важкий, тобто прикметник blue має негативну конотацію. Використовуючи описовий спосіб, перекладач намагається передати конотацію прикметника blue: «З його сміливими обрисами, меланхолічним настроєм і похмурою палітрою, очікується блакитний період художника, все ж він, має зручне місце поряд з роботами пост-імпресіоністів у галереї. Зараз роботи цього періоду знаходяться у центрі «Становлення Пікассо».

Ще один приклад, який показує, що концепти кольоропозначення не співпадають у різних мовах: «The system was overwhelmed while trying to reconnect with Arca, triggering a 'code blue' alert (a term used in hospital emergencies and the cessation of trading)». Прикметник blue входить до словосполучення code blue alert, він має негативну конотацію, тому що використовується тоді, коли виникають надзвичайні, вкрай небезпечні ситуації. В Україні відповідний сигнал надзвичайної ситуації не блакитного кольору, а червоного або помаранчевого, тому перекладач не згадує конкретний колір, а використовує описовий спосіб перекладу: «Система була перевантажена, намагаючись відновити зв'язок з Арка, викликавши цим сигнал надзвичайної ситуації (термін, що використовується під час надзвичайних ситуацій в лікарнях або при припиненні торгівлі)».

Таким чином, проаналізувавши семантичну структуру англійських прикметників з концептом кольоропозначення на матеріалі зеленого та блакитного кольорів, а також їх функціонування, приходимо до висновку, що в семантичній структурі англійських прикметників *green* і *blue* присутня як позитивна, так і негативна конотація, що дуже важливо передавати у перекладі. Особливі труднощі виникають, коли прикметники *green* і *blue* входять до складу фразеологічних одиниць. Перекладачі використовують аналогічні фразеологічні відповідники, коли вони є в мові перекладу. А коли вони відсутні, то використовують ті, які їх можуть замінити, або описовий переклад. У тому випадку, коли перекладачу не вдається передати конотацію англійського прикметника, переклад не буде повністю еквівалентним. Конотативні аспекти прикметників з концептом кольоропозначення не співпадають у різних мовах, тому перекладачеві необхідно звертати увагу на цей аспект, щоб досягти еквівалентності перекладу. Подальше детальне вивчення семантичної структури англійських прикметників та їх конотаційного аспекту може бути корисним у практиці перекладу, а саме – для досягнення адекватності перекладу.

Бібліографічні посилання

1. Арнольд И. В. Исчисление коннотаций в контекстуальном значении слова / И. В. Арнольд // Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: сб. науч. статей. – СПб., Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1999. – С. 36–39.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов – М. : Наука, 1980. – 217 с.
3. Бабушкин А. П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка / А. П. Бабушкин. – М. : Высш. шк., 1992. – 320 с.
4. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / А. Вежбицкая. – М., 2001. – 156 с.
5. Зайнуллина Л. М. Лингвокогнитивное исследование адъективной лексики (на материале английского, русского, башкирского, французского и немецкого языков) / Л. М. Зайнуллина. – Уфа : РИО БашГУ, 2003. – 256 с.
6. Комина Е. В. Модели цветообозначения в английском языке / Е. В. Комина. – Калинин : КГУ, 1977. – 79 с.
7. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Высш. шк., 1988. – 165 с.
8. Полубиченко Л. В. Топология цветообозначений / Л. В. Полубиченко, Т. И. Шхвацабая. – Вест. Моск. ун-та. Серия 9. – 1985. – 17 с.
9. Сергеева Е. В. Интерпретация термина «концепт» в современной лингвистике / Е. В. Сергеева. – М., 1998. – 165 с.
10. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с.
11. Упорова С. О. О методологии анализа цвета в художественном тексте / С. О. Упорова. – М., 1986. – 98 с.
12. Фрумкина Р. М. Концепт, категория, прототип / Р. М. Фрумкина. – М. : Наука, 1996. – 342 с.
13. Англо-український словник. – Вінниця : Нова Книга. – 1700 с.

Надійшла до редколегії 08.11.2014 р.

УДК 811.111'373:81'25

Ж. І. Тимошенко
Ж. И. Тимошенко
Zh. I. Timoshenko

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ
ЛЕКСИЧНОЇ СИНОНІМІКИ У ПРАКТИЦІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ
(НА МАТЕРІАЛІ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ Л. УКРАЇНКИ)
К ВОПРОСУ О ТЕОРЕТИЧЕСКОМ ПОДХОДЕ
К ИССЛЕДОВАНИЮ ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИНОНИМИКИ
В ПРАКТИКЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА (НА МАТЕРИАЛЕ
ДРАМАТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Л. УКРАИНКИ)
THEORETICAL APPROACH TO THE INVESTIGATION
OF LEXICAL SYNONYMS IN PRACTICE OF TRANSLATION
OF L. UKRAINKA'S DRAMA WORK**

Розглянуто теоретичний підхід до відтворення в перекладі лексичної синоніміки драматичних творів Л. Українки. Аналіз англійських перекладів виявив закономірну відповідність та об'єктивні відмінності між двома мовами на лексико-синонімічному рівні. Рішення проблеми синонімії в теорії перекладознавства неможливе без відповідного розуміння практичного матеріалу, на базі якого можна виробити теоретичні положення про синонімічне співвідношення таких різних мов як англійська та українська.

На основі семного аналізу членів синонімічних рядів (контрастивне порівняння даних оригіналу і перекладу) зроблено спробу виявити спільність лексичного значення членів рядів у Л. Українки та в перекладі з урахуванням їх стилістичної значущості і діапазонів вживання, встановити співпадіння або неспівпадіння диференційних відтінків значення, співвідносних на синонімічному рівні в українській та англійській мовах, та визначити ступінь відповідності денотативно-конотативної виразності лексики в оригіналі і перекладі.

Аналіз лексичних одиниць, їх розуміння проводиться згідно з функціонально-стилістичними настановами, які відповідають творчій індивідуальності поетеси, її манері письма, оригінальності її мови.

Л. Українка яскраво використовує в драматичних творах дериваційні можливості української мови, розширює синонімічні ряди різними зменшувально-пестливими формами, які своїми експресивними тонкощами різняться в ряду по градаційному маркуванню (напр.: *матуся, мамочка, ненечка, хатка, хатиночка, хижка, гарненько, доладненько, чепурненько*).

Ключові слова: мовна характеристика, стилістичне забарвлення, синхронне та діасинхронне зіставлення, комунікативна образність, семантична функція, контрастивне співставлення.

Рассмотрен теоретический подход к воссозданию в переводе лексической синонимии драматических произведений Л. Украинки. Анализ английских переводов выявил закономерные соответствия и объективные расхождения между двумя языками на лексико-синонимическом уровне. Решение проблемы синонимии в тео-

рии переводоведения было бы немыслимо без соответственного осмысления практического материала, на базе которого можно выработать теоретические положения о синонимическом соотношении таких разных языков как английский и украинский.

На основе семного анализа членов синонимических рядов (контрастивное сопоставление данных оригинала и перевода) сделана попытка выявить общность лексического значения членов рядов у Леси Украинки и в переводе с учетом их стилистической значимости и диапазонов потребления, установить совпадение или несовпадение дифференциальных оттенков значения, соотносительных на синонимическом уровне в украинском и английском языках, и определить степень соответствия денотативно-коннотативной образности и эмоционально-экспрессивной выразительности синонимической лексики в оригинале и переводе.

Анализ лексических единиц, их осмысление и толкование осуществлены согласно тем функционально-стилистическим установкам, которые соответствуют творческой индивидуальности поэтессы, ее своеобразной манере письма, неповторимой оригинальности ее языка.

Леся Украинка блестяще использует в драматических произведениях и деривационные возможности украинского языка, расширяя синонимические ряды различными уменьшительно-ласкательными формами, которые своими дополнительными эмоционально-экспрессивными тонкостями дифференцируются в ряду по градационной маркированности (напр.: *матуся, мамочка, ненечка, хатка, хатинка, хаточка, хижка, гарненько, доладненько, чепурненько*).

Ключевые слова: речевая характеристика, стилистическая окраска, синхронное и диахронное сопоставление, коммуникативная выразительность, семантическая функция, контрастивное сопоставление.

The article investigates the theoretical approach to reproduce synonymic lexemes of L. Ukrainka's work. The analysis of English translations showed the natural conformity and objective differences between two languages on lexico-synonymic level. The solution of synonymic problem in the theory of translation is impossible without practical material about the conformity of such different languages as English and Ukrainian.

On the base of analysis of synonymic members by means of comparison lexical units in original and translation it becomes clear that coincidence of synonymous meanings in two languages are often different.

The article considers various styles of translation, their conformity with the individuality of the author, her peculiar manner of writing and her original language.

L. Ukrainka brilliantly uses all possibilities of the Ukrainian language in her drama works, but the translators do not always render the emotional nuances and that's why the English reader does not feel every subtlety of the original text.

Presence in original language lexical synonyms demands from the translator special tasks, difficulties of which are explained by composite nature of a word, its many-sided, semantic significance and functional stylistic purpose. Taking into account that during translation semantic factors prevail because first of all the meaning of the word is rendered but not its form. It should be added that the implicit rendering of the substance is also significant.

Keywords: Theoretical approach, the meaning of words, expressive means, the source language, the target language, transformations, identification.

Языковые средства драматических произведений Леси Украинки – это синтез фольклорно-песенного и народно-разговорного языка с лучшими образцами книжного языка.

Жанр драмы давал поэтессе возможность использовать для речевой характеристики действующих лиц лексику и фразеологию различной стилистической

окраски. У каждого персонажа свой стиль речи. Здесь и живой разговорный язык героев народа, и более книжная речь интеллигенции, и высокопарные реплики представителей власти. Леся Украинка строго индивидуализирует речь персонажей, ярко изображает особенности характера своих героев, их социальные симпатии и убеждения. В совершенстве владея богатейшим арсеналом выразительных средств украинского языка, в частности лексической синонимикой и фразеологией, Леся Украинка создает художественный образ в его точном, наиболее конкретном значении. В этом, собственно, и проявляются особенности индивидуального стиля поэтессы, её умение «углубить драматический конфликт за счет контрастности используемых стилистических средств» [1]. Из всего множества выразительных средств, при помощи которых строится у Леси Украинки художественный образ, особый интерес представляют лексические синонимы, как наиболее многогранные, с точки зрения функционирования в художественном произведении, и фразеологические единицы, как наиболее сложные и утонченные элементы образного воздействия. Тем более интересен их анализ в переводе с целью выявления особенностей воссоздания этих функциональных единиц подлинника и, соответственно, трансформированного отражения его сквозь призму восприятия переводчика.

Проблема синонимии существует в филологической науке с момента её зарождения и продолжает сохранять свою остроту до настоящего времени. В последнее время в отечественном языкознании выдвинут ряд важных вопросов, касающихся проблем синонимиологии в плане синхронного и диахронного сопоставления различных языков, а именно – вопросы сочетаемости слов, принципы их классификации, многоплановость членения лексического значения слов, образование синонимического поля и т.д. В этой плоскости освещение проблем синонимии в практике художественного перевода приобретает существенное значение. Большой интерес пробудили исследования лексической синонимии в конкретном художественном тексте при анализе языка и стиля писателя. Широкое освещение получили вопросы лексической синонимии произведений М. Горького, Н. Некрасова, Н. Гоголя, Т. Шевченко, И. Франко, М. Коцюбинского, В. Стельмаха.

Большая работа выполнена уже в области исследования богатства и своеобразия синонимической лексики поэтических произведений Леси Украинки. Не менее ценным материалом исследования является также и синонимика её драматических произведений, благодаря мастерскому использованию которой в значительной степени проявилось художественное совершенство драм, свежесть и неповторимая оригинальность языка, глубина раскрытия характера и полнота выражения мыслей.

Лексическая синонимика драматических произведений Леси Украинки, в отличие от синонимии её поэзии, характеризуется насыщенностью, с одной стороны, просторечной лексикой (напр.: базікати, плескати, блудити, шугати), а с другой – словами высокого книжного стиля (напр.: рушати, походжати, доступитися) в языке персонажей. Правда, по сравнению с просторечной и диалектной синонимикой произведений Т. Шевченко [2] и И. Франко [3] Леся Украинка в драматических поэмах прибегает к употреблению синонимов с ярко выраженной экспрессивной отрицательно-оценочной характеристикой (как напр.: у И. Франко в синонимический ряд, объединённый значением «говорит», входят слова молотити, клепати, гавкати, верзти, бурчати, ректи). Однако поэтесса нередко расширяет

синонимические гнезда фразовыми сочетаниями – эквивалентными отдельным словам (напр.: казати – провадити мову, бути на розмові, голос подати).

Наличие в языке подлинника лексической синонимии выдвигает перед переводчиком особые задачи, трудности которых обусловлены сложной природой слова, его многогранностью, семантическим богатством, его функционально-стилистическим назначением. Синонимика, являясь наиболее «утонченным средством» коммуникативно-выразительных возможностей языковой системы» [4], характеризует стиль художественного произведения и, следовательно, ограничивает свободу переводчика. Поскольку в само понятие синонима, кроме предметной отнесенности, вкладывается еще и дополнительная эмоциональная оценочность, переводчик не в праве вольно обращаться со стилистическими коннотациями значений слов. Таким образом, расширяя общепринятую мысль о том, что при переводе семантические факторы являются доминирующими, ибо передается в первую очередь не форма, а содержание, следует добавить, что существенным является еще и передача имплицитного выражения этого содержания. А синонимы как раз и являются одними из тех языковых средств, которые способны своей гибкостью и варьированием обеспечить передачу образно выразительного потенциала художественной речи.

Из вышесказанного очевидно, что, с одной стороны, большое внимание при переводе следует уделять смысловому и стилистическому наполнению синонима, выделяя его конкретное значение на уровне фонологическом, грамматическом и ситуативном, то есть и учитывая его контекстуальное назначение, а, с другой – не менее важным при выборе синонимического соответствия является и передача в языке перевода речевой стандартности и естественности употребления, легкости и понятности образного восприятия.

Следует также отметить, что синонимическая связь между определенной группой слов, обозначающих довольно близкие понятия, как в украинском, так и в английском языках является общелингвистическим фактом, свидетельствующем о множестве разнообразных словарных средств, которыми можно передать более или менее однородный смысл и которые оказываются близкими благодаря соответственности с одними и теми же явлениями действительности, отражающимися в языке [5]. Это даёт возможность заглянуть в творческую лабораторию переводчика и определить значение переводческой деятельности как с точки зрения мастерской передачи индивидуально-авторского стиля, то есть самобытности языка, его специфического колорита и образности мышления переводчика, так и в плане обогащения достижений того национального языка, носителем которого является переводчик.

Поскольку объём статьи не позволяет проследить воссоздание всего богатства лексической синонимии драматических произведений Леси Украинки в английских переводах, ограничимся некоторыми теоретическими суждениями относительно сопоставления семантико-стилистической и образно-выразительной функций синонимов подлинника с их английскими соответствиями.

К синонимическому ряду мы относим как словарные синонимы, то есть такие, которые являются синонимами и в общенародном языке, так и контекстуальные синонимы, которые осмысливаются поэтессой только в определенном контексте, в отдельных случаях употребления. Кроме того, в синонимический ряд включаем и соответствующие отдельным статьям фразеологические сочетания, которые при переводе могут представлять значительные трудности.

При контрастивном сопоставлении наряду с традиционным следует использовать и новейшие методы исследования, в частности компонентный анализ лексического значения с выделением его общесмыслового пласта (архисемы) и выявлением дифференциальных сем, которые могут быть «семантическим остатком, получаемым при сравнении смысловых элементов лексического значения исследуемых слов» [6].

В результате анализа стало очевидным, что английский читатель не всегда равноценно осознает градацию признаков эмоционально-оценочных синонимов, создающих в оригинале яркие, сочные, выразительные образы. Анализ также показал, что сфера функционирования и стилистический диапазон рассмотренных переводных параллелей либо полностью совпадают, либо имеют некоторые различия. При анализе выявились случаи: 1) неодинаковой сочетаемости слов в украинском и английском языках, напр.: *гарний чоловік* – *handsome man*, *гарний сон* – *pleasant dream*, *гарна штучка* – *pretty thing*, *гарне щастя* – *sweet happiness*, 2) неполное наложение смыслового объема при полной адекватности восприятия, напр.: *солодкі речи* – *pretty speeches*, *поганий школяр* – *lazy scholar*, *масні слова* – *dirty talk*.

В разговорном языке драматических произведений Л. Украинки широко функционируют наряду с общеупотребительными синонимами различные производные от них уменьшительно-ласкательные формы: *матуся*, *матусенька*, *мамочка*, *матінка*, *нечечка*, *батенько*, *татусь*. Поскольку переводчики лишены возможности посредством словообразования создать при помощи слов этой категории колорит лиричности, нежности и других оттенков эмоциональной оценки, в переводах зачастую теряется стилистическое разнообразие лексики, использованной в оригинальном произведении в самых различных семантических нюансах, и передаются нейтральной лексикой *mother*, *father*.

Для обозначения понятия жилья Л. Украинка использует синонимы: *хата*, *дім*, *господа*, *оселя*, *хижа*, *курінь*, которые имеют четкую стилистико-семантическую оформленность. Переводы в большинстве случаев не дифференцируют оттенки этих существительных и передают их нейтральным соответствием *house*.

Обобщая сказанное, следует отметить, что для синонимии драматических произведений Леси Украинки характерно сложное соотношение различного по стилистической окраске лексического состава. Взаимодействие просторечной, книжной и собственно народной лексики определенным образом сказывается и на характере синонимических рядов, и на их количественной характеристике. Специфическими особенностями синонимов внутри ряда является их контекстуальная актуализация, четкая стилевая дифференциация сем при наличии общего семантического «сцепления» членов ряда, расширения семантического поля значений, большой силы обобщения и повышенная эмоционально-экспрессивная выразительность.

Переводы драматических произведений Леси Украинки на английский язык дают обширный материал для сопоставления и выяснения многочисленных межязыковых соответствий как на уровне языка, так и речи, определения универсальных закономерностей при соотносительном использовании синонимов в разнотипных языках, степень их возможной взаимозаменяемости в пределах синонимических рядов.

Учитывая также данные толковых и переводных словарей украинского и английского языков, задача переводчика усложняется в первую очередь отсутствием

толкового словаря языка поэтессы и полного словаря синонимов украинского языка.

В задачу переводчика входит на основе оригинальных и переводных текстов, идя от известного к неизвестному, выявить глубинные тонкости и особенности лексического значения синонимов Леси Украинки. Действительно, общезыковой словарь, в частности «Словник української мови» [5] не может и не должен отмечать все оттеночные значения, которые возникают в зависимости от функционирования слов у Леси Украинки. Именно это и накладывает на переводчика ответственность должным образом самостоятельно осмыслить, истолковать и проанализировать сематические особенности синонимов, выявить их факультативные возможности как внутри анализируемых рядов, так и в широком контексте.

Важно также отметить, что для языка драматических произведений Леси Украинки характерно использование синонимов общенародного и народно-разговорного языка. Поэтесса избегает диалектизмов, вульгаризмов и всего того, что стоит за пределами литературного употребления. Это определенным образом облегчает переводчикам выбор из синонимических запасов родного языка наиболее удачных соответствий и способствует приближению перевода к адекватному с оригиналом звучанию.

Контрастивный анализ воссоздания лексической синонимии разносистемных языков имеет немаловажное значение в теоретическом плане. Так, анализ синонимии в переводах вносит определенный вклад в теорию синонимии и стилистики, поскольку разнообразие стилей опирается на сложную систему синонимических средств. Отсутствие глубоких теоретических работ по стилистическому сопоставлению синонимов украинского и английского языков усложняет задачу переводчика. В то же время решение проблем синонимии в теории переводоведения было бы немыслимым без соответственно осмысленного практического материала, на базе которого можно выработать теоретические положения о синонимическом соотношении таких разных языков.

Библиографические ссылки

1. **Левин И.** Искусство перевода / И. Левин. – М. : Прогресс, 1974. – С. 154.
2. **Козланюк Т. П.** Воссоздание лингвостилистических особенностей прозы И. Я. Франко в английских переводах : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «германские языки» / Т. П. Козланюк. – Львов, 1972. – С. 17.
3. **Зоривчак Р. П.** Фразеология писателя как проблема перевода : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «германские языки» / Р. П. Зоривчак. – К., 1976. – С. 10–12.
4. **Смирнов Л. Н.** К теории художественного перевода (проблемы лингвистической адекватности) / Л. Н. Смирнов // VII международный съезд славистов. – М. : Наука, 1973.
5. **Ващенко В. С.** Словник синонімів української мови та деякі питання теорії синонімії / В. С. Ващенко. – Мовознавство. – № 3. – 1968. – С. 16.
6. **Бархударов Л. С.** Язык и перевод. / Л. С. Бархударов. – М., 1975, С. 83.

Надійшла до редколегії 10.11.2014 р.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 821.111-1 «16»

І. Г. Безродних
И. Г. Безродных
I. G. Bezrodnykh

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**СТИЛІСТИЧНА ПРИРОДА ПОЕТИЧНОГО ДОРОБКУ
ДЖОНА ДРАЙДЕНА В ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНОМУ КОНТЕКСТІ
АНГЛІЇ XVII СТОЛІТТЯ**
**СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ПОЭЗИИ ДЖОНА ДРАЙДЕНА
В ИСТОРИКО-ЛИТЕРАТУРНОМ КОНТЕКСТЕ АНГЛИИ
XVII СТОЛЕТИЯ**
**STYLISTIC PECULIARITIES OF JOHN DRYDEN'S POETRY WITHIN THE
HISTORIC-LITERARY CONTEXT OF ENGLAND
OF THE XVII-TH CENTURY**

Розглянуто проблему своєрідності поетичної манери представника англійської літературної традиції періоду Реставрації Джона Драйдена в історико-літературному контексті Англії другої половини XVII століття. Виокремлено загальні стилістичні риси мови поетичного доробку Дж. Драйдена, такі як емоційність, образність та барвистість разом з її простотою та зрозумілістю. Зазначено, з якою майстерністю автор застосовує різноманітні мовні засоби та стилістичні фігури для зображення життєвих ситуацій, драматичних епізодів, характерів та природи. Виразні засоби творів Драйдена – метафори, порівняння і алюзії – дають ключ до розуміння авторських етичних або історичних позицій, плотсько-конкретних образів і асоціацій художнього твору. Підкреслено, що метафори і порівняння, які використовує Драйден для створення якоїсь художньої реальності, обумовлені специфікою його уяви, його здатністю синтезувати і перетворювати сприйняття і уявлення, створювати образи і моделі відповідно до принципів художнього освоєння світу. Його творча фантазія виявляється у вираженні певних ідей, образотворчості, вона по-новому комбінує елементи життєвого досвіду, представляє давно відоме і вивчене в нових і несподіваних зв'язках і поєднаннях. Зауважено, що доцільно враховувати вплив часу, коли писалися п'єси, і коли володарювала теорія дотепності.

Ключові слова: поезія, період Реставрації, бароко, класицизм, ода.

Рассмотрена проблема своеобразия поэтической манеры представителя литературной традиции периода Реставрации Джона Драйдена в историко-литературном контексте Англии второй половины XVII века. Выделены общие стилевые черты

© І. Г. Безродних, 2015

поэтического творчества Джона Драйдена, а именно: эмоциональность, образность и цветистость наряду с простотой и ясностью. Подчеркнуто, с каким мастерством автор использует разнообразные языковые средства и стилистические приемы для описания жизненных ситуаций, драматических эпизодов, характеров и природы. Сделано ударение на том, что выразительные средства поэтических произведений Джона Драйдена – метафоры, сравнения и аллюзии – дают ключ к пониманию авторских этических или исторических позиций, плотско-конкретных образов и ассоциаций художественного произведения. Обращено внимание на то, что метафоры и сравнения, использованные Джоном Драйденом для создания определенной художественной реальности, определяются спецификой его воображения, его способностью синтезировать и превращать впечатления и представления, создавать образы и модели в соответствии с принципами художественного освоения действительности. Его творческая фантазия проявляется в выражении определенных идей, образотворчества, она по-новому комбинирует элементы жизненного опыта, представляет давно известное и изученное в новых и неожиданных связях. Подчеркнута целесообразность принимать во внимание влияние времени, когда писались пьесы, и когда царила теория остроумия.

Ключевые слова: поэзия, период Реставрации, барокко, классицизм, ода.

The present article studies the individual peculiarities of the poetic heritage by John Dryden – the representative of the Restoration poetry within the historic-literary context of the second half of the XVIIth century. The general stylistic peculiarities of the poetic heritage by John Dryden have been outlined, namely: emotional nature, imagery and colourfulness combined with simplicity and clearness. The article emphasizes the mastery of the author's usage of various linguistic means and stylistic devices to depict life situations, dramatic episodes, characters and nature. The stress has been laid on the fact that tropes in John Dryden's poetic works – metaphors, similes and allusions, – are the key to understanding of the author's ethic or historic positions, fleshy images and parallels of the fiction. It has been noted that metaphors and similes used by John Dryden to create certain imaginary reality are specific feature of his imagination, his ability to synthesize and turn impressions and ideas, to form images and models in accordance with the principles of creative attitude to the reality. His creative imagination is revealed in expressing certain ideas, imagery, it combines in its way the elements of the life experience, states the things that are well-known in the new and unexpected connections. It has been emphasized that the literary heritage should be studied in connection with the times when the plays were written and the theory of witticism reined. Besides being the greatest English poet of the later 17th century, Dryden wrote almost 30 tragedies, comedies, and dramatic operas. He also made a valuable contribution in his commentaries on poetry and drama, which are sufficiently extensive and original to entitle him to be considered, in the words of Dr. Samuel Johnson, as «the father of English criticism.»

Keywords: poetry, Restoration, Baroque, Classicism, ode.

Джон Драйден визнаний одним з найвидатнішим представників англійської літературної традиції періоду Реставрації як поет, драматург, перекладач, есеїст і теоретик літератури. Відомий поет Т. С. Еліот називав його одним із трьох найбільших (поряд з Шекспіром і Мільтоном) представників англійської літератури XVII ст.

У творчості Драйдена складним чином переплітаються класицизм, бароко і ман'єризм. В області стилю Драйден – класицист, він прагне до чистого, впорядкованого героїчного вірша; у творах Драйдена почасти є витончені метафори, але їх природа не має нічого спільного з побудованою на парадоксі і, як правило, комплексною метафорою бароко. В той же час його поезії властива барочна пиш-

нота і барвистість – особливо у всьому, що стосується зображення трагічних сторін існування людства: війн, смерті, пожеж тощо. Неодноразово Драйден вдається до зображення морських битв, які він малював яскраво і часом у досить несподіваному ключі. Його потяг до характеристик сильних і бездоганних можна віднести до класицизму, тоді як примхливість архітектоніки багатьох його п'єс, написаних у жанрі трагікомедії, можна віднести до впливу ман'єризма, який був представлений в англійській літературі впродовж всього XVII ст.

Слід зазначити, що саме Дж. Драйден зробив пануючим розміром англійської поезії александрійський вірш і більше за інших сприяв становленню в англійській літературі естетики класицизму. Його вплив на сучасників був настільки всеосяжним, що період з 1660 по 1700 рр. в історії англійської літератури прийнято іменувати «століттям Драйдена».

Серед праць вітчизняних літературознавців, в яких розглянуто творчу спадщину Джона Драйдена, на особливу увагу заслуговують роботи Г. В. Анікіна [1], Р. В. Концідайло [4], О. А. Кальниченко [3], М. Ю. Соколової [8], І. В. Островського [5], А. М. Чарушина [10], Л. В. Щерби і ін.

Особливості драматургії Джона Драйдена якнайповніше представлені в роботах В. Г. Решетова [8]. Творчості Драйдена-критика присвячено безліч статей і монографій цього автора. У них він піддає аналізу і дає об'єктивну оцінку всім критичним працям Драйдена, деякі з них піднімають питання лінгвопоетики його творів.

Проте, незважаючи на значний обсяг критичних робіт з розгляду тих чи інших аспектів його літературної творчості, художня своєрідність поетичної мови Драйдена довгий час залишалася поза межами уваги вітчизняних філологів, що визначає необхідність її більш прискіпливого аналізу у зв'язку з історико-літературними процесами, що відбувалися в житті Англії на рубежі XVII—XVIII століть.

Драйдена можна охарактеризувати як майстра оди і сатири. Поетичні твори Драйдена ознаменували утвердження класицизму в поезії Англії.

Першим значним твором Драйдена була ода на смерть О. Кромвеля «Поема на смерть його високості Олівера, лорда-протектора Англії, Шотландії та Ірландії» («A Poem upon the Death of His late Highnesse Oliver, Lord Protector of England, Scotland and Ireland», 1658). Проте вже через два роки після початку Реставрації він привітав одами повернення на англійський престол Карла II Стюарта: «На повернення короля» («Astra ea Redux», 1660) і «На коронацію його величності» («To His Sacred Majesty, a Panegyrick on His Coronation», 1661). Після цього Драйден написав дві оди, присвячені канцлеру Кларендону та його дочці, а також «історичну поему» «Чудовий 1666 рік» («Annus Mirabilis: The Year of Wonders 1666», 1667), у якій змалював суспільно-політичні події року, пов'язані з перемогою англійського флоту проти Нідерландів і з подоланням стихійних лих у країні (пожежа Лондона 1668 р.) [2, р. 80].

Драйден отримав звання поета-лауреата, а ще через два роки його призначили придворним історіографом. виправдовуючи звання придворного поета, він створював політичні сатири. Так, його поема «Авессалом і Ахітофель» («Absalom and Achitophel», 1681), написана у формі біблійної алегорії, була спрямована проти партії вігів, які намагалися зробити спадкоємцем англійського престолу герцога Монмаутського. Останній введений у поемі під іменем Авессалома, а лідер вігів, лорд Шефтсбері, – хитрого та підступного Ахітофеля. Проти вігів спрямована та-

кож поема Драйдена «Медаль» («The Medal, 1682»), у якій він висміює демагогію вігів, що апелювали до народу. Поема викликала відповіді з боку літературних прихильників вігів, котрим Драйден, у свою чергу, відповів сатирою «Мак Флекно» («Mac Flecknoe», 1682) [1, с. 79].

Чільне місце в поезії Драйдена відведено і релігійним проблемам. У поемі «Religio Laid, або Віра мирянина» («Religio Laid or a Layman's Faith», 1682) Драйден засудив католицизм і прославив англіканську церкву, захищаючи її від деїзму. Проте у 1686 р. Драйден перейшов у католицьку віру (коли на престол зійшов Яків II, котрий був католиком) і через рік створив поему «Лань і пантера» («The Hind and the Panther», 1687). У поемі прославлялася вже католицька церква, зображена в образі білосніжної лані, і викривалася англіканська церква, яку Драйден зобразив в образі хижої та жорстокої пантери.

Починаючи з комедії «Шалений шанувальник» («The Wild Gallant», 1662), Драйден звернувся і до драматургії. Його перу належать 27 п'єс різних жанрів (комедії, трагедії, трагікомедії, опери). Комедії та трагікомедії Драйдена мають здебільшого наслідувальний характер. Комедія «Мартін-нездара» («Sir Martin Mar-All», 1667) написана за зразком мольєрового «Легковажного», сюжет «Іспанського ченця» («The Spanish Fryar», 1679) запозичено у Дж. Флетчера («Іспанський священик»), «Амфітріон» («Amphitryon», 1690) є переробкою комедій Плавта і Мольєра. Найкраща з комедій Драйдена – «Модний шлюб» (Marriage a-la-Mode, 1671) зображує світський побут [12, р. 60].

Трагікомедії Драйдена написані за зразками п'єс Д. Флетчера та французького драматурга А. Арді, а також романів мадам де Сюдєрі. Так, за мотивами її «Великого Кіра» Драйден створив п'єси «Таємне кохання, або Королева-діва» («Secret Love, or the Maiden Queen», 1666—1667) і «Торжествуюче кохання» («Love Triumphant», 1693) [9, с. 98].

Найбільш оригінальними п'єсами Драйдена є віршовані «героїчні п'єси» («heroic plays») про криваві злочини та історію екзотичних народів. До них належать «Королева індіанців» («The Indian Queen», 1662), «Імператор індіанців» («The Indian Emperor», 1665), «Тиранічне кохання» («Tyrannick Love», 1669), дві частини «Завоювання Гранади іспанцями» («The Conquest of Granada by the Spaniards», 1670), «Ауренг-Зеб» («Aureng-Zebe», 1675). У своїх пізніх трагедіях «Все за любов» («All for Love», 1677) на сюжет «Антонія і Клеопатри» В. Шекспіра, «Дон Себастьян» («Don Sebastian», 1689) і «Клеомен» («Cleomenes the Spartan Heroe», 1692) виступав як класицист [4, 100].

Драйден написав ряд п'єс, жанр яких наближається до опери – віршовані п'єси супроводжувалися музикою. До них належали «Стан безвинності» («The State of Innocence», 1677) на сюжет з «Втраченого раю» Д. Мільтона, «Альбїон і Альбаній» («Albion and Albanius», 1685) та її продовження «Король Артур» («King Arthur», 1691), які прославляли Карла II і Якова II. Також Драйден переробив кілька драматичних творів Шекспіра («Буря», «Троїл і Крессіда»), К. Марло («Паризька різня»), Софокла («Цар Едіп»).

Драйден є родоначальником літературної критики в Англії; його називають «батьком англійської критики». Свої погляди він виклав в «Есе про драматичну поезію» («An Essay of Dramatick Poesie», 1668), «Есе про героїчні п'єси» («An Essay of Heroic Plays», 1672), а також у передмовах до власних творів. Він першим в Англії охарактеризував творчість визначних письменників – Дж. Чосера, Е. Спенсера, В. Шекспіра, Б. Джонсона, Ф. Бомонта, Д. Флетчера, Д. Мільтона, оцінив їхній внесок у національну літературу, розглянув їхні творчі манери [6, с. 99].

«Славна революція» 1688 р., яка скинула Стюартів і зробила Англію конституційною монархією, змінила і життя Драйдена, котрий відмовився присягнути Революції і зберіг вірність поваленій династії. Його позбавили колишніх посад і пенсії. Відійшовши від політики, Драйден в останні роки життя займався віршованими перекладами і переказами. Він перекладав Персія та Ювенала (1693 р.), видав книгу перекладів усіх творів Вергілія (1697 р.). Останньою за життя Драйдена книгою була збірка його поем «Оповідання давні та нові» («Fables, Ancient and Modern», 1699). Сюди ввійшли віршовані переробки новел Дж. Боккаччо і Д. Чосера, переклади з Гомера, Вергілія, Овідія, вірші на випадок. Найвизначніший з оригінальних творів пізнього Драйдена – ода «Бенкет Александра, або Сила Музики» («Alexander's Feast, or The Power of Musique», 1697) оспівувала музику як найчарівніше мистецтво. Цю оду, яка була покладена на музику Г. Ф. Генделем, він вважав найкращим з усіх своїх творів [8, с. 160].

В останні роки життя матеріальне становище Драйдена погіршилося, однак, попри все, його надзвичайно поважали сучасники. Понад усе він любив сидіти в кав'ярні Біля, де на нього завжди чекало почесне місце і де його повсякчас оточували шанувальники. У травні 1700 р. він помер. Похований Драйден у Вестмінстерському абатстві поряд із Дж. Чосером.

Як зазначає дослідник А. М. Чарушин, улюблена техніка Драйдена і в оді, і в посланні та сама – героїчний вірш з парною рифмовкою, лише в декількох одах («Бенкет Олександра» і «Ода на смерть Г. Перселла») він переходить на різностопний ямб; у піснях, проте, зустрічаються досить рідкі для того часу тристопні розміри [10, с. 297]. Всі його вірші відрізняє піднесеність і яскрава образність, в той самий час у посланнях проявляється його талант оповідача: вони не дуже насичені лірикою, а нагадують, швидше, невимушену бесіду з адресатом.

Інший науковець, І. В. Островський, зазначає, що мова поетичного доробку Дж. Драйдена емоційна, образна та барвиста, водночас проста та зрозуміла [6, с. 99]. З великою майстерністю автор застосовує різноманітні мовні засоби та стилістичні фігури для зображення життєвих ситуацій, драматичних епізодів, характерів та природи.

На думку дослідника В. Г. Решетова, виразні засоби творів Драйдена – метафори, порівняння і алюзії – дають ключ до розуміння авторських етичних або історичних позицій, плотсько-конкретних образів і асоціацій художнього твору [8, с. 30].

За спостереженням О. А. Кальниченко, метафори і порівняння, що їх використовує Драйден для створення якоїсь художньої реальності, обумовлені специфікою його уяви, його здатністю синтезувати і перетворювати сприйняття і уявлення, створювати образи і моделі відповідно до принципів художнього освоєння світу [3, с. 380].

Його творча фантазія виявляється у вираженні певних ідей, образотворчості, вона по-новому комбінує елементи життєвого досвіду, представляє давно відоме і вивчене в нових і несподіваних зв'язках і поєднаннях. Проте було б неправильно не враховувати і впливу часу, коли писалися п'єси, і коли володарювала теорія дотепності.

Під «гострим розумом» розумілася здатність мислити алегоріями і метафорами, миттєво сполучати віддалені один від одного поняття, швидко проникати в суть явища. Якоюсь мірою це поняття пов'язане з поняттям художньої інтуїції.

Зазначене явище характерне для поезики бароко, де стиль виходить на перше місце, а метафора є основою для вираження всіх явищ світу, вона ж сприяє

пізнанню цього світу; за допомогою метафори відбувається поступове сходження від прикрас і деталей до емблем, від емблем до алегорій, від алегорій до символів [11, р. 54].

Можна стверджувати, що найбільша кількість порівнянь і метафор у героїчних п'єсах Драйдена пов'язані з владою монарха і владою любові. Образ героя у Драйдена пов'язаний з образом стихії, і перш за все моря. Останнє є надзвичайно багатозначним, цей образ, досить традиційний для англійської літератури (особливо після появи «Притчі про пілігрима» С. Патріка (1664) і «Подорожі пілігрима» Д. Беньяна (1678–1684), стає певним сигналом, застережливим про важливість того, що відбувається [12, р. 61].

Отже, не викликає подиву характеристика дослідницької спільноти, що Драйден – найвизначніша постать англійської літератури 60–90-х років XVII ст. Віршовані драми і поетичні твори Драйдена відзначаються довершеністю форми. Він надав англійському віршу «правильність» класицизму і небувалу до того гнучкість і виразність. Творчість Драйдена справила значний вплив на англійських митців XVIII ст. – А. Поупа та С. Джонсона, англійських романтиків В. Скотта, Дж. Байрона, Д. Кітса. До палких шанувальників і дослідників творчості Драйдена у XX ст. належав Т. С. Еліот, котрий присвятив йому цикл своїх лекцій.

Бібліографічні посилання

1. **Аникин Г. В.** История английской литературы / Г. В. Аникин, Н. П. Михальская. – М., 1988.
2. **Виппер Ю. Б.** Творческие судьбы и история. (О западноевропейских литературах XVI – первой половины XIX века) / Ю. Б. Виппер. – М., 1990. – С. 79–107.
3. **Кальниченко О. А.** Джон Драйден: Передмова до «Послань» Овідія / О. А. Кальниченко // Вчені записки ХГУ «НУА». – Х. : Око, 2002. – Т. X. – С. 380–400.
4. **Концідайло Р. В.** Джон Драйден (1631–1700) – творець правил перекладу / Р. В. Концідайло. – К., С. 99–100.
5. **Островский И. В.** Драматургия Джона Драйдена 1670-х гг.: от героической драмы к трагедии : автореф. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 10.00.04 «литература зарубежных стран» / И. В. Островский. – М., 2006. – 207 с.
6. **Островский И. В.** Теория трагедии Джона Драйдена / И. В. Островский. // Английская литература в контексте мирового литературного процесса : тезисы междунар. конф. – Рязань, 2005. – С. 99.
7. **Решетов В. Г.** История английской литературы. Эпоха Возрождения. XVII век : учебное пособие / В. Г. Решетов. – Рязань, 2006.
8. **Рудяков Н. А.** Стилистический анализ художественного произведения / Н. А. Рудяков. – К. : Вища школа, 1977. – 136 с.
9. **Соколова М. Ю.** Джон Мильтон и Джон Драйден / М. Ю. Соколова // Тезисы докладов на XXI Пуришевские чтения. – М., 2009. – С. 160.
10. **Чарушин А. Н.** Взгляды Джона Драйдена на эпическую поэзию / Н. Н. Чарушин // XIII Пуришевские чтения: Всемирная литература в контексте культуры. – М., 2001. – Ч. 2. – С. 296–297.
11. **Bredvold L. J.** The Intellectual Milieu of John Dryden. Studies in some aspects of seventeenth-century thoughts / L. J. Bredvold. – Ann Arbor, 1959. – 143 p.
12. **Bruce King.** Dryden's mind and art. Essays edited by Bruce King. – Edinburgh, 1969. – P. 68.

Надійшла до редколегії 09.11.2014

УДК 821.111:11/14 «16»

А. В. Безруков

А. В. Безруков

A. V. Bezrukov

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**СТАНОВЛЕННЯ МЕТАФІЗИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ В АНГЛІЇ:
РЕЛІГІЙНО-ЕТИЧНІ МОТИВИ ЛІРИКИ ДЖОРДЖА ГЕРБЕРТА
СТАНОВЛЕНИЕ МЕТАФИЗИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ В АНГЛИИ:
РЕЛИГИОЗНО-ЭТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ ЛИРИКИ ДЖОРДЖА ГЕРБЕРТА
EVOLUTION OF THE ENGLISH METAPHYSICAL TRADITION:
RELIGIOUS AND ETHICAL SUBJECTS OF GEORGE HERBERT'S POETRY**

Досліджено релігійно-етичні мотиви духовної лірики Джорджа Герберта у контексті становлення метафізичної традиції в англійській літературі XVII ст. Саме у творчості Герберта метафізична поезія, однією з провідних тем якої є релігія, отримала потужний імпульс до розвитку й міцно закріпилася у загальній панорамі поетичних експериментів століття. Збірка «The Temple» (1633 р.) об'єднана темою складних особистих відносин християнської душі і Бога. Одним із найважливіших мотивів збірки є внутрішній конфлікт. Розвиваючи традицію Донна, Герберт скрупульозним аналізом суперечливих почуттів, умінням змусити читача на власні очі побачити хаос пристрастей, що вирують у серці людини, досягає небаченого психологізму і драматизму у своїй творчості. Окрему групу віршів «The Temple», пов'язаних між собою мистецтвом емблематики, складають вірші, побудовані за допомогою особливої гри з літерами, а також «фігурні вірші», у яких семантичне навантаження приймає на себе графічна форма зображуваного предмета. Незважаючи на те, що Герберт перейняв від Донна ліричну інтенсивність думки, вміння драматизувати події внутрішнього життя і гру розуму, власна манера поета, який свідомо орієнтував свої твори на читача і був привабливим для послідовників винятковим благочестям, глибоко індивідуальна. Релігійно-етичні категорії (віра, гріх, життя, смерть, покарання) набувають нового трактування при співвіднесенні їх із особистістю автора. Донн і Герберт вивели метафізичний стиль в англійській поезії на найвищий рівень, сприяючи становленню його як окремого напрямку барокової творчості.

Ключові слова: поезія, релігія, Бог, духовність, віра, метафізичний стиль, лірика.

Исследованы религиозно-этические мотивы духовной лирики Джорджа Герберта в контексте становления метафизической традиции в английской литературе XVII в. Именно в творчестве Герберта метафизическая поэзия, одной из ведущих тем которой является религия, получила мощный импульс к развитию и прочно закрепились в общей панораме поэтических экспериментов века. Сборник «The Temple» (1633 г.) объединен темой сложных личных отношений христианской души и Бога. Одним из важнейших мотивов книги является внутренний конфликт. Развивая традицию Донна, Герберт скрупулезным анализом противоречивых чувств, умением заставить читателя воочию увидеть хаос страстей, бушующих в сердце человека, достигает невиданного психологизма и драматизма в своем творчестве. Отдельную группу стихотворений «The Temple», связанных между собой искусством эмблематики, составляют стихи, построенные с помощью особой игры с буквами, а также «фигурные стихи», в которых семантическую нагрузку принимает на себя графиче-

ская форма изображаемого предмета. Несмотря на то, что Герберт перенял от Донна лирическую интенсивность мысли, умение драматизировать события внутренней жизни и игру ума, собственная манера поэта, который сознательно ориентировал свои произведения на читателя и был привлекательным для последователей исключительно благочестием, глубоко индивидуальна. Религиозно-этические категории (вера, грех, жизнь, смерть, наказание) приобретают новую трактовку при соотношении их с личностью автора. Донн и Герберт вывели метафизический стиль в английской поэзии на высочайший уровень, способствуя становлению его как отдельного направления барочного искусства.

Ключевые слова: поэзия, религия, Бог, духовность, вера, метафизический стиль, лирика.

The article is devoted to the religious and ethical subjects of George Herbert's spiritual poetry in the context of developing a Metaphysical tradition in the 17-th century English literature. The Metaphysical poetry, one of the leading themes of which is a religion, got a great impetus to the development in Herbert's works and thoroughly entrenched itself in a broad spectrum of poetic experiments of the century. His «The Temple» (1633) was combined by the theme of difficult personal relationships of a Christian soul and Our Lord. One of the central subjects of «The Temple» is an internal conflict. Developing the tradition of Donne, Herbert reached unprecedented psychological and dramatic effects in his works with the help of thorough analysis of conflicting emotions and ability to get a reader to make out the chaos of passions in a man's heart. The poems, created with the help of a special play with letters, and so called «shaped verses», in which a graphic form of the described object takes a semantic meaning, are a special group of poems of the book, interconnected by the art of emblems. Although Herbert adopted Donne's lyrical intensity of a thought and the ability to dramatize events of inner life, own style of the poet, who consciously addressed his works to the reader and was attractive to followers by his exceptional piety, was highly individual. Religious and ethical categories (faith, sin, life, death, punishment) acquired a new interpretation by correlating them with the personality of the author. Donne and Herbert brought Metaphysical style in English poetry to the highest level, contributing to its formation as a special trend of the Baroque art.

Keywords: poetry, religion, Lord, spirituality, faith, Metaphysical style, lyrics.

Оформлення метафізичного стилю в англійській поезії як особливого напрямку барокової творчості нерозривно пов'язане з ім'ям Джона Донна (John Donne, 1572–1631), засновника так званої «метафізичної школи», визнаного майстра словесної орнаментативності. Проте не менш обдарованим у створенні по-справжньому вишуканих поетичних форм є інший видатний «метафізик», чия мати довгий час була другом і покровителькою Донна*, неперевершений автор духовної лірики, святий Англіканської церкви Джордж Герберт (George Herbert, 1593–1633), у творах якого метафізична традиція отримала потужний імпульс до розвитку й міцно закріпилася у стильовій панорамі англійської літератури XVII ст. Поет свідомо намагався не створювати характерних рис у своїй творчості і не прагнув письменницької кар'єри настільки, що його роботи, скоріше, здаються обережною перевіркою самого себе, аніж серйозною риторичною заявкою; спробою долучитися до невеликої когорти обізнаних, аніж вразити широкий загал; глибоким ліричним спогляданням світу, аніж епічно-драматичним міфотворенням.

* Джон Донн був близьким другом родини Гербертів. Зокрема, релігійний цикл сонетів «La Corona» він присвятив матері Герберта, Магдалені, а у самого Джорджа зберігався подарунок Донна – перстень із зображенням якоря, символу надії [7].

Аналіз публікацій за темою дослідження. У вітчизняному літературознавстві творча спадщина Герберта аналізується не надто активно. Проблеми поетики у творах головного релігійного автора XVII ст. розглядалися у роботі М. Р. Чернишова [3], який досліджував духовні аспекти творчості Герберта на основі теорії релігійної лірики, доходячи висновку, що саме Герберт був головою так званого «релігійного напрямку» поезії «метафізиків». Окремі аспекти поетичної творчості Герберта у контексті англійської лірики початку XVII ст. аналізовано у статтях О. І. Половинкіної [2], де також можна знайти вказівки на унікальність творчої манери поета, окремі згадування про яку зустрічаються і у роботах А. М. Горбунова [1].

Зарубіжний літературознавчий дискурс репрезентує дещо ширшу бібліотеку монографічних досліджень, зміст більшості з яких зводиться до аналізу стилю і структури єдиної збірки, що належить перу Герберта, «The Temple» («Храм») (1633 р.). Однією з перших робіт, де ґрунтовно вивчено теологічні основи поезії Герберта і продемонстровано нерозривність теології з його лірикою, стало дослідження Р. Страера [10], в якому автор аналізує узгодженість поетичних текстів збірки з метою виявити теологічні мотиви їхньої динамічності і складної структурної організації. Страер вважає, що при розміщенні у теологічний контекст, поетика віршів проявляється зовсім інакшим чином: непомічені деталі стають зрозумілими, деякі забуті ліричні роботи набувають нового звучання, а добре відомі вірші («Love», «The Collar») приймають, на думку автора, переконливіший вигляд.

Дж. Лалл [8], вивчаючи рукописи «The Temple», також пропонує новий підхід до інтерпретації віршів Герберта, наполягаючи на тому, що поет намагається стимулювати читача до самостійного з'єднання окремих пасажів збірки, а також робить спроби своєю поезією вийти за рамки Біблії. Нове прочитання багатьох віршів Герберта представляє і Е. Кларк [4]. Аналізуючи взаємозв'язок поезії «метафізика» і концепції божественного натхнення, вкоріненої в молитовних текстах XVII ст., дослідниця доходить висновку, що імплантовані в поезію Герберта спеціальні коди для читачької аудиторії того часу означали не що інше, як те саме божественне натхнення. Під іншим кутом лірику Герберта розглянуто у монографії Б. Хармен [6], яка досліджує способи самопрезентації Герберта у його поезії, шляхи реалізації власного «Я» через текст, зауважуючи, що даний імпульс – невід'ємна частина всіх робіт поета.

Мета роботи – дослідження духовної лірики Дж. Герберта («The Temple») у контексті становлення метафізичної традиції в англійській поезії XVII ст.

«The Temple», як і Біблія, містить зібрання окремих творів, об'єднаних темою складних особистих відносин християнської душі і Бога. На думку Дж. Лалл, кожен із цих поетичних творів може існувати окремо від інших, проте послідовність їхнього викладення запрошує читача до об'єднання даних пасажів задля акумуляції особливого поетичного ефекту. «Багатократно підкреслюючи подібності і відмінності своїх віршів, Герберт досягає балансу між завершеністю і відкритістю, дозволяючи віршам набувати нових тлумачень при кожному повторному зверненні до них. Одним із способів, за допомогою якого Герберт досягає подібного ефекту, є створення спеціальних «кластерів» віршів, поєднаних однаковою назвою» [8, с. 20]. Прикладами таких кластерів можуть слугувати «Affliction» («Лихо»), «Love» («Любов»), «Praise» («Хвала»), «Vanitie» («Марнославство») та ін. М. Ельскі називає цей прийом «поліфонічним ефектом» [5, с. 234].

А. М. Горбунов також вважає, що враження калейдоскопічності книги оманливе. Вся композиція строго продумана автором, а вірші розпадаються на кілька тематичних груп, на перший погляд не пов'язаних одна із одною нічим, окрім релігійно-етичної тематики, зовсім не випадковим чином. Частина із них описує архітектуру храму (вівтар, вітражі, мармурову підлогу), інші – свята, моменти церковної служби, треті містять роздуми про високий сенс любові та/або завдання поезії і т. п. [1, с. 39]. Вірші ці обрамлені двома поемами – вступною «The Church Porch» («Церковний ганок») і заключною «The Church Militant» («Войовнича церква»), в яких Герберт сміливо експериментує з розмірами, римами, а також із семантикою.

Подібно пам'ятникам барокового мистецтва, «The Temple» – твір по-своєму монументальний, і вірші, що увійшли до зібрання, скріплює складна і багатозначна метафора, яку поет виніс у назву книги. Для Герберта храм – це і будівля, де відбувається богослужіння, і складений за століття інститут церкви, і весь світоустрій, і, нарешті, людське серце. Дж. Саммерс наголошує, що останнє особливо важливо, оскільки вся книга являє собою символічну розповідь про внутрішнє життя поета, який останні роки свого нетривалого життя служив пастором в одній із маленьких парафій провінційної Англії [11, с. 86].

Одним із найважливіших мотивів «The Temple» є внутрішній конфлікт, який іноді бурхливо виходить назовні. Над поетом тяжіє почуття розчарування від нездійснених надій і богопокинутості, йому здається, що прекрасне життя з його радощами, сподіваннями, злетами пройшло повз нього, він не може знайти своє місце у світі і страждає від тлінності всього сущого, а іноді навіть намагається здійснити бунт («The Collar» – «Ярмо»). Меланхолійний настрій всієї темної епохи проходить червоною лінією через «The Temple» і забарвлює багато віршів («Denial» – «Відмова», «Affliction» – «Лихо», «The Temper» – «Темперамент» та ін.), змушуючи поета мучитися від усвідомлення власної недосконалості і недосконалості світу. Розвиваючи традицію Донна, Герберт скрупульозним аналізом суперечливих почуттів, умінням змусити читача на власні очі побачити хаос пристрастей, що вирують у серці людини, досягає небаченого психологізму і драматизму у своїй творчості.

Однак меланхолія – не єдиний мотив «The Temple». Яким би гострим не був душевний розлад, поета приваблює гармонія. Миттєве і вічне нерозривно пов'язані для нього, і у боріннях власного духу він вбачає певне втілення досвіду кожної людини. Ліричний герой розуміє, що знайти душевну рівновагу можна лише подолавши себе, вийшовши за рамки власного «Я». Звідси народжується головна тема «The Temple» – вихваляння вищого начала. У характерній для бароко манері Герберт абсолютизує його, протиставляючи занепаду сучасного світу. Задача поезії (за Гербертом) полягає у тому, щоб віддати хвалу світоустрою, оспівуючи його нетлінну красу. Збережені чернетки книги, на думку А. М. Горбунова, переконливо свідчать про те, що Герберт прагнув підпорядкувати лірику «The Temple» даній основній для себе меті, свідомо приглушуючи мотиви внутрішньої дисгармонії [1, с. 40].

Окрему групу віршів збірки, пов'язаних між собою мистецтвом емблематики, складають вірші, побудовані за допомогою особливої гри з літерами, а також так звані «фігурні вірші» («shaped verses»), у яких семантичне навантаження приймає на себе графічна форма зображуваного предмета. Так, довжина і розташування рядків «The Altar» («Вівтар») відтворюють архітектуру вівтаря, а «Easter

Wings» («Великодні крила») візуально нагадують розкриті для польоту крила птаха. В останній лінії першої строфи «Easter Wings» використовується відомий християнський парадокс про те, що через гріховний вчинок Адама людство отримало Христа як свого Спасителя, символ спокути. Тепер людство має небесний рай, а не лише земне життя, а з крилами Божої благодаті ліричний герой отримує можливість найголовнішого польоту: на небеса [9, с. 75].

Зазначимо, що подібних «фігурних» віршів у Герберта небагато і зв'язок з емблематикою в його поезії зазвичай складніший. Поет часто виносить емблему-метафору у заголовок, потім жодного разу не вживаючи її у тексті. Задача такого вірша – розшифрувати зміст заголовка (наприклад, ярмо як метафора приборкання бурхливих пристрастей («The Collar»). Причому, на відміну від інших поетів епохи, які давали в таких випадках однозначне розшифрування (Ф. Куорлс), у Герберта сенс емблеми-заголовка зазвичай багатозначний і надає свободу для творчої фантазії читача [1, с. 42]. Так, складена з різнобарвних мармурових плит церковна підлога в результаті несподіваних асоціацій виявляється метафорою стражденного серця людини («The Church Floore» – «Церковна підлога»), а троянда – і реальна квітка, і емблема недовговічної, оманливої краси земного існування, і символ Христа та Богоматері, і небесна «квітка квітів», і троянда без шипів, яка зростала у раю («The Rose» – «Троянда»).

Окремо слід зазначити, що ліричний герой Герберта (на відміну від, скажімо, доннівського) значною мірою відділений від особистості поета: в ньому можна побачити риси будь-якого християнина. Усвідомлення універсальності християнського досвіду призвело до самоусунення автора, перед ним постала більш глобальна задача – підвищення суспільної важливості власних творів. Релігійні сумніви і конфлікти – свідчення глибини власної віри. Джерело душевних хвилювань для Герберта – об'єктивне протистояння метафізичних категорій (любові і гріха). Психологічний розвиток ліричного героя «The Temple» знаходиться у нерозривному зв'язку з подоланням гріха, неухильним слідуванням до духовного споглядання світу, яке можна знайти лише у любові до Бога. Звільнити від душевних хвилювань здатна тільки Його благодать, наблизитися до якої можливо у молитвах. Тому більшість творів «The Temple» належать саме до молитовної поезії («Prayer» – «Молитва»):

Prayer, the Church's banquet, Angels' age,
God's breath in man returning to his birth,
The soul in paraphrase, heart in pilgrimage,
The Christian plummet sounding heav'n and earth... [12, с. 176].

Створюючи свою лірику, Герберт сміливо звертається і до багатющої скарбниці народної літургійної поезії середньовіччя. Деякі вірші «The Temple» написані у вигляді гімнів («A True Hymne» – «Справжній й гімн»), інші – антифонів («Antiphon» – «Антифан»), є і такі, в яких використовуються тексти церковних служб в Страсну п'ятницю («Good Friday» – «Страсна п'ятниця») і т. д. Але при цьому поет завжди підпорядковує традиційну форму власним поетичним завданням. Дуже наочно це проявляється у віршах-алегоріях. Подібно поетам середньовіччя, Герберт наділяє абстрактні ідеї предметним буттям. Красу він зображує у вигляді троянди, Гроші у нього ходять, подзвонюючи дорогоцінним металом, а Слава, що потерпає від задишки, одягається у шелесткий шовк («The Quir» – «Насмішка»). Поет використовує і традиційний для алегорії мотив паломництва («The Pilgrimage» – «Паломництво»). Однак, на відміну від поетів середньовіччя, алегорія для Герберта – не спосіб бачення світу, а поетичний прийом, необхідний йому

для створення особливого ефекту в душі барокового мистецтва. Увагу Герберта привертають і найбільш популярні в його епоху жанри, насамперед сонет, який він також переосмислює на свій розсуд. Італійській формі сонета поет воліє національну, шекспірівську, часто порушуючи прийнятий розподіл на октаву і секстет [1, с. 42]. Головним для поета є динаміка думки, яка і підпорядковує собі сонет, іноді майже до невпізнання змінюючи його чітку структуру («Love I» – «Любов I»):

Immortal Love, author of this great frame,
Sprung from that beautie which can never fade,
How hath man parcel'd out Thy glorious name,
And thrown it on that dust which thou hast make,
While mortall love doth all the title gain!... [12, с. 188].

«The Temple» завершує серія ліричних творів, які, здається, тільки підтверджують той факт, що увесь час Герберт вів аскетичний спосіб життя, яке, однак, було сповнене тривоги, марних надій, гірких розчарувань, але врешті-решт всі проблеми відступають. Заключні роботи збірки сповнені зображень комфорту і радощів, і навіть потенційні турботи трансформовані у привід для святкування. У «Discipline» («Дисципліна») ліричний герой нарікає Богові на несправедливість покарання людини через гнів і війни, говорячи про те, що заслуговує його любові. «The Invitation» («Запрошення») закликає всіх («Come ye hither ill...») поєднатися з Богом за бенкетом як символом людських радощів, про який іде мова і в наступному вірші «The Banquet» («Бенкет»). «The Posie» («Букет»), «A Parodie» («Пародія»), «The Elixer» («Еліксир»), «A Wreath» («Вінок») драматизують присутність Бога в житті людини, одночасно підкреслюючи, що поезія може бути чудовим засобом його звеличення. Релігійно-етичні категорії (віра, гріх, життя, смерть, покарання і т. д.), що оспівуються у його віршах із надзвичайною «метафізичною» оригінальністю, набувають нового трактування при співвіднесенні їх із особистістю автора.

Якщо відхилитися від традиційного розділення поетів XVII ст. на «метафізиків» і «кавалерів» та розглядати можливість більш детальної категоризації в середині цих найменувань, то в «метафізичній школі» можна виділити окрему групу поетів, які відрізняються від інших переважною увагою до релігійної тематики; крім Герберта, до неї можна зарахувати Р. Крешо, Т. Траерна. Безумовно, біля її витоків стоїть Джон Донн, однак беззаперечною головою, і тут можна погодитися з М. Р. Чернишовим [3], слід вважати саме Джорджа Герберта, який свідомо орієнтував свою поезію на читача і, крім того, був більш привабливим для послідовників своїм винятковим благочестям.

Подальший розгляд метафізичної поезії вищеназваних авторів на контрасті з творами західноєвропейського бароко дозволить глибше зрозуміти шляхи їхнього взаємовпливу.

Бібліографічні посилання

1. Горбунов А. Н. Пoesия Джона Донна, 2. Половинкина О. И. «Любовь» у Бена Джонсона и их младших современников / А. Н. Горбунов // Английская лирика первой половины XVII века. – М. : Из-во Моск. ун-та, 1989. – С. 5–72.
3. Половинкина О. И. «Любовь» у Дж. Герберта в контексте английской поэзии о любви начала XVII века / О. И. Половинкина // Поэтический текст и текст культуры : Междунар. сб. науч. трудов. – Владимир : ВГПУ, 2000. – С. 3–23.

3. **Чернышов М. Р.** Лирика Джорджа Герберта. Проблемы поэтики : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.01.05 «Литература народов Европы, Америки и Австралии» / М. Р. Чернышов. – М., 1995. – 20 с.
4. **Clarke E.** Theory and Theology in George Herbert's Poetry: «Divinitie, and Poesie, Met» / Clarke E. – Oxford : Clarendon Press, 1997. – 299 p. – (Oxford Theological Monographs).
5. **Elsky M.** Polyphonic Psalm Settings and the Voice of George Herbert's The Temple / M. Elsky // Modern Language Quarterly. – Duke University Press, 1981. – № 42 (3). – P. 227–246.
6. **Harman B. L.** Costly Monuments: Representations of the Self in George Herbert's Poetry / B. L. Harman. – Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1982. – 225 p.
7. **Herbert, George** [Electronic Resource] / ed. H. Wilcox // Oxford Dictionary of National Biography. – Oxford University Press, 2004. – Mode of access: URL: <http://www.oxforddnb.com/view/article/13025>.
8. **Lull J.** The Poem in Time: Reading George Herbert's Revisions of The Church / J. Lull. – Newark : University of Delaware Press, 1990. – 167 p.
9. **Ray R. H.** A George Herbert Companion / R. H. Ray. – NY : Routledge, 2014. – 236 p.
10. **Strier R.** Love Known: Theology and Experience in George Herbert's Poetry / R. Strier. – Chicago : The University of Chicago Press, 1983. – 277 p.
11. **Summers J. H.** George Herbert: His Religion and Art / J. H. Summers. – L. : Harvard University Press, 1954. – 246 p.
12. The English Poems of George Herbert / [ed. H. Wilcox]. – NY : Cambridge University Press, 2007. – 740 p.

Надійшла до редколегії 27.10.2014 р.

УДК 821.110

М. Ю. Волкова

М. Ю. Волкова

M. Yu. Volkova

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar National university*

ТВОРЧИСТЬ СТИВЕНА ЛІКОКА ЯК ПРЕДСТАВНИКА КАНАДСЬКОЇ ГУМОРИСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ОЦІНКАХ ЛІТЕРАТУРНИХ КРИТИКІВ

ТВОРЧЕСТВО СТИВЕНА ЛІКОКА КАК ПРЕДСТАВИТЕЛЯ КАНАДСКОЙ ЮМОРИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ОЦЕНКАХ ЛИТЕРАТУРНЫХ КРИТИКОВ

STEPHEN LEACOCK'S CREATIVE WORK AS A REPRESENTATIVE OF CANADIAN HUMOUROUS LITERATURE IN THE WORKS OF LITERARY CRITICS

Активно розвиваючись в останні роки, література Канади досягла великого розвитку, а її представники отримали міжнародне визнання. Стивен Лікок – гуморист, один з найвідоміших канадських письменників ХХ століття. Його творчість різноманітна в жанровому і в тематичному відношенні. Він прославився своїми сатиричними замальовками, висміюючи людські слабкості й неадекватність. Вивчення його гумору може допомогти у з'ясуванні особливостей, які впливають на творчість

письменників Канади, та прояснити, як ця унікальна якість пов'язана з канадським життям. Національні якості у його літературних творах поважають, засуджують, ігнорують, не вважаючи національність чимось важливим. Національні особливості визнані й позначені в його ідеостилі, увагу звернено на ідіоматичні зміни у використанні англійської мови у Великій Британії, США.

Апелюючи до проблеми розрізнення англійського та американського гумору, він вбачав фундаментальну розбіжність національного смаку у жартах цих країн. Англійські критики знаходять певні відмінності у гуморі С. Лікока як від британців, так і від американців. Критики описують канадський гумор як золоту середину між американським і англійським, його фантастичні ідеї часто перебувають у стилі американської гіперболи, розвинені англійським способом – спокійною і згуртованою розповіддю, що не є характерним для американських гумористів. Певні риси канадськості у творчості С. Лікока знаходять в його способі й стилі, який належить не тільки людині, а цілій країні. Канадські письменники володіють сором'язливістю, що ніколи не звернула б до себе увагу в гуморі рясним фарсом або лінгвістичними жартами.

Ключові слова: різноманітність, гумор, аналіз, проблема, автор.

Активно развиваясь в последние годы, литература Канады достигла быстрого развития, а ее представители получили международное признание. Стивен Ликок – юморист, один из наиболее популярных канадских писателей XX столетия. Его творчество разнообразно в жанровом и тематическом отношении. Он прославился своими сатирическими зарисовками, высмеивая человеческие слабости и недалекость. Изучение его юмора может помочь в выяснении особенностей, которые влияют на творчество писателей Канады, и прояснить, как эта уникальная особенность связана с канадской жизнью. Национальные черты в его литературных произведениях уважают, осуждают, игнорируют, не считая национальность чем-то важным. Национальные особенности признаны и обозначены в його идеостиле, внимание обращено на идиоматические изменения в использовании английского языка в Великобритании, США.

Обращаясь к проблеме различия между американским и английским юмором, он видел фундаментальную разницу национального вкуса в шутках этих стран. Английские критики находят определенные различия в юморе С. Ликока, а также британцев и американцев. Критики описывают канадский юмор как золотую середину между американским и английским, его фантастические идеи часто отражаются в стиле американской гиперболы, развитые английским способом – спокойным и собранным рассказом, который не является характерным для американских юмористов. Определенные черты канадскости в творчестве С. Ликока находят в его способе и стиле, который принадлежит не только человеку, а целой стране. Канадским писателям присуща застенчивость, которая никогда не привлекла бы к себе внимание ярким фарсом или лингвистическими шутками.

Ключевые слова: разнообразие, юмор, анализ, проблема, автор.

Having been developed recently, Canadian literature reached rapid results and its representatives gained international popularity. Stephen Leacock is a humorist, one of the most popular among the Canadian writers of the XXth century. His creative works are various from the genre and thematic point of view. He became famous by his satirical sketchers, mocking at the weak places of a human and his silliness. The study of his humour can help in finding out the peculiarities, which influence creative works of the Canadian writers and scrutinize how this unique peculiarity is connected with Canadian life. National features in his literary works are respected, discussed, ignored. National is not considered to be important. National peculiarities are stated and marked in his ideostyle,

attention is directed to the idiomatic changes between the use of English in Great Britain and the United States.

Scrutinizing the problem of the difference between American and British humour, the author found out a principal difference of national taste in the jokes of these countries. The English men of literature see certain differences of Leacock's humour both from the British and the Americans. They describe Canadian humour as golden middle between American hyperbole, developed in the English way – a quiet and collected story, which is not typical of American humour writers. Peculiar Canadian features in S. Leacock's creative works are found in his type and style, which belong not only to a person but to a country. It is typical of the Canadian writers to be shy, they never attract attention by the bright pathos or linguistic jokes.

Keywords: diversity, analysis, humour, problem, author.

Активно розвиваючись в останні роки, література Канади досягла великого розвитку, а її представники отримали міжнародне визнання.

У більшості випадків канадські письменники, які набули популярності, є письменниками-гумористами. Самі канадці повторюють, що кращим явищем в їх літературі є поезія, проте, весь світ має іншу думку [1, с. 86]. Прикладом цього може бути творчість С. Лікока, яка набула популярності не тільки на території Канади, а й в усьому світі. Тому необхідно з'ясувати, що незвичайне у природі Канади так сприятливо впливає на почуття гумору, додає специфічного відтінку й тому цінується за кордоном за свою унікальність.

Стівен Батлер Лікок – гуморист, один з найвідоміших канадських письменників ХХ століття. Його творчість різноманітна в жанровому і в тематичному відношенні. Автор тридцяти збірок гумору і робіт з історії, біографії, критики, економіки та політології, С. Лікок прославився завдяки своїм сатиричним замальовкам, висміюючи людські слабкості й недалекість.

Ретельне вивчення його гумору може допомогти у з'ясуванні особливостей, які впливають на творчість письменників Канади, та прояснити, як ця унікальна якість пов'язана з канадським життям.

Національні якості у літературних творах поважають, засуджують, ігнорують, не вважаючи національність чимось важливим. Національні особливості визнані й позначені в авторському ідеостилі, увагу звернено на ідіоматичні зміни у використанні англійської мови у Великій Британії, США та Австралії.

Роблячи акцент на особливостях канадського гумору, С. Лікок надає «національному» особливої уваги, попереджуючи про деяке перебільшення національних відмінностей, вважаючи, що «різні обставини навколишнього середовища, національного характеру і мови підкреслюють певні аспекти національного гумору» [2, с. 11].

Багаторазово апелюючи до проблеми розрізнення англійського та американського гумору, він вбачав фундаментальну розбіжність національного смаку у жартах цих країн: «англієць любить... буквально,... американець спробує передати ту саму ідею перебільшенням» [3, с. 75]. Так, англійський гумор завжди заснований на факті,.. американський гумор часто має справу з тим, що насправді ніколи, можливо, і не відбувалося. Він присвятив розділ «національним особливостям» в роботі «Гумор: його теорія та техніка з прикладами та зразками» («Humour: Its Theory and Technique, with Examples and Samples», 1935), звернувся до цієї теми в «Гумор та гуманітарні науки» («Humour and Humanity», 1937), спираючись на соціальну історію з метою пояснення більшої популярності гри слів в

англійському гуморі, ніж в американському: існує «велика різниця між жартами, які, спираючись на правду, викликають в нас здивування, а є такі, що заявляють про неможливість і відкривають нам очі на правду. Ці протиставлені типи відповідають формальному аспекту типових британських та американських жартів» [4, с. 42].

С. Лікок не порівнював себе з англійськими гумористами, називаючи себе американським гумористом в континентальному сенсі. Протиставляючи гумор Великої Британії гумору США, він ніколи не ставив Канаду по один бік з жодною з цих країн.

Англійські критики (Р. Керрі, Дж. Коллінс, Дж. Прістлі) знаходять певні відмінності у гуморі С. Лікока як від британців, так і від американців. У мові письменника-канадця «американські» особливості є очевидними для англійців. Британські особливості знаходять в його гуморі як результат проживання в Англії перших шести років його життя, що також позначилося на його світогляді та творчості. У свою чергу, американці не відчували потреби у пошуку відмінностей. Канада ніколи не відстоювала свої права за допомогою агресивних способів. Цікаво, що деякі канадці вважають С. Лікока таким собі «англійцем у вигнанні». Англійці розглядали його письменником, який вміло застосовує англійську майстерність до американських матеріалів. Сер О. Сімен назвав гумор С. Лікока гумором «англійського спадкоємця з чимось на зразок духу американського гумору» [5, с. 152].

Дослідники описували Канаду як осередок між Великою Британією та США. Тож немає нічого дивного у виявленні С. Лікоком золотої середини між американським і англійським гумором: «Його фантастичні ідеї часто перебувають у стилі типової американської гіперболи, проте, вони розвинені англійським способом – як правило, спокійною і згуртованою розповіддю, чого немає ні в одного з типових американських гумористів» [The Living Age, 311:353 (Nov. 1921). [An anonymous article reprinted in The Living Age from The Morning Post of Sept. 29, 1921].

Одним із винятків став Дж. Б. Прістлі, який знаходить певні риси канадськості у творчості С. Лікока, в його способі й стилі, який належить не тільки людині, а цілій країні: «він націлювся і на британських, і на американських глядачів, але ніколи не порівнював себе з ними. С. Лікок завжди залишається канадцем... Він знаходиться між милим британським абсурдом і твердою дотепністю, каральною сатирою, що притаманна американському гумору...» [6, с. 10–12].

Історію Канади пов'язують із сумнівами: напруженими відносинами між кольоровими культурами, складними географічними та економічними умовами. На відміну від англійців та американців, жителі Канади ніколи не знали національної безпеки і впевненості в собі, з яких народився абсурд. Канадці ніколи не були надзвичайно багатими та сильними, здатними протистояти американській сатирі. Канадський гумор заснований на невідповідності між реальним та ідеальним, в якому ідеал псується реальністю, але не знищується нею [1].

На думку Дж. Б. Прістлі, канадські письменники володіють своєрідною сором'язливістю, що ніколи не звернула б до себе увагу в гуморі рясним фарсом або лінгвістичними жартами. Сократівська іронія є улюбленим прийомом С. Лікока. У його творчості ми не знайдемо тільки лише милий абсурд або лише тверду дотепність з каральною сатирою. Врівноважену стриманість складніше виявити, ніж різкий напад, вона менш барвіста, щоб бути легко помітною, але у цього

є своя власна унікальність. Така стриманість означає самозбереження в Канаді [7, с. 246].

Консервативна політична позиція С. Лікока знаходить своє відображення в гумористичних замальовках щодо індивідуалізму, матеріалізму і поклоніння технологій. Відмінність у стилі С. Лікока з його поєднанням британського гумору з нісенітницями та американської дотепності з перебільшення зробили його популярним гумористом. Однак дехто з критиків вважає, що його роботам не вистачає серйозності та складності.

Коло інтересів С. Лікока надзвичайно широке: наука, політика, мистецтво, література, економіка, філософія. Однак справою всього свого життя для нього стала гумористика. Про серйозне він говорить у жартівливому тоні, але веселий жарт не є його самоціллю.

Своїми вчителями С. Лікок вважав Ч. Діккенса, М. Твена та О. Генрі. Завдяки вивченню їх творчості він знайшов свій стиль, героя, теми. Автор дійшов висновку про те, що гумор М. Твена заснований на перебільшенні [11], О. Генрі майстерно поєднує протилежні сторони життя: комічну і трагічну [11], основна ідея Ч. Діккенса – продемонструвати недосконалість нашого світу та надію на його зміну. Головною метою творчості С. Лікока є правдиве відображення життя, створення справжніх, близьких читачеві людських характерів.

Особливий інтерес становлять його теоретичні праці, в яких він розглядав проблеми гумору в літературі, питання про природу сміху і питання письменницької майстерності. Окремо гумор С. Лікок розглядав у роботах «Гумор, як я його розумію» (1916), «Гумор, його теорія і техніка» (1935), «Гумор і людство» (1937), «Як писати» (1944), Ч. Діккенсу він присвятив книгу «Чарльз Діккенс, його життя і творчість» (1933).

На думку С. Лікока, справжній гумор заснований на реальності життя, кінцевою метою якого є створення живих людських характерів. У такому ключі створені його кращі твори зі збірок «Літературні ляпсуси» (1910), «Нісенітні новели», 1911), «Веселі розповіді про маленьке містечко» (1912), «Ідилічні пригоди багатія, який байдикує» (1914), «Божевільні вигадки» (1918), «Потойбіч рампи» (1923), «Мемуари манекенниці» (1939) та ін.

Насмішка С. Лікока просякнута великою людяністю і цілком правильним є відгук критика Дж. Адока, що свою філософію життя С. Лікок перевів на мову сміху [12].

Дехто з критиків вважає, що наполегливість С. Лікока у використанні тільки м'якого гумору перешкоджала його розвитку як письменника, інші думають, що саме його нездатність негативно оцінювати людство в індустріальну епоху завадило його повноцінному розвитку як творця. У період з 1960-х років критики почали переоцінку місця С. Лікока у канадській літературі, і багато хто зробив висновок, що його роботи, зокрема «Веселі оповідання про маленьке містечко» (1912) та «Ідилічні пригоди байдикуючого багатія» (1914), більш серйозні і сучасні, аніж вони сприймалися раніше. Інтерес до творчості С. Лікока має тенденцію концентруватися саме на творі «Ідилічні пригоди байдикуючого багатія», який піддається ретельному аналізу заради виявлення ставлення оповідача до самого С. Лікока, пошуку єдності структури серед оповідань. Іншим аспектом інтересу для критиків є його «маленька людина».

Звернемося до героя С. Лікока. Ральф Л. Керрі вважає, що ним стала маленька людина в суспільстві, яке для неї є надто складним, це людина, яка зберігає

свою гідність, намагаючись діяти як людина, проте, робить це безграмотно [8]. Улюблений персонаж С. Лікока – це, дійсно, маленька людина, не американець, що піддається тиску суспільства, проте, все ж зберігає гідність і особистість. Він не збитий з пантелику складним світом, хоча він може бути засмучений його гнітючими повноваженнями. Така людина знає своє середовище, себе; інколи вона не може відповідати очікуванням, інколи не хоче цього робити, але намагається з усіх сил.

Для «маленької людини» С. Лікока світ не завжди достатньо зрозумілий, але при цьому вона не створює собі вигаданий, ідеальний світ. Вона хоче продовжувати жити в цьому складному, але реальному світі, переважно шляхом внесення змін до нього, щоб жити в цьому світі, не жертвуючи почуттям власної гідності, принципами, особистістю, індивідуальністю. В реальному світі компроміс між зовнішнім тиском і внутрішніми бажаннями малоімовірний. Несумісність між реальним та ідеальним і є основою гумору.

С. Лікок добре знав, гумор покладається на невідповідності, розбіжності, несумісності, особливо щодо видів людської натури і типової поведінки людини.

Підбиваючи підсумки, хотілося б ще раз зауважити на унікальності творчості С. Лікока в контексті канадської літератури як майстра гумору XIX століття. Основу свого творчого надбання він черпав з творчості Ч. Діккенса і М. Твена, які жили в період посилення, у порівнянні з попередніми епохами, протиріч у суспільному житті. Саме це й заклало основу творів письменника, який став відомим на увесь світ, твори якого перекладаються десятками мов та й досі залишаються цікавим аспектом для вивчення літературними критиками.

Бібліографічні посилання

1. **Atwood M.** Survival: A Thematic Guide to Canadian Literature is a survey of Canadian literature. Anansi, Toronto, 1972.
2. «Humour» in Encyclopedia Britannica. – London, Butterworth, 1965. – С. 11.
3. «American Humour», Nineteenth Century. – London, Butterworth. – С. 75.
4. Humour and Humanity. – London, Butterworth, 1937. – С. 42.
5. **Ralph L. Curry.** Stephen Leacock, Humorist and Humanist : (Garden City, N.Y., Doubleday, 1959. – С. 152.
6. The Bodley Head Leacock, Edited and Introduced by J. B. Priestley. – London : The Bodley Head, 1957. – С. 10–12.
7. **F. Watt.** Nationalism in Canadian Literature, Nationalism in Canasa, ed., P. Russel. – Toronto : MCS, 1966. – С 246.
8. **Lynch, G.** Leacock, Stephen // The Canadian Encyclopedia. Historical Foundation. – London, 1989. – P. 78–93.
9. The Bodley Head Leacock // Edited and Introduced by J. B. Priestley. – London : The Bodley Head, 1957. – P. 54–67.
10. **Leacock S.** Perfect lover's guide and other stories., 2 ed. – Moscow : Progress, 1960. – P. 128–154.
11. **St. J. Adock.** The Theory that was Grub Street. – Lnd., 1928. – P. 181–190.

Надійшла до редколегії 10.11.2014 р.

УДК 821.111 (73) – 1.09

С. Ю. Гонсалес-Муніс
С. Ю. Гонсалес-Муніс
S. Yu. Gonzalez-Munis

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВНО-ТЕМАТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЕЗІЇ ЕНН СЕКСТОН, СИЛЬВІЇ ПЛАТ, ЕДРІЕНН РІЧ У СВІТЛІ СУЧАСНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ТЕОРІЇ

ОСОБЕННОСТИ МОТИВНО-ТЕМАТИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПОЭЗИИ ЭНН СЕКСТОН, СИЛЬВИИ ПЛАТ, ЭДРИЕНН РИЧ В СВЕТЕ СОВРЕМЕННОЙ ГЕНДЕРНОЙ ТЕОРИИ

PEQUILIARITIES OF THEME AND MOTIF ORGANIZATION IN THE POETRY OF ANNE SEXTON, SYLVIA PLATH AND ADRIENNE RICH IN THE LIGHT OF THE MODERN GENDER THEORY

Розглянуто особливості мотивно-тематичної організації поезії відомих американських авторок другої половини XX століття Енн Секстон, Сильвії Плат, Едрієнн Річ у світлі сучасної гендерної теорії. Метою роботи є дослідження системи мотивів і способів їх реалізації в поезії Енн Секстон, Сильвії Плат, Едрієнн Річ з гендерних позицій, поєднавши, таким чином, методики мотивного аналізу та гендерного підходу. Зрозуміло, у цьому світлі індивідуальні риси поезії названих авторок не можуть бути окремо розглянуті в рамках пропонованої студії, власне, це і не є її метою, адже насамперед нас цікавить, як ці мисткині розробляють у своїй ліриці спільні теми та мотиви, на яких рівнях простежується подібність, і в чому полягає різниця.

Теоретичною базою розвідки стала методика мотивного аналізу, яка дала можливість проаналізувати структуру і семантичні «поля» художнього тексту, позначити загальні тенденції у творчості Е. Секстон, С. Плат, Е. Річ. У роботі докладно порівняно та зіставлено особливості мотивно-тематичної організації поезії Е. Секстон, С. Плат, Е. Річ, досліджено мотивну структуру їх поезій крізь призму гендерного підходу, вивчено специфіку художнього відображення жіночого життєвого досвіду, проаналізовано своєрідність його втілення в образах ліричних героїнь, досліджено суб'єктивне осмислення автобіографічного матеріалу та соціокультурного феномена тілесності у творчості Е. Секстон, С. Плат, Е. Річ, що визначає способи реалізації «жіночого письма» у їхніх поетичних текстах.

Ключові слова: гендер, «жіноче письмо», фемінність, маскуліність, патріархат, мотив, тема, мотивний аналіз, ліричний суб'єкт, автобіографізм, тілесність.

Рассматрены особенности мотивно-теоретической организации поэзии известных американских поэтесс второй половины XX века Энн Секстон, Сильвии Плат, Эдриенн Рич в свете современной гендерной теории. Целью работы является изучение системы мотивов и способов их реализации в поэзии Э. Секстон, С. Плат, Э. Рич с гендерных позиций, объединив, таким образом, методики мотивного анализа и гендерного подхода. Очевидно, что при таком подходе к исследованию индивидуальные черты поэзии этих авторов не могут быть отдельно рассмотрены в рамках данной работы, но нас, прежде всего, интересует, как эти поэтессы разрабатывают в своем творчестве схожие темы и мотивы, на каких уровнях возможно проследить эту подо-

бность, и в чем лежит разница между воплощением схожих тем и мотивов в творчестве Э. Секстон, С. Плат и Э. Рич.

Теоретической базой работы стала методика мотивного анализа, которая дает возможность проанализировать структуру и семантические «поля» художественного текста, обозначить общие тенденции в творчестве Э. Секстон, С. Плат, Э. Рич. В работе детально сопоставлены особенности мотивно-тематической организации лирики трех поэтесс в свете современной гендерной теории, проанализированы способы воплощения женского мировоззрения в ведущих темах и мотивах, а также образах лирических героинь, исследовано преломление автобиографического материала и социокультурного феномена телесности в творчестве поэтесс, определяющее способы реализации «женского письма» в их поэтических текстах.

Ключевые слова: гендер, «женское письмо», феминность, маскулинность, патриархат, мотив, тема, мотивный анализ, лирический субъект, автобиографизм, телесность.

The research is an attempt to analyze gender peculiarities in a lyrical text, investigate specific features of «women's writing» and means of its realization in the poetry of the famous American 20th century women-authors Anne Sexton, Sylvia Plath, Adrienne Rich. The motif analysis, that constitutes framework of the research, enables us to single out leading recurrent motifs and major themes in the poetry of Sexton, Plath, Rich, and see similarities in their poetry as well as individual features of every author. The study is centered on various means of motif realization in poetry typical not only of the given authors, but also American women's poetry in general. For the first time in Ukrainian literary studies the motif structure of the poetry of Anne Sexton, Sylvia Plath, and Adrienne Rich has been thoroughly investigated and compared in the light of modern gender and feminist approaches. Moreover, a fundamental research of the «women's language» peculiarities in their texts has been carried out.

The analysis gives ground to suggest that alienated 'confessional' poetry of Anne Sexton and Sylvia Plath is mostly preoccupied with themes of death and dying which encompass a large spectrum of motifs from isolation, otherness, and duality to childbirth and motherhood. This motif complex is picked up and developed by Adrienne Rich, though receiving a different focus. While Sexton and Plath have concentrated on the isolated inner self, Adrienne Rich has always written poems on great public themes. She actively campaigned for gay and lesbian rights, reproductive freedom, and for the progressive Jewish movement. Rich's poetry focuses on militarism, sexual identity, anti-Semitism and other forms of racism, the use of language as means of power and thought, women's role within and beyond marriage. What is common for the poetry of all three authors is the portrayal of women's existence in the masculine world, concentration on the female body, experience, and female creativity, critical vision of marriage and motherhood as social institutes.

Keywords: gender, «women's writing», femininity, masculinity, patriarchy, motif, theme, motif analysis, lyrical subject, autobiographical approach, bodiness.

Постання нового типу культури, що ґрунтується, зокрема, й на принципах статевої рівності, – одна з рис кардинальних змін, які переживає людство на початку третього тисячоліття. Водночас це зумовлює й посилену увагу до гендерної специфіки творчості, особливостей чоловічого і жіночого письма, своєрідності картини світу, яка обумовлена різним співвідношенням маскулінних і фемінних стереотипів. Тож не дивно, що в сучасному літературознавстві спостерігається активний розвиток гендерних і феміністичних студій.

Треба зазначити, що об'єктом критичних рефлексій частіше за все стають прозові, у тому числі й автобіографічні, жіночі тексти, як-от у монографії В. Агевої «Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму» [1],

роботах Н. Габріелян, М. Крупки, В. Погребної, І. Савкіної, Г. Улюри та ін. Натомість питання гендерної специфіки поетичного тексту, його мотивної організації, стилістичних особливостей залишаються малодослідженими. І лірика – чи не найкращий предмет гендерного аналізу, адже в ній передусім відображені почуття й переживання людини, звучить авторська сповідь. Ця наближеність до внутрішнього «я» та психологічна відкритість сприяють закріпленню в поетичній формі певних гендерних характеристик, які не завжди можуть бути так яскраво реалізовані в інших типах текстів.

Метою статті є аналіз системи мотивів і способів їх реалізації в поезії Енн Секстон, Сильвії Плат, Едрієнн Річ з гендерних позицій, поєднавши таким чином методики мотивного аналізу та гендерного підходу. Зрозуміло, у цьому світлі індивідуальні риси поезії названих авторок не можуть бути окремо розглянуті в рамках пропонованої студії, власне, це і не є її метою, адже насамперед нас цікавить, як ці мисткині розробляють у своїй ліриці спільні теми та мотиви, на яких рівнях простежується подібність, і в чому полягає різниця.

Треба зазначити, що для сучасного етапу розвитку гендерних теорій найбільш плідним видається комплексне розуміння поняття гендер, яке враховує усі різноманітні можливості цієї категорії (теорія соціального конструювання гендеру, гендер як стратифікаційна категорія, розуміння гендеру як культурного символу) [2]. В роботі гендер визначається як складний соціокультурний процес конструювання суспільством відмінностей в чоловічих та жіночих ролях, поведінці, ментальних та емоціональних характеристиках [2, с. 15]. Однак важливими є не стільки відмінності між чоловіком та жінкою самі по собі, скільки їх соціокультурна оцінка та інтерпретація, те, як гендер формується на рівні свідомості ліричних суб'єктів американських поетес.

Виходячи з принципу повторюваності та константності протягом усієї творчості Е. Секстон, С. Плат та Е. Річ, ми виділили провідні теми та мотиви, які є спільними у їх ліриці. У роботі використано підхід, який, на нашу думку, дав змогу визначити особливості ліричного мотиву, його відмінності від оповідного мотиву. Зрозуміло, що для мотиву в ліриці важливою є його обумовленість контекстом. Скажімо, в одному творі мотив може виражатися конкретним лексичним варіантом, а в іншому – простежуватися лише з контексту (для цього потрібно розглянути увесь творчий доробок автора).

Для ліричного мотиву характерною є асоціативна пов'язаність мотивів, обумовлена родовими характеристиками лірики, на що вказував Б. М. Гаспаров [5, с. 10]. Тож якщо ознаки оповідного мотиву визначаються його сюжетотворюючою функцією, то ознаки ліричного мотиву окреслюються його завданням створювати семантичні та асоціативні поля в поетичному тексті, які, своєю чергою, є безпосередньо пов'язаними із тематикою твору та художнім світом того чи іншого автора [4, с. 288]. У ліриці мотив може й не мати «предикативної» форми в більшості випадків, він хоч і означає завершену дію, що призводить до певних результатів, але може виражатися не тільки дієсловом, а й конкретним образом, акцентованим автором як ключове слово, а отже семантично навантажене [3, с. 80].

Теми та мотиви, які проявляють константи поезії Секстон, Плат, Річ, ми виділили у два мотивно-тематичних комплекси. До першого комплексу «онтологічних тем і мотивів», тобто таких, що включають загальнофілософські буттєві змісти, віднесено мотиви самотності та відчуження, хвороби та божевілля, вмирання та

відродження, мотив двійництва та мотив мовчання. Ця група мотивів була розглянута у гендерному аспекті, з акцентом на особливості жіночого суб'єкта, способи утвердження жіночої ідентичності та шляхи подолання існуючих гендерних стереотипів.

Скажімо, розглядаючи проблему мови та мотив мовчання, поетеси визнають, що узяли на себе важке завдання – передати жіночий досвід за допомогою мови, яка жінці не належить, яка є чужою для всього жіночого (*'oppressor's language'*, як її називає Е. Річ в поезіях «Усе наше життя» [7, с. 43], «Спаляючи папір замість дітей» [7, с. 40]). У ліриці Сильвії Плат мотив мовчання зображується у гротескно-містичних образах і, на відміну від Е. Річ, не артикулюється поетесою прямо (Плат використовує метафори зашитого рота, відрізаного язика у поезіях «Тривожні музи» [6, с. 74] та «Детектив» [6, с. 208], мотиви «паралічу», «маніпуляції» – «Мюнхенські манекени» [6, с. 262]). Якщо в Е. Річ ліричний суб'єкт починає «говорити мовчання» (*'speaking silence'*), то в С. Плат та Е. Секстон йдеться «про мовчання» творчої жінки, дружини, матері, яке стало невід'ємною частиною жіночого існування в суспільстві.

Проведений аналіз дав можливість припустити, що провідне місце в поезії названих авторок займають мотиви відчуження та самотності, теми смерті та материнства, які визначають особливості їх поетичних світоглядів. Лірична героїня поезій Е. Річ «Самотність» [7, с. 143], Е. Секстон «Чоловік та дружина» [9, с. 151], С. Плат «Три жінки» [6, с. 176] вважає себе самотньою не через вади сучасного суспільства, не через відчуття втрати гармонії з природою, а з причини нерозуміння її бажань та амбіцій іншими представниками суспільства, уключаючи й жінок. На відміну від чоловіків, для яких чоловіче в них є основним емоційним стрижнем, поетеси почуваються відчуженими та самотніми саме через обмеження, пов'язані з належністю до жіночої статі, тому проблема статевого диморфізму постає в їх ліриці надзвичайно гостро.

Мотив божевілля в поезіях Е. Секстон та С. Плат перехрещується з мотивом хвороби, і реалізується у варіантах – душевна, психічна хвороба (божевілля), або фізична хвороба (операція, параліч). Для Сильвії Плат топос лікарні – це місце, де настає смерть, своєрідний «поріг», що розділяє буття та небуття. У творах Енн Секстон образ лікарні також є містичним простором між життям та смертю. Мотив божевілля часто перетікає у більш широку тематику смерті, його особливістю є реалізація через образи дитини, вагітності та пологів. Авторки постійно переносять філософську тематику – життя-хвороба-смерть – у площину власного жіночого досвіду.

У результаті дослідження ми прийшли до висновку, що саме тематика смерті (а також материнства) стає провідною в ліриці авторок. Однак, реалізується танато-тематика в них по-різному. Для Плат смерть – це міф про спокій та тишу, який вона абсолютизує, з радістю вітаючи смерть. Е. Секстон, з іншого боку, з жалем та любов'ю говорить про світ без хвороб, про простий цілісний світ, якого вона прагне попри всі перешкоди. Характерним для творчості Е. Секстон, С. Плат стає пристрасний потяг до смерті з її міфологізацією й романтизацією в ліриці останньої. Для Плат смерть прекрасна («Edge») [6, с. 272], для Секстон вона є прекрасною й відразливою водночас («Wanting to Die») [9, с. 160]. Натомість Е. Річ вважає прагнення смерті у вигляді самогубства слабкістю, на яку штовхає жінок патріархальне суспільство. Танато-тематика в її поезії концентрується навколо де-

структивності, яка є невід'ємною частиною патріархального суспільства («For the Record») [7, с. 93].

Танато-тематику поезій авторок також можна назвати гендерно-маркованою. Це яскраво проявляється у використовуваних образах. Ми припускаємо, що специфічно жіночими можна вважати мотиви – дитина-смерть («Дитина-Смерть», AS) [9, с. 352], вагітність-смерть, пологи-смерть («Три жінки», SP) [6, с. 176], материнство-смерть («Ранкова пісня», SP) [6, с. 156], шлюб-смерть («Тюремник», SP) [6, с. 226]. Мотив дитини-смерті реалізується у численних текстових варіантах: *'Death baby'*, *'ice baby'*, *'cancer's baby'*, *'stone child'*, *'hothouse baby'*, *'fetus in the bottle'*, він влітається у більш широкі мотивні ряди вагітності, народження дитини, подружнього життя, висвітлюючи жіноче бачення теми смерті, через жіночий досвід та світогляд.

Інший мотивно-тематичний комплекс, який ми назвали «гендерним» (або переважно жіночим), охоплює низку тем та мотивів, що безпосередньо пов'язані з жіночою екзистенцією і становлять невід'ємну частину жіночого світу. Через них представлена художня реальність, яка складає основу та визначає своєрідність поетики Е. Секстон, С. Плат, Е. Річ. До цієї групи віднесено передусім тематику материнства, мотиви, пов'язані зі шлюбом та альтернативами шлюбним стосункам, образ жінки (у його еволюції в творчості поетес), образи чоловіка та дитини. Безумовно, такий розподіл тем і мотивів є умовним. Він був нами запропонований заради зручності аналізу чималого масиву тем та мотивів. Однак обрана методика дала нам можливість побачити, як традиційні та суто жіночі мотиви реалізуються в поезії цих авторок, як особливості їхньої статі та виховання вплинули на ставлення до світу й до самих себе.

Зокрема, тема материнства є надзвичайно багатогранною. Для них дитина – щастя, любов, призначення жінки, а з іншого боку – носій авторитарного тягаря суспільства, що перетворює жінку на автомат («Вагітні») [6, с. 158], позбавляючи індивідуальності, а іноді й життя («Пола Бейкер Кларі Вестхофф») [7, с. 74]. Крім надзвичайно ліричних, сповнених любові поезій, присвячених власним дітям і материнству взагалі, багато творів створюють жахливі образи дітей і реалізують мотив народження дитини як смерті для матері. Приміром, у поезії «Схід місяця» [6, с. 98] С. Плат дитина символізує Час або Смерть, а в Е. Секстон ракова пухлина, що росте всередині жінки, асоціюється з дитиною в материнській утробі (*'that embryo of evil'* «Операція» [9, с. 50]).

Поезія Е. Секстон, С. Плат та Е. Річ втілює суперечливе бачення шлюбних стосунків ліричними героїнями, які розриваються між бажанням утворити міцну родину, бути гарними дружинами, та засудженням самого інституту шлюбу як способу контролю жінки з боку чоловіка й суспільства. Кожна з поетес пропонує власну альтернативу шлюбові: для Секстон – це життя, не обмежене рамками традиційного подружнього союзу («Wallflower» [9, с. 131], «The Farmer's Wife» [9, с. 20]). Сильвія Плат та Едрієн Річ теж мають свої візії шлюбу, але якщо Річ знаходить альтернативу на зрілому етапі у вигляді союзу із жінкою, то С. Плат, навпаки, зображає її на початку своєї творчості. Її поезії про незаміжніх жінок, як-от «Ella Mason and Her Eleven Cats» [6, с. 53], «Spinster» [6, с. 49], «Two Sisters of Persephone» [6, с. 31] стають альтернативою союзу між чоловіком та жінкою, в якому постійно існує ризик для жінки втратити себе.

Художній образ дому отримує в поезії авторок гендерне забарвлення. Гендерні ролі жінки у стереотипному уявленні завжди обмежувалися ролями «хоронительки дому», дружини й матері, тому в ліриці поетес надзвичайно гостро постає тема обмеженого жіночого простору. Образ дому в поезії Е. Секстон, С. Плат, Е. Річ має подвійну конотацію – це, з одного боку, затишний притулок, місце, де можна знайти захист від усіх негараздів життя, а з іншого – це інструмент обмеження жіночого простору, атрибут суспільства, який нав'язує жінці свої правила та ролі. Дім часом символізує в'язницю ('*how did I get here? / indeterminate criminal*' – «The Jailer» С. Плат [6, с. 226]), клітку ('*two long dolls in a cage*' – «The Errand» Е. Секстон [9, с. 470]), печеру ('*warm caves in the woods, filled them with skillets, carvings, shelves, / closets, silks, innumerable goods*' – «Her Kind» Е. Секстон [9, с. 13]), могильні камені ('*clapboard gravestones*' – «Waking in Winter» С. Плат [6, с. 151]).

Лексика, пов'язана з побутом, інтер'єром, зовнішнім виглядом, родиною ліричної героїні є також показовою у цьому плані. Серед рис, спільних для всіх трьох поетес, можна виокремити досить великий шар лексики, пов'язаної з повсякденним жіночим життям: косметика, деталі інтер'єра, кухонне начиння, продукти, білизна – усе те, з чого складається жіночий побут. Недарма лірична героїня С. Плат з поезії «Останні слова» [6, с. 172] бажає після своєї смерті залишити собі каструлі та баночки з рум'янами, адже все це – невід'ємна частина її особистості, а не просто предметна реалія щоденного життя, а Е. Річ створює алегорію домашньої роботи (*housework*) як мови, яка є зрозумілою тільки жінкам. В їх поезії художній предмет несе в собі значущі якості зображуваного світу і яскраво виражає гендерну належність авторок.

У ході дослідження було визначено, що спільним для усіх трьох поетес є сповідальний модус письма, художнє втілення численних фактів біографії, а також дискурс тілесності. На відміну від попередників, вони писали набагато відвертіше про жіночу тілесність, називаючи своїми іменами те, що раніше передавалося за допомогою цитат, метафор або символів. Жіноче тіло для Секстон та Плат, – це перш за все носій страждання. Поетеси часто зосереджують увагу на зображенні тілесного болю, хвороби. Вони в деталях змальовують менструальні цикли, аборти, процес народження дитини та пов'язані з ними болісні відчуття. Особливою рисою їх поетики стає прагнення дослідити систему владних взаємин у термінах ідентичності та тілесності. В ліриці втілюються мотиви відновлення жінками контролю над своїми тілами та мовою, поетеси намагаються писати прямо і відверто, через «жіноче тіло та досвід», як це пропонує Е. Річ у роботі «Народжена жінкою: Материнство як досвід та інститут» [8, с. 27].

Поетичний стиль кожної з авторок є унікальним і неповторним, вартим окремого дослідження. Але нас цікавить насамперед прояв гендерних характеристик у творчості поетес, виявлення ознак жіночої статі, жіночого світогляду. І хоча проблема «жіночої поезії» все ще залишається дискусійною, дослідження основних тем і мотивів, а також способів їхньої художньої реалізації, дають можливість стверджувати, що гендер має безпосередній вплив на поетичний світ того чи іншого автора, і творчість жінок буде завжди «іншою», відмінною від чоловічого дискурсу.

Бібліографічні посилання

1. Агєєва В. П. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму: монографія / В. П. Агєєва. – К.: Факт, 2008. – 360 с. – (Сер. «Висока поліція»).
2. Антология гендерной теории / сост., коммент. Е. Гапова, А. Усманова; пер. И. Караичева, О. Рябков, В. Семенова и др. – Минск: Прописи, 2000. – 284 с.
3. Волкова Е. В. Мотив в поэтическом мире автора: на материале поэзии В. Ф. Ходасевича: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.08 / Е. В. Волкова. – М., 2001. – 193 с.
4. Гаспаров Б. М. Литературные лейт-мотивы. Очерки русской литературы XX века / Б. М. Гаспаров. – М.: Наука. Восточная литература, 1994. – 304 с.
5. Гаспаров Б. К описанию мотивной структуры лирики Пушкина / Б. М. Гаспаров, И. Паперно // Russian romanticism. Studies in the poetic codes. – Stockholm, 1979. – № 10. – С. 10.
6. Plath, Sylvia. The Collected Poems / Sylvia Plath. – [Ed. by Ted Hughes]. – New York: Harper & Row, Publishers, Inc., 1981. – 351 p.
7. Rich, Adrienne. Adrienne Rich's Poetry And Prose / Adrienne Rich: [Ed. by Barbara Charlesworth Gelpi, Albert Gelpi]. – New York – London: W. W. Norton & Company, 1993. – 434 p.
8. Rich, Adrienne. Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution / Adrienne Rich. – New York – London: W. W. Norton & Company, 1986. – 308 p.
9. Sexton, Anne. The Complete Poems / Anne Sexton. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1981. – 623 p.

Надійшла до редколегії 05.11.2014 р.

УДК 821.111 (73)– 312.6.09 «19/20»

Ю. С. Гончарова

Ю. С. Гончарова

Y. S. Goncharova

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**«ПОРТРЕТ МИТЦЯ НА СХИЛІ ВІКУ» Д. ХЕЛЛЕРА:
ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОБІОГРАФІЧНОГО НАРАТИВУ
В АВТОПОРТРЕТІ-ПРОВОКАЦІЇ
«ПОРТРЕТ ХУДОЖНИКА В СТАРОСТІ» Д. ХЕЛЛЕРА:
ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОБІОГРАФІЧЕСКОГО НАРАТИВА
В АВТОПОРТРЕТЕ-ПРОВОКАЦІЇ
«PORTRAIT OF AN ARTIST, AS AN OLD MAN» BY J. HELLER: THE
TRANSFORMATION OF THE AUTOBIOGRAPHICAL
NARRATIVE IN THE PROVOCATIVE SELF-PORTRAIT**

Досліджено трансформацію автобіографічного наративу в романі відомого американського прозаїка Д. Хеллера «Портрет митця на схилі віку». Цей підсумковий для письменника твір розглянуто в руслі сучасних концепцій автофікції (С. Дубровські), парезії (М. Фуко), «автобіографічного пакту» (Ф. Лежен). Виявлено інтертекстуальні зв'язки з класичними і модерністськими текстами французької та англо-американської літератури (М. Монтень, Марк Твен, М. Пруст, Т. С. Еліот, Дж. Джойс). Визначено, що в складній природі автофікціональності хеллерівського портрета закладено руйнацію настанови жанру (авто)портрета на пошук «схожості».

© Ю. С. Гончарова, 2015

Постмодерністська стилістика «подвійного кодування» дозволяє Д. Хеллеру не лише активізувати роль «свого» читача, для якого знайомство з його автобіографією – основний інструмент читання цього роману, але й «знімає» важливість автобіографічного в ньому, вибудовуючи пародійний, ігровий характер тексту. Автобіографічний текст Д. Хеллера зумисне літературний; він вписує свій «портрет» у щільний інтертекст англо-американської літератури, роздумуючи про творчість, роль письменника, проблему безсмертя в житті-творчості у зв'язку із власною особистістю.

Ключові слова: Д. Хеллер, постмодернізм, модернізм, автобіографізм, автофікціональність, автопортрет, парезія, референція, парезіастична лінія, автобіографічний пакт, інтертекстуальність.

Исследована трансформация автобиографического нарратива в романе известного американского прозаика Д. Хеллера «Портрет художника в старости». Это итоговое для писателя произведение рассмотрено в русле современных концепций автофикции (С. Дубровски), паррезии (М. Фуко) и «автобиографического пакта» (Ф. Лежен). Выявлены интертекстуальные связи с классическими и модернистскими текстами французской и англо-американской литературы (М. Монтень, Марк Твен, М. Пруст, Т. С. Элиот, Дж. Джойс). Отмечено, что в сложной природе автофикциональности хеллеровского портрета заложено разрушение установки жанра портрета на поиск «похожести». Постмодернистская стилистика «двойного кодирования» позволяет Д. Хеллеру не только активизировать роль «своего» читателя, для которого знакомство с его биографией – основной инструмент чтения этого романа, но и «снимает» важность автобиографического в нем, выстраивая пародийный, игровой характер «текста в тексте». Автобиографический текст Д. Хеллера намеренно литературный; он вписывает свой «портрет» в интертекст англо-американской литературы, размышляя о творчестве, роли писателя, проблеме бессмертия в жизни-творчестве в связи с собственной личностью.

Ключевые слова: Д. Хеллер, постмодернизм, автобиографизм, автофикциональность, автопортрет, паррезия, паррезиастическая линия, интертекстуальность, автобиографический пакт.

The article investigates the transformation of the autobiographical narrative in the novel by the famous American writer J. Heller «Portrait of an artist, as an old man». This final work for the writer is considered in the light of such modern conceptions as autofiction (S. Doubrovsky), parrhesia (M. Foucault) and «autobiographical pact» (F. Lejeune). The intertextual relations with classical and modernist texts of French and Anglo-American literature (M. Montaigne, Mark Twain, M. Proust, T. S. Eliot, James Joyce) were revealed. Also it was noted that the destruction of the guideline of a (self) portrait genre to search for «similarity» was laid in the complex nature of autofictionality of Heller's self-portraiture. Heller's autobiographical text is the intentionally literary story; he adds his own «portrait» to the dense intertext of Anglo-American literature, thinking about a writer's role, a problem of immortality in a life-creation in connection with his own identity.

Keywords: J. Heller, postmodernism, modernism, autobiographical discourse, autofictionality, self-portrait, parrhesia, reference, parrhesiastic line, autobiographical pact, intertextuality.

Джозеф Хеллер (1923–1999) – американский прозаик, публицист, драматург стал культовым писателем современности благодаря своему первому сатирическому антивоенному роману «Уловка-22» («Catch-22», 1961). Однако богатство и разнообразие его художественных стратегий, как доказывают исследователи, не исчерпывается поэтикой «черного юмора». Это определение, заметим, не нравилось и самому автору [12]. Кроме нашумевшей «Уловки-22», в творческом ар-

сенале Д. Хеллера ещё шесть романов, две пьесы, сборник малой прозы и автобиография. В статье исследована специфика автофикциональности, а также дан анализ трансформации традиционных кодов автобиографического нарратива в последнем, изданном посмертно, романе писателя «Портрет художника в старости» («Portrait of an Artist, as an Old Man», 2000), который ещё малоизучен как в отечественной, так и в зарубежной науке.*

«Портрет» Хеллера нельзя не воспринимать в сравнении с аналогичными образцами (Д. Томас «Портрет художника в щенячестве», 1940, М. Бютор «Портрет художника – молодой обезьяны, 1965) и прежде всего – с вершиной этого жанра – джойсовским «Портретом художника в юности» («A Portrait of the Artist as a Young Man», 1916). Именно с ним связан замысел романа Хеллера и имя-акроним РОТА (Potrait of an Artist) главного героя. Значимо в этой связи то, что роман Д. Джойса рассматривался современниками писателя как «a disguised autobiography» [3, с. 142]. «Замаскированность» автобиографического в романе Джойса во многом соотносится с природой автобиографизма в романе Хеллера, однако специфика автофикциональности в хеллеровском романе иная. Исследователи по-разному трактуют проблему соотношения этих произведений. Так, Л. Н. Казакова считает, что смысл творческих усилий Хеллера-художника заключается в пародии и интерпретации структурных принципов романа Джойса, а ключевым мотивом произведения, характерным также для всей литературы XX века, является мотив отчаянья [5]. Верно отмеченные исследователем черты поэтики хеллеровского «Портрета» (нелинейность, метапрозаичность, интертекстуальность, приемы монтажа и стоп-кадра) действительно иллюстрируют многомерность художественных поисков писателя, но суть этих приемов, на наш взгляд, заключается не только и не столько в пародировании известных образцов, сколько в передаче единства «автопортретности» творческой личности и дистанцирования этого «авто» через маскируемые писателем сюжеты (прошлые успехи и творческие удачи, развод, болезнь, сложные отношения с женой и друзьями). Эти приметы внутреннего, а не только внешнего автопортретирования скрыты в разнообразии постмодернистских художественных приемов.

Понятно, что несопоставимость художественных открытий этих двух писателей нельзя не заметить. Для Джойса главное – становление «я» художника, передача моментов внутреннего движения героя. Отсюда и изменение им акцентировки «романа становления» и рождение «романа-портрета» [4, с. 115]. Именно от этой художественной идеи Джойса и отталкивается Хеллер в своем замысле, интертекстуально подчеркивая значимость и других джойсовских открытий (например, главы-наброски «Sexual Biography of My Wife» имплицитно связаны с образом жены Блума – Молли, что порождает многослойность смысловых коннотаций).

Роман Джойса можно рассматривать как особый «претекст» романа-портрета Хеллера. Здесь всё выстроено по принципу антитезы, а не пародии: и название (old – young), и артикли, запятая, и герой с именем-акронимом, напоминающим название знаменитой книги Джойса. В такой стилистике Хеллера таится своеобразный ответ писателя-постмодерниста, изображающего не только «портрет» художника, но и портрет литературной жизни на рубеже XX–XXI вв. Но этими ин-

* Среди недавних исследований творчества писателя следует отметить диссертационную работу украинского филолога Л. Н. Казаковой «Творческая эволюция Джозефа Хеллера-романиста» (2006), в которой «Портрет» характеризуется как «интеллектуальный роман, основанный на метапрозе». Интертекстуальные связи романа становятся объектом изучения в работе российского исследователя А. Н. Салимова с похожим названием – «Эволюция романного творчества Джозефа Хеллера» (2010).

тертекстуальними зв'язами з джойсовськими відкриттями сопоставлення і висчерпується. Джойс хоч і центральна для роману Хеллера історико-літературна фігура, але він тут лише один із багатьох у числі таких письменників, як Д. Томас і М. Бьютор. Хеллерівський роман-портрет сучасної літератури вбирає в себе багатовекторність англо-американського літературного процесу. С одними письменниками він веде складно побудовану інтертекстуально виписану дискусію, для інших вигаджує сюжети «чорного відчаєння». Так, тема «Literature of despair», на яку з більшою реакцією письменник Пота, вводить відомий історико-літературний сюжет гострих дискусій в американській літературі 70-х гг. минулого століття, який став неймовірно популярним після вироку, винесеного Джоном Бартом в статті «Література виснаження» (1968). Хеллер-художник проявлений тут без маски Поти. Він з гіркою визнає, що і через багато десятиліть літературна ситуація не змінилася. Тут же імпліцитно полемічно проступає ставлення Хеллера – знавця літератури – до оптимістичного прогнозу того ж Дж. Барта, який через два десятиліття після свого вироку повірив в торжество «літератури відновлення» над ситуацією її виснаження. Не оплакування виснаження і не радість від відновлення, а гостре і гірке відчаєння проступає в цьому романі Хеллера, викликане духовним станом літератури, яку він визначає як «literature of despair». Так, дуже закритий і непублічний автор відкриває свій погляд на літературу, в якій його герої з усіх сил намагаються сказати своє «ударне» останнє слово. В цій літературі відчаєння можливі лише такі ж відчайдушні і обречені на поразку спроби, як у Тома Сойера – персонажа одного з сюжетів «novel-in-progress» Юджина Поти. Потерпівши поразку в комерції, Том Сойер вирішує стати письменником і відправляється на пошуки літературних гуру. Але ті, кого він зустрічає, ще більш безнадійні в своїй творчій долі: безнадійний алкоголік Джек Лондон, всіма забутий Генрі Міллер, помираючий від туберкульозу двадцятивосьмилітній Стивен Крейн... Літературна панорама Америки предстала перед Томом Сойером як «mortuary of a museum» [15, с.160]. Саме тому герой, створений Пота, який, в свою чергу, створений Хеллером як певне «ми», приходив до невтішного, але іронічно об'граного висновку, що для нього кар'єра письменника сродни самоубійству [15, с. 161]. Так, підводя черту в своїй житті і в творчості, Хеллер одягає такі важкі роздуми в форму яскравих юмористических імпровізацій, які в інших фрагментах тексту дублюються вже з іншими – драматическими обертонами.

Цей роман-результат багатьма рисами і, головне, – установкою художника на правду «самовиговарювання до кінця», можна розглядати в руслі сучасних концепцій такого явища як паррезія, в тому її аспекті, в якому вводить її в літературознавчий обіг М. Фуко [11]. Фуко присвячує феномену паррезії шість лекцій під назвою «Дискурс і правда: проблематизація паррезії», прочитаних ним в Каліфорнійському університеті в Берклі в жовтні – листопаді 1983 року. Паррезія (від грец. *parrhesia* – вільна мова), за визначенням М. Фуко, «представляє собою вербальну діяльність, при якій говорячий вступає в певні відносини з правдою за допомогою щирості, зі своєю життям за допомогою ризику, з самим собою або іншими людьми за допомогою критики, і з моральним законом за допомогою свободи і обов'язку» [11]. Таке визначення паррезії перекликається з основними положеннями «мужества автобіографічного пакту» Ф. Лежана, який в першу чергу акцентує увагу на морально-етическому аспекті автобіографічної наративу, підкреслюючи при цьому значущість правди (автобіографічного свідчення) і мо-

ральной ответственности автобиографа [7, 8]. Следует отметить, что этот пункт концепции Ф. Лежёна, как правило, не вызывает отторжения у его оппонентов; критике подвергается другое – стремление Лежёна «втиснуть» воображение пишущего в рамки предложенной им жанровой «сетки», не вмещающей, как показывает, например, С. Дубровски [6], всего богатства форм автобиографического высказывания и их конфигураций.

В последнем романе для воплощения автобиографических интенций Джозеф Хеллер избирает форму романа-портрета, которая позволяет ему совмещать две роли – быть *parrhesiastes* – просто человеком, искренним с самим собой [11], – и художником, и через этот образ отражать самоощущение первого. Он создает текст как черновик своего творческого сознания, в котором проявлено стремление реального и вымышленного автора сочинить свой «последний шедевр»: «Эта книга об известном стареющем писателе, который стремится завершить свою карьеру шедевром, достойным похвалы, творческим взрывом, который украсил бы его доброе имя, а не робким всхлипом, вызывающим оскорбительное и снисходительное отношение окружающих» [перевод наш. – Ю. Г.] [15, с. 40]. В этом заявлении сквозь стремление к дистанцированности и анализу, сквозь бесстрастный, констатирующий стиль, напоминающий жанр рецензии («well-known», «aging», «close out his career»), постепенно проступают и тонкая самоирония, в неожиданно высоком регистре сочетания «crowning achievement» и «embelishing reputation», и нескрываемая горечь неизбежности («a fainthearted whimper»), противостоять которой можно только так – «громко хлопнув» («with a laudable bang») – новым и значительным романом. Но этот образ не только не «перевешивает» слабость уныния, но своей намеренно заданной коннотацией («a loudable bang of the door» – хлопнуть дверью) вводит тему создания «закатного романа» – конца и ухода, определяющих внутренний сюжет этого произведения.

Эксплицированная интертекстуальность – прямая цитата из поэмы «Полые люди» («The Hollow Men», 1925) Т. С. Элиота: «This is the way the world ends / Not with a bang but a whimper» [14, p. 80], воспринимается в приведенном выше полуироничном комментарии «автора в тексте» как продолжение нити раздумий поэта о судьбе мира и искусстве... Двойное дистанцирование через текст Элиота и раздумья Пота, и совмещение субъекта и объекта в рамках авторского «я», воссоздают процесс одновременного сокрытия и обнажения внутренних страхов человека, реально пишущего эти строки. Опасение превратиться в «профиль без формы, тень без цвета» («Shape without form, shade without color» [14, с. 75]) – это и страх самого Хеллера-человека. Отсюда идея создания романа-автопортрета не только как средства преодоления творческого бессилия, но и как продолжения себя в жизни и в литературе. Не случайно девизом «художника в старости» становятся заключительные слова безымянного голоса из пьесы С. Беккета «I must go on. I can't go on. I'll go on» [15, с. 21].

Страх прижизненной смерти художника, отсутствие живительного творческого импульса лишь частично «сняты» пародийной интонацией книги. В ироничности над признаками творческого старения художника узнаваемы и интонации Монтеня, который одним из первых поставил цель создать свой словесный портрет, который запечатлен в его интимно-психологической эссеистике. В эссе «О суетности» он писал: «Я не могу вести летопись моей жизни, опираясь на совершенные мною дела: судьба назначила мне деятельность слишком ничтожную; я занимаюсь ею, опираясь на вымыслы моего воображения. <...> И здесь (лишь чуточку попристойнее) – такие же испражнения стареющего ума» [10, с. 469]. Здесь виден исток ещё одной важной составляющей романа, которую мы предла-

гаем определять как «паррезиастическую линию», которая сознательно выписывается Хеллером, определяя систему значимых для писателя художественно-эстетических координат «рассказа о себе». В тексте романа эта «линия» обнажается и посредством прямого цитирования и путем пародирования, «пастиширования», травестии художественных текстов от Монтеня, Пруста, Джойса, Кафки, Элиота, Марка Твена, Борхеса – до Р. Барта и Дж. Барта – писателей, открывших новые грани в искусстве «говорения правды о себе».

Принципиальная открытость, незавершенность, задуманная художественно и, увы, ставшая реальной – ведь это «закатный» роман – становится смысловой и поэтологической осью этого произведения. Прием «специфического риторического построения» – «текст-в-тексте», который, по мнению Ю. М. Лотмана, приводит к усилению условности и акцентуации роли границ за счёт их подвижности [9, с. 155], также играет важную роль в тексте Хеллера – так вписываются в текст творческие идеи художника, так демонстрируется их исчерпанность. Разрозненный, на первый взгляд, художественный материал – тексты самого художника, которые он придумывает «здесь и сейчас», прямо на глазах читателя, его «внутренние монологи», написанные от третьего лица, авторефлексивные комментарии «автора в тексте», повествующего от первого лица – всё это объединяется в автофикциональный коллаж – своеобразную двухмерную конструкцию, синхронизирующую онтологическое и художественное измерения. Фикциональность героя оттенена достоверностью авторского «я», а затем эти «нарративные фигуры» слиты в единое «мы». По мнению Т. Адорно, обнажаемая текстуальная конструкция (а в тексте Хеллера конструкция сознательно обнажена) «является продленным господством субъекта, которое, чем дольше осуществляется, тем основательнее скрывается» [1, с. 86]. Жанровое новаторство Хеллера заключается в слиянии двух разнонаправленных творческих интенций – намерении «стереть лицо» и создать «портрет». Механизм «стирания» в романе Хеллера запускается благодаря рассказу от третьего лица. Однако, в большинстве случаев, «в качестве подлинного субъекта» здесь выступает первое лицо, которое, как показал Р. Барт в работе «Введение в структурный анализ повествовательных текстов» (1966), легко обнаружить. Средством выявления «личности» может служить метод «*rewriting*». Так, отмечает Р. Барт, «достаточно «переписать» рассказ (или эпизод), сменив местоимение *он* на местоимение *я*», и пределы «личной системы» обнажатся [2, с. 412]. Не случайно в «Портрете художника в старости» форма прошедшего времени способствует беспрепятственной смене грамматического лица, настойчиво звучащее «он» заменяет имя героя на первых 36 (!) страницах романа, а внедрение в текст биографических деталей усиливает эффект экстерииоризации личностного. Именно здесь создаются эскизы *авто/портрета*, которые с разной степенью интенсивности будут прорисованы в дальнейшем.

В «Портрете художника в старости» нет типичного для жанра автобиографии самопортретирования через образы детства и юности, нет упоминаний о дате своего рождения, нет рассказа о родителях, школе, первых творческих опытах – всего того, что составляет, по мнению специалистов, основу автобиографического повествования в «Портрете художника в юности» [4]. В тексте хеллеровского романа голосом «автора в тексте» озвучена ключевая идея его «Портрета...» – снятие «авто/биографической правды»: биографические подробности в этой истории «не более значимы, чем внезапный ливень или резкий запах жимолости» [15, с. 36]. Главное здесь – воссоздание процесса творческой жизни художника на разных её этапах – от рождения художественного замысла до его реализации. Поэтому «истинность референциального регистра» в тексте Хеллера, созданного в режиме, ко-

торый С. Дубровски называет «намеренной фикциональностью самосочинения» [13, с. 69], коренится не столько в именах, датах или географических названиях, сколько в интертекстуальных отсылках ко всему корпусу хеллеровских романов, два из которых – «Это не шутка» («No Laughing Matter», 1986) и «Время от времени» («Now and Then», 1998), исследователи считают автобиографическими.

Хеллер значительно трансформировал природу автобиографической наррации, создав особый тип постмодернистского автопортрета-провокации. Роман может быть воспринят доверчивым читателем прямолинейно, как исповедь стареющего художника Пота-Хеллера о творческом бессилии и неизбежности конца. На это наталкивает и сам автор, включая Пота в собирательное «мы» и наполняя его образ фактами своей жизни. Не удивительно, что именно так и был воспринят многими критиками «Портрет...» Хеллера [5, с. 77]. Незамеченным, к сожалению, осталось главное: в этой сложной природе автофикциональности хеллеровского портрета заложено разрушение установки жанра портрета на поиск «похожести». Читатель обретает возможность дать любой ответ, который может быть по-своему оправданным. Не случайно заканчивается роман автопортретом писателя, смеющимся над собой и миром литературы как символическим маскарадом. Джозеф Хеллер – «художник в старости» – продолжает удивлять, виртуозно изобретательно доказывая неисчерпаемость своей творческой фантазии, расширяя художественные границы автофикциональности в этом жанре.

Библиографические ссылки

1. **Адорно Т. В.** Эстетическая теория / Т. В. Адорно. – М. : Республика, 2001. – С. 86.
2. **Барт Р.** Что такое критика? / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
3. **Гончаренко Э. П.** Творчество Джойса и модернизм 1900–1930 гг. / Э. П. Гончаренко. – Днепрпетровск : Наука и образование, 2000. – 244 с.
4. **Джойс Д.** Портрет художника в юности / Джеймс Джойс. – СПб. : Азбука, 2000. – 376 с.
5. **Казакова Л. М.** Відбагатомірності художнього простору – до взаємодії жанрових форм: Дж. Джойс «Портрет митця замолу», Д. Хеллер «Портрет митця в старості» / Л. М. Козлакова // Американські літературні студії в Україні. Американський модернізм: контекст, постаті. – К. : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Вип. 5/6. 2010. – С. 301–312.
6. **Левина-Паркер М. М.** Введение в самосочинение: AUTOFICTION / М. М. Левина-Паркер: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2010/103/le2.html>
7. **Лежён Ф.** В защиту автобиографии. Эссе разных лет / Ф. В. Лежён [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/2004/4/>
8. **Лежён Ф.** Я в некотором роде создатель религиозной секты... / Филипп Лежён // Иностранная литература. – М., 2001. – № 4. – С. 257–263.
9. **Лотман Ю. М.** Культура и взрыв // Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство, 2004. – с. 12–148.
10. **Монтень М.** Опыты. Избранные главы: пер. с фр. / сост., вступ. ст. Г. Косикова. – М. : Правда, 1991. – 651 с.
11. **Фуко М.** Дискурс и правда: проблематизация паррезии / М. Фуко [Электрон. ресурс] – Режим доступа : <http://www.nsys.by/klinamen/fila23.html>
12. **Conversation with Joseph Heller** / Ed. by Adam J. Sorkin. – University of Mississippi, 1993. – 302 p.
13. **Doubrovsky S.** Autobiographie/vérité/ psychanalyse Autobiographiques: de Cornelle a Sartre / Serge Doubrovsky. – Paris : Presses Universitaires de France, 1988. – P. 61–79.
14. **Eliot T. S.** Selected Poems / T. S. Eliot. – L. : Faber and Faber, 1972. – P. 75–80.
15. **Heller J.** Portrait of an Artist, as an Old Man / J. Heller. – Glasgow : Scribner, 2001. – 234 p.

Надійшла до редколегії 05.11.2014 р.

УДК 811.111[82–97:504]

О. О. Жихарєва
Е. А. Жихарева
O. O. Zhykhareva

Київський національний лінгвістичний університет
Киевский национальный лингвистический университет
Kyiv National Linguistic University

**БІБЛІЙНЕ СТВОРЕННЯ СВІТУ Й ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ
В КОНТЕКСТІ ЕКОПОЕТИКИ
БИБЛЕЙСКОЕ СОЗДАНИЕ МИРА И ВЕЛИКАЯ ЦЕПЬ БЫТИЯ
В КОНТЕКСТЕ ЭКОПОЭТИКИ
BIBLICAL WORLD CREATION AND THE GREAT CHAIN
OF BEING IN THE CONTEXT OF ECOPOETICS**

Розглянуто один із аспектів біблійної екопоетики, пов'язаний з екологічним змістом нарацій про побудову гармонійного світу, який ґрунтується на основних біблійних постулатах світотворення. Екопоетологічні імплікації біблійної моделі створення світу розкрито у її співвідношенні з культурологічною моделлю Великого ланцюга буття через принципи ієрархії елементів світу, поетапності світопобудови, тісного взаємозв'язку між елементами творіння, що формує єдиний цілісний Всесвіт екологічної рівноваги і гармонії. Порушення ланцюга божественного творення світу внаслідок гріховності людини призвело до втрати моральної та екологічної рівноваги й антиекологічного повороту в устрій світу, що відобразилося у появі нових антиконцептів (ГРІХ, СПОКУСА, ЗЛО). Поняття «Великий ланцюг буття», що зародилося за часів давньогрецьких філософів та набуло розквіту за часів Середньовіччя, ґрунтувалося на ієрархії «сходинок природи» чи «сходинок істот» Платона й Аристотеля. Починаючи з XX століття і до сьогодні, все більше науковців знову звертаються до цієї середньовічної моделі. Модель Великого ланцюга буття (у трансперсональній психології К. Уілбера – Великого гнізда буття) згадується в історії природничих наук, теорії еволюції, філософії, теорії мистецтва. Нею оперують учені-когнітологи (Дж. Лакофф, М. Тернер), літературознавці (зокрема, Н. Фрай), біблеїсти і фахівці з біблійної критики (Е. Бернштейн, В. Сорокін). Таким чином, становлення екологічного мислення людини відбувається під впливом ключових концептів екологічності в контексті гармонійного розвитку Всесвіту, маніфестованого в культурологічній моделі Великого ланцюга буття, що корелює з постулатами біблійного світотворення.

Ключові слова: біблійне створення світу, біблійний дискурс, антиконцепт, Великий ланцюг буття, Всесвіт.

Рассмотрен один из аспектов библейской экопоэтики, связанный с экологическим содержанием нарративов о построении гармонического мира, который основывается на библейских постулатах сотворения мира. Экопоэтологические импликации библейской модели сотворения мира раскрыты в ее соотношении с культурологической моделью Великой цепи бытия через принципы иерархии элементов мира, поэтапности мироустройства, тесной взаимосвязи между элементами творения, создавая единую целостную Вселенную экологического равновесия и гармонии. Нарушение цепи божественного сотворения мира из-за греховности человека привело к потере нравственного и экологического равновесия и антиэкологическому повороту в устройстве мира, что нашло свое выражение в появлении новых антиконцептов (ГРЕХ, СОБЛАЗН, ЗЛО). Понятие «Великая цепь бытия», зародившись во

времена древнегреческих философов и получив расцвет во времена Средневековья, базировалось на иерархии «ступенек природы» или «ступенек существ» Платона и Аристотеля. Начиная с XX столетия и по настоящее время, все больше ученых вновь обращаются к этой средневековой модели. Модель Великой цепи бытия (в трансперсональной психологии К. Уилбера – Великого гнезда бытия) упоминается в истории естественных наук, теории эволюции, философии, теории искусств. Ею оперируют ученые-когнитологи (Дж. Лакофф, М. Тернер), литературоведы (в частности, Н. Фрай), библеисты и специалисты по библейской критике (Э. Бернштейн, В. Сорокин). Таким образом, становление экологического мышления человека происходит под влиянием ключевых концептов экологичности в контексте гармоничного развития Вселенной, которое манифестируется в культурологической модели Великой цепи бытия, коррелирующей с постулатами библейского сотворения мира.

Ключевые слова: библейское сотворение мира, библейский дискурс, антиконцепт, Великая цепь бытия, Вселенная.

This paper considers that aspect of biblical ecopoetics, which is related to the ecological content of the narrative about the formation of a harmonious world based on key postulates of its biblical creation. Ecopoetic implications of the biblical model of world creation are revealed through their correlation with the cultural model of the Great Chain of Being via the principles of the hierarchy of world creation elements, phasing of the world order, a close relationship among the elements of creation, thus shaping the ecological balance and harmony in the integrated Universe. Imbalance in the chain of divine world creation, caused by human sinfulness, has led to the loss of moral and ecological balance and the antiecolological turn in the world structure, which caused the emergence of new anticoncepts (SIN, TEMPTATION, EVIL). The notion «Great Chain of Being» that originated in the times of ancient Greek philosophers and reached its peak in the Middle Ages was grounded in the hierarchy of the «scale of nature» or «scale of being» suggested by Plato and Aristotle. Since the twentieth century till now more and more scientists are again addressing this medieval model. The Great Chain of Being model (in K. Wilber's transpersonal psychology – the Great Nest of Being) is referred to in the history of natural sciences, the theory of evolution, philosophy, the theory of art. It is widely used by cognitive scientists (G. Lakoff, M. Turner), literary critics (N. Frye, among them), biblical scholars and experts in biblical criticism (E. Bernstein, V. Sorokin). Thus, the moulding of human ecological thinking is claimed as being influenced by the key ecological concepts in the context of a harmonious Universe evolution manifested in the cultural model of the Great Chain of Being that correlates with the biblical world creation postulates.

Keywords: biblical creation of the world, biblical discourse, anticoncept, the Great Chain of Being, Universe.

Біблія як прецедентний текст пропонує тлумачення культурних і моральних цінностей, спільних для багатьох націй і народів. Саме тому ця книга не тільки впливає на «духовні сили людини, а й розвиває людство в культурному й естетичному планах, формуючи художній смак, вчить цінувати все істинно велике і прекрасне. Знання біблійного тексту, зокрема текстів євангельських притч, – вже здійснює екологічний вплив на мислення адресата, оскільки притчі містять основні відповіді на питання філософського, морального і духовного буття» [7, с. 244].

У Біблії представлені не лише моральні настанови, а й повчання щодо шанобливого, дбайливого, раціонального ставлення до природи, тварин, інших людей, що й визначило напрями розвитку культури людства в бік її екологізації. Актуальність нашого дослідження полягає у визначенні тих ключових концептів і стандартів екологічності, актуалізованих у біблійному дискурсі, під впливом яких відбувається становлення екологічного мислення людини в контексті гармонійно-

го Всесвіту, маніфестованого в культурологічній моделі Великого ланцюга буття. Звідси випливає мета запропонованої статті – виявити основні етапи формування гармонійності світу, створеного за біблійними канонами й відображеного у біблійних нараціях про світотворення, та розкриття його екологічних передумов у співвідношенні з моделлю Великого ланцюга буття, розглянутого з позицій екопоетики англomовного біблійного дискурсу. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) узагальнити різні підходи і погляди вчених на модель Великого ланцюга буття як культурологічної моделі; 2) співвіднести біблійну модель створення світу із культурологічною моделлю Великого ланцюга буття, спираючись на концептуальний апарат когнітивної поетики; 3) розкрити екопоеетологічні імплікації опису божественного створення світу в англomовному біблійному дискурсі. Об'єктом дослідження у статті є екопоеетологічні імплікації, закладені в англomовному біблійному дискурсі про створення світу, предметом – співвідношення цих імплікацій з культурологічною моделлю Великого ланцюга буття.

У першій книзі Буття Святого Письма, яка розпочинається з епіграфа "*In the beginning God created the heaven and the earth*" [20, Gen 1:1], розповідається про створення світу, що відбулося за волею Бога. Ключова для цього епіграфа та всієї біблійної нарації про світотворення лексема *created* (створив) позначає одну з ядерних поняттєвих ознак концепту ЕКОЛОГІЯ, оскільки входить до складу суміжної з цим концептом периферійної ознаки концептів ПРИРОДА і НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ [2, с. 107; 3, с. 49]. При цьому природа розуміється як первинний стан навколишнього світу, який існує без людей і цивілізації: 3. a primitive state of existence, untouched and uninfluenced by civilization or artificiality [14]; 4. a wild primitive state untouched by man or civilization [16]; 1. the natural world as it exists without human beings or civilization [19], що створюється єдиною силою – Творцем. Слова ж *the heaven* і *the earth* (небо і земля) вказують на зіставлення і протиставлення духовного і земного, появу стихій повітря і землі в їх первісному, упорядкованому, екологічно чистому навколишньому середовищі, описаному в перших двох главах книги Буття. У цих главах представлено процес божественного творіння, «в основі якого лежить принцип ієрархії елементів світу – від неорганічних до одухотворених. [...] Перед нами картина світобудови, відома під назвою «ланцюг буття», де кожен елемент поєднаний з іншим зв'язками взаємозалежності і які є виявом божої премудрості та всеблагості» [4, с. 21].

Передумови виникнення філософсько-культурологічного поняття «Великий ланцюг буття» почали зароджуватися ще за часів давньогрецьких філософів. Свого розквіту ця культурологічна модель зазнала пізніше, за часів Середньовіччя, але основні ідеї, покладені в її основу, ґрунтувалися на поняттях «сходинки природи» чи «сходинки істот» Платона й Аристотеля. Ідея Великого ланцюга буття наслідуює вчення Платона про розподіл світу за формами речей, які він називав «видами» чи «ідеями» й отожднював із буттям, на відміну від чуттєвості речей, які є імітацією форм буття і небуття. ««Ідеї» вічні, «занебесні», не гинуть, є безвідносними, не залежать від простору і часу. Чуттєві речі швидкоплинні, відносні, залежать від простору і часу» [12, с. 422]. Платон виділяв два класи буття, які були різними за природою: «ідеї» і «душі». Ідеї – це об'єкти чистої думки, душі – розумні, мислячі істоти [6].

Аристотель стверджував, що живі істоти відрізняються між собою за певними ознаками: місцем існування, зовнішньою формою, анатомічною структурою і т. п. Існує лінійна послідовність класів, в яких розподіл здійснюється за певною

ознакою, але властивості одного класу переходять у властивості іншого і не мають чіткої межі між собою. Опертя на множинність можливих кваліфікацій речей призвело в подальшому до розподілу усіх тварин, згідно зі ступенем їхньої «досконалості», за єдиним принципом *scala naturae* (природної шкали), коли виокремлюється певна ідеальна сутність і далі всі тварини розподіляються за простою природною шкалою залежно від ступеня ідеальності їхніх душ. Аристотель виділив 11 градацій критерію розвитку, розподіливши їх на цій шкалі – нагорі була людина, а долу – зоофіти [6]. У живих істот Аристотель вичленовував три душі: 1) рослинну (рослини); 2) рослинну і тваринну (тварини); 3) рослинну, тваринну і розумну (людина) [12, с. 44] – і таким чином демонстрував різницю між тим, що знаходиться зверху, і тим, що знаходиться знизу [6].

Значний внесок у розбудову цієї моделі було зроблено неоплатоністами, особливо, учнем Платона – Плотінієм, який запропонував свою ієрархію процесу творіння. Ідеї Платона, а саме його тлумачення Ідеї блага, мали вплив на неоплатоніків завдяки розбудові поняття Єдиного. Іншими словами, «усі речі утворюються шляхом еманції від Єдиного – через Розум і Світову Душу» [10, с. 76]. Відповідно, породжуються три рівні Великого ланцюга буття: Дух, розум, душа.

Для середньовічної людини ієрархічно впорядкований світ був необхідний для встановлення відносин у суспільстві як способу соціальної взаємодії. Разом з тим, «якщо в античності формування нормативних уявлень про упорядкованість світу йшло від соціальних порядків [...], то середньовіччя поклало спочатку принцип упорядкованості – ієрархію божественного творіння. Тобто упорядковуючий рух здійснювався за протилежними напрямками: в античності – від конкретностей людського буття до всезагальності космосу, в середньовіччі – від божественної всезагальності до конкретностей буття» [5, с. 47].

Хоча термін «Великий ланцюг буття», було введено американським філософом А. О. Лавджоєм [6], його тлумачення в кожному конкретному випадку залежить від позицій автора, який представляє той чи інший напрям дослідження. Поступово із розвитком наук відбувалося вдосконалення цієї культурологічної моделі, а кінцевим поштовхом, який забезпечив її широке розповсюдження, стала теорія еволюції Ч. Дарвіна [17]. Великий ланцюг буття, як філософсько-культурологічна модель, унаочнювала концепцію «природи всесвіту, яка мала вплив на західну свідомість, особливо завдяки давньогрецьким неоплатоністам і похідним від них філософіям у часи європейського Ренесансу, а також у XVII та на початку XVIII століть» [21, с. 442]. Як зазначається в енциклопедії Британніка та у книзі А. Лавджоя «Великий ланцюг буття: Історія ідеї» [6], зміст цього терміна ґрунтується на трьох принципах Всесвіту: 1) повноті – Всесвіт наповнений формами, в яких представлено максимальне розмаїття видів істот; чим більше речей світ містить, тим він кращий; 2) безперервності – Всесвіт складається з безмежної кількості форм, кожна з яких поділяє із сусідньою формою хоча б одну ознаку; 3) лінійній градації – ці форми розташовуються в ієрархічному порядку від найпростішого виду існування до найвищого ступеня в ієрархії буття (*ens perfectissimum*), чи Бога [6; 21, с. 442].

Інтерес до моделі Великого ланцюга буття, як зразка для побудови філософської і наукової картин світу, був втрачений з кінця XVIII – початку XIX століть. В епоху Ренесансу «середньовічне вчення про вселенську ієрархію було перетворено на ідею Золотого ланцюга буття. Усе, що існує у світі, від найнижчих до найвищих форм, охоплене єдиним ланцюгом буття. Кожному ланцюгу відводиться своє, жорстке місце відносно вищих і нижчих ланцюгів, а весь ланцюг у цілому

скріплюється системою відповідностей, завдяки яким взаємовідносини на якомусь одному, певному рівні мали свою паралель на всіх інших рівнях» [8, с. 90]. Але у XX столітті модель Великого ланцюга буття згадується в історії природничих наук, теорії еволюції, філософії, мистецтві, оскільки на її принципах розв'язуються проблеми расизму, місця людини у природі, спрямованості і спонтанності еволюції, а сама шкала постійно присутня у свідомості, де найвищий щабель посідає людина (якщо не зважати на існування Бога), потім тварини і т. п. [17].

Про постійне удосконалення моделі Великого ланцюга буття свідчить представлена нижче (див. рис. 1) модель, що є суміщеною із середньовічною моделлю «трьох космів» і «трьох станів» суспільства, використана Б. Р. Маджі в курсі лекцій з літератури Британії [17].

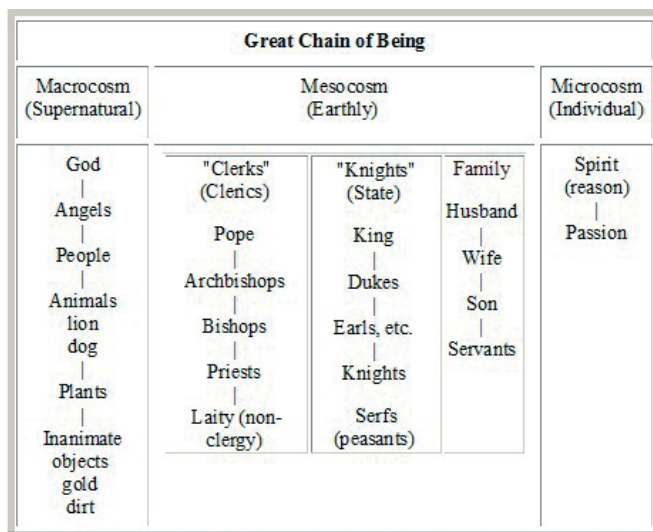

Рис. 1 Середньовічна модель «трьох космів» і «трьох станів» суспільства за Б. Р. Маджі

До основного змісту моделі Великого ланцюга було додано елементи середньовічної культурної моделі Макрокосму і Мікрокосму, де кожен рівень ланцюга відображає структуру ланцюга в цілому. На кожному рівні існували вищі та нижчі форми буття, де вищі форми буття домінували над нижчими [18, с. 209]. Перший рівень – це впорядкування світу як космічного цілого, початком цього процесу є Бог, другий – це впорядкування світу людського буття, суб'єктом якого є людська індивідуальність, її буття обмежене в часі і просторі [5, с. 50].

Починаючи з XX століття і до сьогодні, все більше науковців знову звертаються до середньовічної моделі Великого ланцюга буття, яка, як вважалося раніше, вмерла в епоху індустріалізації. «Навпаки, чітко сформульована її версія все ще існує як сучасна підсвідома культурна модель, необхідна для розуміння нас самих, нашого світу і нашої мови» [18, с. 167]. Філософ, представник трансперсональної психології, К. Уїлбер тлумачить Великий ланцюг буття як Велике гніздо буття (Great Nest of Being). Як зазначає К. Уїлбер, «у когнітивному розвитку ми спостерігаємо розширення усвідомлення від простих образів, які представляють лише одну річ чи подію, до символів і понять, які репрезентують цілі групи і класи речей і подій, і далі до правил, що організують і об'єднують численні класи і групи в цілісні мережі» [11, с. 45]. Ієрархію він називає холархією (за А. Кестлером), яка передбачає цілісність поступового розгортання крупніших мереж, що потім

впливають на цілісність нижчих [там само]. Вважається, що Великий ланцюг складається з трьох основних рівнів: матерії, розуму і духу, в той час як християнські поняття охоплюють більш диференційований спектр: матерію, тіло, розум, душу та дух. Уся еволюція прагне до вищої досконалості, до самого Духа чи Божества [11, с. 44].

У сучасних когнітивних дослідженнях вчені звертаються до поняття Великого ланцюга буття (Дж. Лакофф, М. Тернер), де його представлено як культурну (чи, скоріше, культурологічну) модель, в якій на вертикальній шкалі розташовані вищі створіння над нижчими створіннями, включаючи їхні якості. Великий ланцюг буття – це шкала форм буття: людина, тварина, рослина, неживий об'єкт і, відповідно, шкала якостей, яка характеризує форми буття – інстинктивна поведінка, біологічні функції, фізичні риси [18, с. 166–167]. Дж. Лакофф і М. Тернер пропонують дві версії Великого ланцюга: основну (basic) і розширену (extended). Перша торкається стосунків людей з нижчими формами існування і представлена не тільки в західній, а й інших культурах світу. Друга – центральна для західної традиції – охоплює стосунки людей із суспільством, Богом і Всесвітом [18, с. 167].

Модель Великого ланцюга буття, модифікована Дж. Лакоффом і М. Тернером (див. рис. 2), відображає звичайний ієрархічний порядок існуючих речей (від матерії і неживих об'єктів до рослин, тварин і, нарешті, людських істот як найвищого рівня ієрархії). Чим вище сутність за рангом в ієрархії, тим більше якостей і рівнів функціонування вона має. Неживі об'єкти володіють фізичними рисами, рослини – фізичними та біологічними рисами, у тварин до цих рис додаються інстинкти, люди володіють усіма попередніми властивостями об'єктів, що належать до нижчих рівнів, і власними додатковими специфічними рисами: емоціями, мовою, естетичними відчуттями тощо [17].

The Great Chain of Being			
			specifically human features instincts
		instincts	instincts
	biological features	biological features	biological features
physical features	physical features	physical features	physical features
THINGS, SUBSTANCES	PLANTS	ANIMALS	HUMAN BEINGS

Рис. 2 Модель Великого ланцюга буття Дж. Лакоффа і М. Тернера за
А. Крікманном [17]

Досліджуючи Біблію і художні твори з позицій літературознавства, Н. Фрай, спираючись на поняття Великого ланцюга буття, поділив природу на два рівні: «нижчий, обумовлений угодою між Богом і Носем, – природа, підкорена людиною й експлуатована нею; і вищий, обумовлений у ранішній домовленості з Адамом у раю, – це природа, питомою частиною якої є людина, й оповідь про Едем унаслідок спасіння, яке поверне людину до цього вищого рівня. По дорозі з нижчого до вищого рівня натрапляємо на образи світу праці: пастирську, землеробську і міську образність, – що передбачає природу, видозмінену в зрозуміліші для людини форми» [13, с. 209].

З позицій біблеїстики Великий ланцюг буття можна розглядати в екологічному й ієрархічному ракурсах. Так, американський рабин, письменник, викладач, представник організації із захисту навколишнього середовища Е. Бернштейн своїми працями намагається пробудити екологічну свідомість. У книзі «Пишність творіння: Біблійна екологія» (The Splendor of Creation: Biblical Ecology) Е. Бернштейн подає історію про створення світу у книзі Буття (Гл. 1) в екологічному ракурсі: «... екологія і Біблія вживають різні мови, щоб описати одне і те саме. І Біблія, й екологія навчають покірності, скромності, доброти до всіх істот, повазі до життя і турботі про майбутні покоління. Вони обидві вчать, що земля є священною і таємною. Вони обидві описують, що всесвіт взаємопов'язаний і скріплений за допомогою невидимих мотузок» [15, с. xi]. Дослідниця Біблії стверджує, що навіть поверховий перегляд історії світобудови виявляє її екологічний зміст і виокремлює такі екодуховні теми: таїнство творіння; великодушність природи; сила обмежень; важливість різноманіття і стабільності; екологія часу; рівновага праці і відпочинку; взаємозалежність усього; усвідомлення місця, порядку і гармонії. Ґрунтуючись на екодуховних темах, Е. Бернштейн вказує на співвідношення створення містичного і міфічного: у перший день створена душа, на другий – розум; на третій – емоції і дії; на четвертий – час; на п'ятий – рух; на шостий – любов і робота; на сьомий – відпочинок і вічність [15, с. xiii]. На нашу думку, у цій роботі простежується об'єднання давньогрецьких, середньовічних і сучасних поглядів на модель Великого ланцюга буття. Ієрархічний поділ світотворення вміщений у сім днів і сім категорій: перший день – виникнення світу, другий день – поява повітря, третій день – води і землі. Коли усе природне середовище існування було створено, воно почало заселятися мешканцями: у воді з'явилися водні істоти, у повітрі – істоти, що літають, а на землі – істоти, що рухаються.

Інший спеціаліст з біблійної критики В. Сорокін пропонує власну схему опису створення світу, суголосну з Великим ланцюгом буття. Згідно з цією схемою розмежовуються два перших дня творіння і чотири останніх, де третій і четвертий день (створення неживої природи) та п'ятий і шостий (створення життя і живих істот) взаємопов'язані між собою. Епіграф до книги Буття є вступом, де виражена основна думка усього твору і створення світу описується як єдиний творчий акт Бога, що перебуває поза межами створеного простору і часу; останні дні описуються не з боку вічності, де перебуває Творець, а в термінах часу, в якому відбувається творіння [9].

На наш погляд, відображення історії створення світу потребує її представлення декількома схемами, які б сукупно відбивали світобудову крізь призму моделі Великого ланцюга буття, де найвищим є Творець, який здійснив побудову майбутнього Всесвіту – Творіння (див. рис. 3). Творіння починається з найнижчого рівня в ієрархічній моделі біблійного створення світу – Землі, яка спочатку була вкрита водою, але з наведенням порядку воду було зібрано в одне місце – море, і вищого рівня – Неба, де протягом трьох днів було розміщено світила, які слугують засобами позначення часу, днів, років і формують передумови, необхідні для появи живих істот; «*Let there be lights in the firmament of the heaven to divide the day from the night; and let them be for signs, and for seasons, and for days, and years*» [20, Gen 1: 14]. Передумови для появи людини було створено: земля і вода виростили рослини, земних і водних тварин, і Бог створив людину вищою над усім живим: «*Let us make man in our image, after our likeness: and let them have dominion over the fish of the sea, and over the fowl of the air; and over the cattle, and over all the earth, and over every creeping thing that creepeth upon the earth*» [20, Gen 1: 26]. Але щоб

продовжити творіння, Бог знову вертається до землі, а саме до пороку земного, з якого і створює людину та вдихає у неї душу, як зазначено у главі 2: «*the Lord God formed man of the dust of the ground, and breathed into his nostrils the breath of life; and man became a living soul*» [20, Gen 2: 7]. Людина була створена із тих самих елементів, що і навколишній світ – «*out of the ground the Lord God formed every beast of the field, and every fowl of the air*» [20, Gen 2: 19]. Таким чином, вона має двоїсту природу, її тіло створене із землі, а душа – походить від Бога. Тому після гріхопадіння, вчинивши гріх, людина повертається до землі: «*for out of it wast thou taken: for dust thou art, and unto dust shalt thou return*» [20, Gen 3: 19]. Відповідно, людина є середньою ланкою біблійного ланцюга – між небом і землею – і посідає серединне положення у Всесвіті.

Рис. 3 Біблійне створення світу крізь призму Великого ланцюга буття

Таким чином, ланцюг буття в Біблії можемо відобразити за ієрархічною схемою, де найвищим є Творець, який започаткував небо і землю і всі їхні складники, які, створюючи єдине ціле, а саме Всесвіт, були необхідні для появи вищої істоти – людини.

Біблійне створення світу є не тільки ланцюгом еволюційним, біологічним, а й духовним. Екологічний погляд на творіння відчувається у збалансованості й поетапності біологічного розвитку, де важливим є кожен різновид класів тварин і рослин (*fruit after his kind; living creature that moveth after their kind; fowl after his kind*) [20, Gen 1: 11; 21]. Проте серед усіх польових тварин подано опис тільки змія, оскільки саме він був причиною розриву людини і природи, через нього між людиною і твариною виникла ворожнеча.

Якщо щось зникає з біблійного ланцюга, настає хаос, подібний до початкового, втрачається порядок, а з ним і гармонія. Наприклад, щойно біблійна істота, змія, порушила екологічний баланс, виникла серйозна екологічна проблема і, відповідно, з'явилося поняття гріха, що надалі трансформувалося у моральний концепт, чи радше, антиконцепт ГРІХ [1]. «Знехтувавши заборону Бога і скуштувавши плоду з дерева пізнання добра і зла, перші люди зробили крок до шляху гріха (зла). Свою ієрархічно нижчу, тварну волю вони протиставили волі Бога. Гріх (зло) – взагалі полягає в порушенні світової ієрархії, коли нижче посідає або прагне посісти місце вищого» [5, с. 51].

Розрив біблійного ланцюга створення світу, де вічна гармонія зінтегрувалася з повсякденною працею задля існування в модель смертного життя, руйнування взаємозв'язку між людиною і природою, спричинили через грішну людину страждання землі, оскільки людина була створена з пороку земного. Наслідком цього є поява нових рослин – тернини й осоту. Іншими словами, екологічний баланс у розвитку життя на Землі з самих початків тісно пов'язаний з екологічними та антекологічними поняттями, чи моральними концептами ДОБРО, ПІЗНАННЯ та

антиконцептами ГРІХ, СПОКУСА, ЗЛО. З нарації про гріхопадіння починається новий еволюційний етап розвитку життя на землі. Від початку людина повинна була жити вічно, але після гріхопадіння вона втратила можливість вічного життя. На цьому етапі людина, створена з пороку земного, набула смертності, тобто має вертатися в ту саму землю, з якої була створена. З одного боку, для живих істот з'явилася можливість розмноження, але з іншого, цей процес для людини відбувається через страждання: *«I will greatly multiply thy sorrow and thy conception; in sorrow thou shalt bring forth children»* [20, Gen 3:16]. Якщо раніше людина могла їсти ярину, плоди дерев, то тепер, щоб себе прогодувати, повинна тяжко працювати, щоб виростити хліб тощо. Щоб вижити, людина вимушена жити за законами природи, залежати від природи, навколишнього середовища, інших живих істот.

Розгляд різних поглядів вчених на модель Великого ланцюга буття висвітлює екопоетологічні імплікації створення світу в англомовному біблійному дискурсі. Найвищою ланкою біблійного ланцюга творіння світу є Творець, який здійснив побудову майбутнього Всесвіту – цілісного, гармонійного й екологічно зрівноваженого. В основі процесу божественного творіння закладено принципи ієрархії елементів світу, поетапності світобудови, тісного взаємозв'язку між елементами творіння. Навіть людина була створена із тих самих елементів, що і навколишній світ. Порушення біблійного ланцюга створення світу відбулося через гріховність людини і змія, які є елементами творіння, що призвело до втрати екологічної рівноваги і нового, антиекологічного повороту в устрої світу, що відобразилося у появі нових антиконцептів (ГРІХ, СПОКУСА, ЗЛО). Відстеження розгортання моделі Великий ланцюг буття у біблійному домені «екологія стосунків», опис екологічних і неекологічних концептів й антиконцептів у текстах англомовної Біблії становлять перспективні напрямки дослідження в ракурсі біблійної екопоетики.

Бібліографічні посилання

1. **Воробйова О. П.** *Річ* як антиконцепт у творах художнього модернізму: лінгво-філософські аспекти естетики негативності / О. П. Воробйова // Вісник КНЛУ. Сер. Історія. Економіка. Філософія. – 2013. – Вип. 18. – С. 11–22.
2. **Жихарєва О. О.** *Поняттєва складова концепту НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ / ENVIRONMENT у сучасній англійській мові* / О. О. Жихарєва // Наукові записки. – Вип. 127. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 103–108.
3. **Жихарева Е. А.** *Поняттийная структура концепта ПРИРОДА в современном английском языке* / Е. А. Жихарева // Science and Education a New Dimension: Philology. – Budapest. – I (3), Issue 13. – 2013. – С. 47–50.
4. **Зайцев М. О.** *Принципи європейської парадигми культури в системі світоглядних координат західноєвропейського середньовіччя* / М. Зайцев // Наукові записки. Серія «Філософія». – 2008. – Вип. 3. – С. 15–29.
5. **Зайцев М. О.** *Особистісне буття в смисловому полі європейської культури: монографія* / М. Зайцев. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 200 с.
6. **Лавджой А.** *Великая цепь бытия: История идеи* / А. Лавджой; пер. В. Софронов-Антони. – М.: Дом интеллектуальной книги, 2001. – 372 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/lovejoy/>
7. **Рыкунова И. Ю.** *Экологичность новозаветной притчи (на примере евангельской притчи о милосердном самарянине)* / И. Ю. Рыкунова // Эмотивная лингвозекология в современном коммуникативном пространстве. – Волгоград: Изд-во ВГСПУ «Перемена», 2013. – С. 243–247.
8. **Сви́репо О. А.** *Образ, символ, метафора в современной психотерапии* / О. А. Сви́репо, О. С. Туманова. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2004. – 270 с.

9. **Сорокин В.** Введение в Ветхий Завет / В. Сорокин. – М., 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/bibliologia/sorok/01.php
10. **Тарнас Р.** История западного мышления / Р. Тарнас ; пер. с англ. Т. А. Азаркович. – М. : КРОН-ПРЕСС, 1995. – 448 с.
11. **Уилбер К.** Око духа: Интегральное видение для слегка свихнувшегося мира / К. Уилбер ; пер. сангл. В. Самойлова. – М. : ООО «Изд-во АСТ» и др., 2002. – 476 с.
12. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 7-е изд. – М. : Республика, 2001. – 719 с.
13. **Фрай Н.** Великий код: Біблія і література / Н. Фрай ; пер. з англ. І. Старовойт. – Львів : Літопис, 2010. – 362 с.
14. American Heritage Dictionary of the English Language. Fourth Edition. – Boston : Houghton Mifflin Company, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.thefreedictionary.com/nature>
15. **Bernstein E.** The Splendor of Creation: A Biblical Ecology / E. Bernstein. – Cleveland, Ohio : The Pilgrim Press, 2005. – 145 p.
16. Collins English Dictionary. Complete and Unabridged. – Glasgow : Harper Collins Publishers, 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/nature>
17. **Krikmann A.** The Great Chain of Being as the background of personificatory and de-personificatory metaphors in proverbs and elsewhere / A. Krikmann, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/MEMO_Chain.pdf
18. **Lakoff G.** More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor / G. Lakoff, M. Turner. – Chicago : The University of Chicago Press, 1989. – 230 p.
19. Random House Kernerman Webster's College Dictionary. – New York : Random House, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/nature>
20. The Holy Bible. King James Version. – N. Y. : Ivy Books, 1991. – 1112 p.
21. The New Encyclopedia Britannica. Micropaedia. – Chicago : Encyclopedia Britannica, Inc. – V. 5. – 15th edition. – 1994. – 984 p.

Надійшла до редколегії 06.11.2014 р.

УДК 821.111(73)9 «19»

В. І. Ліпіна
В. И. Липина
V. I. Lipina

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**ПРОЦЕСИ МІФОЛОГІЗАЦІЇ ТА ДЕМІФІЛОГІЗАЦІЇ:
 ПОСТСТРУКТУРАЛІСТСЬКИЙ МІФ СМЕРТІ СУБ'ЄКТА
 ПРОЦЕССЫ МИФОЛОГИЗАЦИИ И ДЕМИФОЛОГИЗАЦИИ:
 ПОСТСТРУКТУРАЛИСТСКИЙ МИФ СМЕРТИ СУБЪЕКТА
 MYTHMAKING AND UNMAKING:
 POSTSTRUCTURALIST MYTH OF THE DEATH OF THE SUBJECT**

Переосмислено постструктуралістську концепцію смерті суб'єкта у творах провідних американських постмодерністських письменників Джона Барта та Стівена Діксона. У центрі статті – розгляд постструктуралістських теорій суб'єкта (Дерріда, Лютар, Лакан), які значно спростили картину сучасної культури кінця ХХ ст. Склалося уявлення, що постмодерністська література займається небувалим демонтажем особистості, усуненням автора, відмовою від оригінальності – тобто руйнуванням усього, що становило сутність літературної творчості. Проведений у статті аналіз

© V. I. Lipina, 2015

творів видатних американських постмодерністських письменників виявив відмінності між постструктуралістським міфом смерті суб'єкта та природою художньої суб'єтивності, яка знаходить нові втілення в літературі. Твори Джона Барта та Стівена Діксона – у центрі аналізу, який демонструє, що постмодерністські письменники прагнуть зберегти «людську речовину» літератури, ставлячи під сумнів привілейовану роль конвенціональних категорій «герой» і «всезнаючий автор». Письменники демістифікують постструктуралістський міф про «кризу суб'єкта», вибудовуючи перехід від суб'єкта як індивідуалізованого «Я» до розкриття в героях постмодерністських творів загальнолюдського й істинно гуманного.

Ключові слова: смерть суб'єкта, суб'єктність, автор, постструктуралізм, постмодернізм.

Переосмыслена постструктуралистская концепция смерти субъекта в произведениях ведущих американских постмодернистских писателей Джона Барта и Стивена Диксона. В центре статьи – анализ постструктуралистских теорий субъекта (Деррида, Лиотар, Лакан), значительно искаживших картину современной культуры конца XX в. Сложилось представление, что постмодернистская литература занята небывалым демонтажом личности, исчезновением автора, отказом от оригинальности – то есть разрушением всего, что составляло суть литературного творчества. Предпринятый в статье анализ произведений ведущих американских постмодернистских писателей выявляет расхождения между постструктуралистским мифом смерти субъекта и природой художественной субъективности, которая находит новые воплощения в литературе. Произведения Джона Барта и Стивена Диксона – в центре анализа, который демонстрирует, что постмодернистские писатели стремятся сохранить «человеческое вещество» литературы, подвергая сомнению привилегированную роль конвенциональных категорий «герой» и «всеведущий автор». Постструктуралистский миф о «кризисе субъекта» демистифицируется писателями, выстраивается переход от субъекта как индивидуализированного «Я» к раскрытию в героях постмодернистских произведений общечеловеческого и подлинно гуманного.

Ключевые слова: смерть субъекта, субъектность, автор, постструктурализм, постмодернизм.

The prevailing critical myth of the subject's death is reconsidered in the paper with reference to the writings of hard-core American postmodernist writers: John Barth and Stephen Dixon. The paper's focus is on how an escalated poststructuralist attack on the concept of subjectivity (Derrida, Lyotard, Lacan, Foucault) resulted in misreading the complexity of culture at the end of the 20th century. Many believe that in postmodernism Man disappears, the author is dead, and the art itself lacks originality – thus almost everything that constitutes the humanistic subject of art, is undermined. The analysis reveals what happens to today's postmodernist literature, what contradictions there exist between the poststructuralist myth of the death of the subject and artistic subjectivity as a fiction of selfhood, which is still constructed in American postmodernist literature. The works of John Barth, Stephen Dixon are at the center of the research. The analysis shows that postmodernist writers are trying to preserve the *human matter*, challenging and reconstituting the place of a character and an omniscient author as the main literary conventions. Thus, the contemporary myth of «subject in crisis» is demythized by the writers, revealing a dialectical process of transcending the subject as an individual ego in the direction of discovering either the commonly human, or essentially humanistic.

Keywords: death of the subject, subjectivity, author, poststructuralism, postmodernism.

Roland Barthes in his book «Mythologies» (1957), which has become the founding text of contemporary cultural studies, views culture as a field of second order semiological system of mythology [2]. Speaking about contemporary myth today, we cannot be

theoretically naïve, but know that in critical parlance it is already a province of semiology. This concept of myth as a semiological system runs through many years of contemporary thought, including literary studies. Every period constructs its own myth of truth or master narrative: an Enlightenment myth of absolute Reason, a Romantic myth of Nature and genius, a liberal humanist myth of the centrality of the Subject in culture, etc. The latter became the central concern of Poststructuralist demythization, which supplanted the old grand metanarratives by the new myth of the death of the subject.

The paper analyses a poststructuralist myth, of how an escalated poststructuralist attack on the concept of subjectivity (Derrida, Lyotard, Lacan, Foucault) resulted in misreading the complexity of culture at the end of the 20th century. Many believe that in postmodernism Man disappears, the author is dead, and the art itself lacks originality – thus almost everything that constitutes the humanistic subject of art, is undermined. Elsewhere I studied the appearance of the subject nearly two centuries before the time which Foucault argues is its birthday [8, p. 312]. Now my focus is on what happens to it in today's postmodernist literature – my focus, so to say, is on the other end of the scale. I try to explore the contradiction between the poststructuralist myth of the death of the subject and artistic subjectivity as a fiction of selfhood, which is still constructed in American Postmodernist literature. The writings of John Barth, Stephen Dixon are at the center of my research.

Postmodernist writers faced new challenges, which John Barth summarized in the statement: «the self is not transcendable» [1, p. 52]. The paper investigates what happens to art when it shifts its center, as I believe postmodernism does, from the deep level of a character, typical of psychological realism and modernism, to the level beyond the individual personality, which I define as a level of mentality – a complex integrity of mental and spiritual orientations of character, of author and of reader. There is no need to deny that Postmodernism reconsiders and re-enacts all literary conventions and this one – the humanistic subject – in the first place.

Not only the selfless, decentered, fragmented character of a literary hero, but the situation of Man and humanity is the subject of this art today. Postmodernist literature has not been studied in criticism from this perspective before. The Postmodernist writers consider that any psychologically precise definition of character limits the possibility of an artist, as determinism, typical of realism, limited that art. Man cannot be assigned to play one role. Thus, John Barth in his voluminous novel «The Tidewater Tales. A Novel» (1987), introducing his hero – Peter Sagamore (whose name points to his real function in the novel: telling stories) – characterizes him, parodying the very principle of this character-drawing: «Peter Sagamore, 39 years old and 8 ½ months old [3, p. 22], and his wife «Katherine Sherritt Sagamore, 39 years old and 8 ½ months pregnant» [3, p. 21]. In Barth's storytelling art Peter and Kathrine are story-persons. The human situation is what matters – not an individual human destiny: «It is a story of women and men/Like us: like us in love,» Kathrine says [3, p. 22]. In Barth's books, especially in «Chimera», «The Tidewater Tales. A Novel», «The Last Voyage of Somebody the Sailor», «On with the Story. Stories», the writer starts the rediscovery of words and stories about Man and humanity in general. In «The Tidewater Tales. A Novel» the characters are retelling, reinventing, filling in the gaps of their beloved episodes from Homer's «The Odyssey» with its essentially human situations: love, faithfulness, jealousy, seduction etc. The conventional psychological identity of the hero is substituted by their *creativity and responsiveness to the signs of humanity* – Homer's «The Odyssey.» Nick lyrically reinvents the end of «The Odyssey», in his version Odysseus and Nausicaa are united and sail to a place called «The Place Where Time Stands Still», «where East may be East and West, but where past and Future disappear» [3, p. 207]. This situation

is connected not only with what Nick and Katherine were aiming to do, when they escaped from the marriage ceremony on their boat called »Story,» but with a commonly human desire to overcome death and be forever young. Through this artistic intertextuality Barth's characters acquire allhuman dimension, outside the limits of their physical, psychological and social identities, which are parodically subverted at the beginning of the novel. Instead, Barth creates the saga of allhuman life within our culture's mode of expression. Any certain identity is undermined and blurred: instead a complexity of mental and spiritual orientations typical of Man is created. A more vivid and striking example of this new *subjectivity without hero*, psychologism without individualization is Stephen Dixon's mode of writing.

Dixon, an American writer, is undeservingly neglected by serious criticism. One of the most shocking of Dixon's experiments, which could be called 'Subjectivity Degree Zero', is his story »The Hole» [5] with its focus on 'Lynch Mob Mentality' and on the crisis of humanity in the world. The text resembles a script or a recording of authentic conversations, which are centered on an act of terrorism. This immediately connects us with the reality we live in: the violent terrorists' attacks all over the world. In Dixon's story some school children and their teacher are entombed under the collapsed planetarium building, which is on fire. The rescue team made a quick small hole wide enough for a child to slip out, but not enough for the teacher. The parents outside are crying and hurrying up the rescue operation. The climax of the situation reaches its apogee, when the teacher blocks the hole, not allowing the children to get out. Thus, he tries to force the rescue team to dig a hole wide enough for himself.

The text is double-coded by the writer, and turns into *the test on humanity* for everyone in the scene: the characters, the narrator, and a reader as the main target of this test. Everyone is supposed not only to experience the mental and emotional shock but to ask questions, »What is right?» At the end of the story, though, everyone is safe, the mob is still wild with revenge. Being scared, the teacher disappears in the hole, and no one, even his son and the protecting policeman, can coax him up. The revengeful mob lynches his son instead, »They caught the son, dragged him back, kicked at his head and body till it seemed all his limbs, ribs and face were broken, then hung him upside down by his feet from one of the tree branches... and beat his already unrecognized face with their handbags ...» [5, p. 305]. The image both of extreme inhuman violence and of human extreme despair (women's handbags) is created by the camera-eye technique, by the absence of any comments and descriptive adjectives, but inside it there is pain and awe. Nothing is said about the father, the teacher. He was not found either dead or alive, but there is no other exit from the place. Was he a witness to his son's lynching? Could the parents' act of lurching the innocent boy, be justified? Could the teacher's action be justified? How to understand a policeman's approval? The openness and uncertainty, the plurality of all possible answers and moral judgments is constructed by the poetics of this text that does not provide any single author's perspective. Dixon creates the text, which is not the mirror for understandable reality. The questions »who is right?» or »what happened to the father?» remained unresolved for the readers, not because the answers are not in the text, but because they simply do not exist for this situation. The cognitive hesitation moves from one truth (or seeming truth) to hesitation and uncertainty in it, to a new version of truth and new hesitation. This constant combination of concrete human situation and »cognitive efforts» to understand it, create an inner mental space of the text. The author, the narrator, the character, and the reader are all involved mentally and spiritually into the understanding of the situation of Man and the nature of evil.

It will be naïve to declare nowadays, that the author is dead. The postmodernist writers, realizing that the author cannot be omniscient in his knowledge of reality, that Balzac's principle of universality is naïve and false, discovered new techniques to make themselves invisible. But still, the writers' positions can be scanned by the readers. The postmodernist writers explore new ways of creating connections between the text and reader, between hero and reader's response – the connections which are not mediated by an author's direct explanations. But they do exist in the inner space of the text itself.

Does this mean the disappearance of Man as the subject of art, does this mean that Postmodernism is essentially dehumanized art? The analysis of these texts aims to show that postmodernist writers are trying to preserve the *human matter*, challenging and reconstituting only the place of a character and an omniscient author as the main literary conventions.

Dixon started experimenting with this 'Subjectivity degree Zero' in the story «Said» (1980). This type of poetics could be called *the poetics of absence*: there are no characters in a traditional sense of the word, there is no plot as event, there is nearly no other words but the monotonous repetition of the word «said»: «...he said, she said. She left the room he followed her. He said, she said. She locked herself in the bathroom; he slammed the door with his fists. He said. She said nothing» [4, p. 99–100]. Here Dixon is probing how absolute this absence of a character could be and discovers other means to intimate the self. Nothing is said directly. But the reader imagines everything that is. On the background of this facelessness, the human situations seem intensely and intimately psychological. The play with the homophone 'said as sad' intensifies this effect. Probably this human matter was indicated by Barth, when he declared that «the self is not transcendable» [1, p. 52].

In a much more aesthetically complex manner Dixon develops this «said» strategy and at the same time questions it in his novel «30 Pieces of a Novel» (1999). In this very unconventional text the writer creates an exhaustible multiplicity of human situations. He does this outside the concept of character and outside the tendency to equate it with consciousness. The main character, Gould Bookbinder, is literally, compositionally, a *binding* means for these «30 Pieces of a Novel» and he himself is pieced by them. We may suspect that the writer expects his readers to do the same and that this is the main artistic strategy of the book and the principle of character-creation. Thus, Dixon both problematizes and bonds the decentered subject of postmodernist art. The «oral» speech again in the «said mode» controls the narrative and does not allow it to project an individual consciousness. It projects only a type of mentality of a generic Man, his loneliness and his longings, which are common and recognizable by everyone. Gould appears inside this «he said» technique and quotation marks. This creates a pseudo-documentary effect that registers only the details and actions without any inwardness: «She'd say, 'No, I'm okay, I can do it.' She doesn't say it; he didn't ask her or even give a look that said she need help, but he thinks she'd say it if that's what he'd said or had given that look» [6, p. 244].

The inner self is impersonalized through this «said mode» of the text, and as a result the character becomes twice removed from the reader by the speech of the narrator and by Gould's directly quoted speech. The postmodernist writer creates the character as a reading strategy: it is left to the readers to connect the dots between these «said» and direct quotes and to bond the decentered fragments of a hero into a character of Everyman. The emphasis on the personal disappears in this art, and that, which may seem personal, being shown in «said mode», immediately melts in the atmosphere of impersonal – mundane everydayness. This «said mode» and the details which Gould

sees, all are used to plug us to the hero, but not from the inside, as in modernism, but from the level beyond his personal inner world.

What is important here is that Dixon questions the artistic validity of his «said mode,» and problematizes it. His Gould «'...thinks he forgot one of the 'he says,'» and it appears, when his Sally is sleeping in his embrace, and Gould is happy. This sentence «opens» the text and the character, intimating the situation and displaying another artistic strategy – not 'said', but *lived lives*.

Postmodernism can be viewed not as the art of destroyed subject, but the art that substituted the old episteme, which can be called *character thinking* by a new one – an *open mentality*, and it is equal to the discovery of a new subject.

Thus, the contemporary myth of «subject in crisis» is demythisized by the writers and reveals a dialectical process of transcending the subject as an individual ego in the direction of discovering either the commonly human, or essentially humanistic.

The subject is not flatly banished, but problematized and reconsidered. The questions «what is to be human?» and «what is Art?» become interconnected and even more vital than before. We may observe that Postmodernist literature faces the inescapable final return to Man as «thinking» and «perceiving» thing.

The analysis reveals that this shift in the centrality of values from the identity of the psychological character, characteristic of Modernism, to the search for general human identity, is the result of radical experiments in the sphere of mentality as the primary focus of this art.

The postmodernist writers are, in fact, doing what Foucault wanted to be the goal of contemporary thought: to demythisize, by promoting «new forms of subjectivity through the refusal of individuality, which has been imposed on us for several centuries» [7, p. 208–226].

The postmodernist art is already integrated into world literary process as its classics, and the vision of Postmodernism as chaos and destruction of the human subject reveals that literary criticism substantially lags behind the real life of literature.

The process of subject recuperation in American postmodernist literature at the end of Millennium could possibly be turned by literary theoreticians into a new myth if Barthesian subtle logic is true: «Wine is objectively good, and at the same time the goodness of wine is a myth» [2, p. 158].

References

1. **Barth John.** The Friday Book / John Barth. – Baltimore : The Hopkins University Press, 1997. – 208 p.
2. **Barthes Roland.** Mythologies / Roland Barthes / [Translated by Annette Lavers]. – New York : Hill and Wang, 1973. – 160 p.
3. **Barth John.** The Tidewater Tales. A Novel / John Barth. – London : Methuen, 1988. – 655 p.
4. **Dixon Stephen.** Said / Stephen Dixon // Boundary. – 1980. – № 2. – P. 99–100.
5. **Dixon Stephen.** Stories / Stephen Dixon. – New York : Henry Holt and Co, 1994. – P. 293–305.
6. **Dixon Stephen.** 30 Pieces of the Novel / Stephen Dixon. – New York : Henry Holt and Co, 1999. – 656 p.
7. **Foucault Michel.** Afterword: the Subject and Power / Michel Foucault // Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics / [Ed. Hubert L. Dreyfus and Paul Rabinow]. – Brighton : Harvester Press, 1982. P. 208–226.
8. **Lipina-Berezkina Victoria.** Historicizing Subjectivity: Self as Mind in the Seventeenth-Century English Personal Essay» / Victoria Lipina-Berezkina // Ethics and Subjectivity in Literary and Cultural Studies / [Ed. By William S. Haney II, Nicholas O. Pagan]. – Bern : Peter Lang, 2002. – P. 129–143.

Надійшла до редколегії 07.11.2014 р.

УДК 82.091

Г. В. Ліпін
Г. В. Липин
G. V. Lipin

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ВІДКРИТТЯ ЯПОНІЇ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ:
ЛАФКАДИО ХЕРН – КУЛЬТУРТРЕГЕР ТА ІНТЕРПРЕТАТОР
ДВОХ СВІТІВ**

**ОТКРЫТИЕ ЯПОНИИ В АМЕРИКАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ:
ЛАФКАДИО ХЁРН – КУЛЬТУРТРЕГЕР И ИНТЕРПРЕТАТОР
ДВУХ МИРОВ**

**THE DISCOVERY OF JAPAN IN AMERICAN LITERATURE:
LAFCADIO HEARN AS CULTURTREGER AND INTERPRETER
OF TWO DISPARATE WORLDS**

Розглянуто початковий етап освоєння японської культури в американській літературі початку ХХ ст., вивчено маловідому у нас діяльність японського літератора і перекладача Лафкадіо Херна – інтерпретатора японської та англomовної культури на Сході й Заході, що став сполучною ланкою між культурами двох країн. В історії літератури непоміченою залишилася двоспрямованість культуртрегерської активності Херна: він не лише відкривав культуру Японії Заходові, але, будучи викладачем англійської літератури в Токійському імператорському університеті і в університеті Васеда, знайомив Японію із західною культурою. Його культурологічна, літературна, перекладацька діяльність, і перш за все його інтерпретація особливостей японського художнього мислення, збагачувала те підґрунтя, на якому зароджувалася модерністська поезія. Це відбувалося за рахунок кумулятивного ефекту численних імплантацій японської поетики й естетики, розвитку на цьому літературному підґрунті нових поетичних форм. Вивчення ролі Херна залишається однією з малодосліджених і актуальних проблем історії модернізму на Заході. Аналіз робіт Херна про культуру і літературу Японії дає підстави сумніватися щодо думки авторитетного компаративіста-літературознавця Е. Мінера, коли він відмовляє Херну в ролі впливового культуртрегера, одного з небагатьох, хто представляв один з витоків «орієнтального» модернізму на Заході. Для англо-американських поетів-модерністів японські відкриття Лафкадіо Херна не пройшли безслідно.

Ключові слова: японська поезія, модернізм, імажизм, Лафкадіо Херн, транснаціональний феномен, інтерпретація, *Kulturträger*.

Рассмотрен начальный этап освоения японской культуры в американской литературе начала ХХ ст., изучена малоизвестная у нас деятельность японского литератора и переводчика Лафкадио Хёрна – интерпретатора японской и англоязычной культуры на Востоке и Западе, ставшего связующим звеном между культурами двух стран. В истории литературы незамеченной осталась двунаправленность культуртрегерской активности Хёрна: он не только открывал культуру Японии Западу, но, являясь преподавателем английской литературы в Токийском императорском университете и в университете Васеда, знакомил Японию с западной культурой. Его культурологическая, литературная, переводческая деятельность, и прежде всего

его интерпретация особенностей японского художественного мышления, обогащала почву, на которой зарождалась модернистская поэзия. Это происходило за счет кумулятивного эффекта многочисленных вживлений японской поэтики и эстетики, развития на этой литературной почве новых поэтических форм. Изучение роли Хёрна – остается одной из малоисследованных и актуальных проблем истории модернизма на Западе. Анализ работ Хёрна о культуре и литературе Японии дает основание подвергнуть сомнению мнение авторитетного компаративиста-литературоведа Э. Минера, который отказывает Хёрну в роли влиятельного культуртрегера, одного из немногих, кто представлял один из истоков «ориентального» модернизма на Западе. Для англо-американских поэтов-модернистов японские открытия Лафкадио Хёрна не прошли бесследно.

Ключевые слова: японская поэзия, модернизм, имажизм, Лафкадио Хёрн, транснациональный феномен, интерпретация, *Kulturträger*.

The paper focuses on the first stage in adaptation of the Japanese cultural tradition in American literature at the end of the 19th – the beginning of the 20th Century, represented by Lafcadio Hearn – a prolific American writer, translator, oriental culturologist and journalist, who is undervalued in contemporary criticism. He was the first interpreter of Japanese and Anglophone culture for the East and for the West, representing the most important link between two disparate cultures. The paper outlines his main cultural, aesthetic and artistic discoveries of Japan with reference to how his nonfictional books and translations of Japanese prose and poetry influenced the aesthetic climate of incipient literary modernism. The history of his critical reception is a combination of upsets and admirations provoked by his adoration of Japan – the country viewed as militaristic in the West. In his numerous writings he gives a panoramic interpretation of Japan and its culture, penetrating deeply into the totality of this living spirit of Japan. The analysis of Hearn's achievements in interpreting Japanese culture and in understanding the Japanese literature, provided in the paper, challenges the authoritative view of comparative literary scholar Earl Miner who refuses Hearn the role of influential figure in the history of aesthetic climate of incipient literary modernism in the West. The main argument of the paper is that the English-language poets have much to learn from the Japanese discoveries made by Lafcadio Hearn.

Keywords: Japanese poetry, modernism, imagism, Lafcadio Hearn, transnational phenomenon, interpretation, *Kulturträger*.

Имя американца Лавкадио Хёрна (Lafcadio Hearn, 1850–1904) – писателя, журналиста, переводчика, прожившего в Японии 14 лет и принявшего японское гражданство и имя Коизуми Якумо, одного из родоначальников процесса освоения японской культуры в Америке, почти неизвестно в нашей стране и долгое время оставалось незаслуженно забытым на родине писателя. Пожалуй, в истории «открытия» Японии ни одна творческая личность не привлекала такого пристального внимания, не вызывала столь противоречивых оценок, как Хёрн. Его упрекали в романтизации старой Японии, но с не меньшей предвзятостью обвиняли и в нелюбви к ней. Видный американский японолог, друживший с ним, Бейзил Чемберлен, в последнем издании своей книги «Things Japanese» вычеркнул фразу, превозносящую преданность Хёрна Японии.

Написанное Хёрном в Японии о японской культуре и литературе заметно выделяется среди немногочисленных работ американских и европейских энтузиастов-ориенталистов конца XIX – начала XX в. (Э. Феноллоза, Б. Чемберлен, В. Эстон, П. Лоуэлл) пронзительной тонкостью понимания Иного. Не имея особого поэтического дара, он обладал удивительной интуицией и мастерством отменного стилиста («scientific accuracy», «brilliance of style» [5, p. 65]). В письме к

близкому другу и издателю Элизабет Бисленд (1890) он пишет о своем открытии – духовной красоте Японии и японцев: «This is a domesticated nature, which loves man... What I love in Japan and the Japanese, the poor simple humanity of the country. And I believe that their art is as far in advance of our art... I only wish I could be incarnated in some little Japanese baby, so that I could see and feel the world as beautifully as a Japanese brain does» [4, p. 3–4]. Его прижизненная репутация писателя и переводчика («man of genius» [4, p. 1]), пишущего для западного читателя из сердца Японии, связана с популярностью его одиннадцати книг о японской культуре, опубликованных между 1894–1904 гг. Тематика и проблематика его исследований, заявленная в названиях: «Первые впечатления о Неизвестной Японии», 1894; «С Востока», 1895; «Экзотика и ретроспекции», 1898; «В призрачной Японии», 1899; и посмертных – «Япония, Попытка интерпретации», 1904; «Японская лирика», 1915 (в собственных переводах верлибром), – значительно сложнее и многоаспектнее, чем принято считать. В Японии Лафкадио Хёрна почитают, в школьные программы включены его рассказы *квайдан*. Иная репутация на Западе. В исследованиях западных ученых акцент на биографии всегда отчетливее, чем интерес к его творческой индивидуальности. Так, Элизабет Стивенсон, отмечая популярность Хёрна при жизни, стремится деканонизировать его облик, представляя его как «an unimportant person», добавляя, что его репутация знатока японской культуры была преувеличена: «Hearn was widely read during his lifetime, and praised, often for wrong reasons» [20, p. 5]. И вместо провозглашенного объективного «scrutiny», «objective appraisal» в ее работе находим лишь декларацию обстоятельности («substantiality») предпринятого исследования. «Непатриотичное» с точки зрения США восхищение Хёрна милитаризированной Японией, а также его увлеченность синтоизмом, в котором он видел квинтэссенцию японской культуры (а не «a thing too empty and jejune to influence the hearts of men», как считал Б. Чемберлен [5, p. 422]), не могли не повлиять на сдержанное в течение долгого времени отношение к нему официальной критики, хотя внимание к нему как к романтику-фольклористу не ослабевает и сейчас.

Но лишь в 1990-х гг. начинается серьезное изучение его творчества, толчком к которому стала вызвавшая живой интерес экранизация рассказов из его книги «Квайдан». В центре коллективной монографии «Пере-открытие Лавкадио Хёрна» под редакцией Сукехиро Хиракава (Sukehiro Hirakawa) [18] заметно стремление уравновесить западную сдержанность оценок его деятельности доказательствами глубокого почитания его работ в Японии.

Некоторые исследователи Хёрна, ограничиваясь поверхностными описаниями, сводят его роль «открывателя» Японии к романтизированным образам этой страны. Дэниэл Стемпл считает его малозначительным энтузиастом («a minor figure in American literary history, a transplanted exotic, who flourished in the hothouse atmosphere of late nineteenth century aesthetic impressionism» [19, p. 1]). Значительно справедливее представляется мнение некоторых исследователей [15], которые считают, что культуртрегерская деятельность Хёрна стала решающим фактором возникшего бурного интереса к этой стране на Западе.

К сожалению, незамеченной осталась двунаправленность культуртрегерской активности Хёрна: он не только открывал культуру Японии Западу, но, являясь преподавателем английской литературы в Токийском императорском университете и в университете Васеда, знакомил Японию с западной культурой. Некоторые лекции Л. Хёрна удалось восстановить издателю Дж. Эрскину по конспектам

его учеников. Особый интерес представляют его лекции по английской поэзии, выстроенные по принципу сопоставления с великими образцами японской литературы и с учетом особенностей японского восприятия. Так, представляя поэзию великих викторианцев, он не только раскрывал свое видение английской поэтической традиции («Tennyson is Keats perfected and enriched», «Coleridge reblossoms in Rossetti», «Sir Walter Scott is reborn in the poetry of William Morris»), но и [7], но и постоянно подчеркивал сродство («affinities») английской поэзии с принципами ориентального художественного мышления. Так, анализируя стихотворение ирландского поэта Уильяма Эллингема «Four ducks on a pond», он отмечает: «I should call it something very much resembling in quality the spirit of Japanese poetry... So it is very famous, and really wonderful – although there is no art in it at all. It is simple as a song» [4, p. 476]. Эти постоянные сближения и объяснения английской литературы через обнаруженные им аналогии с японской культурой – главный компаративистский принцип его трудов «Интерпретация литературы» (1915), «Appreciations of Poetry» (1916), «Essays in European and Oriental Literature» (1923), представляющих единство с его работами культурантропологической направленности. Рассуждая о «длине» поэтического жанра на Востоке и Западе, он сближает поэта-метафизика XVII в. Роберта Херрика с японскими лириками: «I have often thought that Herrick more resembles the Japanese poets than almost any other English writer, ... and even when the thoughts are not at all the same, the way in which they are uttered may remind you of Japanese verses» [10, p. 127]. Находясь в эпицентре развития модернизма на оси ориентализм – имажизм, он чувствует в японской поэзии глубинный срез национальной культуры, а в разном – родство самой поэтической мысли, открывая на Западе триумфальный путь освоения японской поэтики.

Историки имажистского направления в литературе Запады, отмечая влияние японской поэзии и искусства на эстетические взгляды его основателей, почти не вспоминают о литературно-просветительской роли Хёрна [6]. Имажисты, как известно, создавали новую «объектную», «имперсональную» поэзию (Т. Элиот), ориентируясь в том числе и на традицию классической китайской и японской поэзии. И если Эзра Паунд с опорой на манускрипты и переводы Э. Феноллозы и его консультанта – японского профессора, осваивал китайскую поэзию, считая, что японская выглядит простой и понятной [3], то знакомить Запад с японской литературой одним из первых начал Лафкадио Хёрн, причем почти на десятилетие раньше. Приходится сожалеть, что историки литературы не вспоминают не только рассыпанных по книгам Хёрна еще в конце XIX в. наблюдений о природе поэтического в японской культуре, но и его переводов японской поэзии – «Japanese Lyrics», – которую он собирал, переводил и объяснял в своих статьях и книгах, опубликованных задолго до «haiku-like poems» Эзры Паунда.

В лекциях, прочитанных в Токийском университете (1896–1903), он сформулировал на основе изучения восточной литературы представление о том, что такое «нагая поэзия»: «I want to make a little discourse about what we might call Naked Poetry... that is, poetry without any dress, without any ornament, the very essence or body of poetry unveiled by artifice of any kind» [4]. В основе этой концепции осмысление Хёрном главных особенностей японской поэзии. Стилистика сдержанности и строгости для него лишь верхушка айсберга, скрытого в недрах японской культуры и ментальности.

Вопрос о том, знаком ли был Паунд с работами Хёрна, остается до сих пор не проясненным, но известно, что именно он рекомендовал Джойсу прочитать

биографию Хёрна, написанную Гулдом (Gould) – другом и лечащим офтальмологом. Тем более странно, что в фундаментальном труде Дж. Б. Хармера по истории имажизма [6] исследователь не упоминает имени Хёрна. Этот факт можно объяснить репутацией, которую создал Хёрну влиятельный в области сравнительного литературоведения (Запад – Восток) Э. Минер, отнесший его работы к области романтической журналистики, утверждая, что вряд ли автор периодики способен был верно понять и передать японскую поэзию [17 р. 62]. Исследователь недооценивает профессионализм Хёрна-переводчика, имеющего опыт и других переводов: прозы Теофила Готье, Мопассана, Флобера, Анатоля Франса. Таким образом, Э. Минер исключает влияние Хёрна как первопроходца-интерпретатора культуры Японии и переводчика японской поэзии на формирование нового поэтического языка англо-американской поэзии начала XX в. – подход, требующий пересмотра в связи с открывшимися литературными свидетельствами.

В своих переводах Хёрн использовал и буквальную точность, и целостные переосмысления, и трансформацию метрики. По преимуществу это был семантический перевод. Так, в прозаическом переводе японской народной песни *dodoit-u* – жанра, обычно относимого к «vulgar poetry» [14, р. 76], Хёрн стремится передать свойственные этой культуре силу и правду («power and truth»): «True poetry has nothing to do with mere word-values. It is fancy, it is emotion, it is passions, or it is thought» [14, р. 75]. Именно поэтому он считает такую поэзию «valuable» [14, р. 76]. Свою задачу переводчика он видел в том, чтобы не нарушить поэтический принцип «*kittakiri*» – сохранить в переводе «the thrilling of something unsaid» [9].

Перевод, который сохраняет душу оригинала, он считал **тестом на поэтическое совершенство** переводимого текста: «The great test as to whether verse contains real poetry, emotional poetry, is this: Can it be translated into the prose of another language and still make it appear emotional? If it can, then the true poetry is there; if it cannot, then it is not true poetry, but only verse» [4]. Разделение лирики на поэзию и стихи здесь наполнено особым смыслом, который в другой связи с художественным мышлением Востока Т. П. Григорьева определяет как «искусство-неискусство» [2]. Хёрн в своих переводах еще до «восточных прозрений» Паунда использовал принцип совмещения объясняющих и описательных стиховых рядов, подчеркивая огромную сложность создания этого эффекта недосказанности, осознавая, что на Востоке поэт лишь указывает на это «несказанное», произнесенное. В хокку из цикла о мотыльках он стремится передать краткое мгновение переживания слитых в единое образов целостности бытия: «Like a woman slipping off her haori / – that is the appearance of a butterfly». (Nugi-kakuru/ Haori sugata no/ Kocho: kana! [11, р. 3]). А. Генис верно отметил эту особенность восточной поэзии: «Предельная краткость, максимальная конденсация текста здесь не стилистический, а конструктивный прием. Это не лаконизм западного афоризма, сводящий к немногим словам то, что можно было бы сказать многими. Это самодостаточность японских танка и хокку, которые не представляют мир, а составляют его заново» [1, р. 226–236]. Хёрн – знаток японской культуры – одним из первых выявил это главное свойство японской поэзии: «**indirect double-suggestiveness**»: «Japanese poetry usually ignores the inferior qualities of sensation, while making the subtlest of appeals to those superior qualities which we call aesthetic» [8]. Имажистская поэзия на Западе, пребывающая в поисках нового языка искусства, ориентированного на сжатость поэтического пространства японского хайку, разрабатывала технику соположения образов, поэтику недосказанности. Переводы Хёрном японской поэзии, со-

бренные в «Japanese Lyrics», были опубликованы в 1915 г. после его смерти, хотя многочисленные переводы японской поэзии разбросаны на страницах многих его ранних книг, написанных еще в конце XIX ст. На правах равных по новизне его переводы были включены в Новую Поэтическую Серию англоязычной литературы в издательстве Хотена Мифлина. По мнению составителя, это оправданно: японская поэзия здесь выглядит «strangely akin to the imagists» [11, p. 2].

Насколько можно судить по имеющимся материалам, Лафкадио Хёрн был одним из первых, кто еще в конце XIX в. перевел белым стихом средневековую японскую поэзию, открыв ее непривычные для англоязычного читателя невербализованные глубинные связи между разнородными явлениями. Лишь позже к переводам японской поэзии обратятся Садакити Хартман (Sadakichi Hartmann), больше известный как критик-модернист, Ногутти и многие другие.

Рискнем предположить, что то, что Р. Минер считает великим прозрением Паунда в области поэтики хайку («one of the insights of Pound's genius» [17, p. 15]) – идет и от открытий Японии и японской культуры, сделанных Хёрном, прежде всего его размышлений об удивительных особенностях японского мировидения. В своей известной книге «Кокоро» он писал: «kokoro signifies also mind, in the emotional sense: spirit; courage; resolve; sentiment; affection; and inner meaning, – just as we say in English, ‘the heart of things» [12]. Именно так, вглядываясь в сердце Японии, он постигал культуру и литературу этой родной ему земли.

В истории освоения культуры и литературы Японии на Западе роль Лафкадио Хёрна, его интерпретации разных аспектов японской культуры и его многочисленные переводы японской литературы остаются, к сожалению, малоизученными и недооценёнными в науке. Его культурологическая, литературная, переводческая деятельность, и прежде всего его интерпретация особенностей японского художественного мышления, обогащала почву, на которой зарождалась модернистская поэзия. Это происходило за счет кумулятивного эффекта многочисленных вживлений японской поэтики и эстетики, развития на этой литературной почве новых поэтических форм. Изучение роли Хёрна – остается одной из малоисследованных и актуальных проблем истории модернизма на Западе. Исследователь его жизни и творчества Артур Канст убежден, что Лафкадио Хёрн дал американцам ощущение чего-то нового и иного; о немногих писателях-ориенталистах это можно сказать [16].

Библиографические ссылки

1. **Генис А. А.** Без языка. Эзра Паунд / 4. **Bisland Elizabeth.** The Life and Letters of Lafcadio Hearn / Elizabeth Basland. – In 2 vols. – Vol. 2. – Boston and New York : The Riverside Press, 1906. – 516 p.
2. **Григорьева Т. П.** Движение красоты: Размышления о японской культуре / 5. **Chamberlain Basil.** Things Japanese / Basil Chamberlain. – London : John Murray, 1905. – 552 p.
3. **Липин Г. В.** Жанр японского хайку и теория образа Эзры Паунда в аспекте компаративной поэтики / Г. В. Липин // Литература в контексте культуры. – К. : Вид. дім Дмитра Бугаго, 2013. – С. 148–157.
6. **Harmer J. B.** Victory in Limbo: A History of Imagism, 1908–1917 / J. B. Harmer. – New York : St. Martin's, 1975.
7. **Hearn Lafcadio.** Appreciations of poetry / Lafcadio Hearn [Selected and ed. with an introduction by John Erskine]. – London : W. Heinemann, 1916. – 408 p.

8. **Hearn Lafcadio.** Exotics and Retrospectives. Boston : Little, Brown, and Co, 1971 (1898). – 299 p.
9. **Hearn Lafcadio.** In Ghostly Japan / Lafcadio Hearn. – Boston : Little, Brown and Co, 1899. – 257 p.
10. **Hearn Lafcadio.** Interpretations of Literature / Lafcadio Hearn [Ed. by John Erskine]. – Vol. 2. – New York : Lill, Mead and Company, 1916. – 392 p.
11. **Hearn Lafcadio.** Japanese Lyrics / Lafcadio Hearn. – Boston, New York : Houghton Mifflin, 1915 [1894]. – 79 p.
12. **Hearn Lafcadio.** Kokoro: Hints and Echoes of Japanese Inner / Lafcadio Hearn. – Boston, New York : Houghton Mifflin and Company, 1927. – 388 p.
13. **Hearn Lafcadio.** Out of the East / Lafcadio Hearn. – Boston, New York : Riverside Press, 1895. – 337 p.
14. **Hearn Lafcadio.** The Life and Letters of Lafcadio Hearn Including the Japanese Letters. – Vol. 3. – Cambridge : The Riverside, 1922. – 322 p.
15. **Japonisme, Orientalism, Modernism.** A Bibliography of Japan in English – language Verse of the Early 20th Century. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://themargins.net/bibliography.html>
16. **Kunst Arthur.** Lafcadio Hearn / Arthur Kunst. – New York : Twayne Publishers, 1969. – 146 p.
17. **Miner Earl.** The Japan Tradition in British and American Literature / Earl Miner. – Princeton : Princeton UP, 1958. – 312 p.
18. **Rediscovering Lafcadio Hearn** [Ed. by Sukehiro Hiragawa]. – Folkestone, Kent : Global Orient, 1997. – 284 p.
19. **Stemple Daniel.** Lafcadio Hearn: Interpreter of Japan / Daniel Stemple // American Literature. – Vol. 20. – No 1. – 1948. – P. 1–19.
20. **Stevenson Elizabeth.** Lafcadio Hearn / Elizabeth Stevenson. – N. Y. : The Macmillan Company, 1961. – 362 p.

Надійшла до редколегії 08.11.2014 р.

УДК 821.161.2.09

**О. В. Міненко
А. В. Миненко
O. V. Minenko**

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Черкасский институт пожарной безопасности имени Героев Чернобыля
Cherkassy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes*

**ПРОБЛЕМИ РЕЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ В. ШЕКСПІРА
В НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІЙ ДУМЦІ: КОМПАРАТИВНИЙ ВИМІР
ПРОБЛЕМЫ РЕЦЕПЦИИ ТВОРЧЕСТВА У. ШЕКСПИРА
В НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ:
КОМПАРАТИВНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ
THE PROBLEMS OF RECEPTION OF SHAKESPEARE'S CREATIVITY
IN RESEARCH AND THEORETICAL THOUGHT:
A COMPARATIVE DIMENSION**

Показано, що проблеми рецепції письменника в іншій національній літературі відіграють значну роль у сучасній літературній критиці. Творчість Шекспіра заклала провідні культурні «коди» європейської художньої свідомості.

Досліджено рецепції творчості англійського письменника Вільяма Шекспіра у різних країнах з погляду літературознавчої компаративістики. Висвітлено причини, що зумовили інтерес до Шекспіра в літературно-критичній думці XIX–XX ст. Було

з'ясовано теоретичні аспекти художнього перекладу як форми міжлітературних зв'язків.

Схарактеризовано підходи, якими послуговувалися науковці при вивченні рецепції творів та сонетів англійського автора. Ґрунтуючись на актуалізованих в українському гуманітарному дискурсі літературно-критичних студіях і перекладах українських письменників, подаємо основні домінанти рецепції Шекспіра, даючи відповіді на питання, чому Шекспір став одним із тих письменників, який помітно вплинув на становлення української літератури. Сприйняття творів залежить від інтерпретацій, історично закладених у культурі, навіть невідомі інтерпретації впливають на це. При багаторазовому знайомстві з оригіналом новизна естетичного враження та переживання обумовлюється зміною культурно-естетичного потенціалу, перш за все зростанням та збагаченням вимог суб'єкта сприйняття. Досліджуючи рецепцію творів англійського поета в інших національних літературах було виявлено, що закон естетичного впливу, за яким створюється текст, визначає напрям і тип його читацького / перекладацького сприйняття. «Вплив» та «сприйняття» перебувають в особливому (суб'єктно-об'єктному) взаємозв'язку.

Ключові слова: рецепція, інтерпретація, переклад, література, текст, перекладач, твір, читач, сприйняття.

Продемонстровано что проблемы рецепции писателя в другой национальной литературе играют значительную роль в современной литературной критике. Творчество Шекспира заложило ведущие культурные «коды» европейского художественного сознания.

Исследованы рецепции творчества английского писателя Уильяма Шекспира в разных странах с точки зрения компаративистики. Указаны причины, которые спровоцировали интерес к Шекспиру в литературно-критической мысли XIX–XX ст. Выяснены теоретические аспекты художественного перевода как формы межлитературных связей.

Охарактеризованы подходы, которые использовали учёные при изучении рецепции произведений и сонетов английского автора. Основываясь на актуализированных в украинском гуманитарном дискурсе литературно-критических студиях и переводах украинских писателей, поданы основные доминанты рецепции Шекспира, отвечая на те вопросы, почему Шекспир стал одним из тех писателей, который заметно повлиял на становление украинской литературы. Восприятие произведений зависит от интерпретаций, исторически заложенных в культуре, в том числе речь идет о неизвестных интерпретациях, которые имеют непосредственное влияние на это. При многократном знакомстве с оригиналом новизна эстетического впечатления и переживания обуславливается изменением культурно-эстетического потенциала, прежде всего ростом и обогащением требований субъекта восприятия.

Ключевые слова: рецепция, интерпретация, перевод, литература, текст, переводчик, произведение, читатель, восприятие.

The problems of reception of the writer in another national literature is one of the fundamental in modern literary criticism. Shakespeare's creativity laid the leading cultural «codes» of European artistic consciousness. This article is devoted to the investigation of the reception of the English writer William Shakespeare in different countries from the point of view of comparative studies. The reasons that provoked interest to Shakespeare in the literary and critical thought of the XIX–XX centuries were indicated. In the article, the theoretical aspects of literary translation as a form of interliterary ties were analyzed. The scientific works of different scientists who investigated the texts and sonnets of the English writer from the point of view of Comparative Literature were processed. The approaches which the scientists have used in the study of the reception of works and sonnets of the English author were characterized.

Much has been done by the researchers of the English author in the theory and practice of translation (in the English-speaking countries Literary Translation is an integral part of comparative literature). The creation of the translating reception of Shakespeare's texts showed that it became a difficult and infinitely renewed process at the beginning of the twentieth century in Ukraine. This process continues its active development nowadays, but it couldn't be taken as a canonization of «correct» and final translation of the «original» Shakespeare. It was investigated that research creative works of Shakespeare, whatever country they are now committed, it's vector focused primarily on receptive model. On the basis of updated in Ukrainian humanitarian discourse of literary-critical studies and translations of Ukrainian writers, the article presents the main dominant reception of Shakespeare, giving the answers to the question why Shakespeare was one of those writers who significantly influenced the development of the Ukrainian literature. The reception of works depends on the interpretations of historical culture, even unknown impact on the interpretation of it. Repeated acquaintance with the original novelty of aesthetic experience and the experience is caused by a change in the cultural and aesthetic potential, especially the growth and enrichment of the requirements of the subject of reception.

It was detected that the specific process of perception of works of art for all people has an individual character, as distinguished by the level of emotional sensitivity and nature of representations arising in the perception of the same artwork. It depends on many factors: emotional human experience, interests, aesthetic taste, characteristic type of person perception, emotional level of human development, physical and psychological state at the moment of perception, the conditions under which this process occurs, the installation of perception, the human capacity for full perception works of art.

Keywords: reception, interpretation, translation, literature, text, translator, work, reader, perception.

Феномен Вільяма Шекспіра уже протягом чотирьох століть відчутно впливає на розвиток світової культури. Популярність англійського генія «усіх часів і народів» зумовлена не лише ідейно-естетичною глибиною його творчого доробку, а й спроможністю впливати на формування того чи іншого національного культурного канону.

Метою статті є визначити причини, які зумовили інтерес до Шекспіра в українській художній і літературно-критичній думці XIX–XXI ст.

Звернення до художньої рецепції перекладів Шекспіра в інших європейських літературах, усвідомлення її у світлі ідей літературознавчої компаративістики ставить завдання освоєння конструктивних можливостей функціонально-рецептивних підходів у сфері художнього перекладу. Вагомі дослідження були виконані зарубіжними шекспірознавцями – Г. Блумом, М. Стороженко, Ю. Левіним, М. Алексєєвим, М. Морозовим, О. Смірновим, О. Анікстом, М. Захаровим, О. Первушиною та ін. Колосальну роботу виконали українські шекспірознавці, які порушували проблеми рецепції Шекспіра в інших національних літературах – у XIX столітті І. Франко. У XX – на початку XXI ст. – І. Ваніна, М. Шаповалова, Р. Зорівчак, Л. Коломієць, І. Лімборський, Н. Торкут, О. Тетеріна, Т. Хитрова-Бранц, І. Девдюк, Ю. Черняк та ін.

Проблеми рецепції художньої творчості письменника в іншій національній літературі є одними із основоположних у сучасному літературознавстві. Так, без сумніву, можна говорити про В. Шекспіра, який своїми творами заклав провідні культурні «коди» європейської художньої свідомості. Однак багато питань стосовно рецепції В. Шекспіра в Україні залишаються відкритими. Не в останню чергу це стосується сприйняття художньої спадщини Шекспіра українськими перекладачами XIX століття.

Інтерес до художнього перекладу як до проблеми компаративістики останнім часом активізувався згідно з тенденцією його осмислення як чинника еволюції національних літератур у міжлітературному контексті (Р. Гром'як, Д. Дюришин, Ю. Левін, М. Новікова, П. Топер та інші). Пропоновано розпочинати аналіз перекладу не з нього самого, а з рецепції першоджерела у відносинах того місця і того часу, які у ньому відтворені. Треба також знати, яке місце посідає оригінал у творчості автора і яку роль він відіграв у розвитку літератури. Розуміння цієї проблеми надихає на багаторівневу рецепцію першоджерела, у тому числі створює необхідне підґрунтя для якісного аналізу його перекладу.

У монографії П. Топера «Переклад у системі порівняльного літературознавства» розглянуто питання функціонування перекладених творів в іншомовних літературах, роль літературознавчої критики в оцінюванні перекладів. Автор критикує підхід до перекладу в рамках його функціонування як «кінцевого результату» в інонаціональній літературі, а також обмеження досліджень проблемою впливу творця оригіналу на перекладача. Дослідник наголошує, що «такий підхід є, очевидно, недостатнім сьогодні». Мова йде про широкий погляд на перекладацьку діяльність під кутом зору як «контактних зв'язків», так і «типологічних збігів», які є двома аспектами одного історичного явища у рамках «міжнародних літературних взаємовпливів» [14, с. 89].

Сьогодні у світовому літературознавстві спостерігається тенденція до реінтерпретації творчості Шекспіра у зв'язку з новими викликами часу, пов'язаними з мультикультуралізмом, постколоніалізмом і процесами глобалізації. І. Лімборський стверджує, що за доби глобалізаційних трансформацій, які призводять до культурного «стиснення» світу, факт сприйняття англійського автора сповнюється особливою семантикою. «Присвоєння» Шекспіра обертається сьогодні новим типом приписування символічних «значень» англійському драматургу і поету. Йдеться передусім про великий спектр інтерпретацій на основі локальних резонансів рецепції цього письменника [8, с. 64]. За словами науковця, рецепція Шекспіра на сьогоднішній день може перетворитися на яскраву демонстрацію глобального принципу «національної бездомності», коли поет опинився в стані культурної невизначеності, перебуваючи водночас у «шпарині» між різними національними культурами, тобто в ситуації «поміж і ніде» [8, с. 65]. Приклад Шекспіра у цьому відношенні є показовим, тому що в світі було не так багато письменників, твори яких розійшлися на цитати і живуть вже не одну сотню років. Важко знайти країну в світі, на театральних сценах якої не була поставлена хоча б одна з безсмертних драм англійця. Тому з плином часу стає вже не так просто відповісти на питання національності Шекспіра.

Наукові дослідження творчого доробку Шекспіра, у якій би країні вони зараз не здійснювалися, своїм вектором зорієнтовані переважно на рецептивні моделі. Ключовим поняттям для більшості авторів є слово «перегляд» (в англійських країнах – «reinterpretation») – чи то методології аналізу, чи окремих критичних концептів, що сприймаються сьогодні як застарілі.

Багато було зроблено дослідниками англійського автора у царині теорії та практики художнього перекладу (в англійських країнах художній переклад є складовою частиною літературознавчої компаративістики). М. Захаров працював над концепцією тезаурусу перекладів Шекспіра, здійснених російськими перекладачами О. Сумароковим, М. Муравйовим, М. Карамзіним, завдяки чому відкривається нове бачення цих письменників в освоєнні художньої спадщини Шекспіра російською культурою. Також він вивчав рецепцію творів Шекспіра В. Кюхельбекером та О. Пушкіним. Науковець доводить, що в обох письменників виявля-

ється певна синхронність у творчому звертанні до спадщини Шекспіра. Рецепція Шекспіра у творчій діяльності цих авторів говорить про те, що Шекспір відіграв істотну роль у тезаурусі письменників «золотого століття російській поезії» [4, с. 54].

Деякі дослідники пострадянського простору вивчали й інші особливості творчості видатного драматурга. Ю. Каплуненко, наприклад, досліджував еволюцію буквального поетичного перекладу в Росії XIX – XX століття, окремі загальнотеоретичні аспекти інтонації та конкретні засоби її відтворення при перекладі поезії з англійської мови російською на прикладі сонетів В. Шекспіра [6]. Серед вірменських дослідників Шекспіра слід виділити С. Сеферян, яка опублікувала понад 40 статей про вірменські переклади творів Шекспіра та написала монографію «Шекспір і вірменське перекладацьке мистецтво», де вивчала методику перекладу творчості англійця вірменськими перекладачами XIX – початку XX століття [12].

Подібну проблематику розглядала у своїй дисертації також Є. Мінасян, у якій досліджувала переклади Шекспіра вірменськими перекладачами у другій половині XX століття [10]. Але так чи інакше, усі вони майже не стосуються проблеми рецепції в контексті літературознавчої компаративістики.

Поширення впливів Шекспіра у світі розглядав у своїх працях голландський вчений Франсен Пол, який досліджував рецепцію сонетів Шекспіра у світовій культурі, а саме: конструювання гендеру адресата і сексуальної орієнтації ліричного героя. У своїх дослідженнях автор акцентує увагу на потенційній спроможності сонетів до розкриття тих культурних трансформацій, що знаходять відбиток у процесі конструювання ним образу у Шекспіра [16].

Відомий літературознавець Г. Блум у книзі «Західний канон» спирається на психоаналітичний підхід, намагаючись з'ясувати місце Шекспіра у світовій літературі. Центральною постаттю Західного канону у нього виступає саме Шекспір. Канонічність автора та його текстів пов'язана в першу чергу з «дивністю», ефектом оригінальності, який або неможливо асимілювати, або ж він сам цілком асимілює. Блум виділяє риторичні стежки в поезії як прояви механізмів захисту [1].

Чимало праць науковців торкалися гамлетизму пострадянського простору. Зокрема В. Луков працював над темою вічного образу Гамлета як культурної константи. Він охарактеризував філософський зміст «гамлетівського питання» і філософсько-культурний аспект образу його носія – шекспірівського Гамлета у світі проблеми вічних образів як констант культури [9].

У XX столітті було розширено коло наукових досліджень творів Шекспіра. І хоча в багатьох з цих досліджень не виокремлювалося проблемне поле компаративного аналізу текстів англійського автора, але вони посприяли подальшому науковому аналізу перекладів Шекспіра з позиції компаративістики. І. Ваніна у своїй монографії «Українська шекспіріана» розглянула проблему перекладів Шекспіра українськими письменниками XIX – XX століття з точки зору перекладознавства [2]. Зрештою, за таким принципом працювала й інша дослідниця українських перекладів шекспірових творів М. Шаповалова [19].

Р. Зорівчак вивчає історію українсько-англійських літературних зв'язків, загальнотеоретичні та лінгвостилістичні проблеми художнього перекладу, своєрідність сприймання англомовними читачами українського художнього слова (зокрема, творчості Т. Шевченка, І. Франка, Марка Вовчка. Лесі Українки, О. Кобилянської, О. Довженка, українського пісенного та казкового епосу) та українськими

читачами англомовної літератури (творів Дж. Г. Байрона, Г. Лонгфелло, Джека Лондона), а також методологічні проблеми перекладу [5].

З іншого боку до цієї проблематики підійшла Л. Коломієць, яка досліджувала концепцію перекладів Шекспіра в українських авторів ХХ століття, а саме: І. Костецького, П. Куліша, Т. Осьмачки, Л. Гребінки [7]. Таким чином, вона розглядає крізь призму етики та естетики романтичної концепції перекладу перекладацьку шекспіріану українських письменників ХХ століття як цілісне явище романтизму в західноєвропейському контексті.

Н. Торкут на матеріалі компаративного аналізу сонетів В. Шекспіра продемонструвала наукову продуктивність міждисциплінарного діалогу літературознавства і перекладознавства. За її словами, паралельне прочитання текстів іншомовного оригіналу та його перекладів рідною для реципієнта мовою відкриває широкі перспективи і в аспекті літературознавчих інтерпретацій [15, с. 8].

За останні десять років в Україні з'явилося чимало наукових досліджень рецепції Шекспіра в інших країнах. Т. Хитрова-Бранц у своєму науковому дослідженні займалася специфікою рецепції В. Шекспіра у культурному просторі Німеччини XVIII – першої половини XIX століття. Вона окреслила комплекс онтологічних і гносеологічних передумов, що сприяли зародженню інтересу німців до творчого доробку англійського поета [17]. І. Девдюк у кандидатській дисертації вивчала рецепцію перекладів англійських творів П. Кулішем, у якій дослідила мовно-стилістичні особливості перекладених П. Кулішем творів В. Шекспіра [3]. О. Тетеріна дослідила переклад як наукову проблему в українсько-літературній критичній думці XIX – початку ХХ століття. Вона розглянула новий етап розвитку української перекладознавчої думки, який розпочинається літературно-критичною діяльністю, перекладацькою практикою творів Шекспіра та оригінальною творчістю П. Куліша, у тому числі і переклади окремих шекспірових творів «Король Лір», «Отелло», що мало епохальне значення для української науки про літературу загалом [13]. О. Міненко у дисертації досліджувала проблеми рецепції творчості Шекспіра в українських перекладах XIX століття [11].

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що проблеми рецепції творчості В. Шекспіра у науково-теоретичній думці відбувалися у двох взаємозалежних площинах – літературознавства і перекладознавства.

Бібліографічні посилання

1. Блум Г. Західний канон. Книга на тлі епох / Г. Блум. – К. : Факт, 2007. – 720 с.
2. Ваніна І. Г. Українська шекспіріана / І. Г. Ваніна. – К. : Мистецтво, 1964. – 204 с.
3. Девдюк І. В. Англійська література у творчій діяльності Пантелеймона Куліша (Переклади. Критичне сприйняття. Творче засвоєння) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 «Романські мови» / І. В. Девдюк; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1999. – 19 с.
4. Захаров Н. В. У истоков русского шекспиризма: А. П. Сумароков, М. Н. Муравьев, Н. М. Карамзин : монография / Н. В. Захаров. – М. : Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2009. – 95 с.
5. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник / Р. П. Зорівчак // Літературна Україна. – 2005. – № 1 (13 січня). – С. 7–14.
6. Каплуненко Ю. М. Некоторые вопросы репродукции поэтической интонации при переводе с английского языка на русский (на материале сонетов В. Шекспира) / Ю. М. Каплуненко // Сб. науч. тр. Иркут. гос. лингвист. ун-та. – Вып. 2. – 1999. – С. 95–103.
7. Коломієць Л. В. Тенденції розвитку поетичного перекладу / Л. В. Коломієць // Вісник Сумського держ. ун-ту (Серія Філологічні науки). – № 11 (95). Том 2. – 2006. – С. 132–140.

8. **Лімборський І. В.** Світова література і глобалізація : монографія / І. В. Лімборський. – Черкаси : Брама-Україна, 2011. – 192 с.
9. **Луков В. А.** Гамлет как вечный образ русской и мировой культуры: монография. / В. А. Луков, Н. В. Захаров Б. Н. Гайдин. – М. : Изд-во Моск. гуманитар. ун-та, 2007. – 86 с.
10. **Минасян Е. Т.** История армянских переводов Вильяма Шекспира во второй половине 20-го века : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.01.07 «Фольклористика» / Минасян Ева Тиграновна. – Ереван, 2009. – 27 с.
11. **Міненко О. В.** Рецепція Вільяма Шекспіра в українських перекладах XIX століття : дис. канд. філол. наук : 10.01.05 / Міненко Олеся Василівна. – Дніпропетровськ, 2013. – 194 с.
12. **Сеферян С. С.** Шекспир и армянское переводческое искусство : дис. д-ра філол. наук : 10.01.07; 10.01.01 / Сеферян Сона Саркисовна. – Ереван, 2003. Описано по переводу. Текст на арм. яз. 2003. – 404 с.
13. **Тетеріна О. Б.** Переклад як наукова проблема в українській літературно-критичній думці XIX – початку XX ст. (компаративний дискурс) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 «Романські мови» / О. Б. Тетеріна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 20 с.
14. **Топер П. М.** Перевод в системе сравнительного литературоведения / П. М. Топер. – М. : Наследие, 2000. – 252 с.
15. **Торкут Н. М.** Світоглядна парадигма постмодернізму і онтологічний статус художнього перекладу (до постановки проблеми) / Н. М. Торкут // Вісник Сумського держ. ун-ту. Серія Філологічні науки. – 2004. – № 4(63) – С. 181–187.
16. **Франсен П.** Шекспірові сонети: від ключа до культурного конструкту / П. Франсен // Шекспірівський дискурс. — Запоріжжя : КПУ, 2010. – Вип. 1 – С. 65–84.
17. **Хитрова-Бранц Т. В.** Шекспірівський дискурс в німецькій літературі преромантизму та романтизму: генезис, механізми структурування, провідні конституенти : дис... канд. філол. наук : 10.01.04 / Хитрова-Бранц Тетяна Валентинівна. – Дніпропетровськ, 2009. – 211 с.
18. **Черняк Ю. І.** Специфіка актуалізації ціннісної семантики «Гамлета» В. Шекспіра в українському шекспірівському дискурсі : дис. канд. філол. наук : 10.01.05 / Юрій Іванович Черняк. – Запоріжжя, 2011. – 225 с.
19. **Шаповалова М. С.** Шекспір в українській літературі / М. С. Шаповалова. – Львів : Вища школа, 1976. – 211 с.

Надійшла до редколегії 10.11.2014 р.

УДК 821.113 (73)–311.4.09

Т. В. Надута

Т. В. Надутая

T. V. Naduta

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОГО СИНО-АМЕРИКАНСЬКОГО
ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОГО ДИСКУРСУ
ПРОБЛЕМАТИКА СОВРЕМЕННОГО СИНО-АМЕРИКАНСКОГО
ЛИТЕРАТУРНО-КРИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА
CONTEMPORARY CONSIDERATIONS OF CHINESE AMERICAN
LITERARY DISCOURSE**

Здійснено поглиблене дослідження сино-американського літературно-критичного дискурсу, а також проблеми, що нещодавно стала найбільш актуальною для компаративістів: феномена транскультурації. Транскультурні процеси сучасного

© Т. В. Надутая, 2015

глобалізованого світу представляють для дослідників нові горизонти для вивчення – не тільки гетеро- і авто-образи, але і образи постнаціональної ідентичності, що веде до переосмислення методології порівняльного літературознавства і розробки нових парадигм до дослідження концепції ідентичності. Важлива проблематика сучасного порівняльного літературознавства у добу глобалізації пов'язана із «східно-західним критичним дискурсом». Упродовж тривалого часу дисципліна зверталася до європо- і америкоцентричних моделей дослідження, при цьому не враховувалися ні велика спадщина літератур Сходу, ні наукові надбання східних колег. Зміни стають більш відчутними у першій декаді нового століття, коли необхідність активного діалогу між культурами і функціонування глобального порівняльного літературознавства стають очевидними. Естетичні, аксіологічні критерії все частіше виходять на перший план дослідження. Культурна ідентичність, так само як і іміджі-стереотипи «китайськості», художньо проблематизуються у творах відомих сино-американських письменників. Не тільки західні критики, але і самі письменники прилучаються до резонансного дискурсу про природу сино-американськості та розробляють художні стратегії до усвідомлення і репрезентації «китайськості», «сино-американськості», «американськості».

Ключові слова: сино-американська література, порівняльне літературознавство, імагологія, транскультурація, глобалізація.

Осуществлено углубленное исследование сино-американского литературно-критического дискурса, а также проблемы, не так давно ставшей наиболее актуальной для компаративистов: феномена транскультурации. Транскультурные процессы современного глобального мира представляют для исследователей новые горизонты изучения – не только гетеро- и авто-образы, но и образы постнациональной идентичности, что ведет к переосмыслению методологии сравнительного литературоведения и разработке новых парадигм к исследованию концепции идентичности. Важнейшая проблематика современного сравнительного литературоведения в эпоху глобализации связана с «восточно-западным критическим дискурсом». На протяжении длительного времени дисциплина преимущественно применяла европо- и американоцентричные модели исследования, при этом не учитывались ни огромное наследие литератур Востока, ни научные разработки восточных коллег. Изменения становятся более ощутимыми в первой декаде нового столетия, когда необходимость диалога между культурами и функционирование глобального сравнительного литературоведения очевидны.

Эстетические, аксиологические критерии все чаще выходят на первый план изучения. Культурная идентичность, равно как и имиджи-стереотипы «китайскости», художественно проблематизируются в произведениях ведущих сино-американских писателей. Не только западные критики, но и писатели включаются в резонансный дискурс о природе сино-американскости, разрабатывая художественную стратегию постижения и изображения «китайскости», «сино-американскости», «американскости».

Ключевые слова: сино-американская литература, сравнительное литературоведение, имагология, транскультурация, глобализация.

The article is an enhanced studying of Chinese American literary discourse in the light of the problem that has recently become one of the most urgent for comparativists: the phenomenon of transculture. Transcultural processes of today's globalized world provides the new horizon of scientific interest – not only hetero-images and auto-images, but also the images of post-national identity. This all leads to reconsideration of Comparative Literature methodology and elaboration of new paradigms in accessing the concept of identity. The former studies of Chinese American literature were mostly connected to the markers of «ethnicity», «diaspora», and «immigrant literature». Comparative studies of

Chinese American literature mostly involved the novels of different Asian American writers, and did not see them as an object to be compared with world literature.

One of the most important problems for Comparative Literature in the age of globalization is related to the East-West discourse. For many years the discipline has remained concentrated on European and American research models, the great heritage of the literature of the East was seldom taken into consideration, as well as the scientific approaches of eastern colleagues. The situation seemed to change during the first decade of the new century, when the need of active dialog between cultures and a Comparative Literature in its global scale has become obvious. The new ways of researching Chinese American literature must come to terms with the concept of «literariness», introduced by famous American comparatist Rene Wellek, and later supported by his successors. Scholars call such process of getting back to the literary criticism in spite of cultural anthropology and ideology «the revitalization of the aesthetics». While describing contemporary Chinese American Cultural Discourse in Academia the importance of including Chinese American literature into the mainstream, and excluding it from «ethnic literature» boundaries must be emphasized.

Contemporary Chinese American literary discourse reveals new approaches in researching cultural issues in globalized world: it highlights aesthetical and axiological criteria in Chinese American writings. Cultural identity, as well as the images and stereotypes of Chinese-ness, are also being questioned in the works of Chinese American writers. Not only western scholars but writers themselves join resonant discourse on Chinese American-ness nature, elaborate the strategies of Chinese-ness, American-ness, Chinese American-ness creation and perception.

Keywords: Chinese American literature, Comparative literature, Imagology, transculturation, globalization.

В литературоведении сино-американскую литературу принято исследовать в рубриках «этническая», «диаспорная» или «иммигрантская» литература США. С момента возникновения и формирования литературы, начиная с XIX столетия и на протяжении XX столетия, западное литературоведение рассматривало ее в рамках массивного азиатско-американского канона. Этническим проблемам изучения сино-американской литературы в контексте азиатско-американской литературы посвящены труды культурологов и литературоведов, как на Западе, так и на Востоке: Д. Ванда, Э. Ким, А. Чен, Ин Сяохуанг, Дэвида Ли, Дэвида Палюмбо-лю, Дж. Ф. Партриджа, Лингчей Летти Чен, Ши Пинпин, Чжао Веньшу, Пань Чжигмин, Хуанг Гуййюу, Лу Вэй, У Бин, Ван Гуанлинь, Сюэ Юфэн и др.

Дискурс по проблемам азиатско-американской литературы, развернувшийся в США в 1960-х гг., был сосредоточен на социокультурных проблемах, не затрагивающих художественно-эстетическое своеобразие литературного явления. В предисловии к коллективной монографии под редакцией исследователей Р. Дж. Дэвис и С.-И. Ли «Literary Gestures: The Aesthetic in Asian American Writing» (2009) перечислены категории, которыми оперировала американская критика для изучения азиатско-американской литературы в последние две декады XX столетия: «культурная политика», «нация», «транснация», «ориентализм», «сопротивление», «смешение», «пост/колониальность». Исследователи отмечают, что изучение этих проблем не предполагало рассмотрение произведений как «эстетических объектов».

Поиск новых подходов к осмыслению азиатско-/сино-американской литературы проявился в разработке концепций, связанных со значительным расширением понятия «литературности». О необходимости отказа от предвзятости в оценках литературных достоинств таких произведений пишет известный теоретик

постколониализма и мультикультурализма Г. Ч. Спивак. Ученый отмечает, что на смену европоцентристской компаративистике должна прийти компаративистика «планетарная», подрывающая и отменяющая стремление одних культур подчинить другие как второстепенные, маргинальные.

Одним из первых ученых, обративших внимание на опасность приоритетности этноцентрической проблематики в литературно-критическом дискурсе, был Дж. Левин, который в программной статье «Introduction: Reclaiming the Aesthetics» (1994) призывает, вслед за известным американским компаративистом Р. Веллеком, вернуться к анализу литературно-художественных особенностей произведений, чтобы спасти литературоведение от растворения в культурологии и идеологии. Этот процесс он именует «revitalization of the aesthetics». Актуальность этого аспекта исследования неоднократно подчеркивалась учеными Э. Эллиотт, М. Чанг, Мин Се, Д. Холлинджер, В. Коллорс, Р. Дж. Дэвис. В работе «Literary Gestures: The Aesthetic in Asian American Writing» (2005) важности этой художественно-эстетической проблематики для изучения литератур, которые по устоявшейся традиции находятся вне «основного потока», посвящен отдельный раздел «Asian American Cultural Discourse in Academia». В центре внимания исследователей – произведения Ф. Чина, М. Х. Кингстон и Э. Тан – писателей, которые во второй половине XX столетия громко заявили о себе, сделав невозможным дальнейшую «маргинализацию» этого литературного феномена в узких рамках «этнической литературы».

Репрезентация имиджей китайскости как *тропа* (в понимании имаголога Дж. Лирсена) связана с дискурсом об ориентализме, имплицитно присутствующим в азиато-американских студиях, начиная со второй половины XX столетия, остроту которого поддерживает несколько раз переизданная резонансная монография Э. Саида «Orientalism: Western Conceptions of the Orient» (1978). На это обращал внимание Дж. Спенсер в работе «Post-Colonialism and political imagination» (1997), говоря о том, что «Экзотика чем-то связана с колониализмом, который просто не дает жителю Запада открыть человечность «Другого». В некотором смысле между экзотикой и ориентализмом нет большой разницы» [2, с. 110].

Сино-американская литература воспринимается одновременно и «своей», и «чужой» как для американского, так и для китайского читателя. Во введении к работе «Modern Chinese Literary and Cultural Studies: Reimagining a Field» (2000) Рей Чоу определяют истоки концепта «китайскости» с точки зрения литературной имагологии: «Констатация инаковости китайского чаще всего базируется на наборе бинарных оппозиций, где западная литературная традиция мыслится как метафорическая, фигуральная, тематически сфокусированная на трансцендентальности и направленная в сферы вне мира, в то время как китайская литературная традиция понимается как метонимичная, буквальная, имманентная и самодостаточная» [1, с. 13]. Иной аспект в феномене изучения сино-американской культуры выделяет китайский исследователь С. Х. Йин в работе «Chinese American Literature since the 1850s» (2000). Он подчеркивает сосредоточенность исследований на природе «ориентальности» этой культуры и стойкой тенденции в осмыслении сино-американской литературы американским литературоведением как «фактически инородного письма». Однако ученый добавляет, что сама сино-американская литература была «стилистически» подвержена влиянию культуры американского мейнстрима, и в этом аспекте почти все писатели были «абсолютно американизированы».

В начале XXI ст. сино-американская литература начинает осмысляться в аспекте новых теорий постэтничности, транснациональности, транскультурности, что значительно изменило векторы изучения этой литературы. На смену маркерам

«этничности», «экзотичности», бытовавшим в исследованиях сино-американской литературы середины XX столетия, которые рассматривали китайскую составляющую в качестве дистинктивного Другого (Other/Otherness), приходит новое осмысление ее как поликультурного художественно-эстетического явления в контексте процессов, которые, хотя определяются по-разному: транснационализация, глобализация, транскulturация, но имеют общую принципиальную платформу (работы Л. Хатчен, С. Фуско, Ван Нинга, Юе Дайюнь, Йин Цинчжана, И. Нойманна, Дэвида У, Рей Чоу, Б. Адамс, Д. Л. Мэдсен, Цао Шуньцина и др.). Общая тенденция, выявленная в последние годы в сино-американском литературно-критическом дискурсе, показывает, что рассмотрение литературы в аспекте политкорректного дискурса этничности и мультикультурализма все менее актуально. На смену ему приходит понимание сино-американской литературы как сложного поликультурного явления, аспекты изучения которого включают и «американскую» и «китайскую» составляющие, а проблемы имагопоэтологического характера все чаще признаются важными в изучении этой литературы.

Новые подходы в осмыслении сино-американской литературы в транскультурном/планетарном масштабе дают основания рассматривать «китайскость» как доминанту сино-американской национально-культурной идентичности в аспекте художественно-эстетических ценностей. Предпосылки к этому заложены в работах исследователей Б. С. Гонзалес и Е. Марино «Transnational, National, and Personal Voices: New Perspectives on Asian American and Asian Diasporic Women Writers» (2004), Ш. Л. Лим, Р. Дж. Дэвис, Л. Донг «Transnationalism and the Asian American Heroine: Essays on Literature, Film, Myth and Media» (2010), Д. Дамрош «World Literature in Theory» (2014). В центр таких исследований выдвигается проблема транскультурной образности, несводимой к проблематике национально-культурной идентичности.

Проблематика сино-американского дискурса в культурологии на новом этапе в начале XXI столетия заметно меняется. Отмечается транзитивность сино-американской культуры, что, по мнению исследователей Е. Маральд и Д. Куккиолетта, является свидетельством новых процессов, связанных с транскulturацией. Транзитивность рассматривается не только как культурологический феномен, но и как свойство сино-американской литературы, в основе которого – художественное осмысление опыта иммиграции писателей разных поколений. В творчестве писателей сино-американский дискурс направлен на изображение драматизма в пересечении и снятии героями культурных барьеров и осознании своего многосоставного культурного наследия, разработку нового типа героя.

Изучение гибридной идентичности и ее репрезентация в сино-американской литературе становится предметом пристального внимания многих критиков. В теории культурной гибридности выделяется аспект «внедомности» существования современного человека. В постколониальной теории Х. Бхабхи разработана методологическая основа для понимания культурной гибридности как транскультурного феномена.

Новый транскультурный вектор трактовки идентичности в глобальном мире обозначает и Дебора Л. Мэдсен в работе «Artefact, Commodity, Fetish: The Aesthetic Turn in Chinese American Literary Study» (2006). Исследовательница замечает, что восприятие сино-американской литературы не может расцениваться как исторический артефакт до тех пор, пока эти произведения будут ассоциироваться с понятием гибридности, «азиато-американскости» и «сино-американскости». Необоснованность подобных подходов обусловлена усиливающейся неопределенностью и размыванием национально-культурных признаков под влиянием современной

глобалізації. Учений трактує феномен транскulturації в світє постструктуралістських і постмодерністських теорій, підчеркивая присуще їм свойство «неопределенности» (indeterminacy) – терміном, введеним І. Хассаном для характеристики «постмодерністської чутливості». Новий транскulturальний вектор сино-американської літератури Д. Л. Мэдсен видить в зображенні транскulturальних ідентичностей в произведениях американських авторів китайського походження. В транскulturальному контексті «китайскость» трактується Д. Л. Мэдсен як «отличие» (difference), которое виступає новою ціннісною категорією сино-американської літератури. Таким образом, «китайскость» перестає розумітися як етнічна екзотика, а видиться в планетарно-гуманістическому виміренні ціннісних відмінностей. Так, во многом сближаясь с дерридіанським принципом «différance», дослідник вводить в сино-американський дискурс новий підхід, відмінний від етно-есенціалістських установок сино-американського дискурсу 1970–1990-х років. Близької точки зору придержується і дослідник С. Фуско, відзначаючи перетворення предмета порівняльного літературознавства не тільки серед академічних дисциплін, но і серед різних просторово-часових виміреннь, культур і дискурсів. Конечною метою різних стратегій дисципліни є розуміння культурного різниці як головної цінності.

Поиск, теоретический и художественный, продолжается – и все эти многочисленные научные дискуссии и поиски свидетельствуют не об отказе от осмысления и постижения механизмов репрезентации культуры другого народа, а о непрерывности научного осмысления действительности.

Бібліографічні посилання

1. **Chow R.** Introduction: On Chineseness as a Theoretical Problem / Ray Chow // Modern Chinese Literary and Cultural Studies: Reimagining a Field. – Durham : Duke UP, 2000. – P. 1–25.
2. **Spencer J.** Post-Colonialism and political imagination / J. Spencer // Journal of the Royal Anthropological Institute. – 1997. – Vol. 3 (1). – P. 101–119.

Надійшла до редколегії 03.11.2014 р.

УДК 821. 111–1 «17»

Т. М. Потніцева

Т. Н. Потницева

T. N. Potnitseva

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

БЛЕЙК VS. МЕРІ ВОЛСТОНКРАФТ:

ВІЗУАЛІЗОВАНА ПОЛЕМІКА

БЛЕЙК VS. МЭРИ УОЛЛСТОНКРАФТ:

ВИЗУАЛИЗОВАННАЯ ПОЛЕМИКА

BLAKE VS. MARY WOLLSTONECRAFT: VISUALIZED POLEMICS

Розглянуто проблему зустрічі просвітницьких та романтичних філософських і естетичних ідей, що розкривається в ілюстраціях В. Блейка до твору лідера європейського феміністського руху Мері Волстонкрафт «Оригінальні історії».

На порозі революційних потрясінь, коли переглядалися минулі ідеали й переконання, багато ще було захоплених оптимістичною вірою у прийдешні соціальні перетворення. І навіть Блейк, ім'я якого відкриває історію англійського романтизму, замислював свої «Пісні невинності та досвіду» у руслі просвітницької теми освіти та виховання людини і під впливом ілюстрованих книг для дітей. Але у 1789 р., коли Блейк ілюстрував книги М. Волстонкрафт і К. Зальцманна, помітними стали зміни у філософському мисленні поета. Вони й обумовили ті «пісні досвіду», які надалі стимулювали полеміку й критичні погляди на систему думок сучасників.

Ця полеміка набула специфічного розвитку й продовження у 5 ілюстраціях до видання книги М. Волстонкрафт 1791 р. і 1796 р., коли поет був вже добре відомим автором «Книги досвіду». Ілюстрації Блейка стали однією з перших зустрічей Просвітництва та Романтизму, яка розкрила наростаючу силу останнього наприкінці XVIII ст. Гостру блейківську полеміку було втілено у принципі контрасту між назвами картин й тим, що на них було зображено. За допомогою ілюстрацій до книги М. Волстонкрафт Блейк створив трагічне напруження між невинністю та досвідом, яке він відчував й втілював у своїй власній творчості.

Ключові слова: просвітництво, романтизм, полеміка, візуалізація, естетичні принципи, безвинність та досвід.

Рассмотрена проблема встречи просветительских и романтических философских и эстетических идей, раскрывающейся в иллюстрациях У. Блейка к книге лидера европейского феминистического движения Мэри Уоллстонкрафт «Оригинальные истории». На пороге революционных потрясений, когда пересматривались былые идеалы и убеждения, многие все еще были увлечены оптимистической верой в грядущие социальные преобразования. И даже Блейк, чье имя открывает историю английского романтизма, задумывал свои «Песни невинности и опыта» в русле просветительской темы образования и воспитания человека и под влиянием иллюстрированных книг для детей. Но в 1789 г., когда Блейк иллюстрировал книги М. Уоллстонкрафт и К. Зальцманна, начали проявляться очевидные изменения в философском мышлении поэта. Они-то и породили те «песни опыта», которые обусловили полеміку и критический взгляд на систему мнений современников.

Эта полеміка приобрела специфичное развитие и продолжение, воплощенное в 5 иллюстрациях к изданию книги М. Уоллстонкрафт 1791 г. и 1796 г., когда поэт был уже хорошо известным автором «Песен опыта». Иллюстрации Блейка стали одной из первых встреч Просвещения и Романтизма, обнажившей нарастающую силу последнего в конце XVIII в. Острота блейковской полеміки была воплощена в принципе контраста между названием картины и тем, что на ней было изображено. С помощью иллюстраций к книге М. Уоллстонкрафт Блейк создал трагическое напряжение между невинностью и опытом, которое он чувствовал и воплощал в своем собственном поэтическом творчестве.

Ключевые слова: просвещение, романтизм, полеміка, визуализация, эстетические принципы, невинность и опыт.

The paper focuses on Mary Wollstonecraft's book for upbringing girls «Original stories» (1788) written by the leader of the European radical movement and feminism as a reply to Rousseau's «Emile, ou de l'éducation». On the threshold of the revolutionary shock which caused the reconsidering the former ideas and persuasion many were still taken in by optimistic belief in a forthcoming social and life transformation. And even Blake whose name opens the history of English Romanticism projected his «Songs of Innocence and Experience» in the course of the Enlightenment topic of education and upbringing and under the influence of illustrated books and hymnals for children. But in 1791 when Blake was illustrating the books by M. Wollstonecraft and K. Salzmann some obvious changes in

his philosophical consciousness engendered. They gave birth to those «songs of experience» which caused a polemic and critical view on the system of opinions of his contemporaries.

But the development of that polemics has its further and specific continuation in 5 illustrations by William Blake done for the editions of M. Wollstonecraft's book in 1791 and in 1796 when the poet was already well known as the author of Romantic «Songs of Experience». These illustrations turned out to be one of the first encounters of Enlightenment and Romanticism which outlined with a distinct obviousness the predominance of Romantic ideology and aesthetic principles by the end of the 18-th century. The acuteness of Blake's polemics defined the same principle which was embodied by the artist in his pictures beginning with the frontpiece of 1791. The inner polemics with the author of «Original Stories» was expressed practically everywhere in the contrast between the title of the picture and its visual image. With the help of his illustrations to M. Wollstonecraft's book Blake created the same tragic tension between innocence and experience which he felt and embodied in his famous poetic art.

Keywords: Enlightenment, Romanticism, polemics, visualization, aesthetic principles, innocence and experience.

«Original stories» («Original Stories from Real Life: with Conversations Calculated to Regulate the Affections and Form the Mind to Truth and Goodness») [21] by Mary Wollstonecraft is one of the didactic books for children written by the famous woman of the French Revolution [8], the leader of the European feminism movement. While carrying on polemics with Rousseau's opinions the author of these stories made an attempt to express her own estimation of the essential principles in the process of a man (a woman, first of all) upbringing.

Written in 1788 the book was re-published several times – in 1791 and 1796 already with W. Blake's illustrations. M. Wollstonecraft was acquainted with the Romantic poet due to the circle of radicals to which Blake introduced her. That was a well-known place where many famous people communicated and exchanged their opinions on different problems of social, political, moral and cultural renewal of the society. Among them were: Thomas Paine, William Godwin, Coleridge, Wordsworth, One of its frequent visitors was a famous publisher Joseph Johnson (1738–1809) who proposed Mary Wollstonecraft to write a book in the way of popular didactic stories of that time. Their authors were very famous writers whose books were published by the same Joseph Johnson. Among them Anna Letitia Barbauld (1743–1825) – a «key figure» of women writers [18, p. 49], Sarah Trimmer (1741–1810) – known not only for her popular book for children «Fabulous Histories» (1786) but for being an editor of the periodical «The Guardian of Education». The books by Trimmer formed a definite canon for the works of the kind which became a pattern for Mary Wollstonecraft. Her «Original Stories» have the same system of recognizable characters: a tutoress (Miss Benson in Trimmer's book, Mrs. Mason in Wollstonecraft's one) and two children; the same «plot»: walking outside into the nature while telling some didactic stories with their further analysis and moral conclusions. But the source of such a pattern lies in the literature far before Trimmer, for example, in one of the popular books by S. Fielding «Governess» (1749). Both the plot and the characters were the same: girls' tutor Mrs. Teachem after telling one after another story proposed her pupils a discussion and by that to learn a moral lesson [9, c. 70]. M. Wollstonecraft was keen on the books about girls upbringing and the personality of their author – countess Genlis [3] (Comtesse de Genlis Stephanio felicité Ducrent de Saint-Aubin, 1746–1830) – a famous figure in the European history of the end of the XVIII century). But very soon she was disappointed

in her because of the principles of woman's upbringing developed by the French writer. M. Wollstonecraft thought in contrast to Genlis's opinion, that these principles didn't depend on the possibility of a woman to adapt herself to the circumstances [20, p. 60]. The second cause of disappointment was Genlis's judgment of the French Revolution.

There was one more popular author of pedagogical books for children – a German teacher Christian Salzmann (1744–1811) whose book «Elements of Morality» was translated into many languages. M. Wollstonecraft translated it into English not only due to Johnson's request but due to her own enthusiasm concerning ideas and structure of the book. Later, in her «Original Stories», she reconstructed in her own way the Roussauc idea of Salzmann's work about rapprochement of man and nature, the structure of the book which was based on some stories with definite topics – about avarice, fear, lie, prayer, joy etc. In 1791 W. Blake illustrated Salzmann's book simultaneously with the book by M. Wollstonecraft.

«Original Stories» are interesting both in the context of the history of books for children and in the context of the topic of man's upbringing and education which became more «a part of a political history of ideas» [7, c. 248] in the Enlightenment epoch. And it is not by accident that in her main political treaty «A Vindication of the Rights of Woman (1792) the leader of feminism spoke again about education in general and woman's education in particular. And the fact that for her that was the key problem in a new man's formation M. Wollstonecraft underlined in the Preface to the whole work devoted to Talleyrand with whom the writer got acquainted in revolutionary France.

On the threshold of the revolutionary shock which caused the reconsidering the former ideas and persuasion many were still taken in by optimistic belief in a forthcoming social and life transformation. And even Blake whose name opens the history of English Romanticism projected his «Songs of Innocence and Experience» in the course of the Enlightenment topic of education and upbringing and under the influence of «illustrated books and hymnals for children» [10, c. 14]. But in 1791 when Blake was illustrating the books by M. Wollstonecraft and K. Salzmann some obvious changes in his philosophical consciousness engendered. They gave birth to those «songs of experience» which caused a polemic and critical view on the system of opinions of his contemporaries.

«Original stories» are written by M. Wollstonecraft before the dramatic events of her life – before her trip to France where she with her own eyes saw the consequences of the French Revolution, before her acquaintance with Gilbert Imlay (1754–1828) – an American adventurer, a writer who with all his cruelty rejected his mistress who after that made an attempt of suicide. But that will happen later. In the meanwhile M. Wollstonecraft was writing her «songs of innocence» thinking with the help of an image of a child about man's formation and society in general. For her an image of a child, a girl – a little woman- is outlined in the spirit of Enlightenment doctrines. Mary and Caroline from «Original stories» – are mainly objects for pedagogical and social-philosophical experiments but not an embodiment of a universal and an idealized state of a man in his innocence and ignorance – the Romantic essence of the image of a child and childhood. In M. Wollstonecraft's perception a child «is inferior to a man; because reason is in its infancy and it is reason which exalts a man above a brute...» [21].

All the didactic tales told in «Original stories» underline the necessity of the harmony «between girls' reason and feelings for them to become grown-ups» [14]. In the course of the feminist movement of the time and in the polemic ardor directed first of all against Rousseau's views on an upbringing of women. M. Wollstonecraft tried

to prove the possibility for a woman as well to occupy a status of «a reasonable being» – the idea which the author of «Emile» didn't accept. The English writer decidedly rejected Rousseau's judgment about woman's inferiority and secondary status in comparison with a man. All that makes possible to doubt B. Linnel's categorical statements that M. Wollstonecraft was «Rousseau's worshipper» [5].

Woman's ability to manifest the potential of her intellect and mind is obvious as M. Wollstonecraft tries to show in her book for children at the first stages of girls' correct upbringing [15, p. 51]. The artistic and emotional imaginary form of the book makes it possible for the writer to express her ideas about «mind, feelings and virtue» [13, p. 74] with much more expressiveness than in her polemic treatises.

«Original stories» was a challenge to Rousseau's idea concerning woman who as he thought had no necessity to evolve because she in general is only a supplement to men's need [7, c. 555]. Contrary to that M. Wollstonecraft strives to assure her reader in importance and urgency of intellectual upbringing of girls and women as well. The proof of the fact how much she was hurt by Rousseau's judgments and how much she cared to overthrow them is the publication practically simultaneously with «Original stories» of a whole series of books devoted to woman's upbringing: «Thoughts on the Education of Daughters» (1787), «The Female Speaker» (1789), translation of Salzmann's «Elements of Morality». The culmination of all Wollstonecraft's reflection on the topic was surely her main work «A Vindication of the Rights of Women» (1792).

What concerns genre form and essence «Original stories» can hardly be called «original». The work is based on the model and scheme of characters typical for most of the books alike written on the same topic. M. Wollstonecraft as all of the authors who depicted the process of female upbringing presents three recognizable personages: tutor, Mrs. Mason, and two girls – Mary (14 years old) and Caroline (12 years old) who were guarded by her after their mother's death because their father didn't want to burden himself by taking much care of them. The Romantic topic of orphanhood, loneliness, of being lost (Blake's «a child lost and found») is implicitly introduced into the context of the didactic work of the Enlightenment author. Surely the future illustrator of the book couldn't but feel and artistically reflect all that in his drawings.

Traditional for such genre of books is the form of narration – conversations of the guardian with her pupils on different topics presented in a variety of didactic stories. As a result the girls had to draw a moral lesson of them. These stories all in all form 25 chapters of the book about good treatment of animals, about danger of telling lie, about honesty, virtue, danger of delay, consequences of being angry, about rules of good treatment of servants etc. All that is illustrated by examples from real life or sooner by examples invented probably by Mrs. Mason herself. Hence that demonstrates an intermediate position of Wollstonecraft's «Original stories» as well as Rousseau's «Emile» [1, c. 840] between pedagogical treaty and fiction. But the mixture of moralizing and knowledge typical of the XVIII th century literature and philosophy gets a new accent and manifestation in the book for girls by the English writer. First of all and paradoxically it concerns the image of Mrs. Mason herself. On the one hand she is an incarnation of wisdom which guides all her actions – resolute and rigid in a masculine way. In the Chapter «Treatment of Animals» the tutoress on her own example demonstrates how one should save a living being of physical tortures: before Mary and Caroline's eyes Mason kills a cock that was agonizing of wounds caused by a mischievous boy. Mason's cruelty goes well together with the conviction that all she does is correct that she knows well what is good and what is bad. In the same chapter Mary confesses to Caroline that

she is afraid of their tutoress because «she looks so very good-natured sometimes». The girls are amazed and even frightened by Mason's fearlessness of natural phenomena, a thunderstorm, for example. And her rational explanation why one shouldn't be afraid of it brings to girls' souls rather anxiety and fear than calming. But at that Mason has something that is inherent in a woman – sensibility, sentimentality. Possessing masculine traits in her character Mason is able to burst out crying of different sad causes especially when she recollects her own life gloomy moments. In Chapter XXIII where a tragic story of one Peggy is told by Mason she herself recollects her child's death. In general many tutoress's stories are very often told to cause sympathy and compassion and only after that may be to serve a good moral lesson. This Mason will be discovered by W. Blake who shows her in one of his illustrations under the title «Trying to trace the sound, I discovered a little hut, rudely built». The picture illustrates the story about Welsh harpist (Chapter XIV), but more important becomes not the image of the youth playing the harp but the spiritually in Mason's image: she is being rushed not only towards the sounds of divine melody but rather towards the radiance of some incomprehensible light, pouring out of the hut and elevating everyone who happens to be in its space.

With all her polemical passion and acuteness of arguments Mary Wollstonecraft nevertheless remained Rousseau's ally and like-minded person concerning the main principles of radical transformation of society. The matter was only in gender projection of its realization, in the very possibility of a woman to be man's equal in the revolutionary process. Hence goes the masculinization of her ideal woman noticed by scholars. These intentions are expounded in the pathetical Preface to the book, in the formulations of those tasks which will be perfected and shaped to the brilliant finished form in her treaty «Vindication of the Rights of Woman». The tasks concerned the role of reason in the process of person's upbringing, the role of knowledge, which must be formed with the help of visual examples influencing a child's feeling. In that Mary Wollstonecraft is close to Rousseau's idea about primacy of empirical emotional experience but the knowledge drawn out from books is no less important for her, when she speaks about girls.

Empirical experience, as the author of «Original Stories» thinks, develops analytical abilities of a child, helping him to comprehend the sources of virtue and vice. Here she speaks about the necessity of philosophizing, moralizing which provides the principles of justice and humanism be better fixed in the mind of a youth on simple and solid ground. In any case, the meditations about the essence of a child's consciousness and world perception, about the process of their formation either in concordance of points of view or in their disharmony prepared in the depths of Enlightenment (and namely here the very topic of childhood and a child takes its start) the transition to a new, Romantic image of a child and childhood. The potential possibility of all of that was being shaped in the creative art of M. Wollstonecraft in some of the paradoxical disparities inside of her moral-didactic tales giving a chance to percept another projection in her narration.

Blake's illustrations to «Original Stories» – is one of the first encounters in the poet's artistic consciousness of two components in his dual mind – one belonging still to a representative of the Enlightenment the other to the forerunner of Romantic epoch. Though the pre-conditions for the change of ideological and aesthetic paradigm were already quite obvious in the very art of the «woman of French Revolution».

The fact that the illustration of M. Wollstonecraft's book was undertaken rather by the author of ripening «Songs of Experience» and not of «Songs of Innocence» is proved by the appearance at the same time of the frontispiece

To «Elements of Morality» by Christian Salzmann. The Illustration was entitled by Blake as «What will become of me?» It depicts a frightened child who flattened himself against a huge tree in the forest. It may be that «little boy lost» from «Songs of Innocence» but who will hardly be rescued either by God or Father in white attire («The night was dark no Father was there...» [2, c. 152].

In the illustration to his own verse about the little boy lost Blake symbolized the rescue of the boy in the image of a «wondering light» which showed the way out of the forest. In the illustration to Salzmann's book a picture of hopeless despair and fear is presented: one more lost child called for rescue in vain.

While illustrating simultaneously the book by M. Wollstonecraft and the book by Salzmann translated by her Blake expressed his criticism towards Wollstonecraft's concept of child's upbringing in spite all his liking to the companion-in-arms of the radical circle. In Romantic way he saw excessiveness in the rationalization of the tutorship and pupils' relationship depicted by M. Wollstonecraft. He didn't accept the severity and joylessness of

Mrs. Mason's image that even frightened him. In his perception she seemed to be a Mrs. Nobodaddy Mason, Killjoy, disenchanted nurse [20] as if from his own poem «Nurse's Song» («Songs of Experience») who predicted the end of childhood and coming of the winter («Then come home my children. The sun is gone down/ And the dews of night arise/ Your spring and your day. Are wasted in play/ And your winter and night in disguise») [2, 178].

Mrs. Mason – is the main object of Blake's criticism which is already obvious on the frontispiece to «Original Stories». The aim of it is to reveal the essential moments of the book content. The title of the picture «Look what a fine morning it is! Insects, Birds and Animals are all enjoying existence» must introduce Mrs. Mason and girls during their being on one of regular didactic walks. But the details of the persons depicted make one doubt concerning the sincerity of the title. In the central part of the picture there is Mrs. Mason with her hands widely opened and two girls – Mary and Caroline – by each of the sides attentively hearing her. Their round hats resemble halo, eyes are widely opened and their glance is directed upward to divine, unearthly rather towards something far away from their tutress. The gesture of Mrs. Mason – opened hands – in Blake's visualized way causes association in investigators' mind with the image of a cross, «a protective cruciform sacrificial hero» [16, p. 25]. This expressive gesture looks like a rush, a desire to protect and defend children. But against what and whom? Blake will meditate about that in his «Songs of Experience»; he will express his anxiety concerning the threat of an approaching danger and not only for a child. In M. Wollstonecraft's book, in the depth of its seemingly happy world with a transparent differentiation of good and evil the Romantic poet felt and saw the image of that approaching danger. Blake creates 5 illustrations to M. Wollstonecraft's book but there is one difference in the number of pictures for the edition of 1791 and 1796.

For the edition of 1791 Blake proposed a picture entitled «The Dog store to attract his attention. He said. Thou wilt not leave me!» which illustrated Mrs. Mason's story about poor Jack and his dog Pompeii – the last close living being who was taken away from him (Chapter VIII. Summer Evening's Amusement). The picture shows a scene of inconsolable sorrow and grief: two corpses of Jack's dead children are lying on a table, the father is paralyzed with woe, and a dog is clinging to his feet with a questioning

glance. In 1796 this picture was replaced by another entitled «Indeed we are very happy». By that time the acuteness of Blake's polemics caused the preservation of the same principle which was embodied by the artist beginning with the frontispiece of 1791. The inner polemics with the author of «Original Stories» is expressed practically everywhere in the contrast between the title of the picture and its visual image.

The universal happiness in the picture «Indeed we are very happy» turns out to be very doubtful. Smiles rather forced for encouraging children's spirit are only on the faces of the father and the mother. The two children obviously frightened press themselves to mother's legs and the third one with frowned brows and gloomy countenance peep out from behind the chair on which his father sits. The children can't pretend to be happy when they are not happy at all. This fear, suspicion and mistrust of children towards adults Blake will stress in every further picture. Thus, in the illustration entitled «Be calm, my child, remember that you must do all the good you can the present day» suspicious is the very address «be calm, my child». Why? What frightened the children who are shown in the picture in a familiar pose, expressing child's anxiety and fear? These are the girls – Mary and Caroline who were taken by Mrs. Mason to a wild pond and ruins of some building. The picture illustrates one of the most dramatic stories about one Charles Townley who ruined himself because of vice essence of his character Chapter X. The Danger of Delay. Description of Mansion-house in Ruins. History of Charles Townley).

The same contrast between title and the picture image is in the illustration entitled «Economy and self-denial are necessary, in every station, to enable us be generous» and in the rest of Blake's pictures.

In his illustrations to «Original stories» of 1787 Blake created the tension between innocence and experience that he felt himself. Only some years will pass and severe tests will fall on the famous woman of the Enlightenment and French Revolution. A new, post-Revolutionary experience and life circumstances will make her take a quite different view on those lofty ideals and principles about which she wrote in her books with such an ardent conviction.

References

1. Бахмутский В. Я. Комментарии // Руссо Ж. Ж. Эмиль, или о воспитании // Руссо Ж. Ж. Избранные произведения: в 3-х тт. – М. : ГИХЛ, 1961. – Т. 1.
2. Блейк У. Песня няни // Блейк Уильям // Песни невинности и опыта. – М. : Центр книги Рудомино, 2010.
3. Демидовская А. Е. Женское образование во Франции XVIII в. : автореф. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. : 13.00.01 «педагогические науки». – Архангельск, 2009.
4. Красавченко Т. Н. Воображение и фантазия // Европейская поэтика. От античности до эпохи Просвещения. Энциклопедический путеводитель. Изд-во Кулагиной. – М. : INTRADA, 2010.
5. Линнелл Б. Портрет Уильяма Блейка // Всемирная история в лицах. XVIII век / Б. Линнелл [Электронный ресурс]. – Режим доступа: (<http://www.free-time.ru/razdels/larzikl/b-18.html>)
6. Потнищева Т. Н. Травелог Мэри Уолстонкрафт «Короткое пребывание в Швеции, Норвегии и Дании»: на перекрестке судьбы, времени, литературы // XVIII век: Женское / мужское в культуре эпохи / под ред. Н. Т. Пахсарьян. – М. : Экон-Информ, 2008. – С. 317–328.
7. Руссо Ж. Ж. Эмиль, или о воспитании. // Руссо Ж. Ж. Избранные произведения: в 3-х тт. М. : ГИХЛ, 1961. – Т. 1.
8. Серебрякова Г. Женщины эпохи Французской революции // Серебрякова Г. Собр. соч. : в 5-ти тт. – М. : Худ. лит., 1967–1969. – Т. 5.
9. Соловьева Н. А. Литература и философия в педагогических системах английского Просвещения. С. Джонсон, С. Филдинг, М. Эджуорт // XVIII век. Литература как философия, философия как литература / Н. А. Соловьева. – М. : Экон-Информ, 2010.

10. **Холмс Ричард.** Предисловие к английско-му изданию «Песен невинности и опыта» // Блейк Уильям. Песни невинности и опыта / Р. Холмс. – М. : Центр книги Рудомино, 2010.
11. **Barbault A. L.** Hymns in Prose for Children // Women's Writing 1778–1838. An Anthology. Ed. By Fiona Robertson. – Oxford : University Press, 2001.
12. **Kaplan Cora.** Anger, Feminism and the Sublime // Papers presented at The Mary Wollstonecraft in Sweden 1795–1005 Conference, 2–6 September 1995, Uddevalla.
13. **Khin Law, Susan.** The reasonable Heart. Mary Wollstonecraft's view on the relation between reason and feeling in morality, moral psychology and moral development as expressed in her writings for children // Papers presented...
14. **Lucas E. V.** Editor's Introduction // Wollstonecraft M. Original Stories...
15. **Martin Matilde.** Mary Wollstonecraft and the «Vindication of the Rights of Woman»: Postmodern Feminism vs. Masculine Enlightenment // Papers presented at The Mary Wollstonecraft in Sweden 1795–1995 Conference.
16. **Mitchell, Orm.** Blake's Subversive Illustration to Wollstonecraft's Stories // Mosaic, 17.4, 1984, p. 25. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.blakearchive.org/blake>
17. **Robertson Fiona.** Anna Laetitia Barbauld// Women's Writing 1778–1838. An Anthology. Ed. By Fiona Robertson. – Oxford : University Press, 2001.
18. **Summerfield, Geoffrey.** Fantasy and Reason: Children's Literature in Eighteenth Century. Introduction, L, 1984. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://www.autodidactproject.org/other/fantasyreason_01.html ²⁴
19. **Summerfield, Geoffrey.** Fantasy and Reason: Children's Literature in Eighteenth Century. Introduction. – L., 1984. [Електронний ресурс.]. – Режим доступа : http://www.autodidactproject.org/other/fantasyreason_01.html
20. Van Raamsdonk-Van de Woestijne, Tine. Mary Wollstonecraft and Madame de Genlis: Girls education, Revolution, Traveling and the Borders of Femininity//Papers presented at The Mary Wollstonecraft in Sweden 1795–1005 Conference, 2–6 September 1995, Uddevalla, p. 60.
21. **Wollstonecraft Mary.** Original Stories. With five illustrations by William Blake. With an Introduction by E. V. Lucas. – L. : Henry Frowde, 1906 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <ftp://ibiblio.org/pub/docs/books/gutenberg/3/6/5/0/36507-h/36507-h.htm>
22. **Worth Jones Louis.** Mary Wollstonecraft // Dictionary of Unitarian and Universalist Biography 1999–2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.25.uua.org/uuhs/duub/articles/marywollstonecraft.html>

Надійшло до редколегії 10.11. 2014 р.

УДК 821.111(73)

Є. А. Прасол

Е. А. Прасол

E. A. Prasol

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ЕСТЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ОБРАЗУ ЯПОНІЇ У ТВОРЧОСТІ ЯПОНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА ТОДДА ШІМОДА ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ДОМИНАНТЫ ОБРАЗА ЯПОНИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ЯПОНСКО-АМЕРИКАНСКОГО ПИСАТЕЛЯ ТОДДА СИМОДА AESTHETIC DOMINANTS OF THE IMAGE OF JAPAN IN TODD SHIMODA'S WORKS

Вивчено недосліджений феномен творчості Тодда Шімода – художній синтез складових західної та східної культур у створенні образу Японії. Розглянуто категорії

© Є. А. Прасол, 2015

східної естетики, проаналізовано їх роль у визначенні тематики, проблематики та поетики романів письменника. Образ Японії у творах Шімода конструюється зсередини її естетики та культури, а не як плід орієнталістської уяви чи декоративної екзотики. З огляду на імагологічний складник творчості Шімода в статті проаналізовано стилістичний феномен контрапункту і роль ключових слів у гіпертексті. Доведено новачку романів письменника, передусім роману «Четвертий скарб», обраного для імагологічного аналізу, яка полягає в тому, що письменник і водночас учений-когнітивіст створює особливий тип книжки з традиційним подієвим сюжетом і разом з тим книжки-студії японського мистецтва каліграфії. Вивчено, як у доробку японсько-американського письменника на різних рівнях тексту в техніці постмодерністського інтертекстуального, гіпертекстуального, інтермедіального письма й у координатах традиційної японської культури створюється образ Японії, що протистоїть як стереотипам про непорушність засад і традицій, так і впливовому у 1980-х рр. антияпонському напрямку («Japan-bashing»), що пропагував в Америці зневагу до всього японського. У статті доведено, що письменник звертається до оригінальних оповідних форм, будуючи свої романи за законами постмодерністського мистецтва. Залучення східних і західних естетичних настанов надає романам Шімода особливої специфіки, створюючи, за словами самого автора, «нову естетику» роману («a novel aesthetics»).

Ключові слова: Тодд Шімода, образ, імідж, Японія, моно-но аваре, саторі, каліграфія.

Представлен неисследованный феномен творчества Тодда Симода – художественный синтез составляющих западной и восточной культур при формировании образа Японии. Рассмотрены категории восточной эстетики, проанализирована их роль в определении тематики, проблематики и поэтики романов писателя. Образ Японии в произведениях Симода конструируется изнутри ее эстетики и культуры, а не как плод ориенталистского воображения или декоративной экзотики. В статье с учетом имагологической составляющей творчества Симода проанализированы стилистический феномен контрапункта и роль ключевых слов в гипертексте. Изучена новация романов писателя, прежде всего романа «Четвертое сокровище», выбранного для имагологического анализа, которая заключается в том, что писатель и одновременно ученый-когнитивист создает особый тип книги с традиционным событийным сюжетом и вместе с тем книгу-студию японского искусства каллиграфии. Изучено, как в активе японско-американского писателя на разных уровнях текста в технике постмодернистского интертекстуального, гипертекстуального, интермедialного письма и в координатах традиционной японской культуры создается образ Японии, который противостоит как стереотипам о незыблемости устоев и традиций, так и влиятельному в 1980-х гг. антияпонскому направлению («Japan-bashing»), который пропагандировал в Америке пренебрежение ко всему японскому. Доказано, что писатель обращается к оригинальным повествовательным формам, создавая роман по законам постмодернистского искусства: фрагментарность, гипертекст, нелинейная последовательность сюжета и т. д. Привлечение восточных и западных эстетических установок придает романам писателя особую специфику, создавая, по словам самого автора, «новую эстетику» романа («a novel aesthetics»).

Ключевые слова: Тодд Симода, образ, имидж, Япония, моно-но аваре, сатори, каллиграфия.

The article deals with the unexamined phenomena of Todd Shimoda's works which can be claimed to be the artistic synthesis of components of Western and Eastern cultures when forming the image of Japan. The article focuses on the categories of Eastern aesthetics, analyses the role of those categories in definition of the themes, problems and poetics of the author's works. The image of Japan in Shimada's works is constructed inside its aesthetics and culture; it is not the result of Orientalistic imagination or decorative exoti-

cism. Considering the imagological component of Shimada's work, the article studies the stylistic phenomena of counterpoint and the role of keywords in hypertext. These elements provide a contrast with the sensibilities of the old Japanese aesthetic term and urgency of finding meaning in the hyper-connected world creating renewed image of contemporary Japan. We study the innovation of writer's novels, which consists in the fact that the writer, being a cognitive scientists creates a particular type of book with a traditional event-driven storyline and yet the book is the studio of Japanese art of calligraphy. The article proves that the writer refers to the original narrative forms, creating novels by the laws of post-modern art: fragmentation, hypertext, intertext, intermediality, nonlinear sequence of the plot etc. It analyses how the author covers topics as wide-ranging as Japanese woodblock prints, robotics, Japanese calligraphy, and neuroscience, creating the multilayered image of Japan in his works. Implementing the Eastern and Western aesthetic categories and narrative techniques gives specific nature to the Shimada's novels, creating, in the words of the author «a novel aesthetics».

Keywords: Todd Shimoda, image, Japan, mono no aware,, satori, calligraphy.

Яскравим прикладом пошуку нових шляхів формування образу Японії в літературі є творчість сучасного японсько-американського автора Тодда Шімода, яка своєрідно відображає літературні та культурні тенденції кінця XX – початку XXI ст. і засвідчує складний крос-культурний діалог.

Тодд Шімода* (1955 р. н.) – американський письменник японського походження, автор чотирьох романів, що характеризуються як «філософські та психологічні містериї із захопливим сюжетом»: «365 видів гори Фуджі» («365 Views of Mt. Fuji», 1998) «Четвертий скарб» («The Fourth Treasure», 2002) «Ах! Таємниця моно-но аваре» («Oh! A Mystery of Mono no Aware», 2009), «Тектонічний зсув» («Subduction», 2012). Окрім художніх творів, Шімода написав теоретичний трактат про японську естетику «Моно-но аваре: японська естетика «ах»» («Mono no aware: the Japanese aesthetic of oh», 2010), який становить художньо-естетичну «японську» програму творчості письменника. Сам Шімода вважає, що пише свої твори під безпосереднім впливом класичної японської естетики.

Творчість Т. Шімода не стала предметом серйозного вивчення ні в західному, ні у східному літературознавстві. За винятком кількох рецензій оглядового характеру, спеціальних досліджень не існує, що робить актуальним розгляд його доробку та з'ясування механізмів взаємодії східних і західних творчих настанов письменника, особливо під час формування національних іміджів, конструювання і спростовування національних стереотипів, що є важливою проблемою сучасного літературознавства взагалі й літературної імагології зокрема.

У статті основну увагу зосереджено на тому, наскільки свідомо, спираючись на свою корінну культуру, автор створює «японські» образи. Саме такий підхід дає змогу виявити малодосліджені аспекти літературної імагології та уточнити моделі репрезентації японськості в літературних текстах**. Шімода – автор романів, у яких тематизовано мистецтво й естетику Японії. Провідна тема його твор-

* Як зазначає в інтерв'ю сам автор, японцем був лише його дід, тобто письменник – японець у третьому поколінні (sansei). Шімода доводилося жити в Колорадо, Вайомінгу, Техасі, Каліфорнії (США) та, що дуже важливо, в Японії. Свою кар'єру він починав у сфері цивільного будівництва, продовжив у сфері технічного письма і, нарешті, здобув ступінь доктора з когнітології в Каліфорнійському університеті Берклі – досвід, який він потім так яскраво зобразив у своєму романі.

** Серед сучасних японсько-американських письменників Шімода посідає особливе місце не тільки тому, що він є номінантом престижної премії, а й завдяки його емоційно-естетичній прихильності до Японії. Помножена на його японську корінну культуру, ця глибока прихильність надає його творам особливої гостроти бачення Японії, японськості та японського національного характеру.

чості – не соціокультурний імідж Японії, а її естетичний образ. Претекстом його книжок слугують щільні шари історії японської культури та мистецтва: живопис, каліграфія, естетика *моно-но аваре* тощо.

Письменник відроджує у XXI ст. естетичні концепції японської культури, які виникли сторіччя тому. Герой його роману «Ах! Таємниця *моно-но аваре*» японо-американець із Лос-Анджелеса Зак Хара під виглядом відвідування клубу самогубців вирушає в Японію шукати власні корені. Цей роман можна назвати класикою художньої імагології XXI ст., в основі якого – пошуки героєм своєї національно-культурної ідентичності через пізнання загадкової багатозначності естетичної категорії *моно-но аваре* (від гострого відчуття «болісної самотності» (desolate poignancy) або «почуттів, зроджених ефемерною красою» (feelings generated by ephemeral beauty)). У нечисленних стислих рецензіях роман називають подією, смисл якої – проникнути «під шкіру» японськості: японської культури минулого та сьогодення. Героїня роману заявляє, що у сучасному світі люди «занадто зайняті, щоб відчувати *моно-но аваре*» (too busy to feel mono no aware), а сам термін зберігся лише в науці. У романі ця концепція невловимої краси слугує основою розвитку сюжету.

Моно-но аваре, згідно з дослідниками, є центральною категорією японської естетики і великою мірою визначає світосприйняття сучасних японців як риса їхньої національної ідентичності [3, с. 117]. В есеї з актуалізованою у назві концепцією «У пошуках нової романної естетики» («Finding a novel aesthetics») Шімода схаактеризував свій роман «Ах! Таємниця *моно-но аваре*» як літературне явище, що має особливу новизну та полісемію, закладену в термін «novel». Новація його романів, передусім роману «Четвертий скарб», обраного для імагологічного аналізу, полягає в тому, що письменник і водночас учений-когнітивіст створює особливий тип книжки з традиційним подієвим сюжетом і разом з тим книжки-студії японського мистецтва каліграфії.

В іншому романі «365 видів гори Фуджі» з підзаголовком «Алгоритми мінливого світу» («Algorithms of the Floating World»), який інтертекстуально пов'язаний і з гравюрами Хокусає «36 видів гори Фуджі», і з оповіданням Желязни «24 види гори Фуджі», і з романом К. Ішігуро «Художник мінливого світу», і з історичним дослідженням Говарда Фрідріксона (Howard Friedrikson) «Кінець феодальної Японії», Шімода створює етносоціологічний образ Японії як постмодерністський пас-тиш, бо тут і феодальна країна, і її новий невиразний образ. Герой роману, японець Юкава, сатиричний імідж продукту глобалізації, «має традиційну японську чуттєвість і фешенебельні західні задачі» (has traditional Japanese sensibilities mixed with fashionable Western tasks) [5, с. 6]. Він також має відношення до мистецтва, будучи «art-curator». Роман дещо нагадує японський комікс зі злодіями, змовами, інтригами тощо. Образ Японії вимальовується в ньому на тлі психологічної громадянської війни, а текст представлений зигзагоподібно – із двома паралельними нелінійними сюжетами, розрідженими ілюстраціями, малюнками і плямами туші.

У нещодавньому романі Шімода «Тектонічний зсув» образ Японії постає у ситуації потрясінь – землетрусів, соціальних конфліктів, людських трагедій, але, як і всі його романи, це синтез картинності і словесної зображальності: у 16 ілюстраціях паралельно з основним текстом подано міф про бога синтоїстського пантеону Кашіма.

На відміну від цих творів Шімода, «Четвертий скарб» посідає особливе місце у сформованій автором парадигмі образів Японії. У центрі сюжету, який складається з кількох ліній, що розгортаються поступово й паралельно в різних часово-просторових рамках і доповнюють одна одну, – історія життя японського художника-каліграфа, в якій не тільки безліч таємниць, а й пошуки досконалості в цьому мистецтві. Основні події відбуваються в сучасній Америці, де Тіна Судзукі вчиться та досліджує випадок паралічу у сенсея Шіmano (видатного каліграфа); в Кіото в 1975 р., де розгортається історія кохання Шіmano та матері Тіни, Ханакі Судзукі; у середньовічній Японії, коли відбувається розкол школи Дайдзен (квазіісторичний документ «Історія чорнильниці Дайдзен», знайдений у бібліотеці учнем Шіmano Годзеном); історія виникнення чорнильниці як таємничої сили його мистецтва. До цього варто додати виписки зі щоденника Шіmano стосовно мистецтва каліграфії. Ці виписки подаються на полях роману гіпертекстуально, вибудовуючи ще одну лінію розвитку сюжету про таємні смисли каліграфічного мистецтва. Усі пласти тексту вступають у діалог, який М. Бахтін, а слідом за ним і Ю. Кристева пов'язують із породженням нових смислів [1, с. 361; 2, с. 180]. Ці смисли по-різному висвітлюють концепт японськості та розкривають образ Японії як світу витонченої краси, відображеної у природі ієрогліфа. У романі змальовано Японію давніх часів – періоду заснування школи каліграфії й розподілу на дві школи. Тут Японія постає традиційною культурою, естетизованою та екзотичною. Японія 1970-х рр. віддзеркалилася в історії кохання голови школи каліграфії та його заміжньої учениці: зображено Японію консервативну, де суворо охороняється інститут шлюбу та відверто принижуються жінки в суспільстві. У сучасному сюжеті 1992 р. окреслено образ американізованого японця з точки зору американця*.

У романі «Четвертий скарб» письменник-учений утворює особливий тип книги з подвійним сюжетом – роман-експеримент – естетичну студію японського мистецтва каліграфії. Гіпертекстова структура роману складається з каліграфічних малюнків, лінгвосемантичних пояснень, актуалізованих поетичних асоціацій і лінгвопсихологічних спостережень, які органічно вписані в сюжет. Вони не спричиняють драматичного розриву між двома світами Сходу і Заходу, між англійською та японською писемністю. Так, англійський текст про образи і сутність японської ієрогліфіки, насичений ієрогліфами-малюнками, утворює художній синтез східно-західного світу сучасної людини, яка відкрита сприйняттю Іншого.

Письменник не тільки зображує тонку стилістику каліграфічного ієрогліфічного письма, але й на берегах книжки розкриває цю роботу пензля ієрогліфічними малюнками та психологічним і естетичним коментарем до них. Фрагмент життя, перетворений на мистецтво, представлено як завершену «картину» («Crimson leaves, falling» [8, с. 5]). На полях наведено частину виразу (ієрогліфи 真つ赤 – *макка*, багрянний) з детальним коментарем кольору осені (багрянний, кривавий). Японська естетика *моно-но аваре* проявляється на усіх рівнях тексту і стає ключем до розуміння сутності японської культури, виразно висвітлюючи інтертекстуальний зв'язок з жанром *хайку*, що вплинув на західну, і передусім англійську, поезію (Е. Феноллоза, Е. Паунд, Л. Хірн, Е. Лоуелл).

* Ця багаторівневість оповіді дає авторові змогу всебічно охопити проблему «японськості» та навіть послугуватися в деяких випадках національною характеристикою як тропом: змальовуючи учня школи Дзендзен, молодого японця, який нещодавно приїхав до Америки, чи американця Роберта-сана, котрий занадто глибоко зачарований японською культурою і іноді постає більшим «японцем», аніж Тіна, японка за походженням.

Важливий естетичний центр роману пов'язаний і з естетикою *саторі*-«освянення» потаємної суті речей [9, с. 270]. Миттєве проникнення у сутність речей визначає таємницю чорнильниці (яка – лише шмат каменю, тому вона є тим «нічим, що водночас є усім») у долі героїв роману. Тільки у стані *саторі* Тіна – учениця та дочка сенсея – єдина з усіх персонажів, зрозуміла те, що прагнув повідомити Шімано.

У творчості японо-американського письменника в техніці постмодерністського інтертекстуального, гіпертекстуального, інтермедіального письма й в координатах традиційної японської естетики створюється образ Японії зсередини її філософії та культури, а не як плід орієнталістської уяви чи декоративної екзотики. Цей образ протиставлений і стереотипам про непорушність традицій, і впливовому у 1980-х рр. антияпонському напрямку («Japan-bashing»), що пропагував в Америці зневагу до всього японського.

Бібліографічні посилання

1. Бахтин М. К методологии гуманитарных наук / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – С. 361–373.
2. Kristeva J. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art / Julia Kristeva. – Oxford : Blackwell, 1980. – 305 p.
3. Onishi Y. Aware / Yoshinori Onishi // Michele Marra. Modern Japanese Aesthetics: A Reader. – Honolulu, HI., 1999. – 115–121 p.
4. Shimoda T. Finding a Novel Aesthetic [Електронний ресурс] / Todd Shimoda. – Режим доступу : <http://www.randomhouse.com/boldtype/0402/shimoda/essay.html>
5. Shimoda T. 365 views of Mt. Fuji: algorithms of the floating world / Todd Shimoda. – Stone Bridge Press, 1998. – 356 p.
6. Shimoda T. Oh!: a mystery of mono no aware / Todd Shimoda. – Chin Music Press, Publishers, 2009. – 303 p.
7. Shimoda T. Subduction / Todd Shimoda. – Chin Music Press, 2013. – 368 p.
8. Shimoda T. The Fourth Treasure / Todd Shimoda. – Random House, 2011. – 304 p.
9. Suzuki D. T. From Zen and Japanese Culture / Daisetz Teitaro Suzuki. – Princeton University Press, 1938. – 478 p.

Надійшла до редколегії 04.11.2014 р.

УДК 801.66:821.111–1.09

Л. М. Тетеріна

Л. М. Тетерина

L. M. Teterina

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

ДО ПИТАННЯ ПРО РИМУВАННЯ ПОЛА МАЛДУНА К ВОПРОСУ О РИФМОВКЕ ПОЛА МАЛДУНА CONSIDERING PAUL MULDOON'S RHYME

Розглянуто особливості техніки римування в поемі «The Bangle» сучасного ірландського поета Пола Малдуна, відомого революційними перетвореннями традиційних поетичних конвенцій, зокрема, рими.

© L. M. Teterina, 2015

Дана робота вирізняється серед інших тим, що риму Малдуна аналізовано не відокремлено, а у складі інших засобів звукової та композиційної організації тексту, таких як: звуконаслідування, алітерація, паронімічна аттракція, інші види повторів. Взаємодія рими з цими техніками в поемі, їх взаємоперетворення є суттєво важливим фактором для розуміння новацій поета.

Ще одним аспектом аналізу в роботі є зв'язок техніки римування Малдуна з особливостями його постмодерністського світовідчуття. Такі схеми римування як дистанційна (телескопічна) або кругова (циклічна) рима є формальними засобами, що віддзеркалюють деякі принципи постмодерністської філософії: плюралізм, відмову від традиційних ієрархій, синкретичне сприйняття різних сторін дійсності.

Ключові слова: інновація, техніка римування, поетичні конвенції, дистанційна рима, кругова рима, паронімічна аттракція, постмодерністська філософія.

Рассмотрена техника рифмовки в поэме «The Bangle» современного ирландского поэта Пола Малдуна, известного, среди прочего, революционными преобразованиями традиционных поэтических конвенций, в частности, рифмы.

Данная работа отличается от других исследований тем, что рифма в поэме Малдуна проанализирована не обособленно, а в ряду других способов звуковой и композиционной организации поэтического текста, таких как: звукоподражание, аллитерация, паронимическая аттракция, другие виды повтора. Осознание взаимодействия рифмы с этими техниками, их взаимопревращений является существенным для понимания поэтических новаций Малдуна.

Ещё одним аспектом анализа в статье является связь техники рифмовки поэта с постмодернистскими особенностями его мировосприятия. Дистанционная (телескопическая) или кольцевая (циклическая) схемы рифмовки являются формальным выражением таких принципов постмодернистской философии как плюрализм, отрицание всевозможных иерархий, синкретическое восприятие действительности.

Ключевые слова: инновация, техника рифмовки, поэтические условности, паронимическая аттракция, дистанционная рифма, кольцевая рифма, постмодернистская философия.

The paper is focused on rhyming techniques in the poem «The Bangle» by the contemporary Irish-born poet Paul Muldoon who is said to revolutionize many poetic conventions.

This work differs from others in that it considers poet's rhyme in the context of other means of sound and compositional organization of the poetic text, such as onomatopoeia, alliteration paronymic attraction and other types of repetition. Interpretation of their interaction and transformation of one into another is essential for understanding Muldoon's innovations.

One more aspect touched upon in the paper is the ties between poet's rhyming technique and his postmodern outlook. Long-distance (telescopic) rhyming and circular or cyclic rhymes can be considered as formal means of expressing such principles of postmodern philosophy as pluralism, rejecting traditional hierarchies, syncretic perception of the world.

Keywords: innovation, rhyming technique, poetic convention, paronymic attraction, long-distance rhyme, circular rhyme, postmodern philosophy.

All literary critics and investigators are unanimous in stating that Paul Muldoon has revolutionized rhyming technique as he revolutionized other poetic conventions, though opinions differ as to the value of this revolution.

Almost everybody admits that rhyme is an important element in his poetry in that it invites the reader to establish connections between concepts and make judgements about their identities and differences. Andrew Osborn calls Muldoon «a maverick of

rhymes, which he uses not only to inspire his associations but as formal clues to otherwise obscure conceits» [10].

A very similar characteristics of Muldoon's rhyming practice is given by Maria Johnston: «Muldoon puts the sonnet, sestina and other traditional forms to masterful and always innovative use... rhyme and repetition is often crucial in making connections... holding the public and private, the inner and outer worlds in precarious balance» [3].

An interesting interpretation of Muldoon's rhyming is suggested by John McAuliffe who remarks that Paul Muldoon «uses rhyme loosely as to defy its usual effect, which associates rhyme with symmetries and closures. Muldoon's poems constantly call attention to their artificiality and to the arbitrariness of their maker». Analyzing the poems «Moy Sand and Gravel» and «The Loaf» and examining how Muldoon interrupts or elongates his lines with misspellings, nonsense, Latin tags, phrases from Irish, repetition and baby-talk he comes to the conclusion that the poet uses all this «as a sort of dialogue with, or argument against, his poems overarching forms» [6, p. 73].

Peter Conrad remarks on Muldoon's deep interest in words etymology in general and rhyming words in particular: «Muldoon's words irrepressibly breed, sprouting variants and unfolding supplementary meanings that lie buried within them. A simple investigation of etymology can uncover wonders» [1].

According to Jamie McKendrick what makes Muldoon's rhyming exceptional is the mixture «of chance and fixity, or ordered chaos»... «His rhyme-words seek each other out in the most unexpected places...», «...his formalism is so thoroughgoing that rhyme becomes a principle governing the secret, powerful affinities between things and between people» [7].

In the course of analysis of the poem «Yarrow» (from the collection «The Annals of Chile» 1994) composed of 150 short poems Jamie McKendrick discovers that Paul Muldoon takes rhyming into new territory: «Muldoon operates a kind of telescopic or long-distance rhyming whereby a poem rhymes not with itself but with another poem, usually adjacent to it» [7].

This aspect of Muldoon's rhyming technique was further examined by Jeremy Noel-Todd. While considering the longer poems «Incantata» and «Yarrow» he observed that the poet uses the same extended sequence of 90 rhyme-sounds across both poems. «In both the repeated circling of rhymes and half-rhymes had an extraordinary, haunting effect». The reviewer compares Muldoon's repetitive technique with fairground rides and calls it «one of the technical wonders of modern poetry» [9]. On the one hand, Noel-Tod admires this dazzling «engineering» of the poet's work. On the other hand, he points out that in his later book «Maggot» where Muldoon continues the series, he abstracts the form even further which results in diminishing effect.

Some other reviewers criticized Muldoon's technical virtuosity: in the pages of the «New Republic», Adam Kirsch noted: «if virtuosity is all that a poet can display, if his poems demand attention simply because of their elaborateness and difficulty, then he has in some sense failed» [4, p. 56]. According to Logan: «Muldoon is... in love (not wisely but too well) with language itself... Too often the result is tedious foolery, the language runs amok with jabberwocky possibility (words, words monotonously in-breeding), as if possibility were reason enough for the doing» [5, p. 69].

Yet both Logan and Kirsch offered praise for the collection «Hay». Logan concluded: «Everyone interested in contemporary poetry should read this book... In our time of tired mirrors and more-than-tiresome confessions, Muldoon is the rare poet who writes through the looking glass» [5, p. 69].

Concluding this short overview we want to stress that the revolutionary changes Muldoon has made in the sphere of poetic form deserve serious consideration and further investigation.

This paper is aimed at examining Paul Muldoon's rhyming practice in the poem «The Bangle» from the collection «Hay» (1998) and comparing it with that of the already mentioned poems from the book «The Annals of Chile».

Paul Muldoon's eighth collection of poems «Hay» is similar in structure to his previous collections. It includes short lyrics, dramatic monologues, haiku, the longer introductory poem «Mudroom» and the concluding poem «The Bangle (Slight Return)» – a numbered sequence of 30 sonnets which examine diverse ideas and questions including Classical literature, Irish history and Irish identity, the tension of human relationships, the role and value of poetry and the poet in the postmodern society.

Muldoon never hesitates to use traditional poetic forms but he also never hesitates to transform them into something new. This refers to the form of the sonnet too. What unites it with the classical patterns is that it has fourteen lines and a split between «octave» and «sestet» but the lines are of uneven length and the rhyme scheme fits none of the traditional patterns.

Out of 210 pairs of words which stand in rhyming position 44 can be called, in traditional terminology, the full rhymes such as: roil/Moil, vied/divide, twitch/pitch, sing/ring, tent/ornament, rails/entrails etc. But even full rhymes are often modified and complicated in many ways. To begin with, a lot of pairs belong to different parts of speech as in: steal/streel, tend/end, rake/canebreak, between/poteen, billy-boil/spoil, sing/darling, vent/went etc. In case they belong to the same part of speech they are felt different in other aspects. Common nouns may rhyme with proper ones, as in: roil/the Sea of Moil, boy/Troy. English words rhyme with French: Chateaufneuf du Pape/up. There are rhymes based on the play upon spelling and pronunciation of English and French words: catechumen/gâteau icumen, turning point/embonpoint. There are cases of split rhyme:

.....
glib falling forward to meet that head-
wind from beyond in which she unpicked the knot
in her pocketbook, steadied herself against the bulkhead... [8, p. 463].

All other pairs of words at the end of lines form rhymes of various degree of phonetic approximation from those which differ only in one or two sounds to those which in conventional terms of prosody can not be considered rhymes at all, as in: *tatty-natty/the knot, Kookaburras/peruse, millefeuille/wistfully, catalogue/godlike* etc.

Perhaps it would be more productive to discuss Muldoon's rhyming technique in the context of other types of repetition including paronymous attraction which is considered by a number of investigators (V. P. Grigoriev, O. V. Vishniakova, O. I. Severskaya) as semantic approximation of words based on their sound proximity [2].

One type of repetition (which often involves end-rhyme) is especially significant and characteristic of the poem analyzed. It is a long-distance repetition of a word which appears each time in a new context and in a new combination of words. For example the word «manganese» is repeated in six sonnets in such contexts: *slow clatter of manganese ore* (sonnet V), *manganese bright stones* (VII), *manganese-red suitcase* (VIII, XXVIII), *manganese-laden train* (IX), *manganese-red holdall* (XXIV). This is only one of a great many other examples that, on the one hand, reflects the consciousness of a drunken persona and, on the other, foregrounds the idea of the unity of the world in which everything is connected across time and space.

In the following passage rhyme acts in close cooperation with alliteration, assonance and paronymic attraction in creating the phonetic structure of the text:

there was a glimmer from across a chasm
that lit his glib all glabrous with Brylcreem,
all brilliantine-brilliant,
that glinted and glittered and gleamed as from Elysium [8, 459–460].

Obviously the meanings of words here are less important than the general sound effect they create. Author's nonce-words *glib* and *glabrous* prove it.

The poem abounds in such alliterative combinations of words as: *hidey-hole*, *reel-to-reel*, *dadle-dade*, *prissy-prim*, *billy-boil*, *brilliantine-brilliant*, *snuffle-scarred*, *pocket-pickers*, *stem to stern*, *hand-to-hand*, *blood-brilliant*, *streel of smoke*, *in my heart of hearts*, *Trojan and Tyrian*, *weapons of war*, *pint pot*, *waiter of waiters*, *pencil point*, *bed of bok choy*, *darnel and drawk*, and many others. Besides there are a number of onmatopoeic pairs of words such as: *twitter and twitch*, *whistle-whines*, *tink and tonk*, *thrummed and throbbed (twice)*, *clucks and clicketings*, *a twitter-twitch*, *talkee-talkee*, *tuts and twitters*, *yoicks and yo-hos* and other close to them pairs of words: *tatty-natty*, *strim and strum*, *jitter and jaunt*, *rowly-powly*.

Of special interest are paronymous combinations of words when their sound proximity actualizes potential semantic associations. Here is an example from Sonnet XIV:

since there's many a slip
twixt what one supposedly determines
and the al-al- al -al-aleatory
where a cow pony gives up on the slopes
of Mount Isa or the Hay's meanderings come to mean
nothing on the border of Queensland and the Northern Territory [8, p. 467].

There is no obvious or registered by dictionary etymological connection between *meanderings* and *mean*. The phonetic coincidence of the verb *to mean* and part of the noun *meander* generates the associative contextual meaning of this part of the text. One of its possible interpretations is as follows: the way critics and readers in his native Ireland and in Britain will take his new poetry collection «The Hay» is unpredictable.

There are a number of other paronymous combinations which provide conditions for play upon words, as in: «*at the prompting of the bottle of poteen*» (XIX), «*look so lacking in guile*» (XXI), «*now shock after straw-blond shock*» (IX), «*half appalled, half in appeal*» (X).

Very often the language of the poem reminds the liquid substance, a kind of magma that acquires different forms in which the sound sometimes gets the upper hand. This remark concerning Muldoon's poetic language as a whole and his rhyme in particular echoes with the following Jamie MacKendrick's observation of the poet's idiosyncratic manner: «Muldoon has always considered the world through an Ovidian prism, so that something is no sooner one thing than it's become another» [7].

Similar to «Incantata» and «Yarrow» the poem «The Bangle» is characterized by circular rhyming scheme when not only lines rhyme within the stanza but the whole sonnets rhyme with each other: the first sonnet rhymes with the last, the second with the last but one and so on. The circular structure of the poem is closely connected

with the philosophy of postmodernism which rejects all possible hierarchies with their conventional symbolics. In contrast to the traditional principle of linear development of narration the cyclic model is employed to state that there is no initial or final position in the text: they are interchangeable.

In the poem analyzed the circular technique expresses, in a formal way, Muldoon's idea of the syncretic perception of the world in all variety of the aspects of life (like mythological perception in the archaic cultures). It refers the reader to the headline of the poem – «The Bangle (Slight Return)» and to its epigraphs, in particular to the passage from E. M. Cioran's «The Trouble of Being Born»: *If it is true that by death we once more become what we were before being, would it not have been better to abide by that? What use was this detour; when we might have remained forever in an unrealized plentitude?*

The theoretical construct «unrealized plentitude» in the context of the poem (sonnet XX) acquires an ironic colouring: *...my da and the other skinnymalinks both/ staring into the»unreal/-ized plentitude», both looking back down the drain/ of eternity on their enterprise of such great pith.../ Heigh-ho, says Antony Rowley*, which is emphasized by the split rhyme «unreal-/ Rowley».

Thus Muldoon's poetic practice (including rhyming technique) can be considered a linguistic laboratory, where the poet investigates the potential possibilities of pronunciation, word-building, grammar organization and other aspects of the language. But besides this, he carries out his investigation not only by analytical methods but involving reader's emotions and imagination, which in poetry are more persuasive than rational arguments.

References

1. **Conrad Peter.** The Reason Behind Rhyme / Peter Conrad // The Observer, Sunday 19, November 2006.
2. **Grigoriev V. P.** Paronymic Attraction / V. P. Grigoriev // Poetics of the Word. – M. : Nauka, 1979. – P. 251–300; Vishniakova O. V. Paronyms as the Language Phenomenon / O. V. Vishniakova // Voprosi Jazikoznanija. – 1981. – № 6. P. 17–21; **Severskaya O. I.** Paronymic Attraction in the Poetic Text of M. Tsvetajeva / O. I. Severskaya // Problems of Structural Linguistics. – M. : Nauka, 1984. – P. 212–224.
3. **Johnston Maria.** Tracing the Root of Metastases [Електронний ресурс]. – available at : www.cprw.com/johnston/muldoon.htm
4. **Kirsh Adam.** Review of «Hay» by Paul Muldoon / Adam Kirsh // New Republic, November 30, 1998.
5. **Logan William.** Sins and Sensibilities / William Logan // New Criterion, December 1998.
6. **McAuliffe John.** Paul Muldoon's Rhyme / John McAuliffe // British and Irish Contemporary Poetry. – London : Oxford University Press, 2008, vol.1, issue 1, p.70–75.
7. **McKendrick Jamie.** Peekaboo quaffs and eel-spears: The Annals of Chile. – Paul Muldoon [Електронний ресурс]. – available at : www.independent.co.uk/arts-entertainment/books-review-peekaboo-quiffs-and-eelspears
8. **Muldoon Paul.** Poems 1968–1998. – London : Faber and Faber Ltd., 2001. – 479 p.
9. **Noel-Tod Jeremy.** Maggot by Paul Muldoon: review [Електронний ресурс]. – available at : www.telegraph.co.uk/culture/bookreviews/812637/Maggot-by-Paul-Muldoon-review.html
10. **Osborn Andrew.** Skimishes on the Border: The Evolution and Function of Paul Muldoon's Fuzzy Rhyme [Електронний ресурс]. – available at : <http://www.jstor.org/stable/1208763>

Надійшла до редакції 03.11.2014 р.

УДК 821.111(73).09

I. B. Шишкіна
И. В. Шишкина
I. V. Shyshkina

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**НОВЕ ТРАКТУВАННЯ МІФОЛОГІЧНИХ ТЕМ
ПИСЬМЕННИКАМИ XX СТ.
НОВАЯ ТРАКТОВКА МИФОЛОГИЧЕСКИХ ТЕМ
ПИСАТЕЛЯМИ XX СТ.
NEW INTERPRETATION OF MYTHOLOGICAL THEMES
BY WRITERS OF THE XX CENT.**

Здійснено спробу розглянути лінгвостилістичні особливості поезики і семантики американського фантаста Р. Бредбері й італійського письменника Дж. Т. ді Лампедузи в аспекті інтертекстуальної взаємодії їхніх оповідань («Берег на заході» та «Лігія») з літературою попередньої традиції, а саме: зі старогрецьким міфом про морську красуню – сирену. Вивчено ті стилістичні засоби (звукові: алітерація сонорних, чергування приголосних, асонанси голосних; зорові: метафори, порівняння), за допомогою яких письменниками створюються образи морських жінок-чарівниць. Через звукові й зорові ряди словообразів письменники передають душевний стан героїв. Для опису морської сирени Р. Бредбері використовує чи не найбільшу кількість кольорів, які варіюють від холодніших до тепліших тонів. Для обох авторів характерна лірична манера розповіді. Вони створюють опис, який асоціюється зі стилем романтичної поезії: вдаються до виразного звукопису, піклуються про ритм, чергування приголосних, асонанси голосних. Новели насичені метафорами, які несуть у собі елемент підтексту. В метафорі – безмежна можливість підсилення змістів підтексту. У статті доведено той факт, що стихія «інтертексту» зблизила оповідання Р. Бредбері й Дж. Т. ді Лампедузи: для обох письменників джерелом натхнення служив загальний «русалочий текст» літератури від «Одісеї» Гомера до Гейне та Фуке, і якщо розглянути цей текст ширше, то ясною буде новизна його трактування у художників другої половини XX століття. Вона народилася з бажання протиставити техногенним досягненням і катастрофам живу, безсмертну, прекрасну природу і зв'язок з нею людини-поета, людини-ученого. Інтертекстуальний аналіз новел «Берег на заході» Р. Бредбері і «Лігія» Дж. Т. ді Лампедузи передбачає не лише порівняльний аналіз даних творів і аналіз самих текстів оповідань, але й нове трактування античного мотиву у творах письменників.

Ключові слова: Р. Бредбері, Дж. Т. ді Лампедуза, міфологія, фантазія, новела, оповідання, метафора, наяда, русалка, сирена.

Предпринята попытка рассмотреть лингвостилистические особенности поэтики американского фантаста Р. Бредбери и итальянского писателя Дж. Т. ди Лампедузы в аспекте интертекстуального взаимодействия их рассказов («Берег на закате» и «Лигия») с литературой предыдущей традиции, а именно: с древнегреческим мифом о морской красавице – сирене. Изучены те стилистические приемы (звуковые: аллитерация сонорных, чередование согласных, ассонансы гласных; зрительные: метафоры, сравнения), с помощью которых писателями создаются образы морских женщин-искусительниц. С помощью звуковых и зрительных рядов словообразов

© I. B. Шишкіна, 2015

писатели передают душевное состояние героев. Для описания морской сирены Р. Брэдбери использует чуть ли не наибольшее количество цветов, которые варьируют от холодных до теплых тонов. Для обоих авторов характерна лирическая манера повествования. Они создают описание, которое ассоциируется со стилем романтической поэзии: прибегают к выразительной звукописи, заботятся о ритме, чередовании согласных, ассонансах гласных. Новеллы насыщены метафорами, которые несут в себе элемент подтекста. В метафоре – безграничная возможность усиления смыслов подтекста. В статье доказан тот факт, что стихия «интертекста» сблизила рассказы Р. Брэдбери и Дж.Т. ди Лампедузы: для обоих писателей источником вдохновения служил общий «русалочий текст» литературы от «Одиссеи» Гомера до Гейне и Фуке, и если рассмотреть этот текст шире, то ясной будет новизна его трактовки у художников второй половины XX века. Она родилась из желания противопоставить техногенным достижениям и катастрофам живую, бессмертную, прекрасную природу и связь с ней человека-поэта, человека-ученого. Интертекстуальный анализ новелл «Берег на закате» Р. Брэдбери и «Лигия» Дж. Т. ди Лампедузы предполагает не только сопоставительный анализ данных произведений и анализ самих текстов рассказов, но и новое трактование античного мотива в произведениях писателей.

Ключевые слова: Р. Брэдбери, Дж. Т. ди Лампедуза, мифология, фантазия, рассказ, новелла, метафора, наяда, русалка, сирена.

The article presented is an attempt to consider the lingvo-stylistic features of poetics of both American (R. Bradbury) and Italian (G. T. di Lampedusa) writers in the course of textual interaction (intertext) of their stories («The Shoreline at Sunset» and «Ligheia») with literature of the previous tradition, namely: with an ancient greek myth about a marine beautiful girl – siren. We study those stylistic devices (audio: sonorous alliteration, alternating consonants, vowel assonance; visual: metaphor, simile), through which the writers create images of sea charming women. Through audio and visual lines of word formations the writers convey the state of the characters' soul. To describe the marine siren R. Bradbury uses almost the great variety of colors that modify from colder to warmer tones. A lyrical style of narration is characteristic for both authors. They provide a description that is associated with the style of romantic poetry: resort to the expressive sound description, anxious about the rhythm, the alternation of consonants, vowel assonance. The short stories are full of metaphors that carry an element of subtext. There are limitless possibilities of amplification of subtext senses in the metaphor. The article proves the fact that the element of «intertext» brought together Bradbury and Lampedusa's stories: both writers were inspired by general «mermaid text» of literature from the «Odyssey» of Homer to Heine and Fouquet. And if we consider this text wider, it will clear the novelty of its interpretation by artists of the second half of the XX-th century. It originated from desire to contrast manmade disasters and achievements to alive, immortal, beautiful nature and its relationship with a man-poet, a man-scientist. The intertextual analysis of short stories – R. Bradbury's «The Shoreline at Sunset» and G. T. di Lampedusa's «Ligheia» – intends not only the comparative analysis of these works and analysis of texts of stories but also a new interpretation of the ancient motif in the writers' works.

Keywords: R. Bradury, G.T. di Lampedusa, mythology, fantasy, story, short story, metaphor, naiad, mermaid, siren.

На відміну від середньовічного уявлення, русалка кінця XIX – початку XX століття – «фатальна жінка». У літературі XX століття сирени стають менш частими персонажами, а шлюб з русалкою описується в сатиричній формі: у «Морській леді» Герберта Веллса русалка виявляється нездатною зрозуміти моральні обмеження, які люди накладають на своє життя [4].

В оповіданні «The Shoreline at Sunset», 1959 («Берег на заході сонця») Р. Бредбері звертається до міфології, а саме: до образу й теми жінок-чарівниць – наяд, русалок, сирен. У перших чотирьох абзацах превалює тема невлаштованого буденного життя двох друзів: через опис їх будинку після від'їзду жінки: з квіткових горщиків летить пил, на стінах плями від знятих картин, на підлозі килимом лежить пісок. Словообрази пил, плями та пісок – це лейтмотив теми безвихідності й маловартості існування героїв. Для них немає іншого життя, ніж те, яке вони проживають у даний момент.

Початок оповідання – суто життєва проза, контраст до всього іншого. Контраст цей починається вже з думки Тома про море: «Tom was gone, his mind racing down coasts [...] From all the times he'd talked on what lives in the sea, the names return the breathing fall of waves. Argonauts, they whispered, codlings, pollacks, hound-fish, tautog, tench, sea-elephant [...] the white whale [...] ... the sea-dog [...]» [2, с. 272]. У цьому довгому переліку «морських» імен підводних істот звучання так само важливе, а, може, навіть більш важливе, ніж значення. На жаль, відома російська перекладачка Нора Галь недооцінила це і її перелік імен у цих п'яти рядках звучить не як «шепіт хвиль», а як преїскурант у рибному магазині: «треска, сайда, сарган, устриця, линь [...] лосось и камбала, белуга [...]» [сб. «Передай добро по кругу», с. 171]. Між тим Бредбері відтворює те, що «шепотіли хвилі», у звукову гамму: спочатку алітерація сонорних: «argonauts, codlings, pollacks, hound-fish...», потім їх (сонорних) чергування з ударами глухих приголосних: «tautog, tench, sea-elephant, [...] gilling...», асонанси півголосних і довгих і коротких голосних: «white whale and grampus, the sea-dog...» [2, с. 272]. У результаті Бредбері мав повне право написати «they whispered» про хвилі, «deep-sounding names» про ці імена. У суголосі з цією звуковою евфонією думки Тома про невідомих водяних створінь – «як же вони повинні виглядати, при таких звучних іменах», «always you thought how they must look from their deep-sounding names». На жаль, цей зв'язок звукової гармонії (евфонії) та зорового ряду, намічений вже в думках героя (а в реальності він є особливим відкриттям поетів), у перекладачки зруйнований.

Через цей звуковий і зоровий ряд словообразів Бредбері передає душевний стан героя, який нарешті відчув реальну можливість знаходження сенсу життя і в той же час намагається уявити собі, як саме цей сенс виглядатиме. Перші абзаци – опис повсякденного життя Тома і Чіко – слугують контрастним вступом, а думки Тома про морські істоти-дива – вступом-підготовкою, «попередженням» про подальшу таємничу подію.

І з'являється морська жінка, наяда. Для опису морської сирени Р. Бредбері використовує чи не найбільшу кількість кольорів, які варіюють від холодніших до тепліших тонів. Якщо спочатку в описі чарівної наяди превалюють білі, блідо-блакитні та блідо-рожеві кольори: «Її обличчя було як місяць у блакитному небі, коли його побачиш вдень: бліде і неймовірне. Мармурово-біле, з ледве помітними синюватими прожилками на скронях. Зімкнуті повіки неначе вкриті аквареллю. Щільно закриті губи, повні та бліді, були схожі на яскраво-червону морську троянду. У неї була біла й струнка шия, білі маленькі груди, покриті – розкриті, покриті – розкриті у приливі хвилі, у відливів хвилі, у приливі, у відливів, у приливів. Кінчики їх рожевіли, тіло було сліпуче білим, воно майже світилося...» [2, с. 274], то вже в наступному абзаці з'являються більш тепла яскрава гама: «Нижня половина її тіла переходить від білого кольору до дуже блідо-блакитного, від дуже блідо-блакитного до блідо-зеленого, від блідо-зеленого до смарагдово-зеленого,

до густої зелені мохів і лип...» [2, с. 274]. Ця поступова зміна кольорів відповідає емоційному стану Тома, який так само несподівано починає знаходити те, що вже довгий час вважав втраченим або неіснуючим.

Він починає розуміти, що естетичні й моральні цінності, на відміну від предметних, є вічними і становлять зміст справжнього щастя. Для автора вода – це образ джерела життя, і вона, дає зрозуміти Бредбері, є саме таким джерелом для Тома.

Оповідання американського фантаста насичені метафорами. Авторська метафора несе в собі елемент підтексту. В метафорі полягає практично безмежна можливість підсилення змістів підтексту.

«Берег на заході сонця» – зразок характерної для Бредбері ліричної манери розповіді. Письменник створює опис, який асоціюється зі стилем романтичної поезії: «a pale flushed sea-rose, full and closed upon itself (про губи)... and her breasts were small and white, now covered, uncovered, covered, uncovered in the flow of water, the ebb of water, the flow, the ebb, the flow...» [2, с. 274]. Бредбері знову вдається до виразного звукопису, він піклується про ритм – зображення, з'єднане з ритмом, фарби, передані крізь рух хвиль, ці чергування «покрите – розкриті, покрите – розкриті у приливі хвилі, у відливів хвилі, у приливі, у відливів, у приливів...» – як у великих поетів, і раніш за всіх – у романтиків, діють синестетично, тобто поєднуються зоровий, звуковий, динамічний ефекти (пригадаємо славнозвісний фрагмент Колріджа «Кубла Хан» або «Морську царівну» Лермонтова).

У той час, коли Чіко їде за льодом, хлопці дозволяють морю забрати наяду назад. Це – протест проти розрахунку, проти низької прози буття.

Тематика, поетика й стилістика цього оповідання Бредбері порівняні з ліричною новелою італійського письменника Дж.Т. ді Лампедузи «Лігія» (або «Лігейя») («Ligheia», 1957). У письменників античності «ligeia» – інша назва сирени. У вимові «Лігейя» воно виникає у Едгара По. Новела Лампедузи – це ще одне потрактування давньогрецького міфу про морську красуню-наяду.

Новела складається з двох оповідань (двох рівнів), одне з яких включене в інше. Другий рівень має фантастичний характер, тобто в ньому відтворюється ситуація, яка відхиляється від норм, визнаних розумом, проте відтворюється як реальність, з усією фізичною переконливістю. Це поява живої наяди і любов між людиною й сиреною. І одне, й інше оповідання розповідають про події, що відбувалися у минулому: дії першого – 1938–1939 роки в Турині, другого – 1887 рік на Сицилії.

Автор вибудовує різку «опозицію» між головними героями: з одного боку, елегантний, люб'язний хлопець з благородної сім'ї; з іншого – похмурий, відлюдкуватий викладач похилого віку, скромного походження, з відштовхуючими рисами (цитую російський переклад з італійської Г. Кисельова): «в поношенном пальтеце с облезлым каракулевым воротником [...]», непрестанно сплевывал [...]; у него были на редкость «неказистые, узловато-багровые руки [...] под ногтями чернела грязь [...]». І далі про нього: «Голос был явно поставленным, произношение – безупречным» [3]. Як бачимо, і портрет старого побудовано на внутрішній «опозиції».

Сенатор Розаріо Ла Чіура розповів Паоло про диво, свідком якого він став у віці двадцяти чотирьох років, коли жив на Сицилійському узбережжі у відлюдному будиночку біля самого моря, де одного дня з'явилася справжня сирена. Ді-

вчина прямо говорить про свій потяг до хлопця: «Ты нравишься мне. Люби меня. Я – Лигия. Я дочь Каллиопы» [3].

Перша частина новели готує та підводить читача до магичної, фантастичної сторони другої її частини.

Мова викладача виявляє також контраст між містом півночі – Туріном – і Сицилією. Для опису Сицилії Лампедуза обирає чуттєво-забарвлену лексику, з майже еротичними метафорами, які готують перехід від зображення реальної картини у розповідь про фантастичну пригоду, але таку розповідь, яка переконує читача у реальному бутті наяди і її своєрідної любові.

На свій лад еротична, ця новела описує кохання в жанрі міфологічної фантазії. Тут ми знаходимо міфологічні та історичні деталі, але основні події не піддаються однозначному трактуванню. Русалка професора – це метафора? Можливо, ця історія – роздум про життя, смерть, вічність або збірні спогади чоловіка. Чи йде мова про ефемерну природу романтичної любові? Кожна тема розкривається в красномовних характеристиках, описах, визначеннях двох чоловіків.

Але у професора немає підтверджень і доказів, що гарантують істинність того, що пригоди, розказані ним, дійсно мали місце у житті. Втрачається межа між відчуттями й розумом, між природою й культурою. Опис Сирени здається точним саме за рахунок подробиць: «Отроковица улыбалась: бледные губы слегка разомкнулись, обнажив остренькие белоснежные зубки, как у собаки... Капли морской воды стекали с ее спутанных волос цвета солнца на огромные зеленые глаза и невинную детскую мордашку... ее тело было покрыто бисером перламутровой рыбьей чешуи и завершалось раздвоенным хвостом, легонько шлепавшим о днище лодки. То была Сирена» [3].

Сирена Лампедузи не співає і не заманує нікого своїм співом: «Не верь всем этим сказкам о нас. Мы никого не убиваем. Мы только любим». Дівчина володіла чарівливим голосом: «Голос был тихим, слегка гортанным и необычайно благозвучным; на доньшке слов глухо шелестел ленивый прибой летнего моря; вздыхала оседающая на берегу пена; гулял по лунным волнам ночной ветерок. Никакого пения Сирен, Корбера, нет и в помине. Единственная музыка, от которой не спастись, – это музыка их голоса» [3].

Навіть манера русалки їсти описується точно: «Питалась Лигия только живыми тварями... она разрывала зубами еще трепыхавшуюся серебристую рыбку; ее шелковистое тело переливалось на солнце, а кровь расчерчивала тонкими струйками подбородок. Надкушенную рыбешку... она отбрасывала назад, облизывалась и с щенячьим визгом окуналась в обгаренную воду».

Але, незважаючи на всю, здавалося б, тілесну, матеріальну точність описів і реальність подій, ми можемо припустити, що Сирена – не що інше як фантазія героя, пошук досконалої жінки.

У кабінеті професора Паоло помічає наявність тих предметів, які свідчать про глибоку зацікавленість старого професора морськими дівами античності. Тут є драма Ж. Жіроду «Ундіна», збірки Г. Веллса (можливо, де міститься й оповідання «Морська леді»).

Базіліо Реале (1934–2011), італійський поет і психоаналітик, у своєму психоаналітичному аналізі оповідання, говорить, що присутність сирени виявила несвідомий імпульс сексуального бажання головного героя, психологічне подолання якоїсь встановленої межі, тобто її порушення [1]. Лігія – дійсно двозначне, духовне й інстинктивне створіння, вона одночасно являє собою мудрість мате-

рі та жінки. В неї хвіст риби, вона – і тварина, і божественне створіння. Саме її неоднозначність воскрешає в пам'яті втрачений рай. Тема сексуальності «також нашою є нас на думку про життя і смерть (подолання якоїсь заборони для відновлення життя). Сирена – «беззаборонний перебіг життя»: «Я бессмертна, потому что все смерти сливаются во мне – от смерти той рыбки до смерти Зевса» [3]. З'єднавшись у Лігії, вони знову стають життям, але не окремим і обмеженим, а самородним і, значить, вільним.

Новела від другого рівня, від розповіді сенатора про події його юності (ретроспекція в минуле) знову повертається на перший рівень: розповідач повідомляє, що сенатор Ла Чіура впав у море з палуби корабля, але його тіло не знайшли. Таким чином, створюється тісний взаємозв'язок між двома рівнями: і зникнення старого може трактуватися читачем як повернення до Сирени.

Фігура Лігії відсилає як до класичної міфології, так і до східних, і північних легенд. Новий інтерес до міфології, з психоаналітичної точки зору, поширився після публікацій робіт К. Г. Юнга та К. Керені, яких Томазі ді Лампедуза, ймовірно, знав.

Саме стихія «інтертексту» зблизила оповідання Р. Бредбері й Дж. Т. ді Лампедузи: для обох письменників джерелом натхнення служив загальний «русалочий текст» літератури від «Одіссеї» Гомера до Гейне та Фуке, і якщо побачити цей текст ще ширше – до живопису Магрітта й іронії Веллса – то ясною буде новизна трактування у художників другої половини XX століття, що народилася з бажання протиставити техногенним досягненням і катастрофам живу, безсмертну, прекрасну природу і зв'язок з нею людини-поета, людини-ученого.

Бібліографічні посилання

1. **Basilio Reale**, Sirene siciliane. L'anima esiliata in «Lighea» di Giuseppe Tomasi di Lampedusa. – Moretti & Vitali, 2000. – 217 p.
2. **Bradbury R.** The Strawberry Window and other stories. – На англ. яз. – М. : Айрис-пресс, 2005. – 384 с.
3. **Лампедуза Дж. Т. ди Лигия** / пер. с итал. Г. Кисилева // Иностранная лит. – 1997. – № 7 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/inos-tran/1997/7/lamped.html>
4. **Непомнящий Н.** Зоопарк диких нашей планеты. Русалки, русалы и морские люди: антология встреч и факты / Н. Непомнящий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://paranormal-news.ru/news/2008-12-17-1255>

Надійшла до редколегії 04.11.2014 р.

ІНФОРМАЦІЯ

Англійська лірика першої третини XX століття в контексті діалогу художніх напрямів (проблеми семантики та поетики) : автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.01.04 / Є. С. Чернокова; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2014. – 40 с. – укр.

Досліджено парадигматичні риси, специфіку й основні тенденції розвитку англійської лірики першої третини XX ст. та встановлено характер й особливості взаємозв'язку наявних у її «полі» художніх систем романтизму, реалізму та модернізму на матеріалі лірики так званих «модерних не-модерністів» (георгіанців, «окопних поетів», Е. Томаса, Д. Г. Лоренса) й ранньої лірики Е. Павнда та Т. С. Еліота. Розглянуто художню специфіку «георгіанського реалізму» та її втілення у творчості Р. Брука. Метаморфози героїчного в ліриці «окопних поетів» (З. Сассун, В. Овен, А. Розенберг, імажисти); «англійська» традиція тематизації природи в ліриці Е. Томаса; міфологізм й анімалізм у ліриці Д. Г. Лоренса проаналізовано як на рівні семантики й жанрових трансформацій, так і на рівні поетики. На матеріалі ранньої лірики Е. Павнда та Т. С. Еліота виявлено художні особливості комунікативної стратегії неотрадиціоналістського естетичного дискурсу. Доведено, що смислові вектори й художні ферменти, оприявлені в англійській ліриці першої третини століття, забезпечили продовження національної традиції й зумовили її подальший розвиток упродовж XX ст.

Взаємодія національних варіантів і розвиток словникового складу сучасної англійської мови : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / С. С. Ібрагімова; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2014. – 20 с. – укр.

Вперше розглянуто та проаналізовано інтерваріантні запозичення сучасної англійської мови. Вперше уточнено специфіку національних варіантів англійської мови. Розкрито механізми, способи та засоби утворення інтерваріантних запозичень англійської мови. Виявлено лінгвальні та соціолінгвальні особливості інтерваріантних запозичень. Встановлено чинники, які впливають на адаптацію інтерваріантних надходжень у макросистему англійської мови, та показники цього процесу. Проаналізовано нові словотвірні елементи та моделі, що функціонують у сучасній англійській мові внаслідок взаємодії національних варіантів. Визначено тенденції розвитку лексико-семантичної макросистеми англійської мови, зумовлені міжваріантними контактами.

Вторинна комунікація англомовного художнього тексту (на матеріалі саги Дж. Р. Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire») : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / М. О. Кузнецова; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2014. – 20 с. – укр.

Досліджено когнітивно-комунікативні параметри формування вторинної комунікації англомовного художнього тексту як складного мовно-мовленнєвого феномена в межах когнітивно-комунікативної парадигми лінгвістики. Дослідження здійснено на матеріалі англомовних текстів саги Дж. Р. Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire». Вторинну комунікацію англомовного художнього тексту визначено як динамічний процес обміну інформацією, опосередкований корпусом текстів сучасної маскультури; як процес відтворення у вербальному повідомленні рефлексії на первинну комунікативну подію; як мовну об'єктивацію результату лінгвокогнітивного процесу сприйняття первинного англомовного художнього тексту реципієнтом і його проєкцію на поняття, події, характеристики та цінності, репрезен-

товані у первинному англомовному художньому текстовпросторі. Проаналізовано концептуальне наповнення вторинного англомовного художнього текстовпростору, розроблено принципи його лінгвокогнітивної структуризації та визначено комунікативно-дискурсивні стратегії аранжування вторинного дискурсу англомовного художнього тексту.

Засоби виразності в англомовному економічному дискурсі: когнітивний і прагматичний аспекти : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / К. А. Лут; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, **2014**. – 20 с. – укр.

Проведено комплексний аналіз англомовного економічного дискурсу та однієї з його інгеретних ознак – виразності. Показано, що виразність англомовного економічного дискурсу досягається найрізноманітнішими вербальними (фонетичними, лексичними, синтаксичними, контекстуально зумовленими) та невербальними (візуально-графічними) засобами. На матеріалі різножанрових економічних текстів (академічних, науково-популярних, дидактичних і довідкових) виявлено, що різним видам економічного дискурсу притаманний свій власний набір засобів виразності та частота їх уживання. Визначено тактики реалізації стратегії інтенсифікації виразності, в яких задіяні засоби виразності. Виявлено найпродуктивніші концептуальні сфери, що є джерелом метафоричного збагачення економічних текстів, встановлено типи концептуальної метонімії. Розкрито особливості та описано типи конвергенції засобів виразності в англомовному економічному дискурсі.

Концептуалізація синонімічно-антонімічних зв'язків у сфері комп'ютерних неологізмів сучасної англійської мови : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Ясінська; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., **2014**. – 20 с. – укр.

Проведено комплексний аналіз лексем комп'ютерної сфери – комп'ютерних неологізмів англійської мови синонімії й антонімії. Утворення комп'ютерних неологізмів сфери інформаційних технологій розглянуто через когнітивну природу мовних явищ, тобто пізнавальну діяльність людини. Окреслено теоретичні підходи до вирішення проблеми синонімії й антонімії у сфері комп'ютерних неологізмів. У науковий обіг уведено поняття «кіберблок» як у групування кібернеологізмів. На лексичному англомовному матеріалі змодельовано загальну структуру концептосфери кіберблоків, яка репрезентує кіберблоки із синонімічними (квазі-синонімічними) й антонімічними (квазіантонімічними) зв'язками між кібернеологізмами. Проаналізовано предметний та акціональний типи фреймів представлених кіберблоків, встановлено повний перелік слотів комп'ютерних неологізмів синонімів та антонімів за лексикографічними джерелами, визначено й охарактеризовано параметри спорідненості та розбіжності в межах слотів досліджуваних кібернеологічних явищ, виявлено особливості мовного конфлікту між кіберсинонімами та кіберантонімами у структурованих кіберблоках.

Лінгво-когнітивні параметри концепту «Monetary relations» в англомовній картині світу : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / М. В. Слободян; Запорізь. нац. ун-т. – Запоріжжя, **2014**. – 20 с. – укр.

Досліджено лінгво-когнітивні параметри концептів сегментів Social relations та Human character у складі макроконцепту Monetary relations в англійській мовній картині світу на основі методики концептуально-семантичного аналізу різнорівневих засобів вербалізації цих концептів. Встановлено концептуальні ознаки, що формують структуру концептів, виявлено їх опозиційні відношення, проаналізовано змістове наповнення ядерної та периферійної зон у структурі концептів,

а також визначено активні процеси метафоризації й асоціативного перенесення значення у семантиці фразеологічних засобів вербалізації. Виділено ознаки культурно значущої інформації у трактуванні досліджуваного макроконцепту носіями мови, що виражають емоційно-оцінну складову й уможливають виявлення специфічних ознак мовно-культурного соціуму, а також їх асоціативних зв'язків з суміжними/несуміжними концептосферами.

Мовна актуалізація концепту MANAGEMENT в управлінському дискурсі США : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. Ю. Качмар; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, **2014**. – 20 с. – укр.

Досліджено специфіку мовної актуалізації концепту MANAGEMENT в управлінському дискурсі США шляхом висвітлення семантико-когнітивних і лінгвокультурологічних характеристик засобів вербалізації його поняттєвого, образного та ціннісного компонентів. Описано базові характеристики північноамериканського управлінського дискурсу як середовища вербалізації досліджуваного концепту та визначено його основні лінгвокультурні типи спілкування з позицій адресної спрямованості. Увагу зосереджено на виявленні тих змістових ознак концепту MANAGEMENT, які реалізовано лексико-фразеологічними та синтаксичними засобами його вербалізації. Досліджено як лексикографічний, так і текстовий матеріал, що уможливило конструювання моделі його поняттєвого складника. Визначено місце та роль концептуальної метафори як невід'ємного образного компонента досліджуваного концепту, простежено способи та засоби реалізації ціннісних ознак і мотивів, притаманних ключовим професійно детермінованим рисам головного суб'єкта управлінського дискурсу – менеджера.

Педагогічні умови формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Є. М. Карпенко; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, **2014**. – 20 с. – укр.

Акцентовано увагу на проблемі формування інформаційно-аналітичних умінь, уточнено базові поняття дослідження. Висвітлено авторське бачення типології інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов. Обґрунтовано тезу, що ефективне формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки можливе за наявності комплексу педагогічних умов: психолого-педагогічних, методичних, організаційних, технологічних. Запропоновано модель формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки. Доведено, що впровадження в практику навчально-виховного процесу вищої школи моделі формування інформаційно-аналітичних умінь та забезпечення визначеного комплексу педагогічних умов сприяє підвищенню рівня сформованості інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів.

Проблема перекладності англійськомовної експериментальної поезії другої половини XX – початку XXI століть : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.16 / Г. О. Скалевська; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, **2014**. – 20 с. – укр.

Уперше розкрито у перекладознавчому аспекті мовну та позамовну своєрідність поетичних текстів представників різних напрямів англійськомовної експериментальної поезії другої половини XX – початку XXI ст. Виокремлено основні критерії інтерпретаційного віддання поетичних текстів представників англійськомовної конкретної поезії 1950–1960-х рр., побудованих за різними принципами

структурно-синтаксичної та лексико-семантичної організації. Розроблено та доведено важливість синергетичного підходу до перекладу конкретних поетичних текстів внаслідок належності останніх до відкритих, нелінійних систем, що самоорганізуються. З'ясовано панівні чинники, які обумовлюють своєрідність перекладацької інтерпретації антинарративної поетики творів представників американської поезії $M=O=B=I$, та обґрунтовано, що низький рівень перекладності цих текстів є безпосередньо обумовленим загальним принципом антиреференційності їх лексико-семантичних одиниць та інтродуктивністю їх мови. Сформульовано принцип антинарративного, асоціативно-відкритого голізму як концепції інтерпретаційного відтворення українською мовою текстів американських поетів-мовників. Запропоновано стратегію перекладу американської експериментальної поезії, панівними принципами якої виступають енергоцентризм як урахування і відтворення у перекладі особливої енергії першотвору, що пронизує його ізсередини, наповнюючи неповторним звучанням, значенням і життєвою силою творену ним реальність; асоціативний голізм як необхідність відтворення у перекладі усієї багатогранної множинності асоціативно-образних «сплетін» оригінального поетичного тексту; літералізм як семантико-контекстуальна точність одночасного віддання текстового та метатекстового змістів оригіналу.

Словотвірна категоризація дійсності в деад'єктивах української та англійської мов : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.17 / Б. В. Грещук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, **2014**. – 20 с. – укр.

Досліджено словотвірну категоризацію дійсності, засвідчену деад'єктивами в українській мові, у зіставленні з англійською мовою. Окреслено теоретико-методологічні засади контрастивного вивчення категоризації світу засобами словотвору, на ґрунті яких у зіставному аспекті проаналізовано реалізацію відприкметникових словотвірних категорій в обох мовах. Встановлено спільне та своєрідне у способах репрезентації словотвірно-категорійної семантики відприкметниковими дериватами української та англійської мов. На основі аналізу семантико-функціональних відповідників в англійській мові до українських деад'єктивів з'ясовано мовні одиниці несловотвірної структури, які компенсують відсутність словотвірних засобів категоризації дійсності.

Теоретичні і методичні основи формування комунікативно-когнітивної компетентності майбутніх філологів : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О. І. Вовк; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, **2014**. – 40 с. – укр.

Розглянуто теорію та методологію становлення комунікативно-когнітивної компетентності студентів-філологів в аспекті запропонованого автором комунікативно-когнітивного підходу, що синтезує провідні гуманітарні парадигми, відображає принципові положення сучасних теорій навчання мови, реалізує Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти та відповідає вимогам часу. Сформульовано принципи такого підходу та доведено, що дотримання їх у процесі навчання уможливило як комунікативний, так і когнітивний розвиток студентів. Підсумовано, що основною метою навчання мови за комунікативно-когнітивним підходом є формування комунікативно-когнітивної компетентності, яка сприяє створенню готовності студентів до майбутньої професійної діяльності та самоактуалізації. Парціальними складниками комунікативно-когнітивної компетентності обрано професійну, соціально-психологічну, загальнокультурну, комунікативну та когнітивну компетентності. Для забезпечення високого рівня сформованості комунікативно-когнітивної компетентності майбутніх філологів створено дидактично

доцільну функціональну модель, яка передбачає поетапний розвиток суб'єктів пізнання. У моделі виокремлено етап перцепції, репродуктивний етап, етап ап-перцепції, етапи інкубації знань і творчої репродукції, продуктивний етап. Охарактеризовано цілі, завдання й особливості реалізації кожного з етапів. Доведено ефективність розробленої функціональної моделі, якій сприяє певна організація та оброблення навчального матеріалу, комунікативною та когнітивною основою якого є ситуації, що утворюють глобальний контекст спілкування циклу занять. Сформульовано принципи опрацювання навчального матеріалу, описано евристики та запропоновано застосування методики діалогічної інтерпретації, що оптимізує глибинний аналіз й інтерпретування інформації.

Формування креативності майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. Б. Решетнікова; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2014. – 20 с. – укр.

Досліджено проблему формування креативності майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у процесі вивчення фахових дисциплін. Визначено важливість формування креативності майбутніх вчителів та уточнено зміст, сутність, структуру та рівні розвитку креативності. Розглянуто комунікативно-креативний підхід до вивчення фахових дисциплін як основу розвитку креативності студентів-філологів. Розроблено програму дослідно-експериментальної роботи з формування креативності майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у процесі вивчення фахових дисциплін відповідно до аналізу рівня креативності студентів філологічних факультетів педагогічних університетів. Визначено педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування креативності: створення комунікативно-психологічної атмосфери; наявність позитивної мотивації, що стимулює студентів до самостійних суджень і спостережень; різноманітність технологій, що сприяють формуванню креативності майбутніх учителів філологічних спеціальностей; створення творчих ситуацій під час навчальних занять, що стимулюють креативне мислення студентів; співпрацю та співтворчість за вирішення навчальних проблем. Експериментально апробовано структурну модель формування креативності майбутніх учителів філологічних спеціальностей на основі комунікативно-креативного підходу до вивчення фахових дисциплін.

Формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.09 / В. І. Довганець; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2014. – 20 с. – укр.

Вперше розроблено й обґрунтовано дидактичну модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов як сукупність концептуального (методологічні підходи, мета, завдання), діагностувального (об'єктивні та суб'єктивні чинники, динаміка формування), змістово-функціонального (алгоритм діяльності викладача зі створення варіативного дидактичного середовища на контамінаційній основі) та результативного (прогнозування очікуваного результату) блоків. Уточнено структуру пізнавальної самостійності студентів через визначення компонентів (мотиваційно-цільовий, вольовий, операційно-діяльнісний) та їх інтегрально-взаємовпливових зв'язків на рівні субкомпонентів на ієрархічній основі. Конкретизовано критерії, показники та рівні (високий, середній, низький, критичний) сформованості пізнавальної самостійності студентів. Виявлено чинники, що впливають на процес формуван-

ня пізнавальної самостійності студентів, а саме: суб'єктивні, обумовлені рівнем сформованості пізнавальної самостійності студентів за визначеними критеріями, й об'єктивні, що передбачають професіоналізм і методично-теоретичну підготовку викладача під час створення дидактичного середовища. У процесі дослідження з урахуванням виявлених чинників створено варіативне дидактичне середовище, що сприяло формуванню пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов через доцільний вибір форм організації навчання (комбінаторно-інноваційні навчальні заняття, індивідуально-самостійна робота студентів на диференційовано-градуальній основі, комплексивно-інтеграційні контрольні заходи); запровадження інноваційних методів навчання, адаптованих на контамінаційній основі; використання засобів навчання на основі інтегральної єдності інформаційно-комунікаційних і педагогічних технологій. Набули подальшого розвитку теоретичні положення про формування пізнавальної самостійності студентів у вищій школі в цілому та процесі роботи в іншомовному інформаційному середовищі зокрема.

Формування потенційного англомовного словника майбутніх філологів для сприймання автентичного мовлення : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / С. А. Логвіна; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, **2014**. – 21 с. – укр.

Встановлено, що потенційний англомовний словник майбутніх філологів для сприймання автентичного мовлення містить номінативну, деривативну та ідіомативну групи слів, ґрунтується на незнайомих лексичних одиницях, які самостійно семантизуються на основі знань правил словотворення, мовної та контекстуальної здогадки, а також на основі особистих лінгвістичних здібностей розуміння обставин щойно сприйнятої на слух англомовної інформації. Проаналізовано методи формування потенційного словника у педагогічній теорії та практиці, виявлено їх переваги та недоліки. Визначено лінгвозмістовну характеристику повідомлень ЗМІ як джерела формування потенційного словника. Встановлено психологічні особливості сприймання на слух повідомлень ЗМІ, виявлено лінгвістичні труднощі, що виникають у процесі аудіювання й окреслено шляхи їх подолання. Розроблено лінгводидактичну модель формування потенційного англомовного словника майбутніх філологів, а також відповідну систему вправ, ефективність якої перевірено за визначеними критеріями.

Шляхи граматиалізації категорії означеності / неозначеності в англійській мові VII – XVII ст. : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Л. Є. Сидорович; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, **2014**. – 24 с. – укр.

Установлено, що проміжною ланкою між вказівним займенником / числівником та означеним / неозначеним артиклями були протоартиклі. Перетворення вказівного займенника в означений протоартикль відбувається внаслідок витіснення семи дейктичності семою означеності із семантичного ядра займенника й датується IX – X ст. У XII ст. числівник еволюціонує в неозначений протоартикль, що пов'язано із заміщенням семи одиничності семою неозначеності в семантичній структурі числівника. Із входженням до семантичного поля означеного та неозначеного протоартиклів семи даності та новизни на межі XIV – XV ст. відбувається реінтерпретація протоартиклів в артиклі, що призводить до розширення сфери їх використання. Означений артикль охоплює конкретні іменники в узагальненій референції, абстрактні та необраховувані іменники та іменники підкласу Unica. Уживання неозначеного артикля розповсюджується на конкретні іменники для позначення нульової та узагальненої референції та на абстрактні іменники, що модифікуються комплементом.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
----------------	---

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

Anisimova A.I. Lexical and semantic structure of the concept <i>LINGUA FRANCA</i> in modern English	4
Bublyk T.Ye. Stylistic devices as the means of author's worldview modeling in meditative parables by Anthony de Mello	10
Lysenko N.O. Phonetic means of achieving expressiveness of the English-language expressive discourse	16
Пономарева Л.Ф. К вопросу об англо-американских заимствованиях в современном немецком языке.....	21
Сердюк О.В. Концепти КІШКА та СОБАКА в англійській фразеології.....	27
Stankevych O.I. Types of financial report.....	33
Suima I.P. Clichés in responsive sentences	39
Тарасова А.В. До питання феномена порівняння: семантичний аспект у вивченні англійських компаративних фразеологізмів.....	44
Shevchik K.Yu. Pragmatic aspects of popular-science text.....	50
Shpak I.V. Ideologies of inaugural addresses of the presidents of Ukraine	56

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Bilova A.G. Some aspects of using movies in the English class room	61
Волкова Г.К. Педагогічні умови формування вмінь англомовного професійного спілкування студентів медичних вищих закладів освіти.....	66
Изотова Л.И. Обучение говорению на английском языке в условиях дефицита времени	72
Lytovchenko N.A. A multilingual approach to foreign language teaching.....	78
Lukianenko L.N. The problem of the choice of reading material for intermediate EFL students majoring in English in home-reading classes	83
Мунтян А.О. Використання автентичних письмових та аудіо/відеоматеріалів при навчанні іноземної мови.....	88
Осада З.О., Матвєєнко О.І. Сучасні методики та технології викладання іноземних мов у технічних ВНЗ	95
Serdechny Yu.V. Thinking outside the textbook	101
Шалацька Г.М. Впровадження мультимедійних технологій в навчання іноземної мови	108

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА КРАЇНОЗНАВСТВО

Bidnenko N.P. The peculiarities of rendering modern English scientific and technical literature	114
--	-----

Коломойченко О.Є. Репрезентація власних імен в україно-та російсько- мовному художньому тексті (на матеріалі перекладів роману В. Теккерея «Ярмарок марнославства»).....	120
Панченко О.І. Креолізований кінотекст як проблема перекладу	126
Перетокіна В.Ф. Конотативний аспект англійських прикметників з концептом кольоропозначення та їх переклад	132
Тимошенко Ж.И. К вопросу о теоретическом подходе к исследованию лексической синонимии в практике художественного перевода (на материале драматических произведений Л. Украинки).....	138

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Безродних І.Г. Стилiстична природа поетичного доробку Джона Драйдена в iсторико-лiтературному контекстi Англії XVII столiття	144
Безруков А.В. Становлення метафiзичної традиції в Англії: релігійно-етичні мотиви лірики Джорджа Герберта	150
Волкова М.Ю. Творчість Стивена Лікока як представника канадської гумористичної літератури в оцінках літературних критиків.....	156
Гонсалес-Муніс С.Ю. Особливості мотивно-тематичної організації поезії Енн Секстон, Сильвії Плат, Едрієнн Річ у світлі сучасної гендерної теорії.....	162
Гончарова Ю.С. «Портрет художника в старості» Д. Хеллера: трансформація автобіографічного нарратива в автопортрете-провокації.....	168
Жихарєва О.О. Біблійне створення світу й Великий ланцюг буття в контексті екопоетики	175
Lipina V.I. Mythmaking and unmaking: poststructuralist myth of the death of the subject	184
Липин Г.В. Открытие Японии в американской литературе: Лафкадио Хёрн – культуртрегер и интерпретатор двух миров	190
Міненко О.В. Проблеми рецепції творчості В. Шекспіра в науково-теоретичній думці: компаративний вимір.....	196
Надута Т.В. Проблематика современного сино-американского литературно-критического дискурса	202
Potnitseva T.N. Blake vs. mary wollstonecraft: visualized polemics.....	207
Прасол Є.А. Естетичні домінанти образу Японії у творчості японсько-американського письменника Тодда Шімода	215
Teterina L.M. Considering Paul Muldoon's rhyme	220
Шишкіна І.В. Нове трактування міфологічних тем письменниками XX ст.	226
Інформація	232

Наукове видання

АНГЛІСТИКА ТА АМЕРИКАНІСТИКА

Збірник наукових праць

Випуск 12

Коректор *Омельченко Л. В.*
Комп'ютерна верстка *Пильова В. Г.*

Підписано до друку з оригінал-макета.
Формат 70х108/16. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 21
Тираж 60 прим. Зам. № 229.

Видавництво і друкарня «Ліра»
49050, м. Дніпропетровськ, вул. Наукова, 5
Свідоцтво про внесення до Держреєстру
ДК №188 від 19.09.2000